

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

5
69143
OVER DE DEELEN DER REDE

EN DE

REDE-ONTLEDING,

OF

LOGISCHE ANALYSE DER TAAL,

TOT

GRONDSLAG VOOR WETENSCHAPPELIJKE TAALSTUDIE;

DOOR

T. ROORDA.

Tweede, verbeterde en vermeerderde uitgaaf.

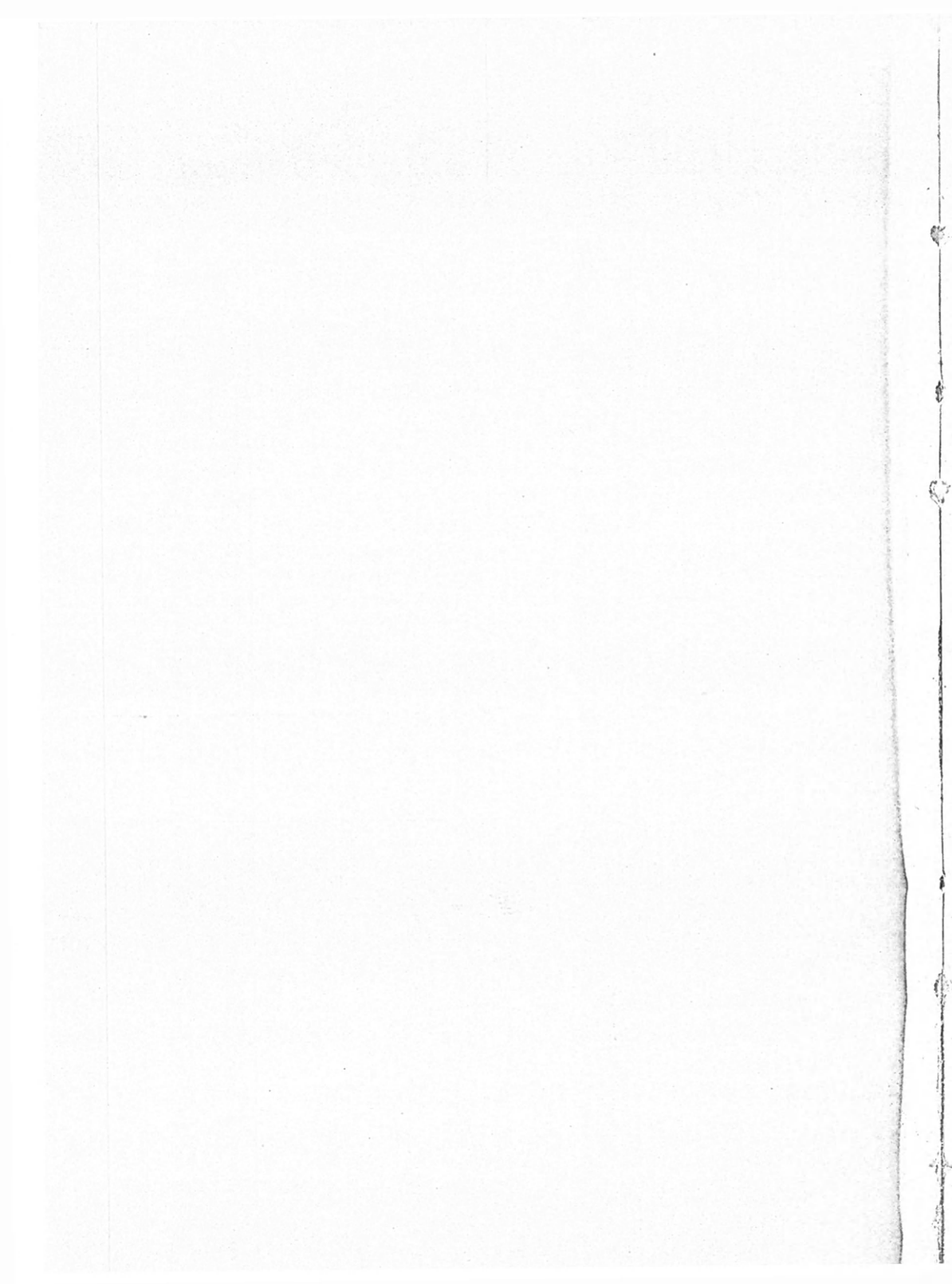

LEEWARDEN,

G. T. N. SURINGAR.

1855.

VOORBERIGT.

Sedert vele jaren wordt op de scholen, ook bij het lager onderwijs en zelfs aan kleine kinderen, onderrigt gegeven in het logisch analyseren; en men roemt zeer het nut van dit onderwijs tot ontwikkeling van het verstand en tot grondige taalkennis. Dat het onderwijs in het logisch ontleden van zinnen, wanneer het met verstand geschiedt, zoodat het kind niet slechts werktuiglijk leert nadoen, wat de onderwijzer voorgedaan heeft, maar tot eigen nadenken genoopt wordt; dat zóó dat onderwijs een uitmuntend hulpmiddel tot ontwikkeling van het kinderlijk verstand kan zijn, zal niemand betwijfelen: maar wel is het te betwijfelen, of dat onderwijs tot hiertoe wel veel vrucht gedragen heeft tot juiste en klare ontwikkeling van die begrippen, die noodzakelijk vereischt worden tot een grondige taalstudie, zooals bij voorbeeld de begrippen van sùbject en óbject, van naamval, van actief en passief, van tijd en wijze, en van alle grammatische vormen. Een ondervinding van vijf en twintig jaar bij het geven van onderwijs in oostersche en oostindische talen aan instellingen

van hooger onderwijs heeft den schrijver van deze bladen geleerd, dat hetgeen daaromtrent op de scholen geleerd wordt, tot nog toe niet dan geringe vruchten draagt. Dit mag men evenwel niet wijten aan de onderwijzers, of aan hun onderwijs. De oorzaak ligt in den stand der wetenschap zelf; in den stand van die wetenschap, die zelfs nog geen gevestigden naam en in de reder wetenschappen nog geen bepaalde plaats heeft, maar die de algemeene gronden van grammatica moet leeren, waarop een grondige studie en behandeling der grammatica van elke bijzondere taal gebouwd moet zijn; de wetenschap der logische analyse der taal, waarvan het logisch analyseren alleen maar de practische oefening is voor de kennis van den bouw en de samenstelling der zinnen en volzinnen, en dus van de woordvoeging, gelijk de grammatische analyse een oefening is in de kennis van den vorm en de samenstelling der woorden, of van de woordvormleer. Veel is zeker in deze eeuw daaraan gedaan: maar ook het beste en grondigste wat daarover bestaat, zooals het Hoogduitsche werk van Dr. K. F. Becker onder den titel van Organism der Sprache (2te Ausg. Frankfurt a. M. 1841), laat nog veel te wenschen over. — Hetgeen de verdere volmaking der wetenschap in dit opzigt tot hiertoe verhinderd heeft, is voornamelijk dit geweest, dat men niet scherp en nauwkeurig genoeg het onderscheid gevat en in het oog gehouden heeft, dat er is tusschen de logische en de reële of zakelijke beteekenis der woorden, en dat er is tusschen den logischen zin en de grammatische uitdrukking daarvan; het onderscheid tusschen hetgeen aan de wijze, waarop de mensch door middel van de rede of spraak iets benoemt of zegt, toegebracht wordt door de wijze, waarop hij door middel der rede zich begrippen of voorstellingen

vormt en denkt, en tusschen den inhoud van zijn begrippen of voorstellingen, zooals hij die door enkele of zamengestelde klanken, en dus door woorden, beteekent.

In de volgende bladen heeft de schrijver getracht tot volmaking der wetenschap naar zijn vermogen iets bij te dragen. Indien hij geacht mogt worden zijn oogmerk niet geheelend gemist te hebben, dan mag men dit toeschrijven aan de omstandigheid, dat hij met zijn taalstudies steeds ook philosophische studies verbonden heeft, en dat hij bekend is geworden met onderscheidene talen, die niet tot denzelfden taalstam behooren, met Semitische en Polynesische talen zoowel, als met Indo-germaansche: want dit is zeker, dat men, om het algemeene, dat logische, in de talen overal te vinden en op te merken, verschillende taalstammen moet kunnen vergelijken.

De lezer vreeze echter niet, dat hij in de volgende bladen op allerlei vreemde, hem onbekende talen zal stooten. Alleen de geringe omvang van het werkje kan hem daaromtrent geruststellen: want, indien de schrijver daarin telkens in taalvergelijkingen had willen treden, dan zou de uitbreiding, die het werk daardoor gekregen zou moeten hebben, niet te berekenen zijn. Hij heeft zich, en om beknopt te zijn, en om algemeen verstaan te kunnen worden, in zijn voorbeelden tot opheldering gewoonlijk alleen tot zijn moedertaal bepaald, die met de overige Indo-germaansche talen aan logische taalvormen en uitdrukkingen zóó rijk is. Slechts hier en daar heeft hij tot vergelijking op het Hoogduitsch of Fransch, een enkele maal ook op het Latijn, gewezen; maar overigens daar, waar het noodig was, alleen gezegd, dat het in andere talen anders is; wat hun, die met die andere talen bekend zijn, niet aangewezen behoefde te worden, en wat zij, die

er niet méé bekend zijn, den schrijver wel op zijn woord zullen willen gelooven.

Doch, alhoewel hij alle praal en omhaal van geleerdheid heeft willen vermijden, zoo heeft hij daarom toch niet geschuwd eenige uit de oude talen ontleende wetenschappelijke termen te gebruiken, en niet getracht daarvoor Hollandsche benamingen in de plaats te stellen. Hij heeft een afkeer van het gebruik van alle onnoodige wihcemsche woorden zoo wel als kunsttermen: maar, gelijk men, om over bouwkunde te spreken, bouwkundige termen, en, als men over het sloopleven spreekt, sloopstermen gebruiken moet; zoo heeft men tot benaming van logische begrippen ook logische termen noodig, en deze zijn nu eenmaal uit de oude talen ontleend, maar in alle talen van Europa in gebruik gebleven. Men kan beproeven zulke kunsttermen in zijn moedertaal te vertalen, en, is deze vertaling gelukkig, dan vindt zij ligt ingang en komt hoe langer hoe meer in algemeen gebruik. Zoo heeft men voor eenige grammatische kunsttermen zulke gelukkige vertalingen, die ook reeds in algemeen gebruik zijn, zooals deelwoord, bijwoord en voegwoord voor participium, adverbium en conjunctie. Maar, wat heeft men nu daarmee gewonnen? Met deze vertaalde grammatische kunsttermen zeker dit, dat men zoo aan kinderen, die nog geen andere taal kennen en ook nog geen andere taal leeren, dan hun moedertaal, bij het onderwijs in deze moedertaal taalbegrippen kan geven met benamingen, waaraan zij terstond reeds eenige beteekenis kunnen hechten. Maar, daar er dan ook eenige beteekenis aan gehecht wordt, moet zulk een vertaling ook goed, of, zooals ik zoo even zeide, gelukkig zijn, en niet zóó verkeerd als bij voorbeeld in het Nederduitsch werkwoord en in het Hoogduitsch Zeitwort voor verbum, of zóó verkeerd en omslagtig tevens

als meer dan volmaakt verleden tijd voor plusquamperfectum. Dan moet men ze later maar weér afschaffen, en, zoo het gelukken wil, er nieuwe voor trachten te vinden, of anders de oude, reeds eeuwen lang gangbare, ofschoon dan ook uitheemsche, kunsttermen behouden. En, indien men dit laatste doen moet, heeft dat dan wel veel bezwaar? Kan zelfs een kind, dat geen andere taal kent of leert, dan zijn moedertaal, die uitheemsche kunsttermen niet even goed leeren als honderd andere uitheemsche woorden, die hij toch ook moet leeren verstaan, zooals courant, circeel, concert, societeit, assurantie, buffet, pendule, locomotief, telegraaf, cent, accijs, direct en indirect, auteur, secretaris, acteur en actrice, enz., enz.? — En wat die wetenschappelijke termen betreft, die niet gebruikt behoeven te worden bij het onderwijs van kinderen, die geen andere taal, dan hun moedertaal, leeren; daarvan hebben zulke vertalingen eigenlijk volstrekt geen nut. Als men maar Fransch geleerd heeft, dan kan men ze even gemakkelijk leeren als alle andere Fransche woorden. In het Fransch worden zij toch ook gebruikt, en als waren het gewone woorden: in de Fransche woordenboeken kan men ze vinden, zoo goed als ieder ander woord. Ja, zulke vertalingen van uit de oude talen ontleende wetenschappelijke termen hebben niet alleen geen nut, maar daarenboven nog dit nadeel, dat men dan nu twee kunsttermen moet leeren in plaats van één. Want die uit de oude talen ontleende moet men toch ook kennen; en niet alleen omdat zij in Fransche, Engelsche of Hoogduitsche werken voorkomen; ook in Hollandsche geschriften vindt men ze telkens gebruikt, tot zelfs in de couranten, — ook nog wel verkeerd gespeld, zooals bij voorbeeld kathégorisch in plaats van kategorisch, zoodat men, als men ze niet reeds kent, ze niet eens kan vinden in een woordenboek.

De logische analyse der taal is de wetenschap, die tot grondslag moet liggen aan alle grondige en wetenschappelijke taalstudie. Bij het middelbaar onderwijs kan het onderrigt in deze wetenschap niet genoeg worden aanbevolen; en niet alleen bij het onderwijs van zulke jongelieden, die bestemd zijn om later hooger wetenschappelijk onderwijs te ontvangen, maar ook bij dat van allen, die behalven het lager onderwijs, zooals dat aan alle standen gegeven wordt, iets meer moeten leeren, om beschaafde leden te worden in den beschaafden stand der maatschappij. Wegens dit meer wordt het onderwijs hiervan in onderscheiding van het lager, en tegelijk van het hooger, eigenlijk gezegd wetenschappelijk, onderwijs, het middelbaar onderwijs genoemd. Men leert meer rekenen, ook de eerste beginselen der wiskunde; men leert meer aardrijkskunde, en meer geschiedenis; men leert meer regels van de moedertaal; men leert ook meer talen, zooals Fransch, Hoogduitsch en Engelsch. — Maar is door dit meer het zoogenaamd middelbaar onderwijs dan wel wezenlijk onderscheiden van het lager onderwijs? Wat is het zóó anders, dan een uitbreiding van het lager onderwijs? Zóó zou het niet, als een ander soort, van het lager onderwijs verdienen onderscheiden te worden. Neen, het middelbaar onderwijs moet niet enkel in hoeveelheid, maar ook in hoedanigheid en aard, zich van het lager onderwijs onderscheiden. Het moet er zich wezenlijk van onderscheiden, niet enkel door meerdere uitgebreidheid van omvang, maar ook door meerdere diepte, door meerdere grondigheid: want het moet dienen, zóó niet tot grondslag voor hooger onderwijs, dan toch tot hooger ontwikkeling of hooger beschaving.

Velen schijnen zich te verbeelden, dat in het onderwijs der

talen op de middelbare scholen die meerdere grondigheid bereikt wordt door het leeren van meer regels, daar deze ook wel gronden genoemd worden. Doch dit is een dwaling. Ware grondigheid van onderwijs bestaat in een nauwkeurige aanwijzing van de ware gronden of redenen, waarom het zóó is als het is; grondigheid van taalonderwijs in de aanwijzing van de gronden der regels, die de taal volgt en de grammatica leert, in de menschelijke rede, waarvan de taal de uitdrukking is, en dus van de logische gronden der taal. De wetenschappelijke beschouwing van deze logische gronden der taal is de logische analyse der taal.

En kan er tot hooger ontwikkeling en beschaving van den mensch een gepaster, een eigenaardiger, een edeler hulpmiddel zijn, dan zulk een grondig taalonderwijs? Dit is de adel van den mensch, dat hij een zelfsbewust en redelijk wezen is. Een redelijk wezen is hij door zijn redelijk denkvermogen, dat is, doordien hij met rede of spraak begaafd is, en door middel hiervan zijn gewaarwordingen en begrippen zich zelf tot bewustheid kan brengen, en ook aan zijns gelijken kan mededeelen, in zijn denken en spreken. Kan er dan edeler ontwikkeling van den menschlijken geest zijn, dan die, welke hem zijn eigen rede, zooals die zich onwillekeurig en onbewust in zijn taal zich uitdrukt, tot bewustheid brengt? Dit is ware ontwikkeling van den redelijken geest. En hoe zeer veraangenaamt niet zulk een grondig en redelijk onderwijs het leeren van talen, dat anders zoo dor en droog is!

Het kan echter de bedoeling niet zijn, dat de logische analyse der taal bij het middelbaar onderwijs als een afzonderlijk vak van wetenschap onderwezen worde. Als vak van wetenschap moet de onderwijzer ze beoefenen: maar zijn onderwijs daarin

moet geschieden te gelijk met zijn taalonderwijs, door een grondig onderwijs van de woordvormleer of een grondige, juiste en ware verklaring van de grammatische vormen, en wat de woordvoeging of samenstelling der zinnen betreft, door een grondige verklaring der regels daarvan, gepaard met oefening in het logisch analyseren van zinnen, als het beste middel om de samenstelling en samenhang der zinnen in alle deelen en onderdeelen te leeren kennen en begrijpen; een oefening, waarmede reeds in de onderste klassen, en zelfs reeds bij het lager onderwijs, begonnen kan worden, maar die steeds al verder en verder moet worden voortgezet.

Als vak van wetenschap is de Logische analyse der taal de Logica voor den taalonderwijzer en voor alle wetenschappelijke beoefenaars van talen. En, wat in deze Logica geleerd wordt van datgeen, wat gewoonlijk het onderwerp der Logica uitmaakt, zooals die bij het hooger onderwijs aan de hoogeschoolen geleerd wordt; dat kan in deze laatste veilig achterwegen blijven. Want dat is het juist, wat deze laatste, gelijk zij veelal behandeld wordt, zóó dor en droog en verzelend maakt, dat het waarlijk de studenten wel half te vergeven is, als zij den professor spoedig alleen laten. Wat in de Logica aan de hoogeschool geleerd wordt van de onderscheidene soorten van begrippen en van de onderscheidene soorten van stellingen, dat kan dáár, zóó in het afgetrockene, geen belangstelling wekken, omdat het dáár geen toepassing vindt en geen nut heeft. Dat kan eerst belang hebben, *wanneer men het beschouwt in verband met de taal, om de zoo verschillende vormen en vormveranderingen (verbuigingen en vervoegingen) der woorden, en de verschillende wijzen, waarop in de verschillende soorten van zinnen en stellingen de zin

der gedachten met woorden beteekend en uitgedrukt wordt, uit de ziel van den mensch zelf te verklaren. Dit is namelijk het ware doel van de Logische analyse der taal, terwijl de Logica een beschouwing moet zijn van 's menschen rede of redelijk denkvermogen als kenvermogen der waarheid, om namelijk te onderzoeken en aan te wijzen, in hoe ver, en hoe of op wat wijze, de mensch door een regt gebruik van zijn redelijk denkvermogen tot ware kennis of de kennis der waarheid kan komen, zoo wel in het algemeen, als in het bijzonder in de wetenschap. — Dit doel had men zich ook altijd van den beginne af aan met de Logica voorgesteld: maar Kant heeft aangelooond, dat de wijze, waarop men dat doel trachtte te bereiken, namelijk door een beschouwing van de verschillende wijzen, waarop de mensch zich begrippen vormt en die in stellingen en redeneringen verbindt, en van de regels, die het verstand daarin volgt, onmogelijk tot dat doel leiden kan, en dat daartoe een andere weg moest worden ingeslagen. Door hem zelf en door anderen na hem is daarom de wetenschap, die dat doel zich voorstelde, onder andere titels behandeld geworden; door hem zelf onder dien van Critik der reinen Vernunft, door anderen onder dien van Erkenntnisstheorie, of dergelijke. Datgeen echter, wat vroeger altijd den inhoud der Logica had uitgemaakt, beschouwde hij niet als geheel onnut: iemand, die de philosophie en andere wetenschappen beoefenen wilde, moest daarmee wel bekend zijn: maar hij wilde dat als een algemeene propaedeutische of voorbereidende wetenschap afzonderlijk behandeld hebben; en zóó is dan op zijn voetspoor de Logica als zuivere Logica, ook wel meer bepaald analytische of vormele Logica, of denkcleer, of denkvoornleer genoemd, tot hiertoe ook gewoonlijk onderwezen geworden, en

wordt zij het veelal nog. Dikwijls genoeg is zulk een zuivere Logica of Denkvormleer als een nuttige en onontbeerlijke wetenschap geprezen en aangeprezen; maar dit heeft niet kunnen verhinderen, dat zij altijd dor en droog en vervelend bevonden is, nog erger dan te voren.^a

Neen, de Logica moet zijn, wat zij altijd geweest is, de leer van het regt gebruik der rede tot ware kennis en wetenschap: onder welken titel men haar behandelen wil, dat doet niets ter zake. De kennis van de verschillende wijzen, waarop de mensch zich begrippen vormt en deze in zijn denken onderling verbindt, moet daarbij als genoegzaam bekend voorondersteld worden. Deze kennis wordt verkregen, en kan op geen andere wijze verkregen worden, dan door de logische analyse der taal; der taal, waarin de mensch zijn begrippen en zijn verbinding daarvan in het denken door middel van woorden uitdrukt. Niet als abstracte denkvormleer, maar als taalvormleer, als logische analyse der taal, moet zij onderwezen worden, tegelijk met het onderwijs in de talen. Zóó zal dit onderwijs een dubbeld nut hebben: het eerste, onmiddellijke, dat het de taal grondig leert verstaan; het andere, propaedeutische of voorbereidende voor alle wetenschap, dat daardoor tevens de wijze, waarop de redelijke mensch door middel van zijn rede of redelijk denkvermogen begrippen zich vormt en die verbindt, tot bewuste kennis gebracht wordt; wat niet alleen, zooals boven gezegd is, de edelste ontwikkeling van den menschelijken geest is, en die juist leert denken en spreken; maar wat vooral on-

^a Vrg. de Ontwikkeling van het begrip der Philosophie (Leeuw. bij G. T. N. Suringar, 1835), bl. 47 vgg.

ontbeerlijk is voor ieder, die eenige wetenschap met zelfstandigheid en met zelfsbewustzijn van hetgeen hij doet, beoefenen en behandelen wil.

De schrijver heeft geen anderen wensch, dan dat hij iets mag bijgedragen hebben tot een zóó grondig taalonderwijs, dat voortaan het onderwijs in de Logica als een bloote denkvormleer volstrekt overbodig geacht wordt.

1852.

Dit is ook zijn wensch bij deze tweede uitgaaf, die voor den schrijver een aangename gelegenheid geweest is, om zijn werk op vele plaatsen te kunnen verbeteren, en er aan toe te voegen, wat er aan ontbrak. De voornaamste veranderingen, die het daardoor ondergaan heeft, zal men kunnen leeren kennen door vergelijking van het overzicht van den inhoud.

OVERZIGT VAN DEN INHOUD.

INLEIDING. Zoogenaamde *deelen der rede*. De ware *rede-deelen* worden gevonden door *rede-ontleding* of *logische analyse*. — Wat is *rede*? — Een *rede*, *zinnen* en *zinsneden*. — *Woorden* de *grondbestanddeelen der rede*. — *Woord-ontleding* of *grammaticische analyse*. *Logische analyse* van de *grammaticische vormen*. *Logische analyse der taal*, of *algemeene gronden der grammatica* . . . . . bl. 1—6.

EERSTE HOOFDDEEL: *Logische ontleding van zinnen*. — Een *zin* is een uitdrukking van een *zin* der gedachten, die er de *zin* of *beteekenis* van is. — Een *stelling* . . . bl. 7.

I. Onderscheid van *zin* naar de verschillende *modaliteit* van den *zin* . . . . . bl. 8.

A. Verschil van *modaliteit*, gegrond in het *voorstellings- of denk-vermogen*.

1°. *Positive* of *stellige* en *negative* of *ontkennende* wijze van spreken, nadrukkelijk of *uitdrukkelijk*, bl. 8 en 9. — *Affirmatie* of *bevestiging* . . . . . bl. 9.

2°. *Vragende* wijze van spreken . . . . . bl. 9.

3°. *Problematische* of *twijfelachtige* *zinnen* . . . bl. 10.

4°. *Hypothetische* of *onderstellende* en *conditionele* of *voorwaardelijke* *zinnen*, bl. 11 vlgg. — *Disjunctive* *stelling*, bl. 12.

5°. *Kategorische*, dat is *onvoorwaardelijke* of *algemeengeldige*, zinnen, bl. 15. — *Kategorisch vragen* of *antwoorden* en *gebieden* of *verbieden* . . . . . bl. 16.

6°. *Assertorische* en *apodictische* stellingen, bl. 16. — *Drieërlei mogelijkheid* en *noodzakelijkheid*, bl. 18. — *Logische werkelijkheid* . . . . . bl. 19.

7°. Zoogenaamde *Indicatief* of *aantoonende* wijs in de drie *voorstellings-wijzen* of *zoogenaamde tijden*, het *Présens*, *Perfectum* en *Futurum* . . . . . bl. 20.

8°. *Cogitatief* *Présens*, *Perfectum* en *Futurum*, bl. 23. — *Cogitative onderstelling* . . . . . bl. 26.

9°. *Subjective* en *objective* wijze van spreken. — *Súbject* en *óbject*, bl. 27. — Zoogenaamde *active* en *passive* wijzen van spreken, bl. 29. — *Medium* of *reflexive*, beter *subjectief-objective*, wijze van spreken, bl. 31. — *Subjective* vorm van het *Passief* . . . . . bl. 33.

B. Verschil van *modaliteit*, gegrond in het *gevaarwordingsvermogen*, het *gevoel* of *gemoed*.

1°. Een *uitroep*, bl. 35. — *Klanknabootsingen* . . . . . bl. 36.

2°. Een *toeroep*, en een *levendige* wijze van uitdrukking bl. 36.

C. Verschil van *modaliteit*, als verschillende uitdrukking van den *wil*. *Imperative* of gebiedende, *Jussive* of bevelende, *Optative* of wenschende, *Concessive* of toelatende, *Vetative* of verbiedende, *Propositive* of voorstellende, met één woord, *Voluntative*, wijze van spreken, bl. 37 vlgg. — Zoogenaamde *Conjunctief* of *Subjunctief*, bl. 39. — Uitdrukking van den zin van den *Jussief* door de woorden *mogen*, *moeten* en *laten*, bl. 40. — *Voluntative* of *willekeurige onderstellingen*, bl. 42 en 43. — Uitdrukking van een *wensch* door een *Cogitative onderstelling* . . . . . bl. 44.

II. *Ontleding van een zin* in zijn *deelen* . . . . . bl. 44.

A. *Subjèct* en *prédicaat*, of *onderwerp* en *gezegde*,

bl. 44. — Onderscheid tusschen het *grammatisch subjeet* of het *onderwerp van het gezegde*, hetzij *súbject* of *óbject*, en het *logisch subjeet* of het *onderwerp van den zin*; bl. 46. — *Onbepaald súbject* of *óbject* als onderwerp van het gezegde; en *objective zinnen zonder óbject*, bl. 47. — *Onvolledige zinnen* . . . . . bl. 48.

B. *Bepalingen of complementen* van onderwerp of gezegde, bl. 48. — Zoogenaamd *koppelwoord* . . . bl. 49.

C. *Interjecties of tusschenwerpsels, uitroepingen en toeroepingen*, vóór, achter of in een zin, bl. 49. Zoo ook *klankna bootsingen*, en een *Vocatief* als *toeroep* of *aanroep* . . . bl. 50.

* TWEDE HOOFDDEEL: beschouwing der *woorden* als de *grondbestanddeelen der rede*, bl. 51. — *Logische zin* der woorden en woordvormen, en *reële* of *zakelijke* beteekenis, bl. 51. — *Begripswoorden* of *begripsbenamingen*, en *redewoorden*, ook *modale woorden* genoemd . . . . . bl. 52.

A. *Begripswoorden* of *benamingen van bepaalde begrippen*, bl. 53. — Onderscheiding der *begripswoorden* naar den *logischen zin* of het *redegebruik* in benamingen van *substantie* of *voorwerp* als *súbject* of *óbject*, en benamingen van *adjunct* of *accident* in een gezegde of als bepaling . . . bl. 54 vlg.

I. Benamingen van *voorwerp*, ook van een *adjunct* of *accident als voorwerp: zelfstandige naamwoorden*, bl. 56. — *Abstracte* en *concrete* begrippen, bl. 57. — Algemeene benamingen van *soorten* en bijzondere benamingen van *bepaalde voorwerpen: eigenbenamingen* en *eigennamen*, bl. 58 vlg. — *In abstracto* en *in concreto* spreken, bl. 60 vlg. — *Voorwerpen* als *súbject* of als *óbject*, of wel als *subjectief óbject*, benoemd, en daarbij een ónwillekeurig *effect*, *uitwerksel* of *gevolg* gelijkgesteld met een *voorgesteld doel*, bl. 61 vlg. En dit is de grond en oorsprong van het verschillend zoogenaamde *grammatisch ge-*

slacht, bl. 65; als mede van de verschillende *naamvallen*, bl. 67 vlgg.

II. Benamingen van *adjunct* en *accident*, bl. 71. — *Logisch* onderscheid tusschen beide . . . . . bl. 72.

a. Benamingen van *adjunct*.

1°. Benamingen van *hoedanigheid* of *qualiteit* als *onderscheidend kenmerk*, bl. 72. — Beteekenis van het *adjectief* of *bijvoeglijk naamwoord*, bl. 73; en van de vormen van het *afgeleide* bijvoeglijk naamwoord, bl. 75. — *Particip* of *deelwoord* als benaming van hoedanigheid . . . . . bl. 77.

2°. Benamingen van *hoeveelheid* of *quantiteit*, als van een *groter* of *kleiner gedeelte*, bl. 77. — *Enkelvoud* en *meervoud*, *collectief* en *tweevoud*, bl. 78 vlg. — *Telwoorden*, en *zamengestelde* benamingen van hoeveelheid, bl. 79. — Benamingen van een *zekere hoeveelheid* door het *enkelvoud* of *meervoud* van een benaming van *voorwerp* of *rond getal*, bl. 80. — Benaming van *hoeveelheid* als *bijvoeglijk* naamwoord, bl. 81. — Beteekenis van het *enkelvoud* bij een *telwoord*, bl. 82 vlg. — Onbepaald, *relatief* of *betrekkelijk*, onderscheid van *trap* of *graad*, bl. 83; en bepaling daarvan door de *trappen van vergelijking*, den *Comparatief*, den *Superlatief* en den *Excessief*, bl. 84. — Benamingen van *rang* of *orde*, en van *gedeelten* of *breuken* . . . . . bl. 85.

b. Benamingen van *accident*.

1°. Benaming van *accident* als *toegeschreven* aan een voorwerp door een *zegwoord* of *verbum*, bl. 85 vlgg. — Verkeerde vertaling van *verbum* door *werkwoord* en *Zeitwort*, bl. 86 vlg. — Louter *logisch* onderscheid tusschen *zegwoord* en *naamwoord* door verschillend redeggebruik, bl. 88. — Verbuiging of *conjugatie*, bl. 91. — *Subjective* en *objective* (*active* en *passive*) vorm of uitdrukking van het *zegwoord*, bl. 91. — *Verbum neutrum*, bl. 92. — *Transitief* en *intransitief* *verbum*, bl.

93. — *Medium* of *reflexive*, beter *subjectief-objective*, vorm of uitdrukking, bl. 96. — *Afgeleide vormen* van het zegwoord, met name de *causative* en *frequentative*, bl. 96. — Zegwoord als *particip* of *deelwoord*, bl. 96 vlgg. — *Subjectief* (*bedrijvend* of *tegenwoordig*) en *objectief* (*lijdend* of *verleden*) deelwoord, bl. 97 vlg.; ook als *bijvoeglijk naamwoord*, bl. 98. — Uitdrukking van den *objectiven* vorm van het zegwoord door middel van het *objective* deelwoord bij de *subjective* zegwoorden *worden* en *zijn*, bl. 98, en van het *Perfectum* in de *subjective* wijze van uitdrukking door middel van het *objective* deelwoord bij het *Présens* van de zegwoorden *hebben* of *zijn*, bl. 99. — Verschillende beteekenis van de *objective* wijze van uitdrukking, als *objectief* en als *accidenteel Passief*, bl. 99 vlg. — *Deelwoord* als *zelfstandig naamwoord*, bl. 101. — Zegwoord als *Infinitief*, bl. 101 vlg., en als *Gerundium* . bl. 103 vlgg.

2°. Benaming van *accidenteel omstandigheid* als *bijwoord* of *adverbi*um, bl. 106 vlgg. — Benamingen van *plaatselijke*, *tijdelijke*, *werkelijke* of *reële* omstandigheid of betrekking, bl. 107; ook van *logische* betrekking tusschen subjeet en object als *oorzaak*, *middel* en *doel* of *gevolg*, bl. 108 vlg.; en eindelijk van *comparative* betrekking, bl. 110. — *Bijwoorden van hoedanigheid*, bl. 111. — Onderscheid tusschen *bijwoord* en *bijvoeglijk naamwoord*, bl. 111 vlg. — *Bijwoord* als *voorzetsel* of *prépositie*, of ook als *voegwoord* of *conjunctie* . . . bl. 113.

AANHANGSEL over de *positive* of *negative* uitdrukking der benamingen van begrippen . . . . . bl. 113—116.

B. *Redewoorden*: *voornaamwoorden*, *lidwoorden*, *hulpwoorden*, *tusschenwerpsels* en *modale bijwoorden* . . . bl. 116 vlgg.

a. *Demonstrative* of *aanwijzende voornaamwoorden*, bl. 118.

b. *Bepalend of aanwijzend lidwoord* . . . . . bl. 119.

c. *Onbepaalde voornaamwoorden* . . . . . bl. 121.

d. *Onbepaald lidwoord* . . . . . bl. 121.

<i>e.</i> Algemeene voornaamwoorden	bl. 122.
<i>f.</i> Vragende voornaamwoorden	bl. 123.
<i>g.</i> Betrekkelijke of relative voornaamwoorden	bl. 123.
<i>h.</i> Persoonlijke voornaamwoorden, bl. 124. — <i>Zakelijk</i> voornaamwoord <i>het</i> , en <i>plaatselijk</i> voornaamwoord <i>er</i>	bl. 126.
<i>i.</i> Voornaamwoorden voor onbepaald onderwerp	bl. 127.
<i>k.</i> Reflexief of wederkeerig, beter <i>subjectief-objectief</i> , voornaamwoord	bl. 128.
<i>l.</i> Het redewoord <i>zelf</i>	bl. 129.
<i>m.</i> Bezittelijke voornaamwoorden	bl. 130.
<i>n.</i> Uitdrukking der modaliteit van <i>ontkenning</i> en van <i>bevestiging</i>	bl. 131.
<i>o.</i> Uitdrukking der modaliteit van <i>vragende</i> , <i>problematische</i> , <i>assertorische</i> en <i>apodictische</i> zinnen door middel van <i>modale bijwoorden</i> of van <i>modale zegwoorden</i>	bl. 132.
<i>p.</i> Hulpwoorden voor het onderscheid der zoogenaamde <i>tijden</i> en voor de <i>objective</i> wijze van spreken	bl. 133.
<i>q.</i> Redewoorden tot uitdrukking der modaliteit van <i>uitroepende</i> en <i>toeroepende</i> zinnen	bl. 133.
<i>r.</i> Redewoorden tot uitdrukking der modaliteit van <i>voluntative</i> zinnen	bl. 134.
<i>s.</i> Hulpwoorden tot uitdrukking van <i>logische betrekkingen</i> , zooals <i>van</i> en <i>te</i>	bl. 135.
<i>t.</i> Hulpwoorden tot uitdrukking van een <i>gezegde</i> , bl. 136 vlg. —	
Het zegwoord <i>zijn</i> of <i>wezen</i>	bl. 137 vlgg.
AANHANGSEL over de <i>zamengestelde woorden</i> , en de <i>zamengestelde benamingen</i> of <i>uitdrukkingen</i> , die geen <i>woord-eenheid</i> , maar toch <i>logische eenheid van zin</i> hebben	bl. 139 vlgg.
DERDE HOOFDDEEL: Beschouwing der verschillende soorten van <i>bepalingen</i> of <i>complementen</i>	
	bl. 148.

- I. *Bepalingen of complementen van adjunct en van accident* . . . . . bl. 149.
- A. *Attribuut of bepaling van adjunct of accident, tot bepaling van een voorwerp, te onderscheiden van een prédictaat* . . . . . bl. 150.
- a. *Attribuut van hoedanigheid of qualiteit*, bl. 151 vlgg. — *Prédicatief attribuut*, bl. 152. — *Appositief attribuut* van hoedanigheid door een *zelfstandig naamwoord*, bl. 153 vlgg. — *Adverbiaal of bijwoordelijk attribuut*, bl. 156. — *Genitief attribuut* . . . . . bl. 157.
- b. *Attribuut van hoeveelheid of quantiteit*, gewoonlijk uitgedrukt door een *telwoord* of *substantive* benaming van hoeveelheid, maar ook door een *bijvoeglijk naamwoord*, of door een *bijwoord*, bl. 158 vlgg. — *Prédicatief attribuut* van hoeveelheid . . . . . bl. 162.
- c. *Attribuut van omstandigheid of accident* van een persoon of zaak, bl. 163. — *Prédicatief attribuut* van omstandigheid . . . . . bl. 164.
- d. *Redegevend attribuut* . . . . . bl. 164.
- B. *Complement of aanvullende bepaling van adjunct of accident, tot bepaling van een attribuut of prédictaat of van een ander complement* . . . . . bl. 164.
- a. *Prédicatief complement* bij een attribuut of prédictaat, tot aanvulling van hetgeen men van het *onderwerp* zeggen wil, bl. 165; ook bij het zegwoord *zijn* of *wezen*, bl. 167. — *Zelfstandig prédicatief complement*, dat een *omstandigheid* beteekent of een *redegeenden* zin heeft . . . . . bl. 164.
- b. *Complement van hoedanigheid of qualiteit* tot onderscheiding of wijziging van een attribuut of prédictaat, bl. 168 vlgg. — Een *bijwoord van hoedanigheid*, waardoor zulk een complement veelal uitgedrukt wordt, beteekent eigenlijk een hoedanigheid van het *súbject* of *object*, bl. 169. — *Uitdrukking*

van zulk een complement door een uitsluitend zoo genoemd *bijwoord*, of door een *voorzetsel* met een bepaling, bl. 170 vlg.

c. *Complement van hoeveelheid of quantiteit*, bl. 172 vlg. — Een complement van *hoedanigheid* als complement van een onbepaalden *trap* of *graad*, bl. 172. — Uitdrukking van een complement van *trap* of *graad* door een *vergelijking* . . . . . bl. 173.

d. *Complement van omstandigheid of accident*, bl. 173. — *Subjectief complement van toestand* door een benaming van voorwerp met een subjectief deelwoord (*losse Ablatief*) . . . . . bl. 174.

II. *Bepalingen van voorwerp*, bl. 177. — Onderscheiding van de *verschillende soorten van object* door *naamvallen*, bl. 179. — Een *complement van object* tot complement van een *prédicaat* bij een *zegwoord* is of een *eenvoudig*, *louter* of *zakelijk*, of een *subjectief* of *persoonlijk object*, bl. 181. — Een *subjectief object* is een *passief subject* in betrekking tot het *accident*, bl. 185. — *Verbinding van een zegwoord met twee objecten*, een *eenvoudig* of *zakelijk object* als *eerste*; *direct* (regtstreeks of onmiddellijk), en een *subjectief* of *persoonlijk* als *tweede*, *indirect* (zijdelingsch of middellijk) *object*, bl. 189. — *Infinitief of Gerundium als prédicatief complement van object*, bl. 192. — *Complement van objective gesteldheid*, bl. 193. — *Verklaring van de uitdrukking van het Perfectum van een subjectief zegwoord door het objectief deelwoord met het Présens van hebben*, bl. 196. — *Tweeledig object*, bl. 197. — *Objectief complement van gesteldheid* door een benaming van voorwerp met een objectief deelwoord, bl. 198. — *Objectief complement van tijd*, en *van hoeveelheid*, bl. 200. — *Complement van object bij een uitroep of toeroep*, bl. 201. — *Complement van object bij een attriboot*, bl. 201. — *Bepaling van voorwerp bij*

een *bijwoord* of *voorzetsel*, bl. 201 vlgg. — *Complement van oorzaak, middel of doel*, of ook *van uitwewersel of gevolg*, door een voorzetsel van een *logische* beteekenis met een bepaling van voorwerp, bl. 203 vlgg. — *Objective zin* van een complement van *omstandigheid* of van *hoedanigheid*, bl. 207. — Complement van doel of gevolg als meer *zelfstandig deel* van een zin, bl. 209 vlg. — *Complement van deel of bijzonderheid* . . . . . bl. 211 vlg.

III. *Bepalingen of complementen van modaliteit*, bl. 213. — *Modaal complement van gesteldheid*, bl. 214. — Gebruik van het aanwijzend voornaamwoord *zoo* als complement van *trap* of *graad*, bl. 115. — *Ontleding van een zin*, waarin de modaliteit niet door een modaal bijwoord uitgedrukt wordt. bl. 216.

VIERDE HOOFDDEEL, over de zamenstelling van een *volzin* uit zinnen als *deelen* van den zin of *zinsneden*, bl. 217. — *Relative zinsneden* met een *relatief* of *betrekkelijk* voornaamwoord, bl. 220. — *Complexen* (*zamengevallen* of *inéengevallen*) zinnen of zinsneden, bl. 221. — *Vergelijking, verbinding* of *tegenstelling*, bl. 223. — *Nevenstelling*, bl. 225. — *Conjunctie* of *voegwoord*, bl. 225 vlgg. — *Betrekkelijk lidwoord* of *voegwoord dat*, bl. 226. — *Andere voegwoorden*, bl. 228—231. — *Los zindeel*, bl. 231. — *Tusschenzin*, bl. 233. — *Zamenstelling van een rede*, bl. 234. — *Scheidteekens* . . . . . bl. 234—236.

OVER DE DEELEN DER REDE

EN DE

REDE-ONTLEDING.

Gemeenlijk worden in de Grammatica de verschillende soorten van woorden, die er in de talen bestaan, als verschillende *deelen der rede* („*partes orationis, parties du discours*”), verdeeld of onderscheiden in *naamwoorden*, deels *zelfstandige*, deels *bijvoeglijke naamwoorden*, *telwoorden*, *lidwoorden*, *voornaamwoorden*, *werkwoorden*, (*bedrijvende*, *lijdende* en *onzijdige* werkwoorden), *deelwoorden*, *bijwoorden*, *voorzetsels*, *voegwoorden* en *tusschenwerpsels*. Wel treft men omtrent deze verdeeling eenig verschil van gevoelen aan, zooals bij voorbeeld dat velen de *tusschenwerpsels* niet als werkelijke *deelen der rede* beschouwd, sommigen de *telwoorden* en *deelwoorden* niet als *bijzondere deelen der rede* afzonderlijk opgenoemd, willen hebben: maar dit verschil betreft maar enkele bijzonderheden: in het algemeen wordt die verdeeling der woorden, als *rededeelen* of *deelen der rede*, voor goed en gaaf aangenomen. Ook brengt men al die soorten van woorden of rededeelen wel onder drie rubrieken of hoofdsorten, te weten *naamwoorden*, *werkwoorden* en *partikels* of *kleinere rededeelen*; zoodat men dan onder deze laatste be-

naming al die soorten van woorden begrijpt, die men niet, zooals de *telwoorden* en *deelwoorden*, onder de *naamwoorden* of *werkwoorden* rangschikken kan. Die benaming van *kleinere rededeelen* moet dan echter al zeer ongepast voorkomen, daar toch de woorden, die daaronder begrepen worden, volstrekt niet *kleiner* zijn, dan zoo vele naamwoorden en werkwoorden:—men denke slechts aan woorden als *beneden*, *daarenboven*, *binnenwaarts*, *grootendeels*, *desniettegenstaande*, *gelukkigerwijze*, en zoo vele andere meer: — doch waarschijnlijk heeft men verkeerd gedaan met het woord *partikel* door *kleiner rededeel* te vertalen, en had men het liever door *minder rededeel* moeten overzetten; omdat men bij die verdeling der woorden in *naamwoorden*, *werkwoorden* en *partikels* onder deze laatste benaming die woorden schijnt verstaan te hebben, die een *mindere* of ondergeschikte plaats of functie in de rede, of in een volzin, bekleeden, terwijl men de *naamwoorden* en *werkwoorden* als de *hoofddeelen der rede* beschouwde.

Wat hiervan ook wezen mag, de eerstgenoemde onderscheiding der verschillende soorten van woorden met verschillende *namen*, zooals *naamwoorden*, *voornaamwoorden*, *werkwoorden*, *bijwoorden*, *voorzetsels* enz., is algemeen gebruikelijk, en heeft haar nut in het grammaticaal spraakgebruik *tot onderscheiding*: maar men beschouwe ze niet als een goede en juiste logische verdeling van de verschillende soorten van woorden als verschillende *rededeelen*, naar de verschillende functies, die zij bekleeden in de samenstelling der rede uit zinnen door middel van woorden. Het *telwoord*-bij voorbeeld en het *voornaamwoord* bekleeden nooit een andere plaats of functie in een zin, als het *naamwoord*; en het *naamwoord* is niet een bepaald rededeel, dat maar één bepaalde functie heeft. Want niet alleen is de functie van het *bijvoeglijk naamwoord* geheel verschillend van die van het *zelfstandig naamwoord*: maar ook het *zelfstandig naamwoord* bekleedt bij voorbeeld wel drie ver-

schillende functies in dezen éénen zin: *De morgenstond heeft goud in den mond*; daar het eerst tot *onderwerp*, dan tot *voorwerp* of *Subject*, en in de derde plaats tot *bepaling van een voorzetsel* dient. — Die gewone onderscheiding der verschillende soorten van woorden met verschillende namen staat gelijk met de gebruikelijke onderscheiding der verschillende kamers van een huis in *zijkamer*, *achterkamer*, *voorkamer*, *bovenkamer*, *tuinkamer*, *woonkamer*, *eetkamer*, *slaapkamer*, enz. Zij is goed voor het gebruik; en het kan zelfs zijn nut hebben, vooral in andere van aard verschillende talen, nog andere bijzondere soorten van woorden met dergelijke benamingen tot onderscheiding te bestempelen; gelijk het ook te pas kan komen, nog andere kamers van een huis, dan de bovengenoemde, tot onderscheiding *spreekkamer*, *boekkamer*, *studeerkamer*, *kantoor*- of *mangelkamer* te noemen: maar een goede, ordentlijke verdeling, die van één beginsel uitgaat, en een duidelijk inzicht en overzicht van de onderscheidene deelen van één geheel geeft, is het niet; en daarom kan zij zelfs aanleiding geven tot onjuiste voorstellingen of begrippen. — Hetzelve geldt om dezelfde rede ook van die verdeling der woorden in drie hoofdsorten, *naamwoorden*, *werkwoorden* en *partikels*. Een verdeling der woorden als *rededeelen*, wat het toch volgens die benaming *partikels*, zou moeten zijn, mag het niet heeten. En zulk een verdeling der woorden is ook in het geheel niet mogelijk: want voor de verschillende *rededeelen* bestaan er in de taal niet juist ook bepaalde *soorten* van *woorden*. — Dit schijnt dan ook de rede te wezen, waarom sommigen die verschillende *soorten van woorden*, als *naamwoorden*, *werkwoorden*, enz., in plaats van *rededeelen*, liever *taaldeelen* noemen. Maar, behalven dat *partes orationis*, *parties du discours*, niet door *taaldeelen* overgezet kan worden; zoo klinkt het toch ook heel vreemd, de verschillende *soorten van woorden* de *deelen* der taal te noemen.

De eigenlijke, werkelijke *rededeelen*, de ware *deelen der rede*, vindt men door de *rede-ontleding* of *logische analyse*.

Een volledige *analyse* of volkomene *ontleding* bestaat in de ontbinding, oplossing, scheiding of onderscheiding, dat is in de *onderscheidene aanwijzing*, van de *deelen*; waaruit één geheel bestaat of zamengesteld is; en, indien deze deelen ook weêr uit deelen bestaan of zamengesteld zijn, dan even zoo verder in de onderscheidene aanwijzing van de *onderdeelen* van die *hoofddeelen*, tot dat men komt aan de *grondbestanddeelen* of *elementen*. En, zoo die deelen, hoofddeelen, onderdeelen of grondbestanddeelen verschillend van aard zijn; dan behoort tot de analyse ook de *onderscheidene aanwijzing* van de verschillende *soorten* dier deelen.

Rede is *uitdrukking van den zin der gedachten in woorden door middel der spraak*. Of de woorden alleen maar innerlijk voorgesteld, dat is voor den geest of het bewustzijn gesteld, dan of zij ook geuit of luide uitgesproken worden; maakt geen wezenlijk verschil. In het eerste geval wordt het *denken*, in het laatste *spreken* genoemd. Het *denken* is innerlijk of bij zich zelf spreken, het *spreken* is luide of hardop denken. Ander onderscheid tusschen *denken* en *spreken* bestaat er niet, behalven dat *denken* ook nog een ruimere beteekenis heeft, daar het ook gebruikt wordt van het zich voorstellen in beelden van de verbeelding door middel van het gezigt. Dit laatste is het *zinnelijk denken* in onderscheiding van het *redelijk denken*, of het denken door middel der *rede* of *spraak*. Men zie de *Zielkunde, of beschouwing van den mensch als bezielde wezen*, bl. 128 en volgende.

Een *rede* noemt men de *uitdrukking van den zin van iemands gedachten door middel der spraak in een aaneenschakeling van samenhangende of onderling verbondene zinnen*. — Zulk een *rede* bestaat dus uit *zinnen*, die ook weêr andere zinnen als *deelen* in zich bevatten kunnen; en dan heeten deze deelen van zinnen

zinsneden, terwijl het geheel een *volzin* genoemd wordt. De *grondbestanddeelen* der zinnen, en dus ook van een rede, zijn de *woorden*.

Verder dan tot deze *grondbestanddeelen* der rede, de woorden, schijnt nu de *rede-ontleding* niet te gaan. — Deze grondbestanddeelen der rede, de woorden, zijn echter ook weêr vatbaar voor ontleding; indien het namelijk geen *grondwoorden*, maar *zamengestelde*, *afgeleide* of *verbogene* woorden zijn: en dan bestaat de ontleding in de onderscheidene aanwijzing, hoe een woord zamengesteld, afgeleid of verbogen is, en dus in de analyse van den *grammatischen vorm* der woorden. Dit noemt men dan *grammatische* of *grammaticale analyse* in tegenoverstelling van *logische analyse*, of in goed Hollandsch *woord-ontleding* in onderscheiding van *rede-ontleding*.

De *logische* analyse of *rede-ontleding* ziet zeker alleen op den *zin* van de uitdrukking der gedachten, en niet op den *grammatischen vorm* of den *vorm der woorden*, waarin de uitdrukking plaats heeft. Doch juist hierom, omdat deze *vorm* der woorden tot uitdrukking van den *zin* der gedachten dient, zoo heeft deze *vorm* ook zelf *logischen zin*, en behoort dus de verklaring van de logische beteekenis der grammatische vormen ook mee tot de *logische analyse*. *Hoe*, door welke verschillende wijzen van zamenstelling, afleiding en verbuiging, die logische beteekenis in den grammatischen vorm der woorden wordt uitgedrukt; wat die grammatische vorm eigenlijk of *etymologisch* beteekent, en op welke verschillende wijzen die uitdrukking in de onderscheidene, in dit opzigt zoo zeer van elkander verschillende talen plaats heeft; daarvan behoort de aanwijzing en verklaring tot de *Grammatica* der bijzondere talen, en wel tot dat gedeelte, dat het *etymologische*, of de *woordvormleer*, genoemd wordt: maar, *wat* op die wijze beteekend wordt, de *logische zin* van die *grammatische vormen*, wordt door *logische* analyse verklaard. *Logische* analyse beteekent namelijk niet de

ontleding van *een zin* of van *zinnen*. Men kan het in het Hollandsch ook wel *zins-ontleding* noemen, maar dan alleen in die beteekenis, dat men daaronder de ontleding van den in de woorden en zinnen uitgedrukten *zin* der gedachten verstaat. De benaming *logische analyse* beteekent, in het Hollandsch vertaald, *rede-ontleding*, en dit beteekent niet alleen ontleding van *een rede*, zooals die uit een aaneenschakeling van zinnen bestaat (bl. 4), maar ook ontleding van *de rede*, of *de uitdrukking van den zin der gedachten door middel der spraak in woorden* (bl. 4), en, zooals wij er hier nog kunnen bijvoegen, *door den vorm zoo wel, als door de verbinding der woorden*. — *Logisch* is afgeleid van het Grieksche woord *logos*, dat volmaakt overeenkomt met het Hollandsche woord *rede*, en daarenboven ook nog *woord* beteekent. En zóó ziet men tevens, hoe verkeerd men doet, wanneer men, zooals velen doen, *logische analyse* door *redkundige ontleding* vertaalt. *Logisch* is hier niet het bijvoeglijk naamwoord van *logica* („redkunde”), maar van *logos* („rede”), en wij moeten het in het Hollandsch vertalen door *rede-ontleding*, omdat wij van *rede* geen bijvoeglijk naamwoord bezitten, dat den hier bedoelden zin zou hebben. Die vertaling door *redkundige ontleding* geeft een geheel verkeerd begrip.

Uit het gezegde blijkt, dat men den geheelen omvang der wetenschap het best beteekenen zal, wanneer men haar de *logische analyse der taal* noemt. Zij leert de *algemeene gronden der grammatica*. Zij is de eenig mogelijke *algemeene grammatica*: want het eenige, wat *alle* talen werkelijk met elkander *gemeen* hebben, is alleen het *logische*: in de wijze, waarop dit logische in de bijzondere talen der verschillende taalstammen wordt uitgedrukt, is volstrekt niets, dat werkelijk *algemeen* is.

De *deelen* van een *rede* zijn, zooals wij gezien hebben (bl. 4), de *zinnen*; en een *zin* is een *door middel der spraak in woorden uitgedrukte zin der gedachten*. Wij noemen namelijk zulk een deel van een *rede* een *zin*, omdat het de uitdrukking is van een *zin der gedachten*; en *zin der gedachten* beteekent in het Hollandsch hetzelfde als *sensus mentis* in het Latijn, te weten *gevoel* van den *denkenden geest*. Het woord *zin*, het Latijnsche *sensus*, het Fransche *sens*, beteekent namelijk eigenlijk *gevoel* (van het Latijnsche *sentire*, in het Fransch *sentir*, *voelen*, *gevoelen*). *Zin* der gedachten is dat *gevoel* van den geest, dat men, als men op iets *zint*, dikwijls wel heeft, maar niet uitdrukken of onder woorden brengen kan. Men zegt dan: *Ik voel het wel, maar kan het niet zeggen*; of: *Ik voel het wel, maar kan mij niet goed uitdrukken*. Maar, als men nu zulk een gevoel in woorden kan uitdrukken, en werkelijk uitdrukt, dan noemen wij de uitdrukking daarvan ook een *zin*. De *zin der gedachten*, die in de woorden van zulk een *zin* uitgedrukt wordt, is de *beteekenis* er van, — is hetgeen er door *beteekend* wordt; — en daarom gebruiken wij het woord *zin* ook voor de *beteekenis* van een uitdrukking, — van een woord of een *zin*, — en men kan bij voorbeeld zelfs zeggen: *Ik versta den zin van dezen zin* (of *volzin*, of *zinsnede*) *niet*. — Den *zin* van een woord of uitdrukking *verstaan* wil ook niets anders zeggen, dan de *beteekenis* er van *voelen*. Zoo zegt men ook bij voorbeeld: *Ja, ik voel wel, wat gij meent* (of *bedoelt*, of *zeggen wilt*).

Een *zin*, of een in woorden uitgedrukten *zin der gedachten*, noemt men ook wel, vooral in de Logica, een *stelling*, in het Hoogduitsch *Satz*: doch dit woord is als algemeene benaming voor een *zin* minder gepast: want in goed Hollandsch wordt dit woord alleen gebruikt van een *zin*, waarin iets *stellender*

wijze gezegd of gedacht, en dus *gesteld*, wordt. Van een *vraag* of *vragenden* zin, bij voorbeeld, wordt het woord in goed Hollandsch niet gebruikt. *

Een *zin* is dan een *in woorden uitgedrukte zin der gedachten*; en de *zin* of *beteekenis* van zulk een zin ligt deels in de *woorden*, waarin de zin wordt uitgedrukt, deels in de *wijze van uitdrukking*. Over den onderscheidenen zin der *woorden* zal later gehandeld moeten worden, wanneer wij in de ontleiding tot de enkele woorden zullen gekomen zijn; hier over het *onderscheid der zinnen in zin of betekenis*, overeenkomstig de bijzondere *wijze*, waarop een zin der gedachten wordt uitgedrukt, en die met een kunstwoord *modaliteit* genoemd wordt, van het Latijnsche woord *modus* (in het Fransch *mode*), dat is *wijs* of *wijze*, waarmede men in de Grammatica eenige van die verschillende wijzen van uitdrukking, zooals den *modus imperativus* (*te mode impératif*) of de *gebiedende wijs*, gewoon is te noemen. — Deze modaliteit heeft zijn grond in 's menschen ziel, en wel of in het *voorstellings-* of *denk-vermogen*, of in het *gevoel* of *gevaarwordingsvermogen*, of eindelijk in den *wil*.

Het eerste onderscheid van modaliteit, of wijze van uitdrukking van een zin der gedachten, dat zijn grond heeft in 's menschen *voorstellings-* of *denk-vermogen*, bestaat hierin, dat men iets, zooals een eigenschap, toestand, werking of

* Sommigen gebruiken voor *zin*, vooral bij de logische analyse, het in die beteekenis geheel onhollandsche woord *voorstel*. Dit is blijkbaar een vertaling van het Fransche *proposition*, het Latijnsche *propositio*, een woord, dat in de Logica eigenlijk alleen de *grondstelling* van een *sluitrede* beteekent in tegenoverstelling van de *gevolgtrekking* of het *besluit*. Die dat Fransche woord het eerst zoo door *voorstel* vertaald heeft, schijnt niet geweten of bedacht te hebben, dat wij daarvoor in het Hollandsch het woord *stelling* hebben. Door het gebruik in schoolboeken en bij het schoolonderwijs is dat onhollandsche woord reeds zeer algemeen in zwang gekomen, maar behoort hoe eerder hoe beter verbaanen te worden.

omstandigheid, zich voorstelt en denkt, en dien ten gevolge uitdrukt, als aan een persoon of zaak *of toekomst en toe te kennen, of niet toekomst en te ontzeggen*. In het eerste geval denkt of spreekt men *positief* of *stelligerwijze*, in het andere *negatief* of *ontkennenderwijze*; b. v. *De zon schijnt; Het dier heeft gevoel; of De zon schijnt niet; De plant heeft geen gevoel. Niet lang geleden had ik een niet onaardig geval. Ik kan er nog niet zonder lachen aan denken. Ik zal het nooit vergeten.* — Het één zoo wel als het ander kan *eenvoudig* geschieden, *of nadrukkelijk* of *uitdrukkelijk*, namelijk met het oog op het tegenovergestelde, en dus *in tegenstelling* daarvan. *Nadrukkelijk* geschiedt het in talen, die met *klentoone* gesproken worden, door den *toon*, door den *nadruk*; *uitdrukkelijk*, ook in woorden, als men bij voorbeeld zegt: *De zon schijnt wèl; Het is stellig zoo; of Het is stellig niet zoo.* Een *ontkenning* is eigenlijk altijd een *uitdrukkelijke* ontkenning: want de ontkenning moet toch altijd in den zin op de een' of andere wijze *uitgedrukt* worden: maar, wil men deze uitdrukking versterken, dan kan dit niet anders dan *stelligerwijze* geschieden; en daarom wordt zulk een uitdrukkelijke; zulk een versterkte, ontkenning een *stellige ontkenning* genoemd. Wanneer men zoo *uitdrukkelijk stellig*erwijze spreekt, dan noemt men het een *affirmatie* of *bevestiging*. — In de Logica wordt ook wel elke *positive* stelling een *affirmatie*, of *affirmative* of *affirmerende* stelling, genoemd, maar, wil men naauwkeurig spreken, dan moet men tusschen *positief* en *affirmatief* onderscheid maken. *De zon schijnt*, is een *positive* uitdrukking. Een *affirmative* stelling is het eerst dan, wanneer men zegt: *De zon schijnt wèl; of ook: Ja, de zon schijnt.*

Doch niet altijd kan men zoo stellig of ontkennender wijze iets *stellen*. Dikwijls is men *onzeker* of in *twijfel*, of men iets aan een persoon of zaak moet toekennen of ontzeggen: en, drukt men deze onzekerheid of twijfel uit, en tevens zijn

verlangen of *begeerte* om het te weten en het bepaald als *zeker* te kunnen *stellen*; dan spreekt men *vragender wijze*, en zegt b. v. *Is dat goud? Is dat echt, of onecht? Wanneer is hij vertrokken? Vertrekt hij in deze maand? Waar woont gij? Wat zal ik beginnen? Hoe zal ik het aanleggen? Wie heeft dat gezege? Of dat nu wat baten zal?* En zoo ook *onken- nender wijze*: *Is dat geen goud? Vertrekt hij niet in deze maand? of Vertrekt hij in deze maand niet?* — De zin van de vragende wijze van spreken drukt zich ook uit in den *vra- genden toon*, waarop men spreekt. — Dikwijls is een vraag niet de uitdrukking van *onzekerheid* of van *twijfel* aan de *waarheid* of *zekerheid* van een stelling, maar van *betwijfeling* der *moge- lijkheid*, dat men zoo iets zou kunnen stellen, daar men het voor *niet denkbaar* of *niet te denken* houdt, omdat het niet overeenstemt met de meening of overtuiging, die men reeds heeft; b. v. als men vraagt: *Heb ik u dat aangeraden? Heb ik er u niet voor gewaarschuwd?* — De zin van zulk een vraag is dus, dat men het zich niet anders kan voorstellen, of het tegendeel moet gesteld worden: en dien zelfden zin drukken wij in het Hollandsch ook *stelliger wijze* uit door middel van het bijwoord *immers*; b. v. *Ik heb u immers dat niet aange- raden. Ik heb er u immers voor gewaarschuwd.*

De *mogelijkheid* van hetgeen men vraagt, wordt bij een vraag altijd *stilzwijgend ondersteld*. Men stelt hetgeen men vraagt, zich wel als *mogelijk* voor, maar als *onzeker* of *twijfelachtig*, als *problematisch* of *questieus*: het is dan nog de vraag, of het ook *werkelijk* zoo is. — Doch die *mogelijkheid*, die bij een vraag stilzwijgend *ondersteld* wordt, kan ook *gesteld*, en het gevoel van *onzekerheid* of van *twijfel*, en van de meerdere of mindere *waarschijnlijkheid* of *onwaarschijnlijkheid*, waardoor de twijfel ontstaat, kan niet enkel *vragender*, maar ook *stellender wijze* uitgedrukt worden; b. v. *Mogelijk* — of *Misschien*, of *Welligt*, of *Denkelijk*, of *Waarschijnlijk* — *ver-*

trekt hij morgen. Het kan waar zijn. Het kan zijn, — of Het is mogelijk, of Het is te denken, of Het is waarschijnlijk, — dat het gebeurt. Het komt mij onwaarschijnlijk — of niet waarschijnlijk, of niet denkelijk — voor, dat hij dat gezegd zou hebben. Ik twijfel, — of Het is te betwijfelen, of Het is onzeker, — of het wel zoo is. — Zulk een stelling is dan een *problematische*, dat is *questieuse*, *onzekere* of *twijfelachtige*, *stelling*. Het is een *stelling* in onderscheiding van een *vraag* (een *problema*, een *questie*), die wel een *problematische zin*, maar geen *problematische stelling* genoemd kan worden.

Tot de *problematische* zinnen behooren ook de *hypothetische*, dat is *onderstellende*, zinnen, waarin iets gezegd of voorgesteld wordt als plaatshebbend in een *als problematisch*, *onzeker* of *twijfelachtig*, en dus alleen maar *als mogelijk*, *gesteld* of *ondersteld geval*; b. v. *Ingeval* — of *Indien*, of *Zoo*, of *Als* — *dit metval is, dan is het smellbaar*; of: *Indien ik het vind, mag ik het dan houden?* — Dat gedeelte van den zin, die zinsnede, waarin het geval gesteld wordt, is de *onderstelling*; en daarnaar wordt de geheele zin of volzin een *onderstellende zin* genoemd.

Men noemt zulk een zin ook wel een *conditionele* of *voorwaardelijke* zin of stelling, omdat hetgeen in zulk een zin gezegd of gesteld wordt, zóó gezegd of gesteld wordt als onder zekere *voorwaarde* of zeker *voorbehoud*, onder zekere *restrictie* of *beperking*. Want in den eigenlijken zin zou men alleen zulk een zin een *voorwaardelijke* moeten noemen, waarbij een werkelijke voorwaarde gesteld wordt; b. v. *Ik zal het u leeaen, mits gij het niet te lang houdt.*

Daar in een onderstelling een geval als *problematisch*, en dus alleen maar als *mogelijk*, gesteld wordt; zoo kan zulk een onderstelling ook in een *problematische stelling* uitgedrukt worden; b. v. *Mogelijk* — of *Misschien*, of *Welligt*, of

Denkelijk, of Waarschijnlijk, — is het metaal, en dan is het smeltbaar. — Maar ook *vrugender* wijs kan men zulk een onderstelling uitdrukken; b. v. *Is het metaal? Nu, dan is het smeltbaar.* Doch dit geschiedt dan gewoonlijk zóó, dat de vraag ophoudt een uitdrukking te zijn van verlangen om iets te weten, en alleen maar een uitdrukking van onzekerheid blijft, zoodat zij alleen nog maar den zin van een *problematische stelling* behoudt. Dit geschiedt door een vragenden zin als een zinsnede met een anderen zin te verbinden, en b. v. te zeggen: *Is het metaal, dan is het smeltbaar. Bedrieg ik mij niet, dan heb ik u meer gezien. Weet gij het; zeg het mij dan! of: waarom zegt gij het dan niet?*

In een twee- of meer-ledige problematische stelling, zooals *Uw broeder of uw zuster heeft het mij gezegd*; en *Een zelfstandig naamwoord is óf van het mannelijk, óf van het vrouwelijk, óf van het onzijdig geslacht*; — in zulk een twee- of meer-ledige problematische stelling, die ook wel een *disjunctive stelling* genoemd wordt, * ligt altijd een *hypothetische stelling* opgesloten. Zoo kan bij voorbeeld de zin van de zoo even genoemde stellingen hypothetisch op deze wijze uitgedrukt worden: *Indien uw broeder het mij niet gezegd heeft, dan uw zuster*; of *Indien uw zuster het mij niet gezegd heeft, dan uw broeder*; en *Indien een zelfstandig naamwoord niet van het mannelijk of van het vrouwelijk geslacht is, dan is het onzijdig*; of

* Met deze benaming van *disjunctive stelling* wordt evenwel in de Logica eigenlijk geen bijzondere *modaliteit* of wijze van uitdrukking van een zin der gedachten bedoeld. Een *disjunctive stelling* wordt in de Logica een stelling genoemd, waarin de inhoud of omvang van een begrip *gescheiden* of *onderscheiden* wordt, in tegenstelling van een *distributive stelling*, waarin de inhoud of omvang van een begrip *verdeeld* wordt. Deze twee benamingen zien dus op twee onderscheidene wijzen van *analyse* of *ontleding* van een begrip. — Omdat de *disjunctive* veelal, ofschoon niet noodzakelijk en niet altijd, door middel van het problematische voegwoord *of* geschiedt, heeft men in de Grammatica aan dit voegwoord de benaming van *disjunctief voegwoord* gegeven.

Indien een zelfstandig naamwoord niet onzijdig is, dan is het of mannelijk of vrouwelijk.

Doordien de onderstelling problematisch is, zoo is ook de geheele hypothetische zin, wanneer het een *stelling* is, een *problematische* stelling, daar zij op een problematischen, onzekeren of twijfelachtigen, grond berust. Zegt men, *Indien het metaal is,* — of *Is het metaal,* — dan is het smeltbaar; dan ligt hierin opgesloten, dat hetgeen, waarvan men spreekt, mogelijk geen metaal is, en dan ook mogelijk niet smeltbaar is. — Doch de *hoofdzin*, waarmede de onderstelling verbonden wordt, is alleen en op zich zelf daarom geen *problematische* zin. Het kan een *problematische* zin zijn, zooals bij voorbeeld: *Indien ik geen bezoek krijg, kom ik misschien van avond een uurtje bij u.* Het kan ook een *vraag* zijn, of een *gebod*, zooals daarvan boven reeds voorbeelden gegeven zijn; en die hoofdzin is vatbaar voor elke modaliteit of wijze van uitdrukking. Zegt men, *Indien het metaal is, dan is het smeltbaar;* dan is de hoofdzin een *stellige* zin, en wil men stellig en zonder twijfel te kennen geven, dat het in dat geval smeltbaar is. En zoo is dan een stelling ook geen *problematische* stelling meer, wanneer het geval, waarin men stellen wil, dat iets plaats heeft, niet *onderstellender* wijze wordt uitgedrukt. Zoo is het een *problematische* stelling, wanneer men *onderstellender* wijze zegt: *Indien men met de landmail reist, komt men met zes weken te Batavia;* maar niet, wanneer men op deze wijze zich uitdrukt: *Met de landmail reizende, komt men met zes weken te Batavia;* of ook op deze wijze: *Met de landmail komt men met zes weken te Batavia.* Problematisch is de zin, wanneer men zegt: *In geval* — of *Indien* — *ik door ongesteldheid verhinderd word, zal ik een bode zenden;* en *Napoleon was, indien hij als veldheer beschouwd wordt, een groot man;* en *Indien de Voorzitter afwezig is, bekleedt het oudste lid zijn plaats;* maar niet, als men zegt: *In geval van verhindering door ongesteldheid* — of

Door ongesteldheid verhinderd wordende, — zal ik een bode zenden; en Als veldheer beschouwd, — of ook enkel Als veldheer — was Napoleon een groot man; en Bij afwezigheid van den Voorzitter bekleedt het oudste lid zijn plaats.

Maar, daar nu bij deze andere wijze van uitdrukking de zin toch volkomen dezelfde blijft; zoo blijkt het, dat men de benaming van *conditionele* of *voorwaardelijke* zinnen verder moet uitstrekken, dan alleen tot de *hypothetische* of *onderstellende*, en dat daartoe alle zinnen behooren, waarin iets, als onder zekere voorwaarde of zeker voorbehoud, met zekere *restrictie* of *beperking*, gezegd of gesteld wordt. Het *voorwaardelijke* van zulk een zin wordt, als het niet *onderstellender* wijze wordt uitgedrukt, te kennen gegeven door den *nadruk* of *klemtoon*, dien men aan de restrictie of beperking geeft: want door *nadruk* en *klemtoon* wordt even zoo wel, als door woorden en grammatische vormen, aan de uitdrukking van den zin der gedachten een *wijziging* gegeven en dus een *modaliteit* van den zin beteekend. *Zóó* is het een voorwaardelijke zin, als men met nadruk op de woorden *als veldheer* zegt: *Als veldheer was Napoleon een groot man;* of *Napoleon was als veldheer een groot man;* maar niet, als de nadruk alleen op het woord *groot* gelegd wordt, en men bij voorbeeld zegt: *Napoleon was als veldheer een groot man, maar niet grooter, dan Willem de Derde, of Wellington.* — In die talen, waarin men zulk een nadruk niet door hooger of sterker klemtoon aan een gedeelte van den zin gewoon is te geven, is daarom de *onderstellende* wijze van spreken veel menigvuldiger, dan in het Hollandsch. Waar wij bij voorbeeld met het oog op iets, wat te voren gezegd is, gewoon zijn te zeggen: *Op die wijze komt het nimmer tot stand;* of *Dan hebt gij gelijk;* of *Zóó benadeelt men zich zelf;* daar zal men in die talen op deze of dergelijke wijze zich uitdrukken: *Indien het op die wijze geschiedt, — of Als het op die wijze gedaan wordt, — komt het nimmer tot*

stand; Als het zóó is, hebt gij gelijk; Als men zóó handelt, beaudeelt men zich zelf.

Het tegenovergestelde van de *conditionele* of *voorwaardelijke*, en dus ook van de *hypothetische* of *onderstellende*, wijze van uitdrukking is de *kategorische*, zóó genaamd van het Grieksche woord *kategorie*, dat eigenlijk *uitspraak*, *beslissing*, beteekent. Een *kategorische* stelling is dus een *beslissende uitspraak*, waarmee *slechtweg*, *zonder beperking* of *voorbehoud*, en *onvoorwaardelijk*, van een persoon of zaak iets gezegd of ontkend wordt, als niet alleen in het één of ander geval, of in het één of ander bijzonder opzigt, maar *in alle gevallen* en *in ieder opzigt* of *algemeen geldend*. In het Hollandsch kan men dus zulk een stelling het best een *onvoorwaardelijke* of een *algemeen geldige* stelling noemen. — Zoo spreekt men *kategorisch*, wanneer men b. y. zegt: *Napoleon was een groot man*; omdat men zóó Napoleon slechtweg, zonder beperking en onvoorwaardelijk, en dus in alle opzigten, een groot man noemt. Zoo is het ook een *kategorische* stelling, als men zegt: *Door wrijving of schuring ontstaat warmte*; daar men op deze wijze zegt, dat door wrijving of schuring *altijd* en *in alle gevallen* warmte ontstaat; en desgelijks wanneer men zegt: *Metaal is smeltbaar*; of *Metalen zijn smeltbaar*: want zóó is het een *algemeen geldige* stelling, die in het algemeen, van *alle* metalen, zonder uitzondering geldt. — Doch, ofschoon zulke stellingen, als de hierboven genoemde, als *kategorisch* beschouwd kunnen worden, omdat zij *zonder beperking* worden *wilgesproken*, en daarom ook dikwijls zóó genoemd worden; naar de *modaliteit* of *wijze van uitdrukking* van den zin der gedachten zijn het evenwel niets anders dan eenvoudige *positive* stellingen; gelijk het een dergelijke *negative* stelling is, wanneer men bij voorbeeld zegt: *Napoleon heeft den naam van een groot man niet verdiend*. Ook wordt zeer dikwijls aan zulk een stelling die *kategorische* zin, die er eigenlijk in ligt, niet gehecht. Menigeen heeft zeker

Napoleon een groot man genoemd, zonder daarmee juist te willen zeggen, dat hij in alle opzichten een groot man geweest is. *Werkelijk* categorisch zijn dus alleen zulke stellingen, die ook *uitdrukkelijk* categorisch worden uitgesproken; b. v. *Napoleon was in alle opzichten een groot man; Door wrijving of schuring ontstaat altijd warmte; of overal, waar wrijving of schuring plaats heeft, wordt warmte opgewekt; Alle metalen zijn smeltbaar; De wet der zwaartekracht is een algemeene natuurwet; De burger van den staat is onvoorwaardelijk gehoorzaamheid verschuldigd aan de wet.* — Te regt evenwel, wordt een stelling, die om waar te zijn, met een zekere beperking moest uitgesproken worden, maar niet uitgesproken wordt, zooals *Napoleon was een groot man; daarom te categorisch* genoemd.

Men kan ook categorisch iemand iets *vragen* of *afvragen*, wanneer men verlangt, dat iemand *zonder voorbehoud en beslissend*, of *slechtweg* met ja of neen, zal antwoorden; bij voorbeeld, wanneer men vraagt: *Wat is uw besluit? gaat gij med? ja of neen?* Even zoo wordt ook zulk een *bestissend* en *onvoorwaardelijk* antwoord, zonder beperking en voorbehoud, een *categorisch antwoord* genoemd. — En even zóó spreekt men ook van een *categorisch*, dat is *onvoorwaardelijk*, volstrekt *algemeen*, zonder uitzondering in *alle* gevallen en omstandigheden *geldend*, *gebod* of *verbod*. In dien zin noemde Kant het hoogste pligtgebod van zijn zedeleer een *categorischen Imperatief* van de practische rede.

De *categorische* uitdrukking van een stelling staat, daar zij het tegenovergestelde van een *conditionele*, en zoo tevens van een *hypothetische* stelling is, daardoor ook in tegenstelling tegen de *problematische* wijze van uitdrukking. Doch in lijnrechte tegenoverstelling van deze heeft men twee andere wijzen van uitdrukking, namelijk de *assertorische* en de *apodictische*.

Terwijl in een problematische stelling iets als bloot *mogelijk*,

of als *onzeker* of *twijfelachtig*, gesteld wordt, wordt daarentegen in een *assertorische* stelling iets als *werkelijk*, of als *zeker* en *zonder twijfel*, gesteld. Zulk een *assertorische*, dat is *verzekerende* of *bewerende* stelling, zulk een *assertie*, *verzekering* of *bewering*, is het bij voorbeeld, als men zegt: *Het is werkelijk* — of *inderdaad* — *zoo als ik gezegd heb. Het zal zeker geschieden. De mensch is zonder twijfel* — of *buiten twijfel* — *het voortreffelijkste schepsel op aarde.*

Een *apodictische* stelling is een *assertorische* stelling, waarin men in tegenoverstelling van de *mogelijkheid*, die in een *problematische* gesteld wordt, de *onmogelijkheid* van iets beweert; de *onmogelijkheid*, dat iets dus of zoo zijn kan, of wel de *onmogelijkheid van het tegendeel*, de *onmogelijkheid*, dat het anders zou kunnen zijn; of ook de *onmogelijkheid van alle onzekerheid* of *twijfel*, en dus de *onfeilbaarheid* of *ontwijfelbaarheid* van hetgeen in een stelling gesteld wordt. Terwijl men dus in een *problematische* stelling iets als bloot *mogelijk*, en in een *assertorische* iets als *werkelijk* stelt, wordt in een *apodictische* stelling iets uitgesproken en gesteld als *noodzakelijk*, als iets dat zoo zijn moet. Eigenlijk beteekent *apodictische stelling* zoo veel als *demonstrative stelling*, en zou in het Hollandsch door het zamengestelde *bewijsstelling* vertaald kunnen worden. Oorspronkelijk beteekende het een stelling, waarmede een geldig bewijs gevoerd, een stelling, waarop als grondstelling een geldig bewijs gebouwd kan worden: maar met der tijd heeft het in het spraakgebruik de beteekenis gekregen van een stelling, waarin iets als *noodzakelijk*, *onfeilbaar* en *ontwijfelbaar* uitgesproken wordt; b. v. *Een deel kan onmogelijk grooter zijn dan het geheel*; of *Een deel is noodzakelijk kleiner dan het geheel. Zoo iets moet eenmaal goede vruchten opleveren. Hij zal er onfeilbaar berouw van hebben. Het is ontwijfelbaar*, — of *Het kan niet anders*, of *Het is onmogelijk*, — of *de gevolgen zullen treurig zijn.*

Men onderscheidt gewoonlijk drieërlei *mogelijkheid* en *noodzakelijkheid*, namelijk een *physische*, *morele* en *logische*. *Physisch* of *natuurlijk* mogelijk is datgeen, waartoe de noodige natuurlijke krachten of vermogens aanwezig zijn, en dat door geen natuurlijke oorzaken verhinderd wordt. *Moreel* of *zedelijk* mogelijk is, wat iemand doen *mag*, wat hem vrij staat en niet verboden is; ook alles wat met de gemoedsgesteldheid of gemoedsstemming van een zedelijk wezen niet in strijd is, en waartegen geen overwigtige beweegredenen bestaan, die het verbieden of er van terughouden. En *logisch* mogelijk is alles, wat zonder ongerijmdheid of tegenstrijdigheid met zich zelf, of zonder met iets anders in strijd te zijn, gedacht of voorgesteld worden kan. Doch, hoe juist die onderscheiding, en hoe groot en in het oog loopend dat onderscheid, ook wezen mag; in de taal, in de uitdrukking van den zin der gedachten door middel der rede in woorden, in de taal wordt dat onderscheid niet inachtgenomen. Hetzij iets physisch, of moreel, of logisch mogelijk is; zonder onderscheid zeggen wij, dat het *mogelijk* is, dat het *kan*. En, als wij zeggen, dat iemand iets doen *mag*, of dat iets geschieden *mag*; dan schijnt dit wel bepaaldelijk *zedelijke* mogelijkheid te beteekenen: maar van dit zelfde woord *mogen* is toch immers het woord *mogelijk* afgeleid, dat evenzeer physische en logische, als morele mogelijkheid beteekent. Zóó ook de woorden *vermogen* en *magt*. *Mogen* beteekent eigenlijk niets anders dan *kunnen*, gelijk ook niet alleen het Hoogduitsche *mügen* bewijzen kan, maar zelfs het Hollandsch spraakgebruik; bij voorbeeld als men zegt: *Gij moet u wat haasten: gij mogt anders te laat komen*. Trouwens, dit beteekent niets anders, dan: *gij kondt anders te laat komen*; of: *het kon anders zijn*, — of *het zou anders mogelijk zijn*, — *dat gij te laat kwoamt*. — Even zoo onderscheidt men drieërlei *noodzakelijkheid*: maar in de taal wordt dit onderscheid niet met verschillende woorden uitge-

drukt, en men zegt, onverschillig of iets physisch of moreel of logisch noodzakelijk is, dat het zóó zijn moet; b. v. *Iets dat ligter dan het water is, dat moet bovendrijven, of kan niet zinken, of kan onmogelijk zinken. Als men eenmaal iets beloofd heeft, dan moet men zijn woord houden. Indien de berigten niet overdreven zijn, dan moet er een erge hongersnood op Java geweest zijn.*

Wanneer met de woorden *mogelijk* en *noodzakelijk*, of door *kunnen* of *mogen* en *moeten*, een *modaliteit* van den zin wordt uitgedrukt, dan hebben zij een *logischen* zin, gelijk dit van de woorden *waarschijnlijk*, *ontwifelbaar* en *onfeilbaar* zoo duidelijk is. *Mogelijk* beteekent dan niets anders dan *denkbaar* of *te denken*, zooals *misschien* of *waarschijnlijk* dan zooveel beteekent als *denkelijk*; terwijl *onmogelijk* in een logische beteekenis hetzelfde is als *ondenkbaar* of *niet denkbaar*, en met *noodzakelijk* niets anders bedoeld wordt, dan dat iets *noodzakelijk* zóó, en niet anders, *te denken* is; dat het niet anders gedacht worden kan; dat het zóó, en niet anders, gedacht worden moet, daar het tegendeel ondenkbaar is. Een zin, waarin *kunnen*, *mogen*, *moeten*, of een dergelijk woord, niet zulk een logische, maar een physische of morele, beteekenis heeft, is dan ook geen problematische of apodictische zin; bij voorbeeld als men zegt: *Een papagaai kan praten leeren. Een Mohammedaan mag meer dan één vrouw hebben. Ik moet er om lachen.*

En in dien zelfden *logischen* zin, waarin iets in een problematischen zin als *mogelijk*, en in een apodictischen als *noodzakelijk*, gesteld wordt; in dien zelfden *logischen*, en niet in den eigenlijken, reëlen, zin wordt in een *assertorischen* zin iets als *werkelijk* gesteld. *Werkelijk* beteekent in zulk een zin niet zooveel als *in de werkelijkheid*, en *inderdaad* niet hetzelfde als *feitelijk*, maar niets anders dan *in waarheid*, en drukt alleen maar, in tegenoverstelling van allen twijfel en van bloote waarschijnlijkheid, de volkomenheid of volledigheid uit van de overtuiging, waarmee iets als zeker gesteld wordt.

De 'eigenlijke *werkelijkheid* in tegenoverstelling van de bloote *voorstelling* van iets, of dat iets niet enkel *in de voorstelling*, maar *in de werkelijkheid*, dus of zóó is of plaats heeft, wordt in de Indo-germaansche talen uitgedrukt door die drie zoogenaamde *tijden* van den *Indicatief* of de *aantoonende wijs*, die met de benamingen van het *Praesens* of de *tegenwoordige tijd*, het *Praeteritum perfectum* of de *volmaakt verledene tijd* en het *Futurum* of de *toekomende tijd* onderscheiden worden. Maar ook *deze* zoogenaamde *tijden* zijn niets anders dan verschillende *wijzen van uitdrukking*, die men beter *voorstellingswijzen* zou noemen. Zij dienen, ja, ook om verschil van *tijd* te kennen te geven, en daarom heeft men ze zóó genoemd: maar dit is de eigenlijke, ware en algemeene zin en beteekenis niet.

Het *Praesens*, of *Présens*, (*le présent*) stelt iets, dat plaats heeft, voor als *werkelijk*, dat wil zeggen, *in de werkelijkheid*, en dus ook als *tegenwoordig*, *plaats hebbend*: maar daarom wordt er niet door uitgedrukt, dat het werkelijk plaats heeft op het oogenblik, waarop het gedacht of gezegd wordt. Zegt men: *Het kind slaapt*, of *vall*, of *is ziek*; dan verstaat men dit zeker van zelf van den tegenwoordigen tijd en van het tegenwoordig oogenblik: maar, als men zegt: *Het kind slaapt den geheelen nacht door*, of *vall telkens over die vloermat*, of *heeft de koorts*, of *heeft om den anderen dag de koorts*; dan wordt daarmede niet juist het tegenwoordig oogenblik bedoeld: en, dat men zulke gezegden dan toch van het tegenwoordige tijdperk verstaat, dat heeft alleen hierin zijn oorzaak, dat, indien men het van een reeds afgevoelen of nog toekomstig tijdperk verstaan wilde hebben, dan de uitdrukking anders zou moeten zijn. — Het *Présens* is de gewone wijze van uitdrukking voor alles, wat men zeggen wil dat *altijd* plaats heeft; b. v. *De magneet trekt het ijzer aan*: maar de uitdrukking, die dient om uit te drukken, wat *altijd* plaats heeft, kan toch niet een *bepaalden*, niet enkel den *tegenwoordigen*, tijd te kennen geven. En hoe dik-

wijls gebruikt men het *Présens* niet van den *toekomstigen* tijd? bij voorbeeld als men zegt: *Als het van avond regent, blijf ik thuis. Ik ga uit stad, en blijf veertien dagen uit. Ik vertrek morgen met den eersten spoor trein: ten minsten, als er niets in den weg komt. Anders neem ik rijtuig.* — Neen, het *Présens* beteekent niet den *tegenwoordigen* tijd. Door het *Présens* wordt iets eenvoudig als *plaats hebbend*, en door het *Indicative Présens* als *in de werkelijkheid* plaats hebbend, voorgesteld en uitgedrukt.

In het *Perfectum (le parfait)* wordt iets, dat plaats heeft, voorgesteld als *perfectum*, dat is, als *afgedaan* of *afgevoeren*, *volbracht* of *voltooid*, en dus tevens ook als *niet meer plaats hebbend*, als *niet meer tegenwoordig*, als *reeds voorbij* of *verleden*; b. v. *Het kind heeft geslapen, of is gevallen, of is ziek geweest, of heeft de koorts gehad.* Door de benaming van *Præteritum perfectum (parfait préterit)* of *volmaakt verledene tijd* wordt de beteekenis van deze voorstellingswijze niet juist uitgedrukt. Als ik zeg: *Ik heb mijn werk afgedaan*; of *Mijn werk is afgedaan*; dan wil ik daarmee niet van den *verledenen* tijd spreken, maar van den *tegenwoordigen*, hoe het *nu* gesteld is. De uitdrukking geschiedt in het Hollandsch ook in het *Présens*, zooals in de bovenstaande voorbeelden met *heeft* of *heb* en *is*. — Men spreekt er ook meê van den *toekomstigen* tijd, en zegt bij voorbeeld: *Als hij dat werk afgedaan heeft, dan heeft hij duizend gulden verdiend.*

Ook het zoogenaamde *Futurum (le futur)* beteekent eigenlijk geen *tijd*, maar is een wijze van uitdrukking, waarmede iets, dat plaats heeft, voorgesteld wordt als *te denken* of *te verwachten*, of ook als *reeds in beweging* of *in vording*, om plaats te hebben of te geschieden. In het Hollandsch geschiedt de uitdrukking ook in het *Présens*, en wel gewoonlijk door het *Présens* van het woord *zullen*; b. v. *Het zal regenen. Als ik het vind, zal ik het u zenden. Gij zult het morgen ontvangen. Het*

zal mij aangenaam wezen. In zulke zinnen verstaat men het van zelf van iets dat *nog te wachten is*, en dus van iets *toekomstigs*: maar zóó zegt men ook: *Gij zult weten*, — of: *Gij zult uit den courant gezien hebben*, — *dat mijn dochter getrouwd is*; en: *Het zal wel niet zóó erg geweest zijn, als men vertelt*. In zulke zinnen beteekent het toch niet den *toekomenden tijd*; maar de zin is: *Het is te denken, dat gij het weet*, of *uit den courant gezien hebt*; en *Het is wel niet te denken, dat het zóó erg geweest is*. Het woord *zullen* beteekent namelijk, even als in het Hoogduitsch *sollen*, eigenlijk zooveel als *moeten*, en drukt de *noodzakelijkheid* uit, dat men iets *zich dus of zóó voorstellen moet*, dat iets dus of zóó *te denken is*. Het beteekent dus een *logische noodzakelijkheid*, een *denknoodzakelijkheid*, en dient tot de *apodictische wijze van uitdrukking* (bl. 19). Ook dient het, om *apodictisch* uit te drukken, dat iets *onvermijdelijk te doen of te laten is*. Zóó vooral in het Hoogduitsch; maar zóó ook in Hollandsch, als men bij voorbeeld zegt: *Hij zal mij betalen, of anders stuur ik hem den deurwaarder*. De zin is: *Het is als onvermijdelijk te denken, dat hij mij betaalt*. Zóó ook, als men tot iemand zegt: *Gij zult dat laten!* — In het Hoogduitsch gebruikt men tot uitdrukking van het zoogenaamde *Futurum* niet dat woord *sollen*, maar het *Présens* van het woord *werden*, waardoor dus iets uitgedrukt en voorgesteld wordt als *reeds in het worden of in wording om plaats te hebben of te geschieden*; b. v. *Es wird regnen. Ich werde kommen*. — In het Hollandsch wordt het *Futurum* ook wel uitgedrukt door het *Présens* van het woord *gaan*, en stelt op die wijze iets voor als *reeds aan den gang gaande of in beweging om te geschieden*; b. v. *Ik ga het doen*; en zoo ook in het Fransch: *Je vais le faire*. Men gebruikt dat *gaan* ook bij het *Présens* van het woord *zullen*, en zegt bij voorbeeld niet alleen, *Het gaat regnen*; maar ook: *Het zal gaan regnen*. — In het Engelsch wordt tot uitdrukking van het *Futurum*

ook dikwijls het woord *willen* gebruikt, niet alleen om te kennen te geven, dat men iets *willens* is te doen, maar ook om in een figuurlijken zin uit te drukken, dat iets geschieden of gebeuren *wil*; b. v. *It will appear*; dat wil zeggen: *Het zal blijken*. En zóó zegt men in het Hollandsch bij voorbeeld ook wel: *Het wil gaan regenen*.

Tot den *Indicatief* of de *aantoonende wijs* worden gewoonlijk ook die voorstellingswijzen gerekend, die men het *Praeteritum imperfectum* of den *onvolmaakt verledenen tijd*, het *Praeteritum plus-quam-perfectum*, of den *meer dan volmaakt verledenen tijd*, en het *Conditionel* of den *voorwaardelijken tijd*, genoemd heeft; benamingen, die van den waren zin, die er door uitgedrukt wordt, niet anders dan een geheel verkeerd begrip kunnen geven. De ware zin van deze drie voorstellingswijzen kan eerst dan goed gevat worden, wanneer zij beschouwd worden als juist het tegenovergestelde van de drie voorstellingswijzen, het *Praesens*, het *Perfectum* en het *Futurum*, van den *Indicatief* of de *aantoonende wijs*, en dus als even zoo vele *wijzigingen* van een *modus* of *wijze van uitdrukking van den zin der gedachten*, die juist het tegenovergestelde beteekent van dien *modus*, dien men met de nu eenmaal gebruikelijke, ofschoon weinig beteekenende en den waren zin volstrekt niet uitdrukkende, benaming van *Indicatief*, als kunstterm, kan blijven bestempelen. Dien hier tegenover gestelden *modus* zal men niet ongepast met de benaming van *Cogitatief*, of in het Hollandsch *denkende* of *bloot voorstellende wijs*, onderscheiden kunnen. Want, terwijl door den *Indicatief* iets, dat plaats heeft, wordt voorgesteld als *werkelijk in de werkelijkheid* plaats hebbend, of afgevoerd, of te verwachten; is de *Cogitatief* een wijze van uitdrukking, waardoor iets, dat plaats heeft, wordt uitgesproken als iets, dat *niet werkelijk in de werkelijkheid* plaats heeft, of afgevoerd of te verwachten is, maar *als zoodanig alleen maar gedacht en voor den geest gesteld wordt*. — Door die

verstaanbare benaming van *Cogitatief* krijgt dan, door de tegenoverstelling, ook van zelf die onverstaanbare benaming van *Indicatief* zin en beteekenis.

In het *Cogitatief Pr sens* wordt dus hetgeen gezegd wordt, uitgedrukt als *niet werkelijk in de werkelijkheid plaats hebbend*, maar als *zoodanig alleen maar gedacht of voor den geest gesteld*; bij voorbeeld wanneer men zegt: *Ik wilde — of wenschte — wel, dat hij kwam, of dat hij er toe besloot. Dit oord is z o verrukkelijk, dat ik hier wel wilde wonen. Indien ik kon, dan vertrok ik morgen. Was ik meester, dan gebeurde het niet. Al beloofde hij mij nog zooveel, ik deed het toch niet. Ik beef, alsof ik de koorts had.* — Uit deze voorbeelden blijkt ook genoegzaam, dat deze voorstellingswijze volstrekt niet een *verledene tijd* beteekent. Integendeel, zij beteekent iets als *pr sens*; doch dient om iets uit te drukken als *pr sens in een niet werkelijk plaats hebbend*, maar *slechts gedacht, geval, of in alleen maar voor den geest gestelde*, en dus ook *in verledene, alleen maar voor den geest teruggeroepene, omstandigheden*; bij voorbeeld, als men zegt: *Gister wandelde ik naar den Haag, en zag daar iemand aan den weg liggen, die zich hield, alsof hij den geuw-honger had.* — Gebruikt men van het verledene het *Indicatief Perfectum*, en zegt bij voorbeeld, *Gister ben ik naar den Haag gewandeld*; dan stelt men het voor als *nu in de werkelijkheid afgeloopen*.

Even z o wordt in het *Cogitatief Perfectum* iets, dat gezegd wordt, uitgedrukt als *in een niet werkelijk*, maar *slechts gedacht geval, of in alleen maar voor den geest gestelde omstandigheden*, en dus ook *in het verledene, afgeloopen, afgedaan, voltooid of volbracht*. Z o zegt men b. v. *Ik had wel gewenscht, dat gij morgen gekomen waart. Ik ben zoo moe, alsof ik drie uur geloopen had. Indien ik het geweten had, dan was ik meegegaan.*

En in het *Cogitatief Futurum* wordt iets uitgedrukt

als in een niet werkelijk plaats hebbend, maar slechts gedacht, geval, of in alleen maar voor den geest gestelde omstandigheden, te denken, of te verwachten; b. v.: *Indien ik in uw plaats was, dan zou ik anders handelen. Was ik meester, dan zou het niet gebeuren. Al zwoer hij er op, ik zou het toch niet gelooven.* Zóó ook, wanneer zulk een niet werkelijk geval of niet werkelijke omstandigheid niet juist in een onderstelling uitgedrukt, maar op een andere wijze aangeduid wordt; b. v. *Ik zou hem wel schrijven: maar ik heb geen tijd.* Want de zin is: *Ik zou hem wel schrijven, indien ik maar tijd had.* Zóó ook: *Die daarop vertrouwde, zou zich bedrogen vinden; d. w. z.: Indien iemand daarop vertrouwde, zou hij zich bedrogen vinden. Waar hij meester was, zou alles spoedig in de war zijn. Ik weet niet, hoe gij er over denkt: maar ik zou het niet doen.* Hier wordt de onderstelling alleen aangeduid door den klemtoon op *ik*: want de zin is: *maar, indien ik het was, — of indien ik in uw plaats was, — dan zou ik het niet doen.* — Denzelfden zin heeft dit *Cogitatief Futurum*, als het gebruikt wordt van hetgeen in het verledene te verwachten was, maar niet werkelijk plaats had; bij voorbeeld, als men zegt: *Gister zou ik hem schrijven (of reeds geschreven hebben): maar ik had geen postpapier.* — Dikwijls wordt deze voorstellingswijze ook gebruikt tot uitdrukking van een gevolg van beschouwing van een als werkelijk ondersteld geval, of ook van werkelijk bestaande omstandigheden of een werkelijke gesteldheid van zaken, wanneer men zulk een gevolg wil voorstellen als te denken of te verwachten, maar toch nog niet werkelijk in de werkelijkheid plaats hebbende. Zoo zegt men b. v. *Indien dat het geval is, dan zou ik het u afraden; of De zaak is van dien aard, dat ik het u afraden zou. De zaak is bedenkelijk: zou dt gij het wel doen? Volgens een telegraphisch bericht uit Weenen zou Sebastopol reeds in handen van de geallieerden (of stormenderhand ingenomen) zijn: maar ik zou het toch nog betwijfelen.*

Bijzondere opmerking verdient nog het gebruik van deze *Cogitative* voorstellingswijzen in een *onderstelling*, zooals in vele van de hierboven gebruikte voorbeelden. De zin van zulk een *onderstelling* wordt toch een geheel andere, wanneer men niet zegt, *Indien ik het heb* (of vragender wijs, *Heb ik het*), dan *geef ik het u* (of dan zal ik het u geven); maar: *Indien ik het had* (of *Had ik het*), dan *gaf ik het u* (of dan zou ik het u geven). Zegt men, *Indien ik het heb*; dan wordt de *mogelijkheid* ondersteld, dat men het *werkelijk* heeft: maar zegt men, *Indien ik het had*; dan geeft men te kennen, dat men het *werkelijk niet* heeft, en wordt het geval, dat men het heeft, niet als *in de werkelijkheid mogelijk*, maar als alleen maar *te denken* voorgesteld. Wel is in beide gevallen de *onderstelling* een *problematische* stelling, waardoor altijd een *mogelijkheid* beteekend wordt, en die daarom ook in den vorm van een *vraag* kan worden uitgedrukt; b. v.: *Heb ik het, dan geef ik het u*; en *Had ik het, dan gaf ik het u*. Het onderscheid is, dat in een *Indicative onderstelling* een geval gesteld wordt als *in de werkelijkheid mogelijk*; terwijl in een *Cogitative onderstelling* een geval als *niet juist in de werkelijkheid mogelijk*, maar *als ware het mogelijk* of *als mogelijk te denken*, wordt voorgesteld. — Even zóó in een *comparative* of *vergelijkende onderstelling*. Zóó zegt men *Indicativerwijze*: *Gij beeft, alsof gij de koorts hebt*; en dan wordt het geval als in de werkelijkheid mogelijk voorgesteld. Maar zegt men *Cogitativerwijs*: *Gij beeft, alsof gij de koorts hadt*; dan geeft men te kennen, dat men niet gelooft, dat dit werkelijk het geval is. — En desgelijks in een *onderstelling*, die men bij gebrek aan betere benaming een *concessive* of *toegerende* *onderstelling* noemen kan; zooals wanneer men zegt in den *Indicatief*: *Al zweert hij er op*, — of *Al zweert hij er ook op*, of *Alhoewel*, of *Ofschoon*, *hij er op zweert*, — *ik geloof het toch* (of *evenwel*) *niet*. Zóó wordt het geval eenvoudig als in de werkelijkheid mogelijk gesteld: maar, zegt

men in den Cogitatief: *Al zwoer hij er op, ik geloofde het toch niet*, of *zou het toch niet gelooven*; dan wordt het geval als wel niet denkelijk in de werkelijkheid, maar alleen als ware het mogelijk, te denken voorgesteld.

Een ander onderscheid van modaliteit of wijze van uitdrukking van den zin der gedachten, dat insgelijks in 's menschen redelijk denkvermogen zijn grond heeft, bestaat in het onderscheid tusschen de *subjective* en de *objective* wijze van spreken; b. v. *De knecht roskant het paard*; en *Het paard wordt geroskamd*. In het eerste voorbeeld wordt van den knecht als van een *subjeet* gezegd, dat hij een *object*, het paard, *roskant*; in het andere wordt van het paard als van een *object* gezegd, dat het *geroskamd* wordt.

Deze onderscheiding en tegenoverstelling van *subjeet* en *object*, dit onderscheid van iets, waarover men denkt of spreekt, als een *subjeet* of in tegendeel als een *object* te beschouwen, heeft zijn grond in 's menschen ziel, in 's menschen *zelfsbewustzijn*, in zijn door middel van zijn *redelijk denkvermogen* tot bewustzijn gebracht *zelfsgevoel*.^a Het is het gevolg van het onderscheid, dat de mensch in zijn binnenste gevoelt tusschen *zich zelf* of *zijn ik* en al *het andere*, dat *niet hij zelf* is, het *niet-ik*, dat hij buiten zich als tegen hem overstaande voorwerpen gewaar wordt, of dat hij van *zich zelf* onderscheidt, als wel *aan* hem zijnde of *aan* hem toebehoorende, maar dat toch *niet hij zelf* is, — als iets dat hij *heeft* of *bezit*, dat hij met *zijn ik* verbonden of in of onder *zijn* magt heeft, zooals bij voorbeeld in een voorstelling en uitdrukking van het zelfsbewustzijn als deze: *Ik heb een huis, een kleed, een lichaam, een hand, een gedachte, een verlangen, een onaangenaam gevoel, enz.* Voor den mensch in zijn zelfsbewustzijn is *hij zelf*, *zijn ik*, *zijn persoon*,

^a Vrg. de *Zielkunde*, bl. 102 en 140.

het *subjeet* bij zijn gevoelen of gewaarworden, zijn voorstellen of denken, zijn willen of verlangen, zijn doen of handelen, en bij zijn voorstelling van iets te hebben of te bezitten, in tegenoverstelling van een hem *voor den geest staand voorwerp* of *object* van zijn gewaarwording, voorstelling, wil of daad; zooals bij voorbeeld in voorstellingen en uitdrukkingen van het zelfsbewustzijn als deze: *Ik zie een boom*; of: *Ik zie beweging*; *Ik hoor geluid*; *Ik gevoel* — of *heb* — *honger*; *Ik stel mij een berg voor*; *Ik wil lezen*; *Ik neem een boek*; *Ik schrijf een brief*; *Ik heb een tuin*. — Uit zulke voorbeelden, als *Ik zie beweging*, *Ik hoor geluid*, *Ik gevoel* of *heb* *honger*, en *Ik wil lezen*, ziet men vooreerst, dat de mensch in zijn taal niet enkel werkelijke zelfstandige *dingen* of *wezens*, maar ook afgetrokkene begrippen, zooals van een *hoedanigheid*, *toestand*, *werking* of *verandering*, als *voorwerpen* zich voorstelt, beschouwt en benoemt. Maar verder moet nu opgemerkt worden, dat de mensch onder die *voorwerpen*, die hij van zich zelf of zijn persoon onderscheidt, ook *zijns gelijken* erkent, en bij gevolg ook deze als *subjecten* of *personen* beschouwt, zoodat hij, even als van zich zelf, zoo ook van andere menschen, als van *subjecten*, en dus op *subjective* wijze, gewoon is te spreken. Gelijk hij dus van zich zelf zegt, *Ik lees*; zoo zegt hij ook: *Gij leest*, en *Hij leest*. — Doch ook andere voorwerpen, die hij wel niet voor zijns gelijken, als menschen of personen, erkennen kan, moet hij toch in zóó ver als aan hem gelijk erkennen, dat hij ze ook als *subjecten* beschouwen moet. Zóó niet enkel de dieren, waaraan hij zelfs, even als aan zich zelf, gewaarwording, wil of verlangen en daden moet toekennen: maar ook zelfs levenlooze voorwerpen moet hij toch erkennen en beschouwen als de *oorzaken* van *werkingen*, gelijk hij zelf zich bewust is de oorzaak van zijn verrigtingen te wezen. Hij wordt die werkingen zelfs aan en op zich zelf gewaar, zoodat hij zich zelf als *object* in tegenover-

stelling van zulk een voorwerp als *subjeet* beschouwen moet. *De zon verwarmt hem; een doren steekt hem; een last drukt hem; de wind houdt hem tegen, en de storm ontwortelt de boomen; de aarde brengt allerlei gewassen voort; de vlam verteert; de rook stijgt naar boven; zon en maan bewegen zich geregeld langs den hemel.* Daarom *personificeert* hij zelfs dikwijls zulke voorwerpen, door ze zich voor te stellen en er over te spreken, als waren het *personen*; sommige *vergootd* hij zelfs: maar van alle is hij gewoon te spreken als van *subjecten*, en zegt bij voorbeeld: *De honger kwelt mij; Het wandelen vermoeit mij. Het ongeluk vervolgt mij.* En, gelijk hij zoo *subjectief* van den honger, het wandelen en het ongeluk spreekt, en *zich zelf* daarbij als *object* noemt; zóó kan hij ook *objectief* van zich zelf spreken en zeggen bij voorbeeld: *Ik word door het ongeluk vervolgd.*

Deze *subjective* en *objective* wijzen van spreken is men van oudsher in de Grammatica gewoon de *active* en *passive*, in het Hollandsch de *bedrijvende* en *lijdende*, wijzen of vormen te noemen: maar, dat door deze benamingen de ware zin niet volkomen juist wordt uitgedrukt, zal wel geen verder bewijs behoeven, wanneer alleen maar opgemerkt wordt, dat men in het Hollandsch zegt: *Ik lijd pijn, en De pijn wordt geleden.* Men zal toch moeilijk kunnen beweren, dat in deze uitdrukking *ik* als *actief, werkzaam* of *bedrijvig*, en *de pijn* als *passief* of *lijdend* wordt voorgesteld. En als men zegt, *Het dier heeft gevoel*; dan is de betrekking tusschen *het dier* en *gevoel*, die door het woord *hebben* beteekend wordt, toch niet de betrekking van een *werken* of *bedrijven* aan de ééne, en van een *lijden* aan de andere zijde. Neen, woorden als *lijden, gewaarworden, gevoelen, zien, hooren, kunnen, mogen, moeten, kennen, weten, verstaan, hopen, vreezen, vallen, zinken, liggen, rusten, kwijnen, sterven, hebben, verliezen, vergeten, laten*, in den zin van iets *niet doen*, en zóó vele andere meer, beteekenen geen *actie*,

werking of *bedrijf*, maar hebben met de woorden, die werkelijk een *actie*, een *doen*, *handelen*, *maken*, *werken*, *bewerken* of *verrigten* beteekenen, dit gemeen, dat zij benamingen zijn van een *accident*, van iets dat *plaats heeft* of *geschiedt*; en zulk een *accident* kan aan een persoon of zaak, waarover men denkt of spreekt, als aan een *subjeet* en dus op *subjective* wijze, worden toegekend, dikwijls in tegenstelling met een insgelijks in den zin genoemd *object*; — b. v.: *De bloemen gevoelen de warmte van de zon*; *Een kind verstaat dit woord niet*; *Gij vergeet mij*: — en, is het dit *object*, waarover men denkt of spreekt, dan drukt men zich meestal met hetzelfde woord, maar *objectiver* wijze, bij voorbeeld aldus, uit: *De warmte van de zon wordt door de bloemen gevoeld*; *Dit woord wordt door een kind niet verstaan*; *Ik word door u vergeten*.

Voor de woorden *subjeet* en *object* heeft men in het Hollandsch de woorden *onderwerp* en *voorwerp*, die letterlijk hetzelfde beteekenen: maar in die psychologische of logische beteekenis en tegenstelling, waarin hierboven telkens van *subjeet* en *object* gesproken is, zijn die Hollandsche woorden niet in gebruik; of, worden zij in dien zin gebruikt, zooals sommigen werkelijk doen, dan is dit verkeerd, en tegen het ware spraakgebruik. Het woord *voorwerp* wordt wel voor een *voorwerp* der zinnen, der verbeelding of gedachten, van den wil of van een verlangen of bedoeling, gebruikt, en beteekent dan een *object*: maar men spreekt van een *voorwerp* ook op *subjective* wijze, en zegt b. v. *Dat voorwerp behaagt mij*, of *hindert mij*. En het woord *onderwerp* wordt gewoonlijk juist in den zin van *voorwerp* of *object* gebruikt: men spreekt van *een onderwerp behandelen*, en zegt, dat *een onderwerp behandeld wordt*. — Voor die beide Hollandsche woorden *onderwerp* en *voorwerp* heeft men in het Hoogduitsch dan ook maar één woord, het woord *Gegenstand*. En men kan in het Hollandsch niet zeggen, dat de mensch in zijn zelfsbewustzijn *zich zelf* of *zijn ik* als *onderwerp* onderscheidt in

tegenoverstelling der *voorwerpen*, die hij buiten zich gewaar wordt of die hij zich voor den geest stelt. — Men late dus de woorden *subjeet* en *object* in die logische beteekenis als wetenschappelijke termen of kunstwoorden liever onvertaald.

Maar de mensch kan in zijn zelfsbewustzijn ook *zich zelf object*, en dus *subjeet* en *object* tegelijk, zijn; en hij drukt dit zijn zelfsbewustzijn uit door bij voorbeeld te zeggen: *Ik voel mij ongelukkig. Ik houd mij maar stil; Ik bedwing mij; Ik acht — of beschouw — mij niet minder dan een ander; Ik stoot mij.* En even zoo spreekt hij dan ook niet alleen van andere *personen*, maar ook van *zaken*, als waren het *subjecten*, en zegt b. v.: *Gij misleidt — of benadeelt — u zelf; Gij bedriegt U; Hij bedenkt zich; Hij baalt zich; Hij prijst zich zelf; Dat kluwen zal zich zelf wel ontwinden; Die zaak zal zich wel schikken; Deze bloem sluit zich 's avonds en opent zich 's morgens; De weelde breidt zich hoe langer hoe verder uit: zij bepaalt zich niet langer bij de hoogere standen; Dat voorwerp beweegt zich van zelf; Dat laat zich hooren, — of zich gebruiken.* — In die talen, waarin voor deze wijze van spreken een eigene grammatische vorm bestaat, noemt men het het *Medium*, als het *midden* tusschen het Actief en Passief. Anders noemt men het de *reflexive*, in het Hollandsch de *wederkeerige*, wijze van spreken, om daarmee te kennen te geven, dat op die wijze een daad of werking beteekend wordt, die niet op een ander voorwerp *overgaat*, maar op den dader zelf *terugwerkt* of *terugslaat*, of die tot het *subjeet*, waarvan zij uitgaat, ook *weer terugkeert*. Doch die benaming en deze verklaring laten zich moeilijk op het werkelijk gebruik van deze wijze van spreken toepassen, en drukken er den waren aard en zin niet volkomen en naauwkeurig van uit. Hoe toch zal men op die wijze uitdrukkingen verklaren, als deze: *Hij maakt zich boos, ergert zich, verwondert zich, bedriegt zich, vergist zich, verblijdt of verheugt zich, schouwt*

zich, en dergelijke meer? Nog minder laten zich op die wijze Hoogduitsche uitdrukkingen verklaren, zooals b. v.: *Das versteht sich; Das wird sich finden; Der Schlüssel hat sich gefunden*; of Fransche, zooals b. v.: *Ces fruits se mangent en hiver; Cette maison se loue trop cher; Les métaux se tirent de la terre; Cela ne se dit pas en Français*. De vruchten eten niet, en eten *zich zelf* niet, maar worden gegeten: men eet ze. De vruchten zijn dus het *object*, wanneer van het eten van vruchten gesproken wordt: en toch wordt er in die wijze van uitdrukking over gesproken als van een *subjeet*. Namelijk, de eenvoudige zin en beteekenis van die wijze van uitdrukking is deze, dat een persoon of zaak, waarvan men spreekt, als *subjeet* door zijn doen of hoedanigheid de oorzaak is, dat het als *object* het een of ander ondergaat; zoodat dus één en dezelfde persoon of zaak *tegelijk als subjeet en als object* gedacht en voorgesteld wordt. Het is dus de *subjectief-objective* wijze van spreken. De zin van die Fransche uitdrukking is deze: *Die vruchten zijn zulke, of van dien aard, dat men ze (of dezelve, dat wil zeggen dezelfde) in den winter eet. De vruchten zijn het onderwerp, waarvan men spreekt, en wel als van een subjeet, waaraan men een eigenschap of eigenaardigheid toekent, namelijk deze, dat zij een object zijn, dat men eet, of dat gegeten wordt, in den winter. In het Hollandsch spreekt men ook wel op gelijke wijze in denzelfden zin, maar enkel subjectief, en zegt men b. v.: Zulke lasten dragen ligt. Zoo spreekt men ook van de lasten als een subjeet, en kent daaraan de eigenaardigheid toe, dat men ze ligt draagt, of dat zij ligt gedragen worden; zoodat de zin is, dat zij ligt te dragen zijn. — De reflectieve (subjectief-objective) wijze van spreken wordt in het Hollandsch gewoonlijk alleen zóó gebruikt, dat de zin en uitdrukking volstrekt niet verschilt van de *subjective* wijze van spreken, wanneer daarbij een persoon of zaak als *object* genoemd wordt; zoodat men bij voorbeeld op dezelfde wijze*

en in denzelfden zin zegt: *Zij wascht zich*, als *Zij wascht haar handen*, of *haar kleéren*, of *het kind*. In plaats van het Hoogduitsche *Das versteht sich*, en het Fransche *Cela s'entend*, zegt men daarom in het Hollandsch: *Dat laat zich begripen*. Alleen dan, wanneer men van een werkelijk *súbject*, van een *persoon*, iets zegt, dat *binnen* het *súbject* omgaat, schrijft men in het Hollandsch aan het *súbject* iets toe, dat niet eigenlijk en onmiddellijk van het *súbject* zelf uitgaat, maar een gevolg is van een indruk of voorstelling, die het *súbject* van buiten ontvangt. Zóó bij voorbeeld, als men zegt: *Ik verwonder mij over die vlugheid*; dan is het de indruk, dien *ik* als *súbject* van die vlugheid, die ik zie, ontvang, die *mij* als *óbject* verwondert of verwonderd maakt. Zóó ook: *Hij maakt zich om elke kleinigheid boos*; *Ik schaam mij daarover*; *Ik verblijd mij daarover*; *Ik verveel mij in zulk gezelschap*; enz.

Daar in deze *reflexive*, of liever *subjectief-objective*, wijze van spreken de *uitdrukking* wel *subjectief*, maar de *zin* meer *objectief* is; zoo heeft zij in sommige talen, zooals in het Griekschen en in het Syrisch, ook de beteekenis van de bloot *objective* wijze van uitdrukking aangenomen en deze in het spraakgebruik vervangen.

Maar niet alleen in die talen heeft zoo het *Medium*, en dus een *subjective* wijze van uitdrukking, het *Passief* of de *objective* wijze van uitdrukking vervangen; ook in andere Indo-germaansche talen, zooals in het Hollandsch, wordt tot uitdrukking van het *Passief* de grammatische vorm van het *Actief* gebezigd, en dus de *objective* wijze van spreken grammatisch in den *subjectiven* vorm uitgedrukt: want wij zeggen met den *activen* vorm van de *subjective* woorden *worden* en *zijn*: *Het paard wordt geroskand*, of *is geroskand*; op dezelfde wijze als: *Het paard wordt*, of *is*, *mager*. Wel wordt door den grammatischen vorm van het woord *geroskand* uitgedrukt, dat

het eerste een *objectiven*, en niet, zooals het laatste, een louter *subjectiven*, *zin* heeft: maar de vorm of wijze van uitdrukking met het woord *wordt* of *is* geeft toch aan het geheel van zulk een objectief gezegde den *subjectiven vorm*. En zóó zegt men geheel op dezelfde wijze: *Die ossen worden* (of *zijn*) *zonder reden door den drijver vermoeid*; en *Die ossen worden* (of *zijn*) *vermoeid van het ploegen*; als waarop men zegt: *Die ossen worden* (of *zijn*) *vermoeid*; of *Die ossen worden* (of *zijn*) *moé*.

Als wij ons dus niet enkel bij de ontleding der *zinnen* bepalen, maar ook den grammatischen *vorm* van de wijze van uitdrukking ontleden, gelijk dit in een volledige logische analyse der taal behoort te geschieden (bl. 5 en 6); dan volgt uit het boven gezegde, dat in de Indo-germaansche talen altijd, ook bij de *objective* wijze van uitdrukking met het *Passief*, van ieder onderwerp, ook van een *zaak* of *ding*, als van een *subject*, en dus als van een *persoon*, gesproken wordt; zoodat dus de geheele taal een, wel niet *rhetorische*, maar *logische*, *persoonsverbeelding* is. Gelijk men van zijn eigen *persoon* als een *object* spreekt, als men bij voorbeeld zegt: *Ik word door het ongeluk vervolgd*; zóó blijft men ook van andere personen en zaken, als men daarvan als *objecten* spreekt, toch als van *personen* spreken, op dezelfde wijze, als men ook altijd doet in de *subjective* wijze van uitdrukking met het *Actief*. Gelijk men dus van een ander *persoon* zegt: *Gij wordt door het ongeluk vervolgd*; en *Hij*, of *Zij*, *wordt veracht*; zóó ook, wanneer men van een *zaak* spreekt, en bij voorbeeld zegt: *Die onderneming wordt door het ongeluk vervolgd*; *Die stand wordt veracht*; en *Die waarschuwing wordt veracht*. Trouwens, indien bij de *objective* wijze van uitdrukking met het *Passief* van een onderwerp *bloot als object* gesproken werd, dan zouden wij ook niet zeggen: *Ik*, maar *Mij*, *word door het ongeluk vervolgd*; en niet *Hij* of *Zij*, maar *Heem* of *Haar*, *wordt veracht*; en dan zou er geen taalfout zijn in hetgeen ik onlangs,

zeker alleen maar ten gevolge van een schrijffout, geschreven vond: „evenmin kan van het examen voor die acte dien „levenbehoudenden invloed worden gewacht, dien de verge„lijkende examina hebben uitgeoefend.”

Al de tot hertoe beschouwde wijzen van uitdrukking van den zin der gedachten zijn uitdrukkingen van het *voorstellings-* of *denk-vermogen*, van het *redelijk verstand*: andere zijn uitdrukkingen van het *gewaarwordings-vermogen*, van het *gevoel* of *gemoed* (bl. 8.) Dit zijn namelijk de *uitroepende* en *toeroepende* zinnen.

De eersten zijn *uitroepingen*, zooals: *Hoe schoon is de natuur! Wat is dat vervelend! Wel verbazend, wat een menigte! Ach, welk een ramp! O, wat een geluk! Foei, hoe leelijk! Gelukkig de man, die tot dat alles in staat is! Ongelukkig, die in zijn handen valt! Wel hem, indien hij dezen raad opvolgt! Verraad! moord! Geen nood! goede tijding! Geen wonder!*— In zulk een *uitroep* wordt, behalven den zin der woorden, altijd, vooral ook door den *toon*, een *gevoel*, *gewaarwording*, *aandoening* of *gemoedsbeweging* uitgedrukt. Dit geschiedt wel niet altijd door *hard* of *luid roepen*: elke *uitdrukking* van een *aandoening* of *gewaarwording*, elke *uiting* van het *gemoed*, al is het maar een nauwelijks hoorbare *verzuchting*, ja elke uitdrukking van de *levendigheid*, waarmee een zin der gedachten uitgesproken wordt, moct onder die benaming van *uitroep* begrepen worden.

Opmerkelijk is de verwantschap van zulk een *uitroep* met een *vraag*, wanneer de uitroep, zooals in het Hollandsch in de eerste van de hierboven gebruikte voorbeelden, met een vraagwoord *hoe, wat* of *welk* geschiedt. Zulk een vraagwoord is dan een vraagwoord van *quantiteit* of *hoegrootheid*: want, als men uitroept, *Hoe schoon is de natuur!* dan beteekent dit: *Hoe groot is de schoonheid der natuur!* Dat men het *vragender* wijze uitroept, is omdat men uit wil drukken, dat men ge-

troffen is door zulk een grootheid, die men niet bepaald noemen kan, die *onuitsprekelijk* is. — In zulk een vragenden *uitroep* heeft dan ook de *negative* uitdrukking niet de beteekenis van een ontkenning, maar, even als in een *negative* vraag (bl. 10), van de meening, vooronderstelling [of overtuiging van het tegendeel. Als men uitroept: *Hoe schoon is niet de natuur!* dan beteekent dit ongeveer zoo veel als de vraag: *Is de natuur niet onuitsprekelijk schoon?* en dit beteekent hetzelfde, als wanneer men zegt: *De natuur is immers onuitsprekelijk schoon.* En ook dit laatste kan men niet alleen eenvoudig en bedaard *zeggen*, maar ook *uitroepen*, dat wil zeggen, met *levendigheid uitspreken*; hetgeen wij in het schrift alleen te kennen kunnen geven door er een uitroepingsteeken achter te zetten.

Tot de uitroepingen behooren ook de *klanknabootsingen*, zooals b. v.: *Plomp, daar lag hij in de sloot!* — Zulke klanknabootsingen hebben namelijk niet alleen dien zin, dat zij door den *klank* een geluid beteekenen en voorstellen; maar zij hebben daarbij ook een *logischen* zin: want zij drukken ook tevens, wanneer het althans geen kinderachtige spelingen zijn, de door dat geluid veroorzaakte *gewaarwording* uit, zooals bij voorbeeld een schrik.

Een anderen zin heeft weêr een *toeroep*, die ook even goed op een *zachten*, als op een *harden* of *luiden*, toon plaats kan hebben; b. v. *Stil, zachtjes wat, kinderen! Stille daar ginder! Toe maar driest! Niet langer gedraald! Nu beter opgepast! Nu een oogenblik gerust! Pal gestaan, en moed gehouden! Wee u, zoo gij dat doet! Hola, niet verder! Aan den bak! Eten!* — Met zulk een *toeroep* geeft men gewoonlijk op een *nadrukkelijke* en *levendige* wijze, en met eenige *gemoedsbeweging*, zijn *begeerte* of *verlangen* aan iemand te kennen; of het is een *bedreiging* of *waarschuwing*. Nooit is een *toeroep*, even min als een *uitroep*, een bedaard en eenvoudig *zeggen* of *spreken*.

Uitdrukkingen van den *wil* (bl. 8) zijn eindelijk al die onderscheidene wijzen van uitdrukking van den zin der gedachten, die men met onderscheidene benamingen de *gebiedende*, *bevelende*, *wenschende*, *biddende* of *toelatende* (*imperative*, *jussive*, *optative*, *precativè* of *concessivè*), en in *negative* zinnen de *verbiedende* (*vetative*), wijze van spreken noemt; b. v.: *Kom hier! Haast u! Zwijg toch! Laat dat! Doe dat niet! Stoor mij niet! Wees bedaard! Laat hem wat wachten! Vaar wèl! Groet uw ouders van mij! Gebruik het in gezondheid! Beleef er alle genoegens van! Geef mij uw pennemes eens te leen! Sta mij toe, dat ik hiertegen eeuwige bedenkingen in het midden breng! Wees zoo goed en schrijf mij eens omstandig, hoe dat zich togedragen heeft! Gebruik er maar van! Doe uw eigen zin!* En hiertoe behoort ook die wijze van spreken, die ik mij niet herinner door iemand ooit met een bijzonderen naam bestempeld gevonden te hebben, maar die men niet ongepast de *voorstellende* (of de *propositivè*) wijze van spreken kan noemen; namelijk die wijze van uitdrukking, die gebruikt wordt, wanneer men òf zich zelf, òf een ander, òf een ander met zich, iets, dat men voorneemt of verlangt dat geschieden zal, *voorstelt* te doen; b. v.: *Laat ik mij eerst goed bedenken! Laat mij dat eens zien! Kom! ik zal het maar wagen. Komaan, laten wij het geschil deelen! Laten wij ons daaraan niet storen.*

Deze verschillende, met zooveel onderscheidene benamingen bestempelde, wijzen van spreken onderscheiden zich ook door den *toon*, waarop men zich uitdrukt: want men heeft een *gebiedenden*, een *bevelenden*, een *wenschenden*, een *biddenden* en een *smeekenden* toon: — men heeft ook een *onverschilligen* toon. — In zin en beteekenis zijn zij ook merkelyk onderscheiden: maar allen komen toch daarin met elkander overeen, dat het uitdrukkingen zijn van den *wil*: want altijd beteekenen zij òf een *verlangen* of *begeerte*, dat iets geschieden of plaats heb-

ben zal, of een *inwilliging* of *bewilliging*, — dat men iets wel *lijden mag*. — Ook een vraag drukt, zooals wij gezien hebben (bl. 10), een *verlangen* of *begeerte* uit; maar een verlangen of begeerte, om iets te *weten* of *als zeker* te kunnen *stellen*: en ook een *uitroep* of *toeroep* is dikwijls de uitdrukking van een *verlangen*, *begeerte* of *wensch*, en menigmaal zelfs heeft een toeroep de beteekenis van een *gebed* of *bevel*; bij voorbeeld, als men *stil!* of *stille!* roept (bl. 36): maar ook dan is die *wijze* van zich uit te drukken op zich zelf alleen de uitdrukking van een *beweging* of *drang van het gemoed*. In onderscheiding van een *vraag*, *uitroep* of *toeroep* is die wijze van uitdrukking, die men de *gebiedende*, *bevelende*, *wenschende*, *biddende*, *toelatende* of *verbiedende*, of ook *voorstellende*, wijze van spreken noemt, of zoo noemen kan, de uitdrukking — niet van een *onzeker* of *weifelend verstand*, noch ook van een *bewogen* of *driftig gemoed*, maar — van een *bepaalden wil*. — Met één algemeene benaming zou men deze onderscheidene uitdrukkingen van den wil den *Voluntatief* of de *willende* wijs kunnen noemen: maar de verschillende grammatische vormen, die daarvoor in de talen, in de ééne meer, in de andere minder, bestaan, is men gewoon met bijzondere benamingen, zooals *Imperatief*, *Jussief* en *Optatief*, te bestempelen.

Zeer dikwijls, wordt een *bepaalde wil* niet geheel kalm en bedaard, maar met eenige *gemoedsbeweging*, of ten minsten met eenige *levendigheid*, uitgesproken, en dus *uitgeroepen* of *toegeroepen* (bl. 35). Zóó is het een *uitroep* of *toeroep* van een *wensch*, als men bij voorbeeld zegt: *God geve, dat er spoedig een einde aan kome!* of *God zij met u!* of als men *Lieve de Koning!* roept. En zoo dikwijls als men aan iemand, *tot* wien men spreekt, *ziju wil*, hetzij als gebod of bevel, hetzij als wensch of verlangen, of ook als *inwilliging* of *bewilliging*, te kennen geeft, dan kan dit met zulk een *levendigheid* en dus bij wijze van *toeroep* geschieden, en geschiedt dit ook werkelijk

veelal. Zóó in al de hierboven op bladzijde 37 gebruikte voorbeelden; en den grammatischen vorm voor deze levendige en toeroepende wijze van uitdrukking van den wil is men gewoon den *Imperatief* of de *gebiedende* wijs te noemen. — Met de eigenlijke beteekenis van deze benaming moet men het zoo naauw niet nemen. Want *gebieden* is *commanderen*, en heeft eigenlijk alleen dan plaats, wanneer men iemand hetgeen men wil, dat hij doen zal, niet *zegt* of *vertelt*, maar *kortaf* en *op een toon die gheoorzaamheid cischt, toeroept*, — toevoegt, toeduwet, of ook toesnaauwt: maar, ofschoon het nooit heel beleefd is, iemand een verzoek of verlangen, dat hij iets doen zal, op die wijze te kennen te geven; zoo bepaalt zich het gebruik van dezen grammatischen vorm toch in het geheel niet tot het eigenlijk gezegde *gebieden*.

Wanneer men niet zóó aan een persoon, tot wien men spreekt, zij wil met zulk een levendigheid en dus als toeroep te kennen geeft, bestaat er in het Latijn, Hoog- en Nederduitsch en andere talen tot uitdrukking van een wil, verlangen, bevel, begeerte, wensch of bewilliging een grammatische vorm, dien men den *Conjunctief* of *Subjunctief*, en in het Hollandsch de *aanvoegende* wijs, genoemd heeft, omdat men die vorm ook gebruikt vond in zinsneden, die aan een anderen zin *toegevoegd* of met een *voegwoord* verbonden worden. Maar, daar deze benaming alleen maar op een gedeeltelijk gebruik van dezen vorm toepasselijk is, en overigens volstrekt niets beteekent, hebben anderen dien liever tot onderscheiding van den *Imperatief*, den *Jussief* of de *bevelende* wijs genoemd, daar *bevelen* een meer algemeene uitdrukking is, dan *gebieden*, voor *zeggen, wat men wil; verlangt* of *wenscht, dat iemand doen zal*, zooals b. v. in *aanbevelen*. — Zeker is deze benaming boven die van *Conjunctief* of *Subjunctief* te verkiezen: maar volkomen juist drukt zij de beteekenis, en het onderscheid van den zogenaaenden *Imperatief*, toch ook niet uit. Doch zulke volkomen

treffende kunsttermen vindt men zelden. — Voorbeelden van zinnen in dien *Jussief* zijn: *Men zegge niet, dat dit louter toeval was; Men versta mij wel; Hij doe, wat hij wil; Het zij zóó! Het zij, hoe het zij. Verzoek hem, dat hij mij spoedig antwoorde, opdat ik wete, hoe ik verder te handelen hebbe en mijn maatregelen kunne nemen voor het vervolg.* In dit laatste voorbeeld wordt de *Jussief* op die wijze gebruikt, waarnaar men aan dezen modus dien naam van *Subjunctief* of *Conjunctief* gegeven heeft. — Ook tot uitroep van een in den derden persoon uitgedrukten *wensch* wordt de *Jussief* gebruikt; b. v. *God geve, dat er spoedig een einde aan kome! God zij met u! De Hemel beware ons daarvoor! Leve de Koning! Hij leve nog lang! Het ga u wel!*

Doch, behalven in zulk een uitroep van een wensch en in een *levendige* uitdrukking van den wil, wordt deze grammatische vorm, die zich ook alleen in den eersten en derden persoon van het enkelvoud onderscheidt, in het tegenwoordige Hollandsch weinig meer gebruikt. Het gebruik van den *Jussief* als *Conjunctief*, zooals in dat voorbeeld hierboven, is in de spreektaal zelfs geheel verouderd, en in de schrijftaal ook zeer stijf. In het Hollandsch wordt de zin van den *Jussief* gewoonlijk uitgedrukt door de woorden *moeten*, *mogen* en *laten*. Door het woord *moeten* wordt dan een *zedelijke noodzakelijkheid* uitgedrukt. Zoo is men gewoon te zeggen: *Men moet niet zeggen, dat dit louter toeval was; Men moet mij wel verstaan; Hij moet dat laten; Gij moet zwijgen.* — Door *mogen*, ook wel door *kunnen*, wordt dan een *zedelijke mogelijkheid*, en dus een *vrijheid*, beteekend. *Zóó* dient het om een *inwilliging* uit te drukken, bij voorbeeld als men zegt: *Hij mag* — of *Hij kan* — *doen wat hij wil; ik zal er mij niet aan storen.* Menigvuldig dient *mogen* ook, om niet juist volgens de eigenlijke beteekenis het verlangen naar de mogelijkheid van de vervulling van zijn wensch te kennen te geven, maar uit te

drukken, dat men de *inwilliging* van zijn wensch verlangt. Zoo zegt men b. v.: *Ik hoop, dat het gebennen mag. De Hemel mag ons daarvoor behoeden!* — En het woord *laten* wordt niet alleen, zooals wij boven (bl. 37) gezien hebben, tot uitdrukking van den *Propositief* of de *voorstellende* wijs gebruikt, maar even zoo ook tot uitdrukking van den *Jussief* of de *bevelende* wijs, zooals wanneer men zegt: *Laat men mij wel verstaan; Laat de knecht maar vooruitgaan; Laten zij maar hun best doen, dan zullen zij hun brood wel vinden; Laat hij praten, wat hij wil; Laten zij doen, wat zij willen: zij zullen hun oogmerk toch niet bereiken.* — Zóó zijn wij name-lijk in de *spreektaal* gewoon, tot uitdrukking van den zin van den *Jussief* of *Propositief* dit woord *laten* in den *Indicatief* te gebruiken. In de *schrijftaal* gebruikt men daarvoor den *Imperatief* van dit woord *laten*, en zegt b. v. *Laat den knecht maar vooruitgaan; Laat hen maar hun best doen; Laat hem praten, wat hij wil; Laat hen doen, wat zij willen.* Maar dit zou in de *spreektaal*, in onderscheiding van die andere uitdrukking met den *Indicatief* van het woord *laten*, een andere zin hebben. Indien men in de *spreektaal* zeide, *Laat hem komen, als hij kan;* dan zou dit niet, zooals in de *schrijftaal*, beteekenen: *Hij kome, als hij kan;* maar *Laat toe dat hij komt,* of *Doe hem komen.* (Het woord *laten* beteekent namelijk niet alleen *toelaten* of *bewilligen*, dat iets plaats heeft, maar ook *door zijn wil*, vooral door de uitdrukking van zijn wil in een bevel of last, de *oorzaak zijn* of *bewerken*, dat iets geschiedt of gedaan wordt; zooals wanneer men zegt, dat men een bediende of schipper iets laat halen, of dat men zijn kinders muziek laat leeren.) Daarom heeft dus de *spreektaal* de uitdrukking van den *Jussief* met dat woord *laten* veranderd, zoodat men nu zegt: *Laat hij komen, als hij kan;* een wijze van spreken, die volgens de eigenlijke beteekenis van de woorden geen zin geeft, maar nu eenmaal gangbaar geworden

is en door het spraakgebruik dien zin gekregen heeft. De uitdrukking van den Jussief door middel van den *Imperatief* van dat woord *laten*, zooals die in de schrijftaal plaats heeft en zeker de oorspronkelijke is, schijnt op deze wijze te verklaren te zijn, dat men, om *met levendigheid* aan iemand, tot wien men spreekt, te kennen te geven, dat men iets *bewilligt* of *gedaan wil hebben*, hem in den Imperatief zegt, dat *hij* het maar *moet laten* geschieden, dat wil zeggen, dat hij het maar door zijn wil of bewilliging mag doen plaats hebben.

In het Latijn wordt ook dikwijls een *onderstelling* in den zoogenaamden Conjunctief of Jussief uitgedrukt. Dit geschiedt zoo dikwijls als men een geval niet, zooals in een Indicative onderstelling, eenvoudig als mogelijk in de werkelijkheid plaats hebbend voorstelt, maar, omdat men het als minder denklijk zich voorstelt, alleen maar als een mogelijk geval gesteld hebben *wil*. Zoo ook wel in het Hoogduitsch, en in de Nederduitsche schrijftaal, b. v.: *Indien hij het zich herinnere; Indien het daarbij gewonnen hebbe; Indien het daardoor al verbeterd zij; of Alhoewel (of Ofschoon) het daardoor verbeterd zij*. In gewoon en goed Hollandsch drukt men ook in dit geval den zin van den Jussief door het woord *mogen* uit en zegt daarvoor: *Indien hij het zich herinneren mag; Indien het daarbij gewonnen mag hebben; Indien het daardoor al verbeterd zijn mag*. Op deze wijze wordt de stelling van de *mogelijkheid*, dat het zóó in de werkelijkheid is, of plaats heeft, of plaats gehad heeft, als *bewilligd* of *toegestaan*. — Altijd wordt in het Latijn, en desgelijks in het Hoogduitsch, een *cogitative onderstelling* zóó in den Conjunctief (of Jussief) uitgedrukt, daar toch in zulk een onderstelling een geval alleen maar *als ware het mogelijk* of *als mogelijk te denken* wordt voorgesteld (bl. 26). In het Hollandsch is de Jussive uitdrukking van zulk een onderstelling, als onmoedig en overbodig, in onbruik geraakt. In de Nederduitsche schrijftaal gebruikt men

evenwel nog wel *ware* voor *was*, en zegt b. v.: *Indien ik in zijn plaats ware*; of *Al ware het ook zóó*; en *Zij behandelt het meisje, als ware het haar eigen kind*; dat is, *alsof het haar eigen kind was*. In de spreektaal is dit *ware* alleen nog maar overgebleven in *als het ware*, dat is, *alsof het was*. — Gebruikt men in het Hollandsch tot uitdrukking van zulk een onderstelling den Cogitatief van het woord *mogen*; — b. v. als men zegt: *Indien hij het zich mogt herinneren*; of *Mogt hij het zich herinneren*; *Mogt het daarbij gewonnen hebben*; *Mogt het daardoor al verbeterd zijn*; — dan drukt men op deze wijze een *bewilliging* uit, om het geval zich *alleen maar, als ware het in de werkelijkheid mogelijk, te denken of voor te stellen*.

Alle zoodanige, in den zoogenaamden *Conjunctief* of *Jussief*, of ook in plaats daarvan met de woorden *mogen* of *moeten*, uitgedrukte onderstellingen kan men tot onderscheiding *Voluntative* — of, wil men een Hollandsche benaming, *gewilde* of *willekeurige* — onderstellingen noemen; daar in zulk een onderstelling uitgedrukt of te kennen gegeven wordt, dat men een niet denkelijk of waarschijnlijk, of èen zelfs niet mogelijk, geval toch maar gesteld hebben *wil*. — De *zin* van zulk een *Voluntative* onderstelling wordt ook wel *zóó* uitgedrukt, dat men, in plaats van in een onderstelling te zeggen, dat men *een geval gesteld hebben wil*, zijn verlangen te kennen geeft, dat *het geval zelf plaats mag hebben, of plaats gehad mag hebben*; b. v.: *Geef (of Men geve) mij een plaats waar ik staan kan, en ik zal de wereld bewegen*; *Laat hij zóó maar voortgaan, dan wordt hij spoedig een meester*; *Laat ik eerst maar weér hersteld zijn; dan zal ik de schade wel weér inhalen*. — Zoo ook, wanneer de *zin* van den *Jussief* door de woorden *moeten* en *mogen* wordt uitgedrukt, en men bij voorbeeld zegt: *Zoo moet hij maar voortgaan; dan zal hij er wel komen*; of: *Gij moogt het beweren, ik geloof het toch niet*. En dan gebruikt men ook den *Cogitatief* van dit woord *moeten*, wanneer men een *alleen*

maar te denken geval bedoelt; b. v.: *Gij moest hem van nabij kennen, zooals ik; dan zoudt gij wel anders over hem denken; Ik moest het geweten hebben, of Ik had het moeten weten; dan zou het niet gebeurd zijn, of: dan was het niet gebeurd.*

Eindelijk is hier nog optemerken, dat een *wensch* niet zelden door middel van een *Cogitative onders'telling* wordt uitgedrukt; wanneer men namelijk het geval, dat men wenscht, zich als *niet denklijk* of zelfs *werkelijk* in het geheel *niet meer mogelijk*, maar alleen als *logisch mogelijk* of *denkbaar*, zich voorstelt; b. v.: *Hielp het maar wat! of Mogt het maar helpen! Had ik het maar geweten! Och of hij het toch besepte!* — Trouwens zulk een *uitroep* is eigenlijk niets anders, dan de *onders'telling* van een *hypothetischen* zin (bl. 11), waarvan de hoofdzin, of wat in het gewenschte geval plaats zou hebben, niet uitgedrukt, maar alleen door den wenshenden toon te kennen gegeven wordt.

Na deze ontleding van het onderscheid der zinnen in zin of beteekenis, overeenkomstig de bijzondere wijze van uitdrukking of modaliteit van een zin, gaan wij thans over tot de *ontleding van den zin zelf*; de ontleding namelijk van een zin *in zijn onderscheidene deelen*.

Een zin bestaat gewoonlijk uit twee deelen, uit een *subjeet* of *onderwerp*, dat is de uitdrukking of benaming van eenig voorwerp, hetzij persoon of zaak, waarvan iets gezegd wordt, en een *prédicaat* of *gezegde*, dat is de uitdrukking of bewoording van hetgeen van dat onderwerp gezegd wordt, bij voorbeeld: *Engeland bloeit; Ierland kwijnt; Vlijt wordt beloofd.*

Boven (bl. 27) hebben wij reeds gezien, dat het voorwerp, de persoon of zaak, waarvan in een zin iets gezegd wordt, en dat dus het *subjeet van het prédicaat* of het *onderwerp van*

het gezegde is, in de *subjective* wijze van uitdrukking als een *subjeet*, maar in de *objective* wijze van uitdrukking als een *object*, gedacht of voorgesteld wordt; ^a doch tevens (bl. 34), dat in de Indo-germaansche talen ook bij de *objective* wijze van uitdrukking, waarbij van een voorwerp als van een *object* gesproken wordt, dit voorwerp toch evenwel volgens de *grammaticische* uitdrukking van den zin als een *subjeet* wordt voorgesteld, zoodat men bij voorbeeld niet zegt: *Hem wordt geroepen*; even als in *Ik roep hem*; maar: *Hij wordt geroepen*; even als in *Hij roept mij*. En, als men zegt: *Het paard wordt gezadeld*; even als in *Men zadelt het paard*; dan wordt toch door den *subjectiven* (*activen*) vorm van het woord *wordt* het paard als een *subjeet* voorgesteld. De *grammaticische* uitdrukking van den zin is namelijk volkomen dezelfde, als wanneer men bij voorbeeld zegt: *Het paard blijft gezadeld*; of *Het paard staat gezadeld op stal*; of *Het paard loopt gezadeld langs den weg*. — In de Indo-germaansche talen spreekt men dus, indien men op eigenlijke en oorspronkelijke logische beteekenis van de *grammaticische* uitdrukking ziet, van een voorwerp, dat in een zin het *subjeet van het predicat* is, bij de *subjective* wijze van spreken als van een *louter subjeet*, maar bij de *objective* wijze van uitdrukking als van een *objectief subjeet*. Doch het gevoel voor deze eigenlijke beteekenis is zoo geheel verdonkerd, dat aan een gezegde zooals *wordt gezadeld*, ofschoon de *grammaticische* uitdrukking geheel dezelfde is als die van *blijft gezadeld*, een *louter objective* zin gehecht wordt.

^a De tweeërlei beteekenis, waarin het woord *subjeet* hier voorkomt, als *subjeet* van een *predicatum* en als *subjeet* van een *object*, onderscheidt zich in de uitspraak ook door den klemtoon, die in de eerste beteekenis van *onderwerp* van een zin, in tegenoverstelling van *predicatum* of *gezegde*, van zelf op de laatste, maar in de andere beteekenis, in tegenoverstelling van *object*, op de eerste lettergreep gelegd wordt.

Van het *subject van het prédictaat* of het *onderwerp van het gezegde*, dat ook wel het *grammatisch subject* of *onderwerp* genoemd wordt, moet men wel onderscheiden het *logisch subject* of *onderwerp van den zin*. Het *grammatisch subject* of *onderwerp van het gezegde* is het voorwerp, waarvan *in het gezegde* iets *gezegd* wordt, en dat dus in subjective zinnen het *subject* en in objective het *object* is: maar het *logisch subject* of *onderwerp van den zin* is de persoon of zaak, waarover *in den geheelen zin* *gesproken* wordt; en dit is wel dikwijls hetzelfde als het *grammatisch subject* of *onderwerp van het gezegde*, maar dikwijls ook niet. Dikwijls is het een ander voorwerp. Als men bij voorbeeld zegt: *Dat boek, dat gij bedoelt, heb ik gelezen: maar het heeft mij niet bevalen*; dan is het logisch onderwerp, waarover in den geheelen zin *gesproken* wordt, het *object dat boek*, terwijl toch het *grammatisch onderwerp* van het *gezegde* in den hoofdzin *dat boek heb ik gelezen* het *subject ik*, en in de zinsneê *dat gij bedoelt* het *subject gij*, is. Eerst in de volgende zinsneê, *het heeft mij niet bevalen*, wordt dat boek in het voornaamwoord *het* ook tevens het *onderwerp van het gezegde* en het *subject*. En, wanneer men zegt: *Door zulke menschen wordt veel onheil gesticht*; dan is in dezen objectiven zin wel *veel onheil* het *onderwerp van het gezegde*: maar het *onderwerp van den zin*, waarvan *gesproken* wordt, is *zulke menschen*; even goed als in deze subjective wijze van uitdrukking: *Zulke menschen stichten veel onheil*. Zoo ook, wanneer men in de spreektaal op deze wijze zich uitdrukt: *Die boer zijn koeijen zijn alle aan de longziekte gestorven*; dan zijn niet de *koeijen*, die het *onderwerp van het gezegde* zijn, maar is de *boer* het *onderwerp, waarover men spreekt*. Van den boer wil men dan zeggen, dat hij het ongeluk gehad heeft van al zijn koeijen aan de longziekte te verliezen. — En even zoo in alle zulke zinnen, waarmede men alleen maar zeggen wil, *wat er*, of *wat ergens*, *pluats heeft* of *geschiedt*; b. v. *Het regent*;

Te Parijs vecht men weér op de straten, of Te Parijs is men weér aan het vechten; In Duitschland komen (of Er komen) tegenwoordig weinig wetenschappelijke werken uit. In deze zinnen is het *súbject* (*het, men* en *weing wetenschappelijke werken*) wel het *onderwerp van het gezegde*, maar niet het *onderwerp van den zin*, niet het *onderwerp, waarover gesproken wordt*. Er wordt gesproken over het weér, over Parijs, over Duitschland, of over den tegenwoordigen tijd: men wil alleen zeggen, dat het regent, dat men te Parijs weér op de straten vecht, of aan 't vechten is, enz. — En, gelijk men in de bovenstaande voorbeelden op *subjective* wijze zich uitdrukt, zoo spreekt men ook *objectief*; b. v.: *In Duitschland (of Er) worden tegenwoordig weinig wetenschappelijke werken uitgegeven; In Ierland wordt (of Er wordt in Ierland) veel honger geleden.* Ook in deze *objective* zinnen is wel een *óbject* als *onderwerp van het gezegde* (*weinig wetenschappelijke werken, en veel honger*), maar niet als het *onderwerp van den zin*, waarover gesproken wordt. Men spreekt over Duitschland, of over den tegenwoordigen tijd, of over Ierland.

In zulke zinnen is een *grammatisch subjeet* als *onderwerp van het gezegde* dan ook geen noodzakelijk vereischte. Want, behalven dat men het *onbepaalde subjeet* of *óbject*, dat in het Hollandsch door *men* of *het* beteekend wordt (b. v. *Men hoort het niet; Het regent; Het werd hem daar bang gemaakt*), in zulke zinnen in andere talen niet gewoon is uit te drukken; ook in het Hollandsch wordt in zulk een zin, wanneer men *objectief* spreekt, volstrekt geen *óbject* als *onderwerp van het gezegde* vereischt. Gelijk men zegt, *Er klopt iemand aan de deur*; zoo zegt men ook: *Er wordt aan de deur geklopt; Er wordt gevochten; Er wordt gedanst; Er werd getwist en gegeven; Er wordt gezocht en gescend; Er wordt vrolijk geleeft; Er wordt gereden en geroest en gezwierd; In dit park wordt zelden gewandeld; Tegenwoordig wordt veel gereisd; In Friesland*

wordt veel schaatsgereden; Hierover wordt nog getwist. — Ja, in zulke zinnen is een *object* zelfs volstrekt ondenkbaar: er kan toch niets als *object* gedacht worden, dat *schaatsgereden* wordt. De *objective* wijze van uitdrukking wordt in zulk een zin alleen maar gebruikt, omdat men van *geen subject* spreken wil, omdat men aan *geen subject* denkt. Maar even min denkt men aan een *object*. Trouwens in zulk een zin spreekt men over *geen persoon* of *zaak*, maar alleen over een *plaats hebbende omstandigheid*.

Buitendien wordt in alle talen een *vraag* of *antwoord*, een *uitroep* of *toeroep*, en elke *uitdrukking van den wil*, zooals een gebod of wensch, wanneer men het den persoon, tot wien men spreekt, als het ware *toeroept*, dikwijls of gewoonlijk onvolledig uitgedrukt. Bij voorbeeld op het zeggen van iemand, *Hij komt*; vraagt een ander, *Wie?* en men antwoordt: *De Koning*. En zoo roept men uit: *Ongelukkig Frankrijk!* of *Hoe schoon!* of men roept iemand toe: *Zucht wat!* of *Niet gedaald!* of gebiedender of wenschender wijs: *Kom hier!* of *Vaartwel!* *Leef gelukkig!* — Ook in *spreekwoorden* is de uitdrukking dikwijls onvolledig; b. v.: *Oost, west, thuis best!* *Zoo gewonnen, zoo geronnen!* Maar zulke spreekwoorden zijn dan ook oorspronkelijk niets anders dan *uitroepingen*.

Maar, wanneer nu die twee deelen van een volledigen zin, *onderwerp* en *gezegde*, ook werkelijk in een zin in woorden uitgedrukt worden, dan geschiedt dit zelden maar in *twee* woorden, zooals b. v.: *Schijn bedriegt*; *Leeriagen wakken, voorbeelden trekken*; *Loopen vermoeit*; *Blaauw verschiel*; *Jan zweeg*; *Vader lachte*; *Sij zong*; *Wie durft?* Meestal bestaat de uitdrukking van één van beide deelen, of van beide tegelijk, uit meer woorden, waarvan dan het ééne het *hoofdwoord* is, en de andere de *bepalingen*, of ook wel de *complementen* (dat is *aanvullingen*), genoemd worden, omdat zij dienen tot nadere bepaling of beperking van den zin van het

hoofdwoord, of tot volledige uitdrukking van hetgeen men in de gedachten heeft; b. v. *De aardappelen zijn* (of *worden*, of *blijven*) *duur*. Hier is *de* een bepaling van *aardappelen*, dat het hoofdwoord van het onderwerp is, en *duur* een bepaling van *zijn* (of van *worden* of *blijven*), het hoofdwoord van het gezegde. Het is namelijk een geheel verkeerde wijze van beschouwen, wanneer men een zin, zooals *De aardappelen zijn duur*, zich op deze wijze ontleedt, dat men *de aardappelen* als *onderwerp*, *duur* als *gezegde*, en *zijn* als een *derde deel* van den zin aanmerkt, en dit dan de *copula* of het *koppelwoord* noemt. Neen, het *gezegde* in dien zin is niet *duur*, maar *duur zijn*; en van dit gezegde is het woord *zijn* het hoofdwoord, even goed als het dat is, wanneer men zegt: *De aardappelen zijn in de schuur*; en even goed als *worden* of *blijven*, wanneer men zegt: *De aardappelen worden*, of *blijven*, *duur*. Het woord *duur* is in zulk een zin even goed, als in *de schuur*, een bepaling van het woord *zijn*; even goed van *zijn*, als van *worden* of *blijven*.

Dikwijls heeft een hoofdwoord meer dan één bepaling of complement; b. v. *De aardappelen blijven tegenwoordig lang duur*. En dikwijls bestaat een bepaling ook weêr uit meer dan één woord, en dus weêr uit een hoofdwoord en een bepaling; die dan verder al weêr een nadere bepaling kan hebben, en zoo vervolgens; b. v. *De bakkersknecht zat gister morgen zijn kameraad wel een half uur lang met groot geduld, onder het onophoudelijk herhaald gestuit van één en het zelfde deuntje, op de bank vóór de deur van mijn overbuurman den tabaksverkooper Klaussen te wachten*.

Dit zijn dan de eigenlijke deelen van een zin. Buitendien heeft men nog de zoogenaamde *interjecties* of *tusschenverpsels*. Dit zijn woorden, die somtijds *tusschen* de deelen van een zin, maar menigvuldiger *tusschen* de zinnen, of liever *vóór*, en ook wel *achter*, aan een zin, toegevoegd worden; b. v. *Hij*

is, *helaas!* dood; of *Helaas!* hij is dood! of *Hij is dood,* *helaas!* O! dat is aardig. *Hé!* dat had ik niet gedacht. *Och!* gij stoort mij. *Ach!* het is te laat. *Hm!* dat is bedenkelijk. *St!* het kind slaapt. *Hei!* gij draaft maar door. *Hola!* dat gaat te ver. *Toe!* je moet niet bang zijn. Doch deze zoogenaamde tusschenwerpsels zijn niets anders dan uitroepingen of toeroepingen, even goed als andere woorden, die op dezelfde wijze gebruikt worden; b. v. *Ontzachelijk!* *wat is dat een dik boek!* *Stil!* ik kan zoo niet rekenen. Het zijn woorden, die op zich zelf een zin uitmaken, zoo goed als elke andere uitroep of toeroep (bl. 35 en 36): want, of zulk een uitroep of toeroep uit meer woorden, dan wel uit één enkel woord bestaat, doet niets ter zake: — een uitroep of toeroep behoeft, zooals wij gezien hebben (bl. 48), geen volledige uitdrukking van een zin te wezen. — Dat tot de uitroepingen ook de klanknabootsingen, zooals *plof!* en *klets!* behooren, is boven reeds opgemerkt (bl. 36). Maar ook een *vocatief*, die even als een tusschenwerpsel, vóór of achter een zin, of midden tusschen de deelen er van in, gevoegd wordt, is niets anders dan een *toeroep* of een *aanroep*, die geen deel van den zin, waarbij hij gevoegd wordt, maar een *zin op zich zelf*, uitmaakt: en de zin van een *Vocatief* is in het algemeen, dat men iemand door zijn naam te noemen en hem toe te roepen wil te kennen geven, dat men hem toespreekt en verlangt; dat hij luisteren zal; terwijl tevens de benaming, waarmee men hem toespreekt, nog een bijzondere beteekenis hebben kan, zooals van toegenegenheid, lof, achting, verachting, enz. Zoo b. v. *Willem,* plaag je zusje niet! *Gij* vergist u, beste vriend! *Slechts een enkel woord,* dappere kameraden! *wil ik tot u spreken.* *Ellendige schurk!* je zult mij niet bedriegen. Dikwijls wordt zulk een *Vocatief* ook tot uitdrukking van een gemoedsbeweging als *uitroep* gebruikt; b. v. *Hemel!* wat een geluk! *Mijn God!* wat scheelt u toch?

Wij keeren terug tot de *deelen van een zin*. En, daar het ons gebleken is, dat deze deelen van een zin, wanneer zij niet, wat somtijds plaats vindt, uit één enkel woord bestaan, door middel van bepalingen of complementen uit woorden zijn zamengesteld; zoo hebben wij thans de *woorden*, wel niet als de eigenlijke *deelen* van den zin, en nog minder als de *deelen der rede*, maar toch als de *grondbestanddeelen* of *elementen* leeren kennen, waaruit de deelen van een zin bestaan of zamengesteld worden. En, om nu verder te kunnen gaan in de ontleding van die zamengestelde deelen van een zin, ten einde de onderscheidene wijzen, waarop die zamenstelling plaats heeft, en dus de verschillende *soorten van bepalingen* of *complementen*, te leeren kennen; zullen wij eerst die elementen, waaruit de zamenstelling geschiedt, de *woorden*, in hun aard en verschillende *soorten* moeten beschouwen.

Een woord is een door de spraakorganen gevormde (*gearticuleerde*) klank (als het éénlettergrepig is), of zamenstelling van zulke klanken (als het meerlettergrepig is), waaraan een zin of beteekenis gehecht wordt. De beschouwing van den vorm of de zamenstelling der woorden behoort tot de *Grammatica* van een taal, de verklaring van den zin of de beteekenis, die aan ieder woord gehecht wordt, behoort tot het *Woordenboek*: hier moeten wij den aard en de verschillende soorten der woorden *logisch* beschouwen als de *grondbestanddeelen der rede*, en dus naar het *redegebruik*, dat er van gemaakt wordt in het spreken of denken. Dit is de *logische zin* der woorden, die echter dikwijls, in de ééne taal meer, in de andere minder, door den grammatischen vorm onderscheiden en beteekend wordt (bl. 5). Doch deze *logische zin* der woorden is met de *reële* of *zakelijke beteekenis* innig verbonden en vereenigd,

en kan niet gekend worden dan door een beschouwing van den zin of de beteekenis der woorden in het algemeen, om name-lijk op deze wijze het *logische* van het *zakelijke* daarin te onderscheiden en afzonderlijk in het licht te stellen. Dit is namelijk het eenige doel van de *logische analyse der taal*.

Een woord heeft zin of beteekenis: want het is een teeken, een *zinnelijk teeken* of *zinnebeeld*, waardoor een zin, dat is een zeker gevoel in 's menschen binnenste, *beteekend*, uitgedrukt en, sprekend een ander, denkend zich zelf, voorgesteld, dat is, voor het bewustzijn gesteld wordt. De zin of beteekenis, die aan een woord *gehecht* wordt, is het *gevoel*, dat met de voorstelling van den klank of de klanken, waaruit het bestaat, als *zinnebeeldig teeken*, *onafscheidelijk gepaard gaat*. (Zie bladz. 7, en de *Zielkunde*, bladz. 133). — Bij dezen zin der woorden moet men nu in de allereerste plaats onderscheiden de *eerste*, *oorspronkelijke* of *eigenlijke* beteekenis, die wel altijd een *zakelijke* en *zinnelijke* is, van de *afgeleide* of *oneigenlijke*, die er door het spraakgebruik aan gehecht of in figuurlijke taal aan gegeven wordt, en waartoe ook wel altijd de *logische* behoort. Van de meeste woorden is ons echter de eerste en oorspronkelijke beteekenis niet meer, of ten minsten niet met zekerheid, bekend, en bij zulke geldt ons dus de oneigenlijke beteekenis voor de eigenlijke. Dit is inzonderheid het geval met woorden van een afgetrokken of bovenzinnelijke en van een louter logische beteekenis, zooals *kracht*, *licht*, *leven*, *denken*, *willen*, *zijn*, *want*, *en*, *maar*, *toch*, en duizend andere meer, die toch alle oorspronkelijk een zinnelijke of zakelijke beteekenis mochten gehad hebben. En, daar er nu een aantal woorden zijn, die, wat ook de eigenlijke beteekenis geweest mag zijn, in het spraakgebruik alleen nog maar een *logischen* zin hebben, zoo kunnen wij beginnen met de woorden te onderscheiden en te verdeelen in *begrripswoorden* of *begrripsbenamingen* die de *uitdrukkingen* of *benamingen van bepaalde*, reële of zakelijke,

hetzij dan zinnelijke of bovenzinnelijke, *begrippen* zijn, en in *rede-woorden*, ook wel *modale* woorden genoemd, die alleen maar *logische* beteekenis hebben voor een *modaliteit* of wijze van uitdrukking van den zin der gedachten, en aan deze uitdrukking door middel van *begripswoorden* nog alleen maar een *logische wijziging* geven.

A. De *eerste* klasse van woorden, die verre weg het grootste getal uitmaken, zijn dan de *uitdrukkingen* of *benamingen van bepaalde begrippen*, — dat wil zeggen, van het algemeene, dat de mensch (bij de verschillende volken op verschillende wijzen) in de voorstellingen, die hij van het bijzondere zich vormt, gewaarwordt en opmerkt; terwijl hij deze gewaarwordingen door middel van zijn rede of spraak (in de verschillende talen op verschillende wijzen) uitspreekt, en met onderscheidene bepaalde gearticuleerde klanken, als zinnebeeldige benamingen, beteekent en bestempelt (zie de *Zielkunde*, bl. 133 en vlgg.).— Zoo bestempelen wij bij voorbeeld met de benaming *rood* het algemeene in onze bijzondere voorstellingen van een hoedanigheid, die in vele bijzondere wijzigingen aan velelei voorwerpen (bij voorbeeld aan de meeste rozen en vele andere bloemen, aan vele vruchten, zooals kersen, aalbessen en flambozen, aan het bloed, en aan vele andere dingen) met het zintuig van het gezigt door ons waargenomen wordt, maar die in al die bijzondere wijzigingen toch voor ons gevoel iets algemeen heeft, waardoor zij zich onderscheidt van andere hoedanigheden, die wij even zoo met het gezigt aan andere voorwerpen gewaarworden, en die wij daarom met andere benamingen, zooals *groen*, *geel*, *wit* en *zwart*, onderscheiden en bestempelen. En, wat deze zoo verschillende en door ons van elkander onderscheidene hoedanigheden, als *rood*, *groen*, *geel*, *wit* en *zwart*, toch weér voor ons gevoel met elkander gemeen hebben, dat bestempelen wij met de algemeene benaming *kleur*, in onder-

scheiding van andere hoedanigheden, die wij insgelijks met algemeene benamingen onderscheiden en bestempelen, zooals *vorm* of *gestalte*, *smaak*, *reuk*, *zwaarte*, enz. Even zoo onderscheiden wij met de algemeene benaming *boom* het gelijke, dat een groote menigte gewassen, hoe verschillend anders ook onderling, zooals eiken, linden, sparren, wilgen, hulsten, palmen, en honderd andere meer, voor ons gevoel met elkander gemeen hebben. Doch reeds voorbeelden genoeg. Het algemeene, dat wij zóó onder één *benaming* begripen of zamenvatten, en zóó met een bepaald *woord* beteekenen of bestempelen, noemen wij een *begrip*, of ook wel een *bepaald begrip*; en zóó zijn zulke woorden *benamingen van bepaalde begrippen*. Den *zin* van zulk een woord noemen wij daarom ook wel het *begrip* van een woord: want ieder van zulke woorden *beteekent* een bepaald *begrip*. Zoo spreken wij vooral van het *begrip*, of van het *bepaald* of het *algemeen begrip*, van een woord, in onderscheiding van de velerlei *beteekenissen*, die een woord in het spraakgebruik heeft, naar de vele verschillende wijzen, waarop het gebruikt wordt.

En dit is dan de *reële* of *zakelijke* beteekenis (bl. 51) van deze woorden. Maar naar deze beteekenis, naar den verschillende aard der zaken of voorwerpen, waarvan zij de begrippen beteekenen, onderscheiden zich deze woorden in de talen niet wezenlijk van elkander. Of bij voorbeeld zulk een woord een levend of levenloos voorwerp, een redelijk of onredelijk, een mannelijk of vrouwelijk wezen, een werking, beweging of rust beteekent; dit maakt in de taal eigenlijk en oorspronkelijk geen onderscheid. Al te veel heeft men dit, tot groot nadeel voor de ware beschouwing der taal, tot hiertoe uit het oog verloren. Neen al die begripsbenamingen onderscheiden zich naar *zin* en beteekenis wezenlijk alleen maar *logisch*, alleen naar den *logischen zin*, dien zij in de rede uitdrukken, dat wil zeggen, naar het *redegebruik*. En als zoodanig onder-

scheiden zij zich in twee hoofdsorten. Zulk een woord is nanelijk òf de benaming van een *súbject* of *óbject*, of met één woord van een *voorwerp* der gedachten, dat als iets *zelfstandigs* voorgesteld of beschouwd wordt, en dus een benaming van iets als *substantie*, of een *substantief* (*zelfstandig naamwoord*); òf wel het is een benaming van een *adjunct* of *accident*, dat wil zeggen, van iets, dat voorgesteld wordt als niet op zich zelf te bestaan, maar alleen als hoedanigheid, hoeveelheid of omstandigheid *aan* een voorwerp verbonden te zijn of plaats te hebben, en dat als zoodanig in een *gezegde* of als *bepaling* aan een voorwerp toegeschreven of toegekend wordt; een woord dus zooals een *adjectief*, *verbum* of *adverbium*. — Zóó bij voorbeeld, als men zegt of denkt, dat *een gezonde slaap de vermoeide leden spoedig herstelt*; dan zijn *slaap* en *leden* benamingen van *voorwerpen* der gedachten; het eerste als *súbject*, het laatste als *óbject*, terwijl *gezond*, *vermoeid*, *herstellen* en *spoedig* benamingen zijn van *adjuncten* en *accidenten*, die bij wijze van *gezegde* of van *bepaling* of *complement* aan die voorwerpen toegeschreven of toegekend worden. — De woorden *een* en *de* zijn louter *redewoorden* (bl. 53).

Het onderscheid van *substantie* en van *adjunct* of *accident* is zeker een *reëel* onderscheid. Het heeft echter zijn grond in 's menschen zelfsbewustzijn, en is dus tevens een *logisch*, of — wil men liever? — een *psychologisch* onderscheid. De mensch onderscheid *zich zelf* in zijn zelfsbewustzijn van het geen *aan* hem is en *aan* hem plaats heeft, van zijn *hoedanigheden*, van zijn *daden* en *ondervindingen*, en van de uiterlijke *omstandigheden*, waarin hij komt of geplaatst wordt. En even zoo kent of schrijft hij ook aan hetgeen *buiten hem* is en door hem waargenomen wordt, gedeeltelijk zelfstandigheid toe, terwijl hij het overige slechts als adjunct of accident van die zelfstandige voorwerpen beschouwt. Maar de menschelijke *rede* bedoelt in de *taal* met een benaming van iets als een *zelf-*

standig voorwerp volstrekt geen *reële* of degelijke zelfstandigheid in de *werkelijkheid*. De *slaap* bij voorbeeld is geen zelfstandig voorwerp in de *werkelijkheid*. Integendeel, het is een *accident*. En zoo beschouwen wij het ook, als wij bij voorbeeld zeggen, dat *een kind slaapt*, of van *een slapend kind* spreken. Maar, als wij nu weër aan dit *accident* een ander *accident* of adjunct toeschrijven of toekennen, dan spreken wij er van als van een *voorwerp*, als van een *subjeet* of een *object*, en zeggen bij voorbeeld dat *de slaap verkwikt* of *gestoord wordt*, of spreken van *een gerusten slaap*. De zelfstandigheid, die door een zelfstandig naamwoord beteekend wordt, is dus slechts een *logische* zelfstandigheid voor het gebruik in de rede, om er van te kunnen spreken, als van een *subjeet* of *object*. Wanneer men bij voorbeeld van het *licht* en de *warmte* als van *voorwerpen* spreekt, dan kan dit wel gepaard gaan met de voorstelling, alsof het licht en de warmte dan ook *reële* en degelijke zelfstandigheid in de *werkelijkheid* hadden en dus *stoffen* zijn: maar in die wijze van benaming en in het gebruik van die benamingen in de rede, als benamingen van *voorwerpen*, ligt die zin en beteekenis volstrekt niet.

I. Een benaming van een *voorwerp*, en dus ook van een *adjunct* of *accident* als *voorwerp*, kan van een benaming van een *adjunct* of *accident*, zooals die tot uitdrukking van een *gezegde* of *bepaling* gebruikt wordt, in de taal door verschil van *grammatischen vorm* onderscheiden zijn, zooals bij voorbeeld *warmte* en *warm*, *kunst* en *kunstig*: maar noodzakelijk is dat niet. In sommige talen bestaat dat onderscheid in het geheel niet. In de Indo-germaansche talen heeft het wel dikwijls plaats, maar dikwijls ook niet; zoodat wij bij voorbeeld in het Hollandsch zoo wel van *geel licht*, als van *ligt geel* spreken, en zoo wel van *het groen der velden* als van *groen gras*. Als wij zeggen, *Hij is een dwaas mensch*; dan is *dwaas* een benaming van een *adjunct*, een *adjectief*: maar het

is een benaming van een *voorwerp*, een *substantief*, als men zegt: *Hij is een dwaas*. Wat onderscheid is er in grammatischen vorm tusschen de zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden *poel* en *koel*, *paal* en *kaal*, *keel* en *geel*, *mond* en *rond*, *brood* en *rood*, *hoed* en *goed*, *nacht* en *zacht*, *kelder* en *helder*, *jager* en *mager*? Woorden als *hoest*, *lach*, *wensch*, *zorg*, *werk*, *zweet*, *groei*, *zeil*, *peil*, *reis*, *loop*, *beitel*, *ploeg*, *wenk*, *gevoel*, *geloof*, *besluit*, *verhaal*, *berigt*, *plant*, *zetel*, *tafel*, *rook*, worden als *zelfstandige naamwoorden* gebruikt, maar ook als benamingen van *accidenten*, wanneer men zegt: *ik hoest*, *ik lach*, *ik wensch*, *ik zorg*, *ik werk*, *ik zweet*, enz. enz.

Een begrip van een als *voorwerp* voorgesteld of benoemd *adjunct* of *accident*, zooals van *warmte*, *kracht*, *beweging*, *armoede*, *schoonheid*, noemt men ook wel een *abstract* of *afgetrokken* begrip, in onderscheiding en tegenstelling van een begrip van een *degelijk zelfstandig voorwerp* of *werkelijk ding* of *wezen*, dat een *concreet* begrip genoemd wordt, zooals van een *lichaam*, *dier*, *metaal*, *bakker*, *wreedard*; en zoo spreekt men dan ook wel van *abstracte* en *concrete* woorden en benamingen. *Abstract* of *afgetrokken* wordt in het eerste geval het begrip van een voorwerp genoemd, omdat daarbij een adjunct of accident als een voorwerp wordt voorgesteld, *afgetrokken* of *afgezonderd* van de werkelijke voorwerpen, waaraan het plaats heeft; of, met andere woorden, omdat daarbij van de werkelijke voorwerpen, waaraan zulk een adjunct of accident plaats heeft, *geabstracteerd* of *afgezien* wordt: *concreet* daarentegen noemt men het begrip van een degelijk zelfstandig voorwerp, omdat daarin het begrip van substantie met de begrippen van de adjuncten of accidenten, waardoor de ééne substantie van de andere onderscheiden is, tot één begrip *ineengesmolten*, of volgens de letterlijke beteekenis van het kunstwoord *tezamenegroeid*, is. Zoo zijn in het begrip van *dier* het begrip van *wezen* en de begrippen van al de eigenschap-

pen, waardoor die soort van wezens, die door dat woord beteekend wordt, van alle andere wezens onderscheiden is, tezamengevat en volkomen ineengesmolten.

Doch nader beschouwd en in waarheid zijn *al* onze met bepaalde woorden bestempelde begrippen, ook die van degelijke zelfstandige voorwerpen of werkelijke dingen en wezens, *abstracte* begrippen; want elk begrip is een met een bepaalde benaming beteekende zamenvatting van het *algemeene*, dat de mensch in zijn voorstellingen van het bijzondere gewaarwordt en opmerkt (bl. 53), terwijl daarbij *van al het bijzondere* wordt *geabstraheerd*, of *afgezien*. Zoo wordt bij voorbeeld bij het begrip van *dier* afgezien, of geabstraheerd van al dat bijzondere, wat aan de verschillende dieren bijzonder eigen is, en alleen op dat algemeene gezien, wat alle dieren, hoe verschillend zij ook zijn mogen, met elkander gemeen hebben. Wel is het ééne begrip *abstracter* dan het andere: want in dat algemeene, dat wij in onze bijzondere voorstellingen van de voorwerpen in de werkelijkheid opmerken en met bepaalde benamingen onderscheiden, merken wij even zoo weér, met abstrahering van het bijzondere, het *meer algemeene* op, en in dit meer algemeene het *nog algemeener*, en zoo vervolgens tot aan het *alleralgemeenste* en dus ook *allerabstractste*: maar ook het minst algemeene, of, wat hetzelfde beteekent, het meest bijzondere, begrip, dat met een bepaald woord beteekend wordt, is altijd nog een *abstract* of *afgetrokken* begrip. Nooit beteekent zulk een woord het *werkelijk concrete*, het *werkelijk bijzondere*, zocals het in de werkelijkheid bestaat en door ons waargenomen wordt. Alle bijzondere woorden zijn, als benamingen van meer of min algemeene begrippen, benamingen van *soorten*, van meer of min algemeene soorten, van *hoofdsoorten* en *ondersoorten*, waarin op die wijze de geheele wereld onzer begrippen órdentlijk gesorteerd is. Zoo zijn *duif*, *kip*, *kalkoen*, *paauw*, *musch*, *spreeuw*, *arend*, *valk*, *eend*, *gans*,

reiger, en vele andere meer, de algemeene benamingen van onderscheidene *soorten* van gevleugelde dieren; en is *vogel* de algemeene benaming van al die verschillende soorten, die wij ook nog in verschillende ondersoorten onderscheiden en sorteren, zooals *roofvogels*, *tamme vogels*, *watervogels*, *stellvogels*, *zingvogels*, enz.; terwijl ook die bovengenoemde bijzondere soorten weêr nog meer bijzondere soorten onder zich hebben. Hoeveel bijzondere soorten van *duiven*, *kippen* of *eenden* zijn er bij voorbeeld niet! En, ofschoon *vogel* de algemeene benaming van al die soorten en ondersoorten is, zoo is het toch ook zelf nog maar de benaming van een *soort*, van een *hoofdsoort*, die met andere hoofdsoorten, zooals de *insecten*, *zoogdieren* en *visschen*, weêr begrepen is onder de algemeene benaming *dier*. En ook *dier* is, even als *plant* en *mensch*, weêr een *soort* van *wezens*. Zoo is ook *karmozijn* de algemeene benaming van een *soort* van rood, *rood* van een *soort* van kleur, *kleur* van een *soort* van *hoedanigheid*.

Maar, ofschoon dan al die benamingen van bepaalde begrippen, die de voornaamste gróndbestanddeelen der taal uitmaken, *algemeene* benamingen van *abstracte* begrippen of van *soorten* zijn; wij hebben en vormen ons toch ook *werkelijk bijzondere* begrippen van *bepaalde*, *enkele* of *eenige voorwerpen*, zooals die in de werkelijkheid bestaan, — bij voorbeeld van *de zon*, *de maan*, *de aarde*, *het zonnestelsel*, *het heelal*, van *het Opperwezen*, van *iemand's karakter*, van *Gods heiligheid* of *liefde*; en even zoo van *de planeten van ons zonnestelsel*, van *de manen van Jupiter*, van *de daden van Alexander de groote*, van *Vondels treurspelen*, enz.: — maar voor zulke begrippen heeft de taal geen *afzonderlijke woorden*. Zulke werkelijk bijzondere begrippen van bepaalde voorwerpen worden óf 1°. met benamingen benoemd, die eigenlijk algemeene benamingen zijn, maar die dan door het een of ander bijvoegsel nader bepaald worden, om zóó bepaaldelijk een *enkel* voorwerp of *eenige*

bijzondere voorwerpen aan te wijzen; zooals wanneer wij zeggen *dit land, ons land, de Westindische eilanden, de brieven van Paulus, de brief van Paulus aan de Romeinen, de Nederlandsche wetboeken, de grondwet van 1848, de nachtwacht van Rembrand*; en zulke benamingen gelden dan dikwijls in het spraakgebruik voor *eigenbenamingen*; — of 2°. worden zulke begrippen van bepaald bijzondere voorwerpen bij voorkeur met zulke benamingen bestempeld, die als woorden van algemeene beteekenis niet gangbaar zijn, vooral met verouderde of vreemde woorden, zooals *Willem, Albert, David, Anna, America, Holland, Gouda, de Rijn, de Belt, de Hellespont, de Tannus*; of ook wel met gewone woorden, maar die anders als benamingen van iets geheel ongelijksoortigs gebruikt worden, zooals *Roozje* als vrouwennaam. Dit zijn de zoogenaamde *eigennamen*, in onderscheiding van de algemeene benamingen van personen of zaken, die men ook wel meer bepaald *algemeene zelfstandige naamwoorden* of *appellative naamwoorden* noemt. Volstrekt bepaalde benamingen van bepaalde *enkele* voorwerpen zijn ook deze eigennamen, ofschoon zij daarvoor moeten gelden en gebruikt worden, toch eigenlijk nog niet. Zulk een eigennaam kan namelijk aan meer dan één persoon of zaak gegeven worden, en wordt het ook veelal. Zoo is bij voorbeeld de eigennaam *Alexander* op zich zelf alleen nog geen bepaalde benaming van een bepaald persoon. Om dit te zijn, moet er een bepaling bijgevoegd worden; b. v. *Alexander de Groote, Alexander de Keizer van Rusland, of Alexander de kopersmid*.

Maar, daar dan nu, met uitzondering van deze eigennamen, alle andere benamingen van begrippen, de benamingen van *soorten*, een algemeene of abstracte beteekenis hebben, maar toch moeten dienen om over het meer bijzondere en over bepaalde enkele of eenige voorwerpen te denken en te spreken; zoo volgt daaruit, dat men bij het gebruik van één en het-

zelfde woord èn in *abstracto* of in *het afgetrokkenene*, èn in *concreto*, — dat wil zeggen, èn in *het algemeen*, èn in *het bijzonder*, — spreken of denkende iets beschouwen kan. Er zijn, zooals ons later blijken zal, onderscheidene middelen in de talen, om in een zin de algemeene beteekenis van een woord tot een bijzondere te *bepalen*: doch dikwijls wordt die meer bepaalde beteekenis er maar stilzweigend aan gehecht, en is zij alleen maar uit den samenhang der rede of uit de omstandigheden op te maken. Zoo zegt men b. v.: *Het paard is een nuttig dier*; en *Breng het paard in den stal*; zonder dat het twijfelachtig zijn kan, dat men in den eersten zin *het paard in het algemeen*, en in den anderen zin *een bepaald paard* bedoelt. Even zoo, wanneer men zegt: *De paarden zijn nuttige dieren*; en *Breng de paarden in den stal*. — De algemeene beteekenis van de benaming van een *adjunct* of *accident* wordt in een zin meer bepaald door het voorwerp, waaraan het adjunct of accident wordt toegekend, bij voorbeeld als men van *rood koper*, of wel van *roode aalbessen*, of van *de grootte van een paard*, of wel van *de grootte van een ei*, spreekt.

Logisch, dat willen zeggen, als bestanddeel van een zin, is een *benaming van een voorwerp* of een *zelfstandig naamwoord*, zooals boven op bladzijde 55 reeds te kennen gegeven is, meer bepaald een benaming van een *subjeet* of van een *object*; al naardat namelijk in een zin van een *voorwerp* als van een *subjeet* of als van een *object* gesproken wordt: en, wat het zeggen wil, van iets, dat men als een voorwerp zich voorstelt of noemt, als van een *subjeet* of als van een *object* in een zin te spreken, zal geen nadere verklaring noodig hebben, na hetgeen vroeger op bladzijde 27 en volgende over de *subjective* en *objective* wijze van spreken gezegd is. Zegt men bij voorbeeld *Hij kan de deur niet open krijgen*; dan spreekt men van *de deur* als van een *object*: maar van dezelfde deur

spreekt men als van een *súbject*, wanneer men zegt: *De deur wil niet open*; of *De deur gaat open*. Het *logisch* onderscheid tusschen *súbject* en *óbject* is eigenlijk hetzelfde, als het *reële* onderscheid tusschen *persoon* en *zaak* in de *werkelijkheid*. Als men zegt, dat *de deur niet open wil*, of dat *de deur open gaat*; dan spreekt men blijkbaar van de deur als van een *persoon*. — En zoo wordt elke benaming van een voorwerp, zoo dikwijls als zij een bestanddeel van een zin uitmaakt, óf als *súbject* of *persoon*, óf als *óbject* of *zaak*, beschouwd. Spreekt men bij voorbeeld van *het huis* of *den zoon van zijn buurman*, dan wordt *het huis* of *de zoon* als *óbject* beschouwd, en de *buurman* als het *súbject*, dat het huis of den zoon *heeft*. Maar in één en denzelfden zin kan één en hetzelfde voorwerp in één betrekking als *súbject* en in een andere betrekking als *óbject* staan. Zegt men b. v. *Het huis van mijn buurman blijft maar leég staan, het kan geen huurder vinden*; dan is *het huis* wel een *óbject* in betrekking tot *mijn buurman* als *súbject*: maar als onderwerp van den zin wordt het als *súbject* beschouwd, daar men er op *subjective* wijze van spreekt en zegt, dat het leég *blijft staan* en geen huurder vinden kan; en het *óbject* van *het huis* als *súbject* is een *huurder*. Zoo ook, als men zegt: *De man gaf den bedelaar een aalmoes*; dan is niet alleen een *aalmoes*, maar ook *de bedelaar*, het *óbject* van het *súbject*, den *man*: maar *de bedelaar* is ook tevens het *súbject* van een *aalmoes*, daar hij een aalmoes *krijgt*.

En deze beschouwing of voorstelling van een voorwerp als *súbject* of als *óbject*, of wel als beide tegelijk, en dus als *subjectief* (*persoonlijk*) *óbject* of als *objectief* (*zakelijk*) *súbject*, is in vele talen, met name in de talen van den Indo-germaanschen en den Semitischen stam, ook van grooten invloed geweest op de wijze van *benoeming* der voorwerpen. — Zoo vooreerst op den *vorm* van de afgeleide benamingen van voorwerpen. Zoo is bij voorbeeld niet alleen een *bakker*, *jager*

of *baker*, maar ook een *veger*, *snuiter* of *vlieger*, als *súlject* of *persoon* benoemd; maar een *geschenk*, *gebak*, *geweer*, *gedrang*, *geboomte*, *gebergte*, *schepsel*, *kooksel*, *raadsel*, *behangsel* en *versiersel* als een *óbject* of *zaak*, en een *kweekeling*, *banneling* of *verstooteling* als een *subjectief* of *persoonlijk óbject*. En omtrent de benamingen van voorwerpen als *óbject* is het dan van belang op te merken, hoe niet alleen een werkelijk reeds buiten het *súlject* bestaand voorwerp zoo beschouwd wordt, maar alles, wat maar een *voorwerp der gedachten* is, alles wat een *súlject als óbject voor den geest staat* (bl. 28.) Wanneer men bij voorbeeld zegt, dat *iemand een kuil dempt*, dan is de kuil een *óbject*, dat reeds bestaat: maar zegt men, dat *iemand een kuil graaft*, dan is de kuil nog maar een *óbject* der gedachten, iets dat het *súlject zich voorstelt te graven*. Zóó wordt dus ook een *raadsel* als een *óbject* benoemd, maar als iets *wat te raden is*, wat voorgesteld wordt *om te raden*. En even zoo wordt iets als *óbject* benoemd, *wat men zich voorstelt als middel tot een voorgesteld doel*. Zoo beteekent bij voorbeeld een *hangsel* en *versiersel* niet een voorwerp, *dat behangen of versierd wordt of is*, noch ook een voorwerp *dat te behangen of te versieren is*, maar iets dat gebezigd wordt of dient *om te behangen, om te versieren*, een voorwerp als *middel om er mee te behangen of te versieren*. En even zoo is het woord *band* de benaming van een *óbject* als iets, dat dient *om te binden*. — Vele benamingen van voorwerpen als *óbjecten* beteekenen een *effect*, een *uitwerksel* of *gevolg*, iets dat te weeg gebracht of gevormd wordt, zooals *gemurnel*, bij voorbeeld van een beek, *gedrang* van menschen, *geboomte*, als iets dat gevormd wordt door boomen, en *schepsel* der verbeelding. Want niet alleen wat een *súlject* als *óbject* voor den geest staat en dus een *voorgesteld doel*, maar ook een *bloot gevolg* en een *accidenteel, niet bedoelde, uitwerking*, wordt als *óbject* van een *súlject* beschouwd en dien ten ge-

gevolge benoemd. Eigenlijk is een óbject alleen een voorwerp der zinnen of der voorstelling (der verbeelding of der gedachten) van een sùbject of persoon: maar, daar men niet alleen van een zelfsbewust wezen, zooals de mensch is, maar ook van een levenloos ding of van een zaak even als van een sùbject spreekt (bl. 28); zoo stelt men de werking van zulk een ding of zaak met de levensverrigtingen en zelfsbewuste daden van den mensch volkomen gelijk, en benoemt men beide als een *voorgesteld* doel, en dus als een *óbject*. In de taal wordt een *onwillekeurige uitwerking* geheel gelijkgesteld met een *willekeurige daad*, en een, hetzij *willekeurig* of *onwillekeurig*, *uitwerksel* met *hetgeen als doel wordt voorgesteld*. Zoo spreekt men dus van het *gebrom* van een klok en van het *gemurmel* van een beek geheel op dezelfde wijze, als van het *gemor* of *genompel* van een mensch. — Even zoo wordt een benaming van een *óbject* als een door een sùbject voorgesteld *middel* tot een voorgesteld *doel* dikwijls in de taal gebruikt om de onwillekeurige, accidentele *oorzaak* te beteekenen van een *uitwerking*. Zoo is bij voorbeeld *beletsel* even zulk een woord als *behangsel* of *versiersel*, en beteekent dus eigenlijk een *middel* dat aangewend wordt *om te beletten*: maar niet minder dikwijls noemt men zoo ook, wat eenvoudig een *oorzaak* is, *waardoor men belet wordt*. Zoo beteekent het niet een hindernis, die in den weg *gelegd wordt*, maar die in den weg *komt*. Evenwel ook zóó blijft het een benaming van een voorwerp als *óbject*. Ook zóó is het geen benaming van een voorwerp als *sùbject*, dat uit zich zelf in den weg komt of treedt om te beletten. Het blijft de benaming van iets als van een *óbject*; wel niet van een *óbject van een sùbject*, maar van een *accidenteel óbject*, van iets dat toevallig, of van zelf, zooals men spreekt, — hoe of op wat wijze dan ook, — een hindernis *wordt*.

Verder ligt in die verschillende beschouwing van een voor-

werp als *subject* of als *object*, of wel als *subjectief object* of *objectief subject*, ook de ware grond en oorsprong van dat anders zoo wonderlijke verschijnsel van het zoogenaamde grammatische *geslacht* der naamwoorden. In die talen, waarin, zooals in de Semitische, maar tweecërlei geslacht bestaat, diende het zoogenaamd *vrouwelijk* geslacht om een voorwerp als *object* of *zaak* te bestempelen; en, daar de vrouwen bij de volken van den Semitischen stam ook als *zaken* of *bezittingen* beschouwd en behandeld wierden, zoo wierden ook de vrouwen als zoodanig benoemd. In de talen van den Indo-germaanschen stam, waarin oorspronkelijk drieërlei geslacht bestaat, wordt een voorwerp eigenlijk alleen door het zoogenaamd *neutrum* of *onzijdig* geslacht als *object* of *zaak* beteekend. Zoo worden *het huis, het dak, het hout, het stroo, het gras, het koren, het water, het vuur, het licht, het papier, het boek, het land, het lijf of lichaam, het oog, het hoofd, het hart, het zwaard, het mes, het tuig, het roer, het geschenk of het geschonkene, het geval of het gebeurde, het verbond, het verband, het weefsel, het groen, het ware, goede en schoone, het kwaad, het leven, het eten, het gaan, het lezen, en ook het vee of dier of beest, het paard, het lam, het jong*, en zoo vele andere zaken, dingen of bezittingen meer, louter als *objecten* benoemd. En, daar ook *personen* als *objecten* beschouwd kunnen worden, gelijk de één van den ander het trouwens ook is; zoo heeft men zelfs begrippen van personen, hetzij als abstracte *voorwerpen* der gedachten, hetzij als *zaken* of *bezittingen* beschouwd, hetzij uit *minachting*, als louter *objecten* kunnen benoemen; b. v. *het menschedom, het gezin, het wijf, het kind, het mensch*. — In het zoogenaamd *mannelijk* geslacht wordt een begrip als *subject* benoemd: maar daarom niet juist alleen het begrip

• Men kan dit nader aangetoond vinden in de Hebreeuwsche en Arabische grammatica's van den schrijver.

van een *persoon*, zooals van *den mensch*, *den man*, *den visscher*: want van allerlei *voorwerpen* spreekt men immers als van *sub-jecten*, en als waren het *personen*. Bij wijze van *persoonsver-beelding*, bij kinderen en bij kinderlijke volken vooral zoo ge-woon, heeft men dus een menigte voorwerpen als *sub-jecten* benoemd, zooals *den veger*, *den vlieger*, *den hamer*, *den bezem*, *den grond*, *den akker*, *den hemel*, *den wind*, *den bliksem*, *den voet*, *den mond*, *den vogel*, *den sabel*, *den drempel*, *den tuin*, *den boom*, *den tak*, *den eik*, *den halm*, *den gang*, *den loop*, *den slag*, *den blik*, *den honger*, *den drank*, enz. enz. — In het zoogenaamde *vrouwelijk* geslacht wordt in de Indo-germaan-sche talen een voorwerp als *sub-ject* en *object* tevens benoemd, als iets, dat wel van den éénen kant als *sub-ject* of *persoon*, maar van den anderen kant, in een andere betrekking of uit een ander oogpunt, toch als *object* of *zaak* beschonwd wordt. Op deze wijze, als *subjective objecten*, heeft men een menigte voorwerpen benoemd, zooals *de natuur*, *de aarde*, *een hand*, *een deur*, *een tafel*, *een lamp*; en zoo ook een *betuiging* of *beloening*, als iets dat *geschiedt*, maar tevens als iets dat iets *doet*; en een *verbindnis*, als iets dat *aangegaan* of *gesloten wordt*, maar tevens als iets dat *verbindt* of *verbindend* is. En zoo heeft men dan ook *de vrouw* benoemd wel als een *sub-ject* en *persoon*, maar, wegens haar ondergeschikte betrekking tot den man, tevens als *object*, als de vrouw *van den man*, als *zijn vrouw*, en dus als *subjectief object*, of — wil men liever? — als *objectief sub-ject*. — Maar, waarom men nu juist het ééne voorwerp, zooals *het hoofd*, als *object*, het andere, zooals *den voet*, als *sub-ject*, en een derde, zooals *de hand*, als *subjectief object* benoemd heeft; dat kan nu, zoo veel eeuwen na de eerste benoeming, bij alle woorden niet met zekerheid aangewezen, maar slechts in vele bijzondere gevallen met meer of min waarschijnlijkheid vermoed en gegist worden. Het ge-voel voor die logische onderscheiding in de wijze van de be-

noeming van voorwerpen is met der tijd verstompt geworden; en het is daarom ook niet te verwonderen, dat bij het ontstaan van een nieuwen tak uit een taalstam, zooals van het Fransch, het Engelsch en het Hollandsch, het gebruik van die zoogenaamde geslachten een aanmerkelijke verandering heeft kunnen ondergaan. Zoo is in het Nederduitsch het onderscheid van het *mannelijk* en *vrouwelijk* geslacht alleen nog maar tot onderscheiding van het werkelijk geslacht bij menschen en dieren in gebruik gebleven, zoodat wij voor de drie onderscheidene vormen van het Hoogduitsche aanwijzend voornaamwoord en lidwoord *der, die, das*, maar twee vormen *die* en *dat*, of *de* en *het*, meer hebben, daar wij van een voorwerp sprekende het altijd eenvoudig òf als een *object* (b. v. *het vuur*), òf als een *subject* (b. v. *de vlam*), benoemen. — In het Fransch heeft het onderscheid van geslacht alle *logische* beteekenis verloren, en is het zoogenaamde *onzijdig* geslacht daardoor geheel in onbruik geraakt; terwijl het onderscheid van het *mannelijk* en *vrouwelijk* geslacht, waar het niet tot onderscheiding van het werkelijk geslacht bij menschen en dieren dient, een louter *formeel* onderscheid geworden is, — een door de overlevering bewaard gebleven onderscheid van grammatischen *vorm*, maar zonder *zin* of *beteekenis*.

En in die logische onderscheiding en beschouwing der voorwerpen als *subject* of als *object*, of wel als beide tegelijk, ligt eindelijk ook de grond en oorsprong van het onderscheid der verschillende *naamvallen* der naamwoorden. Trouwens, dat in den *Nominatief* een persoon of zaak als *subject*, en in den *Accusatief* als *object*, wordt voorgesteld, is algemeen bekend: maar daarom is er dan ook in woorden van het onzijdig geslacht geen onderscheid tusschen *Nominatief* en *Accusatief*: — want in den vorm van het *onzijdig* geslacht wordt, zooals wij gezien hebben (bl. 65), een voorwerp als *object* benoemd, en heeft dus de benaming ook reeds in den *Nominatief* den ob-

jectiven vorm: — en om dezelfde rede komt met den vorm van dit *onzijdig* geslacht ook de vorm van den *Accusatief* van het mannelijk geslacht overeen, daar in dezen naamval een *súbject* als *óbject* wordt voorgesteld, gelijk in het onzijdig geslacht iets als *óbject* benoemd wordt. Zoo is in het Latijn *bonus* (het Fransche *bon*, *goed*) de *Nominatief* in het mannelijk geslacht, maar *bonum* niet alleen de *Nominatief* in het *onzijdig*, maar ook de *Accusatief*, zoowel in het *mannelijk*, als in het *onzijdig* geslacht. — In den *Accusatief* nu wordt een voorwerp eenvoudig als *louter óbject* voorgesteld, maar in den *Datief* als wel van den éenen kant *óbject*, maar tevens van den anderen kant *súbject*, en dus als *súbjectief óbject*. Als men namelijk bij voorbeeld zegt, *Dat werk valt hun zwaar*; dan is in dezen zin *het werk* het *súbject*, en de personen, die men met het voornaamwoord *hun*^a bedoelt, zijn het *óbject*, maar deze personen worden tevens als *súbjecten* voorgesteld, als die het zwaar hebben. Zoo ook, wanneer men zegt, *Ik zal hun berigt geven*; dan is *ik* het *súbject*, en de personen, die met het voornaamwoord *hun* bedoeld worden, zijn het *óbject*; maar deze personen worden tegelijk voorgesteld als die het berigt *krijgen* of *ontvangen* zullen, en dus tevens als *súbjecten*. — Wanneer de *Ablatief* van den *Datief* onderscheiden is, wat niet altijd, zooals in het Grieksch nimmer, plaats heeft; dan is het onderscheid, dat in den *Datief* een *persoonlijk*, maar in den *Ablatief* een *zakelijk*, *óbject* tevens als *súbject* wordt voorgesteld. Zoo zegt men bij voorbeeld in het Latijn, *Scribo calamo*; dat wil zeggen, *ik schrijf met de pen*. Dan is *de pen* het *óbject*, dat

^a Hier worden opzettelijk voorbeelden gebruikt, waarin dit voornaamwoord *hun* voorkomt, omdat in het *Nederduitsch* alleen nog maar in dit ééne woord, en dat nog alleen maar in de *schrijftaal*, de *Datief* van den *Accusatief* onderscheiden wordt. Terwijl het *Hoogduitsch* b. v. *den* en *dem*, *ihn* en *ihm*, *mich* en *mir*, onderscheidt, zegt men in het *Nederduitsch* zonder onderscheid *den*, *hem* en *mij*.

door mij gebruikt wordt om te schrijven, maar dat tevens als *súbject* wordt voorgesteld, als iets, dat, zooals dit in het Hollandsch wordt uitgedrukt, *met mij mede* schrijft. Nu is dat Latijnsche *calamo* even goed *Datief* als *Ablatief*, en het zou de *Datief* zijn, indien *calamus* de naam van een persoon was. Dan zou *scribo Calamo* beteekenen: *ik schrijf Calamus*, of *aan Calamus*; en dan zou *Calamo* het *óbject* zijn, dat tevens als *súbject* werd voorgesteld, als de persoon namelijk, die het geschrevene *ontvangen* zal. — Ook de *Genitief* eindelijk stelt een voorwerp, een persoon of zaak, als *súbjectief óbject* voor, maar, ten minsten eigenlijk en oorspronkelijk, in een omgekeerde betrekking als de *Datief* (en *Ablatief*). Te weten: de betrekking of verbinding tusschen *súbject* en *óbject* wordt bij den *Datief* (en *Ablatief*), even als bij den *Accusatief*, voorgesteld als komende of uitgaande *van het súbject* en gaande *naar* of reikende *tot het óbject*. Dit is duidelijk, als men bij voorbeeld zegt: *Hij zond hun den brief*. Maar bij den *Genitief* wordt omgekeerd de betrekking of verbinding voorgesteld als komende of uitgaande *van het óbject* en gaande *naar het súbject*; en daarom wordt die betrekking in het Hollandsch (even als in het Fransch door *de* en in het Engelsch door *of*) door het voorzetsel *van* uitgedrukt. Als men bij voorbeeld in oud Nederduitsch, gelijk in het Hoogduitsch en het Latijn, *vol zoeten wijns*, of in het tegenwoordige Nederduitsch *vol van zoeten wijn*, zegt, dan wordt *de zoete wijn* voorgesteld als een *óbject*, dat de *oorzaak* der volheid, en in zóó ver *súbject* is. Zoo ook in uitdrukkingen als *des levens zat*, *des eeuwigen levens deelachtig*, *der gewoonte indachtig*, *zijner onschuld bewust*, *der zake kundig*. — Dat onderscheid van *rigting* echter, dat werkelijk oorspronkelijk in de beteekenis van die drie naamvallen, *Genitief*, *Datief* en *Accusatief* ligt, is geen *logisch* onderscheid, en het gevoel daarvoor is in de talen dan ook hoe langer hoe meer verloren gegaan, zelfs, wanneer

dat onderscheid van rigting door een afzonderlijk woord beteekend wordt, zooals in het Hollandsch door *van*. Alleen de *logische* beteekenis is bewaard gebleven, en het nu eenmaal bestaande onderscheid van vorm of uitdrukking voor zoo ver dat gebleven is, een louter *grammatisch* onderscheid geworden. Men onderscheidt den Genitief gewoonlijk en teregt in *súbjectiven* en *objectiven* Genitief, en noemt het bij voorbeeld een *súbjectiven* Genitief, als men zegt *het licht der zon*, omdat *de zon* het licht geeft, maar een *objectiven*, als iemand *het licht der wereld* genoemd wordt, omdat *de wereld* door hem verlicht wordt. Eigenlijk en in waarheid wordt in den Genitief een voorwerp, een persoon of zaak, wel altijd voorgesteld als een *súbjectief object*, en dus altijd als een *object*, maar dat tevens in zeker opzigt *súbject* is. Als men bij voorbeeld zegt, *Het licht der zon' verduistert*; dan wordt *het licht* als *súbject* voorgesteld, maar *de zon* als een' *ander voorwerp*, dat met het licht in *betrekking staat*, en dus als een *object*; doch in een *subjective* betrekking, daar *de zon* de *oorzaak* van het licht is, die het licht geeft. En, als iemand *het licht der wereld* genoemd wordt, dan wordt zeker *de wereld* als het *object* voorgesteld, dat *verlicht wordt*, maar toch ook tevens als een *súbject*, als het voorwerp, dat het licht krijgt of ontvangt. Evenwel zal ieder moeten bekennen, dat in uitdrukkingen, zooals *het hoeden der* (of *van de*) *kuddes*, *de Schepper der* (of *van de*) *wereld* en *de heffing der* (of *van de*) *belastingen*, die *subjective* beteekenis van den Genitief volstrekt niet meer gevoeld wordt. Trouwens in zulke uitdrukkingen is de Genitief van den Accusatief alleen maar *grammatisch* onderscheiden, daar de Accusatief niet tot bepaling van een benaming van een voorwerp of zelfstandig naamwoord gebruikt, maar in dit geval door den Genitief vervangen wordt. Maar zóó, als plaatsbekleeder van den Accusatief, verschilt de Genitief van den Accusatief dan ook niet in zin of beteekenis.

Het bovenstaande zal genoeg zijn om te doen zien, welk een grooten invloed die logische onderscheiding van *súbject* en *object*, die de eerste onderscheiding in 's menschen bewustheid is, op de uitdrukking van zijn gewaarwordingen en gedachten door middel der rede in de taal heeft uitgeoefend; en van welk een belang voor een juist en grondig inzicht in de talen het dus is, de uitdrukkingen van die onderscheiding wel op te merken en te begrijpen. De *Logische analyse der taal* kan als *algemeene grammatica* dat slechts in het algemeen aanwijzen: de toepassing daarvan op de bijzondere talen blijft overgelaten aan de *Grammatica* van elke taal afzonderlijk. Dáár kan ook de eigenlijke en oorspronkelijke, reële beteekenis van de verschillende woordvormen, waarin die onderscheiding uitgedrukt wordt, zooveel mogelijk worden opgespoord: maar men houde daarbij altijd wel in het oog, dat het toch niet die eigenlijke, reële, maar alleen de *logische*, beteekenis is, die door de rede in de taal bedoeld wordt.

II. Wij gaan thans over tot een nadere beschouwing van die tweede hoofdsoort der benamingen van onze begrippen, waartoe, zooals wij boven (bl. 55) reeds gezien hebben, de benamingen van onze begrippen behooren, wanneer een begrip niet als een voorwerp, maar als een *adjunct* of *accident*, in een *bepaling* of *gezegde*, aan een voorwerp *toegekend* of *toegeschreven* wordt. En, gelijk wij gezien hebben, dat een benaming van een begrip van *adjunct* of *accident* tot de eerste hoofdsoort behoort, wanneer maar zulk een *adjunct* of *accident* als *súbject* of *object*, en dus als een *voorwerp*, wordt voorgesteld; zoo wordt ook omgekeerd de benaming van een voorwerp tot een woord van de tweede soort, wanneer een voorwerp als *adjunct* of *accident* voorgesteld en als zoodanig aan een persoon of zaak *toegekend* of *toegeschreven* wordt. Zoo worden bij voorbeeld de benamingen van voorwerpen of zelf-

standige naamwoorden *werk*, *reis*, *gevoel*, *verhaal* en *zeil* tot benamingen van accidenten, wanneer maar deze voorwerpen als accidenten beschouwd en als zoodanig in een gezegde aan een sùbject toegeschreven worden, zoodat men bij voorbeeld zegt: *Ik werk*, *Ik reis*, *Ik gevoel*, *Ik verhaal*, *Ik zeil*. Meer dergelijke voorbeelden kan men vinden op bladzijde 57.

Het onderscheid tusschen *adjunct* en *accident* is in de taal ook een louter *logisch* onderscheid. Wanneer ik bij voorbeeld zeg, dat *ik een bloeienden boom zie*, dan ken ik het bloeijen als een *adjunct* aan een boom toe: maar zeg ik, dat *ik een boom zie bloeijen*, of dat *een boom bloeit*, dan spreek ik van het bloeijen als van een *accident*, dat ik aan een boom toeschrijf. Een benaming van *adjunct* is namelijk een benaming van iets, dat in een *bepaling* aan een *voorwerp*, waarvan als van een sùbject of óbject in een zin gesproken wordt, zóó wordt toegekend, dat men het reeds in de *voorstelling* of *het begrip*, en dus in de *benaming*, van dat voorwerp *daaraan verbindt*; terwijl een benaming van *accident* de benaming is van iets, dat niet reeds in de voorstelling of het begrip van een voorwerp daaraan verbonden gedacht, en dus in de benaming daaraan toegevoegd wordt, maar in een *gezegde* eerst op het oogenblik zelf daaraan toegeschreven wordt als iets, dat *er aan plaats heeft* of *gebeurt*, of wel als een *accidentele bijkomende omstandigheid* aan een bepaling of gezegde als *complement* wordt toegevoegd. — De benamingen van *adjunct* en van *accident* onderscheiden zich beide weér in twee soorten.

a. Een benaming van *adjunct* is namelijk óf een benaming van *qualiteit* of *hoedanigheid*, óf wel een benaming van *quantiteit* of *hoeveelheid*.

1. Een benaming van *qualiteit* of *hoedanigheid* is de benaming van elke hoedanigheid van eigenschap, aard, gesteldheid, toestand, omstandigheid of betrekking van een voor-

werp als *onderscheidend kenmerk*; dat wil zeggen, als kenmerk waardoor een persoon of zaak (de ééne van de andere, of ook één en dezelfde op onderscheidene tijden) zich in de voorstelling onderscheidt: een benaming van een *dus* of *zoo zijn*, van een *dusdanigheid* of *zoodanigheid*, zooals *geel* of *blauw*, *regt* of *krom*, *glad* of *ruw*, *zacht* of *hard*, *zoet* of *bitter*, *schoon* of *leelijk*, *waar* of *valsch*, *goed* of *slecht*, *gezond* of *ziek*, *vrotijk* of *treurig*, *open* of *dig*, *los* of *vast*, *nuttig* of *schadelijk*, *groot* of *klein*.

Zulk een benaming van een hoedanigheid als onderscheidend kenmerk van een voorwerp wordt, in onderscheiding van een substantief of zelfstandig naamwoord, een *adjectief* of *bijvoeglijk naamwoord* genoemd; omdat het namelijk dient, om bij een benaming van een voorwerp, en dus bij een zelfstandig naamwoord, *gevoegd* te worden, en zoo te zamen de voorstelling of het begrip van een voorwerp in een zin uit te drukken en te beteekenen. In die talen, waarin voor het bijvoeglijk naamwoord een eigene grammatische vorm bestaat (wat niet in alle talen het geval is), wordt het op velerlei wijzen, vooral door verschillende uitgangen met onderscheidene beteekenissen, van allerlei woorden, en ook van allerlei zamengestelde uitdrukkingen, die maar eenig onderscheidend kenmerk beteekenen kunnen, gevormd en afgeleid, om in dezen vorm tot bepaling bij een benaming van een voorwerp gevoegd te worden; bij voorbeeld: *lastige* zaak, *verstandige* raad, *treurige* tijding, *nuttige* les, *schadelijke* ruil, *ondertijke* woning, *huislijke* kring, *oostelijke* oever, *verstaanbare* taal, *kindsche* jaren, *jaarlijksche* vergadering, *hemelsche* vader, *wereldsche* zaken, het *Engelsche* parlement, *Japansche* zeldzaamheden, *zondagsche* kleêren, *voormalig* bedrijf, *koperen* ketel, *lakensche* jas, *overzeesche* bezittingen, *buitenlandsche* leden, *middeleeuwsche* gewoonte, *ondermaansche* dingen, *onderhandsche* verkoop, het *vandehandsche* paard, *zestigjarige* ouderdom, *halfstuiversch* broodje, *anderhalf-*

elsche zijde, tevredene menschen, een afgedoene zaak, nittekeerene gelden, leverzendene goederen, de teberekenen kosten. In het Hoogduitsch zegt men ook *der heutige* of *der gestrige Tag, der jetzige Augenblick, die hiesige Universität*; en ook in het Nederduitsch zegt men nog, *op den huidigen dag.* — Door zulk een bijvoeglijk naamwoord wordt niet alleen beteekend, *hoe* of *hoedanig* een voorwerp *op zich zelf* is, maar ook, *hoe* of *hoedanig* het is *in onderscheiding van andere voorwerpen*, en dus ook *welk een voorwerp*, of, indien van een bepaald voorwerp gesproken wordt, *welk voorwerp*, of *wat*, het is; bij voorbeeld, als men spreekt van *de onderlijke woning, den oostelijken oever, het vandehandsche paard, de Mozaïsche godsdienst, de Amsterdamsche beurs.* — De vraag, die men wel gedaan heeft, of zulk een uitdrukking, als *vaderlandsche geschiedenis*, in den zin van *geschiedenis des vaderlands* of *van het vaderland*, goed te keuren is, kan alleen dan gedaan worden, wanneer men meent, dat een bijvoeglijk naamwoord altijd juist de beteekenis van een hoedanigheid van *eigenschap* of *eigenaardigheid*, dat wil zeggen, van een hoedanigheid van een voorwerp *op zich zelf*, moet hebben. Neen, het beteekent even goed een hoedanigheid van *omstandigheid*, zooals van plaats of tijd, en van *betrekking* tot iets anders. Het is de grammatische vorm van benaming voor ieder *onderscheidend kenmerk*, om als *attribuut* of *toekening* bij de benaming van een voorwerp gevoegd te worden. Men zegt even goed *vaderlandsche geschiedenis*, als bij voorbeeld *Romeinsche geschiedenis* voor *geschiedenis der Romeinen* of *van de Romeinen*, en *de Leidsche Academie* voor *de Academie te Leiden*.

Ook bij het bijvoeglijk naamwoord houde men wel in het oog, dat ook deze grammatische vorm in de taal alleen maar *logische* beteekenis heeft, tot uitdrukking van *den zin der gedachten*. Even min als het zelfstandig naamwoord de werke-

lijke zelfstandigheid van iets, dat er meê benoemd wordt, beteekenen wil; even min bedoelt de menschelijke rede in de taal met een bijvoeglijk naamwoord het reële *hoc* of *vat* van de voorwerpen in de werkelijkheid. Het bijvoeglijk naamwoord beteekent niets anders, dan een *kenmerk*, waardoor een *voorstelling* of *begrip* van eenig voorwerp bij de waarneming of het denken *zich onderscheidt*. En de verschillende grammatische vormen van het *afgeleide* bijvoeglijk naamwoord, zooals in het Hollandsch de uitgangen *sch*, *ig*, *lijk*, *baar* en *zaam*, hebben zeker wel alle een bijzondere eigenlijke en reële beteekenis, die, zoo mogelijk, in de Grammatica der bijzondere talen moet worden opgespoord, en ook dikwijls het verschillende spraakgebruik van die uitgangen verklaren kan: maar van niet minder belang is het op te merken, hoe die eigenlijke beteekenis in de taal hoe langer hoe meer verloren gaat en in een logische verandert. Zoo beteekent de uitgang *lijk* wel zeker oorspronkelijk een *gelijkheid*: maar deze beteekenis is reeds terstond in zoo ver een *logische*, dat er eigenlijk altijd alleen maar een *gelijkheid voor de beschouwing in de voorstelling* door bedoeld wordt. In dezen zin nu wordt een woord met dezen uitgang eigenlijk gebruikt om als bijvoeglijk naamwoord, en vervolgens als bijwoord, een *wijze van zijn* of *van doen* te beteekenen, zoodat bij voorbeeld *meesterlijk* gezegd wordt voor *gelijk een meester*, *armlijk* voor *als een arme*, *vermoedelijk* voor *gelijk vermoed wordt*, of *naar vermoeden*, *wezenlijk* voor *naar of overeenkomstig het wezen*. In zulke woorden, als *gelooflijk*, *aannemelijk*, *schrikkelijk*, *verwerpelijk*, en vele anderen, is de beteekenis door het spraakgebruik zoo gewijzigd geworden, dat de uitdrukking een *problematischen* of *apodictischen* zin (bl. 11 en 17) gekregen heeft. *Gelooflijk* en *verwerpelijk* beteekenen eigenlijk *zoodanig, dat het bij de beschouwing in de voorstelling zich voordoet gelijk als iets dat men gelooft* of *verwerpt*, maar verder door het spraakgebruik *zoodanig dat het te gelooven*

of te verwerpen is, dat wil zeggen, dat men het gelooven kan, of verwerpen moet. En, wordt zulk een woord, dat eigenlijk wel een *bijvoeglijk naamwoord* is, maar in het spraakgebruik gewoonlijk als *bijwoord* tot complement een wijze van zijn of doen beteekent, vervolgens weêr als *bijvoeglijk naamwoord* bij een zelfstandig naamwoord gevoegd, om een *onderscheidend kenmerk* van een voorwerp te beteekenen; dan gaat die oorspronkelijke beteekenis van *gelijkheid* dikwijls verloren, en wordt er een *hoedanigheid van aard* of *soort* meê aangeduid. Zoo beteekent *redelijk* wel eigenlijk *gelijk rede*, of *gelijk de rede*, maar gewoonlijk als bijwoord *naar* of *volgens rede*, *naar of volgens de rede*; en dezen zin kan het ook hebben als bijvoeglijk naamwoord, zooals in *redelijk geloof* of *redelijk verlangen*: maar in *redelijk wêzen* of *schepsel* beteekent het zooveel als *met rede begaafd*. Zóó wordt aan het woord een geheel andere logische zin gehecht. Zóó wordt dat, wat als zelfstandig voorwerp beschouwd *rede* genoemd wordt, als onzelfstandig *adjunct*, en wel eenvoudig als *onderscheidend kenmerk*, van een voorwerp (zooals *wêzen* of *schepsel*) beschouwd, als een eigenschap of hoedanigheid, die een voorwerp heeft. Zoo hecht dus de menschlijke rede voor het redegebruik in de taal een *logischen zin* aan een grammatischen vorm, dien deze oorspronkelijk en etymologisch niet heeft. *Hartelijk* beteekent zooveel als *van harten*, en *dadelijk* hetzelfde als *met der daad*. Deze twee woorden hebben dus dien zelfden logischen zin, als ook door den Ablatief uitgedrukt wordt. — Welken bepaalden logischen zin zulk een grammatische vorm hebben kan of mag, en welken niet, dat is uit de oorspronkelijke beteekenis, die ook dikwijls nog onzeker is, onmogelijk te bepalen. Dat vrage men dan ook niet aan den taalgeleerde, maar aan het algemeene spraakgebruik der taal: want hierin drukt de algemeene menschelijke rede zich uit: de rede en het inzicht van enkele personen kunnen ligt falen. De taalgeleerde mag trachten dat

spraakgebruik te begrijpen en te verklaren: — hoe bij voorbeeld een *oostelijke oever* een meer of min ten oosten gelegenen oever kan beteekenen, en een *oostelijke wind* een wind, die uit een meer of min ten oosten gelegene hemelstreek waait: — maar als wetgever werpe hij zich niet op. Hij mag waarschuwen tegen een verkeerd spraakgebruik, eer het nog algemeen geworden is, zooals bij voorbeeld tegen het gebruik van *geschiedkundig* in *geschiedkundige berigten* en *geschiedkundige boeken van den Bijbel*: want, het is waar, *geschiedkundig* is in die uitdrukkingen niets anders, dan een valsche vertaling van *historisch*: maar, mag zijn waarschuwen niet baten; is het werkelijk algemeen spraakgebruik geworden; dan mag hij toezien, en maar verklaren, hoe de menschelijke rede aan iets, dat toch eigenlijk, zooals hij meende, onzin is, een redelijken zin heeft kunnen hechten. Dan mag hij vinden, dat het woord *geschiedkundig* door de algemeene menschelijke rede opgevat is in den zin van iets *dat kunde of konde van de geschiedenis, of wat geschied is, geeft*.

Een andere, met een afgeleid bijvoeglijk naamwoord gelijkstaande grammatische uitdrukking van een benaming van hoedanigheid of onderscheidend kenmerk van een voorwerp is het *Particip* of *deelwoord*, zooals in *blinkend metaal, een zittende houding, gesmolten lood, verachtterde zaken*. Vele zulke woorden, zooals *brekend* (in *brekende waar*), *gepast, bekrompen, vermaard* en *bemiddeld*, noemt men zelfs gewoonlijk geen *deelwoorden*, maar naar het gewone gebruik, dat er van gemaakt wordt, *bijvoeglijke naamwoorden*. — Doch over het *deelwoord*, waarvoor ook niet in alle talen een eigene grammatische vorm bestaat, zal later meer gezegd moeten worden.

2. Van een benaming van *qualiteit* of *hoedanigheid* verschilt in zin en beteekenis, ofschoon niet altijd in grammaatischen vorm, een benaming van *quantiteit* of *hoeveelheid* (bl. 72). — Een benaming van *hoeveelheid* is ook wel een

benaming van een *adjunct*, als iets, dat in de voorstelling en benaming van een voorwerp daaraan verbonden wordt (bl. 72), maar niet als *onderscheidend kenmerk* van dat voorwerp. Als men bij voorbeeld van *twee paarden* of van *vier paarden* spreekt, dan worden door deze benamingen van hoeveelheid, *twee* of *vier*, de *paarden*, waarvan men spreekt, niet van andere *paarden* onderscheiden: *hoedanig*, of *welke*, die paarden zijn, wordt op die wijze volstrekt niet beteekend of aangeduid. Er wordt daardoor wel iets *onderscheiden* en bepaald: doch dit is alleen een *hoeveelheid*, dat wil zeggen een *groot* of *kleiner gedeelte*, van hetgeen door de algemeene benaming van het voorwerp beteekend wordt.

Groot en *klein* zijn benamingen van *hoedanigheid*: maar een *groot* of *klein gedeelte* van een geheel wordt *veel* of *weinig* genoemd; bij voorbeeld *veel* of *weinig* van een brood; en de *grootte van zulk een gedeelte* noemt men *hoeveelheid*.

Met elke benaming van een bepaald begrip als *voorwerp* wordt een *geheel* beteekend, hetzij het de algemeene benaming van een *geheel soort*, of de benaming van een *enkel voorwerp* is (bl. 59). Ook, wanneer een gedeelte van een voorwerp met een eigene benaming als een voorwerp bestempeld wordt, zooals het *roer* van een schip, of de *top* van een berg, dan wordt zulk een gedeelte ook weêr als een *geheel* beschouwd. — Het woord *water*, bij voorbeeld, beteekent dus de *geheele* bijzondere *soort* van vloeistof, die met deze benaming van alle andere soorten van vloeistoffen onderscheiden wordt: maar spreekt men van *veel water*, dan beteekent dit een *groot gedeelte* van die geheele soort van vloeistof, die in het algemeen *water* genoemd wordt.

Een algemeene benaming van een geheele soort dient ook tevens, zooals wij gezien hebben (bl. 60), om in het bijzonder bepaalde *enkele* of *eenige* voorwerpen van die soort te beteekenen: en onder bijzonder *voorwerp* versta men hier alles, wat

logisch, in de gedachten en in de taal, een bijzonder voorwerp zijn kan, zooals een bijzonder *gedeelte* van een geheel en een bijzondere *soort* van een hoofdsoort; zooals wanneer wij bij voorbeeld niet enkel van *water* of *het water* in het algemeen spreken, maar ook van *een water*, en daaronder dan verstaan of een bijzondere soort van water, of een bijzonder gedeelte water, zooals bij voorbeeld een meer. In vele talen wordt het onderscheid, of men met een algemeene benaming *een enkel*, dan wel *meer dan een enkel*, voorwerp zich voorstelt, door verbuiging of verschillende grammatische vormen, het *enkelvoud* en het *meervoud*, uitgedrukt. Beide vormen behouden dan echter tevens de algemeene beteekenis als benaming van *de geheele soort*, en deze beteekenis wordt dan de *collective* beteekenis genoemd; bij voorbeeld als men zegt: *De neger heeft*, of *De negers hebben, wollig haar*. Een woord, dat alleen of veelal in een collectiven zin gebruikt wordt, zooals *menschdom*, *koren*, *stroo*, *tin*, *geboorte*, noemt men een *collectief*. — In sommige talen is ook nog een bijzondere vorm, het *tweevoud* genaamd, voor de benaming van twee voorwerpen, die te zamen als één voorwerp beschouwd worden, zooals voor de benaming van de beide *oogen*, als het zintuig van het gezigt.

Een *bepaalde hoeveelheid* nu van enkele voorwerpen van een soort wordt een *getal*, en de benaming van een bepaald getal een *telwoord* genoemd, zooals *één*, *twee*, *drie*, *twaalf*, *dertig*, *honderd*. Men heeft ook benamingen van een *onbepaalde*, groote of kleine, *hoeveelheid* van een soort, en van een *onbepaald getal* of *aantal* van enkele voorwerpen van een soort, zooals *veel* of *wenig*, en *eenig*, *sommig* of *menig*. En tot benaming van de *geheele hoeveelheid* of het *geheele aantal* heeft men het woord *al*, *alle*. — Verder heeft men onderscheidene benamingen voor de *geheele* of *een gedeeltelijke grootte* van iets, zooals *gansch*, *heel*, *deel*, *helft*, *half*, *halve*.

Door een benaming van een bepaalde of onbepaalde hoeveelheid te voegen bij een benaming van een *voorwerp van een meer of min bepaalde grootte* als maat, worden *zamengepaste benamingen van hoeveelheid* gevormd, zooals bij voorbeeld *één voet, twee el, drie pond, vier ton, vijf jaar, zes dagen, zeven weken, acht maanden, negen mijl, tien roeden, twintig last, eenige lasten* (koren), *drie ladingen* (koffij, twee pakjes (boeken).

Maar zulk een benaming van een *voorwerp van een meer of min bepaalde grootte*, en elk zelfstandig naamwoord, dat maar eenigzins, hoe onbepaald ook, *een grootere of kleinere hoeveelheid* kan aanduiden, wordt in die talen, waarin het onderscheid tusschen het enkelvoud en meervoud bestaat, ook zonder bijvoeging van een bepaald getal tot *bepaling van een zekere hoeveelheid* gebruikt. Dan beteekent het enkelvoud, dat men zulk een *geheele hoeveelheid*, als zóó genoemd wordt, en niet slechts *een gedeelte* daarvan, maar ook tevens slechts *een enkele zóó genoemde hoeveelheid*, en niet twee of meer, bedoelt; bij voorbeeld: *een voet* (zonder klemtoon op *een*, niet *één voet*) grond, *een el* laken, *een jaar* tijd, *een week* vacantie, *een emmer* water, *een glas* wijn, *een lading* koffij, *een schip* zand, *een bos* of *een vrucht* hout, *een som* geld, *een lap* laken, *een stuk* linnen, *een pakje* boeken, *een troep* schapen, *een hoop* zand, *een druppel* olie, *een beetje* geduld, *een bezending* goederen, *een menigte* menschen, *een aantal* schepen. — Het meervoud beteekent, dat men *meer dan één* zulk een geheele hoeveelheid bedoelt, en wel *met nadruk*, om te kennen te geven, dat het zich bij één niet bepaalt; bij voorbeeld: *emmers* water, *stapels* goud, *maanden* geduld. — Ook wordt er in beide gevallen nog wel tot meer nadruk het woord *heel* of *geheel* bijgevoegd, en zegt men bij voorbeeld: *een heel jaar* tijd, *heele stapels* goud.

Ook gebruikt men op dezelfde wijze wel een benaming van

een *bepaald getal* als *zelfstandig naamwoord*, zooals bij voorbeeld *een drietal* kinderen: Maar, is het een benaming van een *rond getal*, zooals *een tiental*, *een dozijn*, *een vijf en twintig*, *een honderd*, *een duizend*, *honderden*, *duizenden* (jaren); dan heeft zulk een uitdrukking een *eenigzins onbepaalde beteekenis*, daar zulk een rond getal dan alleen genoemd wordt in onderscheiding of tegenstelling van andere ronde getallen, en het meervoud in tegenstelling van het enkelvoud. Zelfs de uitdrukking *een paar* heeft daardoor de welbekende onbepaalde beteekenis gekregen, waarin zij dagelijks gebruikt wordt.

Het *logische* onderscheid tusschen de begrippen en benamingen van *hoedanigheid* en van *hoeveelheid* is ook zichtbaar in de *grammatische* uitdrukking. Daar namelijk een benaming van *hoeveelheid* de benaming is van *een groot* of *klein gedeelte* van een geheel-*voorwerp* of soort van *voorwerpen*, zoo wordt natuurlijk dat gedeelte ook zelf als een *voorwerp*, en wel als weêr *een geheel op zich zelf*, beschouwd, en dus als een *zelfstandig naamwoord* in de taal benoemd. Daarom zeggen wij dan ook bij voorbeeld *tien boomen*, en niet *tiene boomen*, zooals men *grote boomen* zegt; en *veel* of *weinig boter*, niet *vele* of *weinige boter*, zooals *goede* of *stechte boter*.— Wanneer zulk een benaming van hoeveelheid als een *bijvoeglijk* naamwoord met een benaming van een voorwerp verbonden wordt, zooals in *vele menschen*, *weinige jaren*, *alle dagen*, *eenige uren*, *sommige dieren*; dan beteekent het ook, ten minsten eigenlijk, niet *een groot* of *klein gedeelte* of *hoeveelheid*, maar een *onderscheidend kenmerk* of *hoedanigheid*. Als men bij voorbeeld zegt: *vele menschen kennen hun eigen best niet*; dan zegt men zoo, om *die menschen*, waarvan men spreekt, te onderscheiden van *anderen*, die *van een anderen aard* zijn. Zoo ook: *Sommige dieren leven in gezelschap*. Ook *eenig* is eigenlijk een benaming van hoedanigheid. Als men bij voorbeeld zegt: *Dit geval is eenig*; dan bedoelt men daarmee

niet, dat het geval *eenig in getal*, maar *eenig van aard of hoedanigheid* is. En zoo bedoelt men dan ook, als men *eenige dieren* in plaats van *sommige dieren* zegt, daarmee een *onderscheiding van andere*. Wel wordt *eenig*, en even zoo *enkel* en *ettelijk*, ook werkelijk als benaming van een *onbepaalde hoeveelheid* gebruikt; bij voorbeeld: *na eenige oogenblikken*: maar deze beteekenis van het bijvoeglijk naamwoord is dan als *overdragtelijk* te beschouwen, zooals men ook zegt *onderscheidene menschen* of *verschillende menschen*, ofschoon men daarmee niets anders beteekenen wil, dan *een aantal menschen*. Daar zulke woorden eenmaal den grammatischen vorm van een bijvoeglijk naamwoord hebben (zooals *eenig* van *één*, gelijk *beenig* van *been*), zoo behouden zij dien vorm ook in de overdragtelijke beteekenis als benaming van hoeveelheid.

In het Hollandsch is *één* ook een *bijvoeglijk naamwoord* als benaming van hoedanigheid of onderscheidend kenmerk, wanneer men bij voorbeeld zegt *de eene kant*, in onderscheiding van *den anderen kant* of *de andere kanten*: maar als *telwoord* blijft het onverbogen, en zegt men bij voorbeeld *in één maand*, even als *in vier maanden*. In de Nederduitsehe schrijftaal, en in het Hoogduitsch en Fransch, wordt dit telwoord echter, even als een bijvoeglijk naamwoord, verbogen; in het Latijn ook nog de telwoorden *twee* en *drie*, in het Grieksch ook *vier*, in het Sanskritsch nog meer. Deze telwoorden zijn dus ook oorspronkelijk bijvoeglijke naamwoorden als benamingen van hoedanigheden of onderscheidende kenmerken geweest, maar hebben, omdat zij in het spraakgebruik niet meer een hoedanigheid, maar enkel een hoeveelheid, beteekenen, allangzamerhand dien vorm van bijvoeglijke naamwoorden afgelegd: en zulk een verandering van grammatischen vorm is geen *verbastering*, maar een *verbetering*, te noemen.

Wanneer in die talen, waarin het onderscheid tusschen *enkelvoud* en *meervoud* bestaat, de benaming van het voorwerp

bij de telwoorden in het enkelvoud blijft, zooals in *vijf gulden*, *twee etnaad*, *acht jaar*, *tien man*; dan heeft het enkelvoud een *collectiven* zin (bl. 9), en wordt op die wijze uitgedrukt, dat men niet een aantal *enkele voorwerpen* zich voorstelt of bedoelt, maar dat aantal als *één geheel*, bij voorbeeld als *één som* of *één troep*. Zoo verschilt *vijf gulden* als *één som*, van *vijf guldens* als een hoeveelheid van vijf *enkele guldens*. Het spraakgebruik laat evenwel niet toe om alle benamingen van voorwerpen zóó bij een telwoord in het enkelvoud te gebruiken. Zoo zeggen wij wel *drie gulden*, maar *drie stuivers*, *drie ducaten* en *drie ducatoens*; wel *twee etnaad*, *acht jaar* en *tien man*, maar niet *twee dag*, *acht maand* of *tien soldaat*. Doch ook, wanneer zóó het meervoud gebruikt wordt, kan de beteekenis toch dezelfde zijn. Met *drie stuivers* bedoelt men juist geen *drie stuvvertjes*.

Verder moet nog opgemerkt worden, dat bij de benamingen der tegenovergestelde begrippen van *groot* en *klein* het onderscheid, dat zij beteekenen, — het *kenmerkend onderscheid*, waarin het *onderscheidend kenmerk* of de *hoedanigheid* bestaat, — geen onderscheid van *qualiteit*, maar van *quantiteit*, of, zooals men het veelal noemt, geen *specifiek*, dat wil zeggen, geen *aan een bijzondere soort eigen* of *eigendommelijk*, maar slechts een *gradueel* onderscheid, slechts een onderscheid van *trap* of *graad*, is. De *qualiteit* is bij beide tegenovergestelde begrippen dezelfde: want het *kleine* heeft toch ook *grootte* of *uitgebreidheid*: het onderscheid bestaat alleen maar in *meerdere* of *mindere grootte*, in *veel* of *wenig* uitgebreidheid, en is dus een onderscheid van *quantiteit*; maar van een *quantiteit*, die wij in het Hollandsch geen *hoeveelheid* gewoon zijn te noemen, maar een *trap* of *graad*. — En dergelijke benamingen van tegenovergestelde begrippen, waarbij het onderscheid alléén maar een onderscheid van *trap* of *graad* is, zijn er nog vele andere, zooals *hoog* en *laag*, *dik* en *dun*, *lang* en *kort*, *breed*

en *smal*, *wijd* en *naauw*, *vroeg* en *laat*, *oud* en *jong*, *sterk* en *zwak*, *zwaar* en *licht*, *snel* en *langzaam*. — De *trap* of *graad*, dien alle zulke benamingen in tegenoverstelling van elkander beteekenen, is geheel *onbepaald*, louter *relatief* of *betrekkelijk*, geheel en alleen afhankelijk van omstandigheid of betrekking. Een *klein paard* bij voorbeeld is nog zeer *groot* in vergelijking van een *groot muis*, en een *kleine muis* nog zeer groot in vergelijking van een *groot vloo*. Wat voor de krachten van den één *zwaar* is, dat is voor die van een ander *licht*. Een kind, dat drie dagen *oud* is, dat 'is *jong* in vergelijking van een kind, dat twee jaar *oud* is, en beide zijn *jong* in vergelijking van den vader en de moeder, die daarom de *ouders* genoemd worden. — Men noemt zulke begrippen daarom gewoonlijk *relative* of *betrekkelijke* begrippen.

Maar ook de meeste andere benamingen van *qualiteiten*, die werkelijk alleen *hoedanigheden* beteekenen, en waarvan het tegenovergestelde insgelijks de benaming van een *hoedanigheid* is, zooals *regt* en *krom*, *schoon* en *leelijk*, *gezond* en *ziek*, *nuttig* en *schadelijk*; ook zulke woorden beteekenen een *hoedanigheid*, die *vatbaar is voor verschil van trap of graad*, een *qualiteit* dus, die vatbaar is voor *quantiteit*. En ook deze trap of graad is geheel *onbepaald*, louter *relatief* of *betrekkelijk*, en wordt alleen *bepaald* door middel van *vergelijking*.

Zulk een *vergelijking* beteekent of *gelijkheid van trap of graad*; bij voorbeeld: *zoo oud als Methusalem*; *zoo regt als een kaars*; of zij beteekent een *hoogen trap of graad* in vergelijking van iets anders; bij voorbeeld: *zeer oud* of *hoog bejaard*. In vele talen wordt een *hooge trap of graad* in vergelijking van iets anders, een *boven iets anders* of een *boven alles uitstekende* trap of graad, door verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord, door de zoogenaamde *trappen van vergelijking*, den *Comparatief* en den *Superlatief*, den *vergrootenden* en den *overtreffenden* trap, beteekend; bij

voorbeeld: *ouder dan* (of *als*) *mijn oudste broeder*. — Ook voor een *overmatigen trap* of graad heeft men een bijzondere uitdrukking, zooals in het Hollandsch *te duur, te laat, te veel, te weinig*. Dezen zou men den *Excessief* kunnen noemen. — Tot benamingen van *trap* of *graad* behooren ook de benamingen van *rang* of *orde*, dat wil zeggen, van de *plaats*, die iets, *in vergelijking van iets anders* inneemt *in een rij*. Deze worden daarom ook in het Hollandsch en andere talen door de trappen van vergelijking uitgedrukt, bij voorbeeld *voorste, achterste, eerste, laatste, middelste, andere, tweede* (in het Hoogduitsch *zweiter*), *derde, twintigste, honderste*, enz. — En met zulke van een telwoord gevormde benamingen van rang of orde worden in het Hollandsch ook de bepaalde *ge-deelten* van een geheel, of de zoogenaamde *breuken*, onderscheiden; zooals *een tweede, twee derde, drie twintigste*; bij voorbeeld: *drie vierde pond boter*.

b. De benamingen der begrippen van *accident*, waartoe wij thans overgaan, zijn, zooals wij boven (bl. 72) gezien hebben, van de benamingen der begrippen van *adjunct* daar-door logisch onderscheiden, dat het benamingen zijn van iets, dat niet, zooals een *adjunct*, reeds in de voorstelling of het begrip van een voorwerp daaraan verbonden gedacht en dus in een *bepaling* aan de benaming van het voorwerp wordt toe-gevoegd, maar in een *gezegde* eerst op het oogenblik zelf aan een voorwerp toegeschreven wordt als iets, dat *er aan plaats heeft of gebeurt*, of wel als een bijkomende *accidentele omstandigheid*. En zoo onderscheiden zich, zooals boven ook reeds gezegd is, deze benamingen van *accident*, even als die van *adjunct*, weêr in twee ondersoorten.

1. Een benaming van een *accident*, van iets dat *aan* een voorwerp *plaats heeft of gebeurt, voorvalt of geschiedt*, en

niet zelf als een *voorwerp* voorgesteld en benoemd, maar in een *gezegde* aan een voorwerp toegeschreven wordt, is een woord, dat tot onderscheiding van een *substantief* of *zelfstandig naamwoord*, als benaming van een *voorwerp*, en tevens tot onderscheiding van een *adjectief* of *bijvoeglijk naamwoord*, als benaming van een *adjunct*, en dus tot onderscheiding van hetgeen men onder de algemeene benaming van *nomen* of *naamwoord* verstaat, een *verbum* genoemd wordt. Zoo is *dood* (b. v. *de dood van mijn buurman, een dood paard, of hij is dood*) een *nomen* of *naamwoord*, maar *dooden* (iemand of iets *dooden*) een *verbum*.

Dit Latijnsche woord *verbum* (het Fransche *verbe*) heeft men in onderscheiding en tegenoverstelling van *nomen* (het Fransche *nom*) of *naamwoord*, in het Nederduitsch door *werkwoord* vertaald. Deze vertaling is onjuist. *Nomen* beteekent *naam* of *benaming*, en *verbum* beteekent *woord*. Doch, daar *woord* in het Nederduitsch een benaming van geheel *algemeene* beteekenis voor alle bestanddeelen der rede is, zoo kon daarmee niet gevoeglijk een *bijzondere soort* van woorden beteekend worden; en daarom heeft men dan *nomen* door *naamwoord*, en *verbum*, omdat het, *veelal* ten minsten, een *werking* beteekent, door *werkwoord*, vertaald.^a In het Hoogduitsch heeft men het, omdat het in zijn verbuiging het onderscheid der zoogenaamde

^a In de oudste Nederduitsche grammatica (*Twe-spraack van de Nederduitsche Letterkunst, ofte Pant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen taals; uytghegeuen by de Kamer In liefde bloeyende, t' Amstelredam. Tot Leyden, By Christoffel Plantyn. M. D. LXXXIV.*) wordt *nomen* door *naam*, en *verbum* door *woord* vertolkt. Zeer juist wordt daár op bl. 65 het *verbum* of *woord* omschreven als een woord, waardoor iets beteekend wordt, dat geschiedt, gedaan of geleden wordt. — De vertaling van *nomen* door *naamwoord* en van *verbum* door *werkwoord* vindt men echter reeds in *De Nederduitsche Grammatica Ofte Sprac-konst, Waar in de gemeyne deelen der Nederduitsche spracke (nae de manier der Grieken ende Latijnen) beschreven zijn. Door, Christiaan van Heule, Mathematicus (Leid. 1625).*

tijden (bladz. 20) uitdrukt, door *Zeitwort* overgezet. Deze Hoogduitsche benaming past natuurlijk niet voor die talen, zooals er zijn, waarin het verbum dat onderscheid van tijden door zijn verbuiging niet beteekent, en drukt dus den waren aard van die soort van woorden ook volstrekt niet uit: want, behoorde die onderscheiding van de zoogenaamde *tijden* tot den aard en het wezen van het verbum, dan moest men die natuurlijk in alle talen aantreffen. Maar ook de Nederduitsche vertaling door *werkwoord* is niet beter of gelukkiger te noemen: want een verbum beteekent toch *niet altijd* een *werking*. Woorden, zooals *hebben*, *worden*, *kunnen*, *mogen*, *moeven*, *rusten*, *liggen*, *vallen*, *hangen*, *sterven*, *Ulijven*, *gevoelen* en *tijden*, beteekenen toch geen *werking* (vrg. bl. 29.) Indien door die benaming van *werkwoord* de ware aard van het verbum werd uitgedrukt, dan moest *ieder* verbum een *werking* beteekenen. Doch ook de Latijnsche benaming *verbum* drukt den waren aard van hetgeen er onder verstaan wordt, niet uit: want, daar het in het algemeen *woord* beteekent, zoo zou daaronder natuurlijk ook het *nomen* of *naamwoord* begrepen zijn. Trouwens ook die Latijnsche benaming *verbum* is maar een gebrekkige plaatsvervanger van de Grieksche benaming, waarmede het eerst de oude Grieksche taalgeleerden deze soort van woorden bestempeld hebben. Die Grieksche benaming ($\rho\acute{\iota}\mu\alpha$) beteekent, in tegenoverstelling van *naam* of *benaming*, een *gezegde*, *wat gezegd* of *gesproken wordt*, een *uitspraak*, en een *woord* of *woorden*, voor zoo ver daarmee iets *gezegd* wordt. In het Hoogduitsch wordt daarom, in tegenoverstelling van het nomen of *das Nennwort*, het verbum door velen *das Aussagewort* genoemd. En in het Nederduitsch zou men den waren aard van het verbum het best hebben uitgedrukt door het, in tegenoverstelling van het *naamwoord*, het *zegwoord* te noemen.

Deze benaming *zegwoord* drukt den waren aard van het

verbum in onderscheiding van *naamwoord*, het substantief of adjectief, geheel juist en volkomen uit. Het is geen woord om een voorwerp te noemen, zooals het substantief, b. v. *boom*, *water*, *rook*; noch ook om een voorwerp *dus* of *zoo* te noemen, zooals het adjectief, b. v. *grootte boom*, *zout water*, *dikke rook*; maar om van een voorwerp iets te zeggen, b. v. *de boom groeit*, *het water vlocit*, *rook verdwijnt*.

Trouwens het onderscheid tusschen *substantief*, *adjectief* en *verbum*, of tusschen *naamwoord* en *zegwoord*, is niets anders dan een *logisch* onderscheid. De beteekenis, die het *zegwoord* van het *naamwoord* onderscheidt, ligt niet in den aard der zaak, die door een woord beteekend wordt, — niet in den inhoud van het begrip, waarvan het woord de benaming is; — maar alleen in het onderscheid van de *logische functie* of het gebruik van het woord in den zin. Een *verbum* of *zegwoord* is, ja, de benaming van een begrip van *accident*, en wel als benaming van een begrip van iets dat *plaats heeft*, *gebeurt*, *voorvalt* of *geschiedt*; maar alleen dan, wanneer zulk een begrip niet *als een voorwerp benoemd*, maar *aan een voorwerp toegeschreven* wordt. Zoo is *groeit*, *bloeit*, *valt*, *regen*, *stoot*, *wond* of *bestuur*, een benaming van zulk een *accident* als *voorwerp*, en dus een *substantief*: maar *groeijen*, *bloeijen*, *vallen*, *regenen*, *stooten*, *wonden* of *besturen*, is een benaming van hetzelfde *accident* als iets, dat als een *prédicaat aan een voorwerp toegeschreven* wordt, en dus een *verbum*, een *prédicaatswoord* of *zegwoord*.

En deze voorbeelden kunnen ons tevens herinneren, wat boven (op bl. 57 en 72) reeds opgemerkt is, dat één en hetzelfde woord zonder verandering de beide functies van *naamwoord* en van *zegwoord* in een zin bekleeden kan. Zoo namelijk *vooreerst* wanneer het woord oorspronkelijk de benaming of naam van een *accident* is, zooals *groeit*, *bloeit*, *valt*, *hoest*, *lacht*, *wensch*, *zorg*, *rust*, *werk*, *loop*, *wenk*, *gevoel*, *geloof*, *besluit*:

want even zoo zegt men: *ik groei, ik bloei, ik val, ik hoest*, enz. — In deze voorbeelden wordt het accident voorgesteld als een accident, dat *aan het sùbject* plaats heeft, en zoo aan het sùbject toegeschreven wordt. Maar even zoo kan een accident voorgesteld worden als plaats hebbend *aan een óbject*, en aan een sùbject als oorzaak of bewerker worden toegekend. Zoo zijn woorden, als *stoot, wond* en dergelijke, benamingen van accidenten als naamwoorden; maar ook als zegwoorden, wanneer men zegt: *ik stoot iemand, ik wond iemand*. — Andere, zooals *scheur, knak, brand*, worden op beide wijzen, nu eens in een subjectiven, dan eens in een objectiven, zin gebruikt. Zoo zegt men bij voorbeeld van papier, als van een sùbject, dat *het scheurt*: maar men kan het scheuren van het papier ook als een accident van een óbject aan een sùbject als bewerker toekennen, en bij voorbeeld zeggen: *ik scheur papier*.

Ten tweeden kan ook een *voorwerp*, en niet alleen een als voorwerp beschouwd adjunct of accident, maar een werkelijk ding of wezen, als *adjunct* van een persoon of zaak beschouwd, en als *accident* aan een persoon of zaak toegeschreven, worden door het *zelfstandig naamwoord*, waarmede dat voorwerp benoemd wordt, eenvoudig als *zegwoord* te gebruiken. Zoo kan een *werktuig* als adjunct van een persoon beschouwd worden, namelijk als een óbject, dat door hem als sùbject gebruikt wordt; en, wordt dan de benaming van zulk een werktuig als accident aan een persoon toegeschreven, dan beteekent het woord als zegwoord *met dat werktuig werken* of *dat werktuig gebruiken*. Zoo zegt men: *ik ploeg, ik eg, ik hark, ik beitel, ik schaaf, ik hamer, ik bril, ik schrijver, ik kam*. Beteekent het zelfstandig naamwoord een *speeltuig*, dan beteekent het als zegwoord *daarmede spelen*. Zoo zegt het meisje, *Ik pop*, en de jonge, *Ik tol, Ik hoepel*. Maar allerlei zelfstandige naamwoorden kunnen op die wijze zegwoorden worden; en, welke

verandering van zin of beteekenis het woord daardoor ondergaat, hangt geheel en al af van den zin van het naamwoord en van het spraakgebruik. Zoo zegt men: *ik stapel, ik knoop, ik zeil, ik plant, ik zetel, ik tafel, ik huis, ik kerk, ik turf, ik boek, ik verf, ik lak, ik trommel, ik schel, ik visch, ik water, ik wapen, ik kansel*. Zelfs een benaming van een persoon kan als benaming van een *accident* van een persoon, en dus als zegwoord, in een subjectiven of objectiven zin, gebruikt worden. Zoo zegt men: *ik tuinier, ik schipper, en ik doctor of meester*.

Eindelijk kan ook *ten derden* een *adjunct* als een *accident* van een persoon of zaak beschouwd en als zoodanig aan een persoon of zaak toegeschreven worden, door het *bijvoeglijk naamwoord*, waarmee het adjunct benoemd wordt, als zegwoord te gebruiken. Zoo, wanneer zulk een adjunct als *accident* van een *object* beschouwd, en het dan aan een *súbject* als oorzaak toegeschreven wordt; bij voorbeeld: *ik open* (de deur), *ik openbaar* (het geheim), *ik matig* (mijn begeerten), *ik krom* (mijn rug), *ik scherp* (het zwaard), *ik wil* (den muur), *ik zout* (het vleesch), *ik doof* (het vuur), *ik dood* (een vlieg), *ik matig* (hem), *ik sterk* (hem). — Maar ook in een anderen zin kan het als *object* aan een *súbject* toegeschreven worden. Zoo kan *Ik wettig het* niet alleen beteekenen: *ik maak het wettig*, of *ik maak dat het als wettig beschouwd wordt*; maar ook: *ik beschouw het als wettig*, of *ik noem het wettig*. Zoo ook: *ik billijk het*. — Even zoo kan een adjunct als *accident* van het *súbject* beschouwd en dan als zoodanig aan het *súbject* toegeschreven worden. Dit geschiedt echter zóó wel in andere talen, waarin men dat bij voorbeeld zegt *Staal hard*, en daarmee te kennen geeft, dat *staal hard is*: maar in het Hollandsch en andere Europese talen wordt een adjunct, als *accident* van een *súbject* beschouwd, aan dit *súbject* alleen maar toegeschreven door het adjectief als complement bij een zegwoord

te voegen. In het Hollandsch zegt men niet *Ik ziek*, maar: *Ik ben ziek*, *ik word ziek*, *ik leg ziek* of *ik blijf ziek*. Zegt men in het Hollandsch *Ik hard*; dan wordt *hard* als een accident van een óbject beschouwd en zóó in een objectiven zin aan het súbject als oorzaak of bewerker toegeschreven; bij voorbeeld als men zegt: *Ik hard dit ijzer*. En, zegt men in het Hollandsch bij voorbeeld: *Ik snel*, of *ik zondig*; dan is *snel* of *zondig* niet te beschouwen als een tot zegwoord gebruikt *adjectief* of *bijvoeglijk naamwoord*, als benaming van een *adjectief*, maar als een tot zegwoord gebruikt *adverbium* of *bijwoord*, als benaming van een *accident*, zoodat *snellen* omtrent hetzelfde beteekent als *snel heengaan*, en *zondigen* als *zondig handelen*.

In de Indo-germaansche talen onderscheidt zich het zegwoord van het naamwoord door een verschillende wijze van *verbuiging* (die dan ook, tot onderscheiding van de *declinatie* van het naamwoord, *conjugatie* genoemd wordt): maar in andere talen is dit ook niet het geval, zoodat de logische beteekenis van het woord dan alleen uit den zin moet blijken, gelijk dit toch ook in het Hollandsch niet zelden het geval is, zooals in *zije dood*, *een dood paard* en *Ik dood een vlieg*. —

Een *verbum* of *zegwoord* is, zooals wij gezien hebben, de benaming van een begrip van accident, als benaming van iets dat plaats heeft, gebeurt, voorvalt of geschiedt, wanneer zulk een begrip *aan een voorwerp toegeschreven* wordt (bl. 86). Maar een *voorwerp* wordt óf als *súbject* óf als *óbject* beschouwd (bl. 61 volg.). Wat dus met een zegwoord van een voorwerp gezegd wordt, dat wordt óf als van een súbject, óf als van een óbject, en bijgevolg óf op *súbjective*, óf op *óbjective* wijze gezegd: vanhier die tweecërlei wijze van spreken, de *súbjective* en *óbjective*, waarover boven (bl. 27 vlgg.) gehandeld is; en vanhier die tweecërlei wijze van uitdrukking of twee vormen van het zegwoord, die men gewoon is de *active* en *passive*, in het Nederduitsch de *bedrijvende* en *lijdende*, te noemen.

Maar bij deze *benamingen* heeft men den zin of de beteekenis van den *grammatischen vorm* of *wijze van uitdrukking* verward met den zin of de beteekenis van het *woord* als benaming van een bepaald begrip: men heeft de benamingen ontleend van de *reële* beteekenis der woorden, terwijl zij moesten dienen tot benamingen van verschillende *vormen* of *wijzen van uitdrukking* met verschillende *logische* beteekenis. Hoe ongepast die benamingen zijn, is boven (bl. 29) reeds opgemerkt, en blijkt ook terstond, wanneer men alleen maar opmerkt, dat het Nederduitsche zegwoord *lijden* (waarvan zelfs die zoo geheel met zich zelf strijdende benaming van *lijdend werkwoord* ontleend is) even zoo goed een *actief* verbum is, als bij voorbeeld *werken* of *bedrijven*. Het *passief* is *geleden worden*, even als *gewerkt worden* en *bedreven worden*.

Daar men verder opmerkte, dat menig verbum die zoogenaamde *passive* wijze van uitdrukking niet aanneemt, zooals b. v. *rusten*, *liggen*, *staan*, *vallen*, *blijven*, *hebben*, *sterven*, *kwijnen*, *blinken*, en vele andere meer; en, daar zulk een woord ook geen *actie*, *werking* of *bedrijf*, scheen te beteekenen, en toch ook even min een *passie* of *lijden*; zoo heeft men ook daarvoor een afzonderlijke benaming uitgevonden, en zulk een woord een *verbum neutrum* (*verbe neutre*) genoemd. Dit woord *neutrum* beteekent namelijk *geen van beide*, en is vrij ongelukkig in het Nederduitsch door *onzijdig* vertaald geworden, alsof het zooveel beteekende als *neutraal*.² Of wilde men misschien bij die vertaling door *onzijdig* daarmee te kennen geven, dat, daar zulk een verbum in het *passief* niet gebruikt wordt, het een verbum is, dat zich omtrent *actief* en *passief* onzijdig houdt? Maar de *vorm* van zulk een verbum *neutrum* verschilt volstrekt

² In de hierboven (op bl. 86) aangehaalde Grammatica van Van Heule wordt zulk een verbum een werkwoord *des derden gestachts* genoemd, tot onderscheiding van de *werkende* en de *lijdende* werkwoorden.

niet van het *active* verbum: ziet men dus op den *vorm*, dan is zulk een verbum als *rusten*, *liggen*, *staan*, volstrekt niet *onzijdig*, maar veel liever *éénzijdig actief* te noemen. En, ziet men, bij de benaming *neutrum*, in den zin van *geen van beide*, op de *reële beteekenis van het woord*; dan zou een woord als *lijden* of *gevoelen* toch ook wel een verbum *neutrum*, ja het woord *lijden* wel een *passief*, genoemd moeten worden: en evenwel nogtans is het een *actief* verbum, en in het *Passief* zegt men *gelden* en *gevoeld worden*.

Neen, het onderscheid, dat met de benamingen van *actief* en *passief*, hoe verkeerdt dan ook gekozen, bedoeld wordt, is alleen een onderscheid van *grammaticalischen vorm* of *wijze van uitdrukking* met verschillende *logische beteekenis*, en een verbum *neutrum* verschilt in dit opzigt volstrekt niet van het *actief*. Anderen onderscheiden dan ook liever het *active* verbum (het *neutrum* dan daaronder begrepen) in *transitief* en *intransitief* verbum, zoodat onder *transitief* verbum verstaan wordt een zegwoord, dat een werking beteekent, die op een voorwerp of in een uitwerksel *overgaat*, en dat zich ook *grammaticsch* wel niet door den *vorm*, maar door de *constructie* met de benaming van een voorwerp, onderscheidt, daar het tot bepaling of complement met de benaming van een voorwerp in den *Accusatief*, en dus als *louter Subject* (bl. 68), en wel *onmiddellijk*, zonder voorzetsel, verbonden wordt. Ieder ander verbum is dan daarentegen *intransitief*. — Wanneer men nu onder die benamingen *transitief* en *intransitief* alleen dat onderscheid van *constructie* verstaat, dan is het wel: maar men doet verkeerdt met de oorzaak van dit onderscheid weér in de *reële beteekenis* van het woord te zoeken, en den aard van een *transitief* verbum zóó te bepalen, dat het een *actief* verbum is, hetwelk een *werking* beteekent, die op een voorwerp of in een uitwerksel *overgaat*. Trouwens, een verbum als *lijden*, *gevoelen* of *hebben*, beteekent geen *werking*, maar is

tóch wel degelijk wat men een *transitief* verbum noemt: want men zegt bij voorbeeld: *Ik lijd* — of *gevoel*, of *heb* — *pijn*: — en het zou immers bare onzin zijn, als men zeggen wilde, dat het woord *pijn* in zulk een zin iets beteekent, waarop of waarin het lijden, gevoelen of hebben *overgaat*. Neen, het onderscheid van *transitief* en *intransitief* verbum is ook een louter *logisch* onderscheid: het heeft slechts *logischen* zin voor het verschillend *gebruik* van een zegwoord *in de rede*. Het woord *gaan*, bij voorbeeld, is een *subjeetief* zegwoord, dat een *accident* (iets dat plaats heeft of geschiedt, en wel een soort of wijze van beweging) beteekent, toegeschreven aan een *súbject*, als *van een súbject uitgaande*. Het *óbject* van het *súbject* is het *accident* zelf: het *gaan* zelf is het, wat het *súbject* zich voorstelt, wil en volvoert. Maar, wanneer nu in het denken of spreken van dit zegwoord zulk een gebruik gemaakt, daaraan zulk een logische zin gegeven of gehecht wordt, dat het een daad (een van een *súbject* uitgaand *accident*) beteekent, waardoor een *súbject* zich tot iets anders, dan het *gaan* zelf, als tot een *óbject* in betrekking stelt; bij voorbeeld als men zegt: *Ik ga dezen weg*; dan is het wat men een *transitief* verbum noemt. Zóó is de *weg* het *óbject*, dat het *súbject* zich voorstelt te gaan, wil gaan, verkiest te gaan, of ook werkelijk gaat. Beteekent een zegwoord zulk een betrekking van een *súbject* tot een *óbject* niet, dan is het een *intransitief* verbum; bij voorbeeld wanneer men zegt: *Ik ga langs dezen weg*. Hier is de *weg* ook wel even goed, als in dien anderen zin, het *óbject* van het *súbject*: doch de betrekking van het *súbject* tot dit *óbject* wordt niet onmiddellijk door het zegwoord *gaan* beteekend, maar door het woord *langs*, waardoor beteekend wordt, dat het *súbject* dien weg *volgt*. Het *eerste* en *onmiddellijke* *óbject* van het *súbject* blijft het *gaan*, het *tweede* en *eerst* door middel van het woord *langs* beteekende *óbject* is de *weg*: want de zin is: *Ik wil*

gaan en volgen (of *zóó, dat ik volg*) *dezen weg*. Even zoo is het woord *gaan* een *intransitief* verbum, als men zegt: *Ik ga hem uit den weg*. Want (om hier nu niet weér van den *weg* te spreken, dat hier weér een óbject is, waarvan de betrekking tot het súbject niet onmiddellijk door het zegwoord, maar eerst door middel van het woord *uit*, beteekend wordt,) in dezen zin wordt door het voornaamwoord *hem* ook wel een óbject van het súbject beteekend, een persoon, dien het súbject als óbject zich voorstelt en op het oog heeft: het wordt ook wel *onmiddellijk*, zonder tusschenkomst van een ander woord, dan het zegwoord zelf, als óbject van het súbject voorgesteld: maar het is niet het *eerste* en *directe* of *regtstreeksche* óbject van het súbject. Het *eerste* en *directe* óbject van het súbject is het *gaan*, of, met het complement er bij, het *uit den weg gaan*: dit is het, wat het súbject in de *eerste* plaats zich voorstelt: maar *daarbij* heeft het súbject een *tweede* óbject op het oog, den persoon, dien hij uit den weg wil gaan. — *Transitief* is dus een zegwoord, wanneer het in zulk een zin gebruikt wordt, dat het een *regtstreeksche betrekking van een súbject tot iets anders als óbject* beteekent. Met de benamingen *transitief* en *intransitief* moet men het maar zoo naauw niet nemen, en ze enkel als *kunsttermen* beschouwen. Daar echter één en hetzelfde zegwoord, zooals het woord *gaan*, nu eens als transitief, en dan eens als intransitief, verbum gebruikt kan worden, al naar den zin, dien men er aan geeft (zooals bij voorbeeld ook in *iets antwoorden* en *iemand of aan iemand antwoorden*, in *iets schrijven* en *iemand of aan iemand schrijven*, en in *iets borgen* en *iemand of aan iemand borgen*); zoo zal men nog beter doen met van een *transitiven* of *intransitiven zin* van een zegwoord, dan van een *transitief* of *intransitief zegwoord*, te spreken.

Ook die benamingen van *actief* en *passief*, indien men ze wil blijven gebruiken, beschouwe men even zoo als louter

kunsttermen, tot onderscheiding van twee tegen elkander overgestelde grammatische vormen of wijzen van uitdrukking: aan de *beteekenis* van die benamingen moet men dan maar niet denken, zooals men dit ook niet bij de *eigennamen* doet. Maar dan vertaalc men die benamingen ook maar niet: want, indien men ze vertaalt, dan is het, alsof door de woordelijke beteekenis ook werkelijk de ware zin van die kunsttermen uitgedrukt wierd. Wil men juiste benamingen, die den waren aard en het onderscheid naauwkeurig uitdrukken; dan noeme men het *actief* den *subjectiven*, en het *passief* den *objectiven* vorm van het zegwoord.

In sommige talen heeft men ook nog een zoogenaamd *Medium* of *reflexiven* vorm van het zegwoord voor een wijze van uitdrukking, die het best de *subjectief-objective* genoemd zou worden: doch hierover is reeds genoeg gezegd op bl. 31. vlgg.

Men heeft ook *afgeleide vormen* van het zegwoord met bijzondere logische beteekenissen, zooals in het Nederduitsch den *causativen* vorm, bij voorbeeld in *leggen* van *liggen*, *zetten* van *zitten* en *drenken* van *drinken*, die een *veroorzaken* of *bezerken* beteekenen van datgeen, wat het grondwoord beteekent. — Ook heeft men een *frequentativen* vorm, waardoor een *meervoud* of *menigvuldigheid* van het accident beteekend wordt, in woorden, zooals *trappelen* van *trappen* en *krabbelen* van *krabben*; en even zoo in vele andere, waarvan het grondwoord niet meer in gebruik is, zooals in *wapperen*, *biggelen* en *schitteren*. In andere talen heeft men nog vele andere zulke afgeleide vormen meer: doch daarover wordt het best gehandeld in de Grammatica der bijzondere talen, waarin die vormen bestaan.

Verder moet worden opgemerkt, dat met een zegwoord niet alleen in een gezegde of *prédicaat*, maar ook in een bepaling of complement, een accident aan een voorwerp kan worden

toegekend. In dit geval bekleedt het dezelfde plaats of functie in een zin, als een benaming van een adjunct of *bijvoegelijk naamwoord*, en in die talen, waarin het naamwoord een eigene verbuiging heeft, neemt het dan ook deze verbuiging aan. Daarom wordt het dan *Particip* of *deelwoord* genoemd, omdat het dan *deelt* in den aard, in de functie en verbuiging, van het naamwoord: maar overigens behoudt het de beteekenis van het zegwoord, en ook den dubbelden, den *subjectiven* of den *objectiven* vorm, waarvan de eerste gewoonlijk minder juist het *bedrijvend* of het *tegenwoordig*, en het andere het *lijdend* of het *verleden* deelwoord genoemd wordt. Beiden beteekenen dan een *accident als hoedanigheid* of *accidentele hoedanigheid*, een *toestand* of *gesteldheid* van een persoon of zaak: het eerste een *toestand* van een persoon of zaak als *subject* van hetgeen door het zegwoord beteekend wordt; b. v. *een dravend paard*; *Hij is hoorende doof*; *Hij liep lachende heen*; het andere een *gesteldheid* van een persoon of zaak als *object*, zoodat het een gesteldheid beteekent, waarin een object door hetgeen het zegwoord beteekent, gebracht of gekomen is; b. v. *Het nieuw gebouwde en goed bemande schip was nauwelijks uitgezeild, of het is door een storm beloopen en gestrand. De naar den wal gezwommene manschappen hebben van de aangespoelde lading zoo veel mogelijk gered.* — Het *subject* is bij dezen *objectiven* vorm volstrekt onbepaald: het kan zelfs het *object zelf* zijn, zooals bij *uitgezeild, gestrand, gezwommen* en *aangespoeld*: maar de uitdrukking is *louter objectief*. — Deze zelfde objective vorm kan ook onmiddellijk van een *naamwoord* gevormd worden; b. v. *gerlengeld* (paard), *getaarsd* en *gespoord*. Dan beteekent het *met* het voorwerp, dat door het naamwoord beteekend wordt, *aangedaan* (hetzij door een ander *subject*, hetzij door zich zelf). *Zóó is een gerlengeld paard een met vleugels aangedaan paard, gelijk een gerlengelde dief in een figuurlijken*

zin hetzelfde beteekent van *vleugelen*, dat, van hetzelfde naamwoord *vleugel* gevormd, eigenlijk *met vleugels aandoen*, iemand *vleugels aandoen*, beteekent, door hem zóó de handen op den rug te binden, dat de armen hem, als bij voorbeeld een eend de vleugels, aan het lijf zitten. En zóó is *gelaarsd* en *gespoord*, met laarzen en sporen aangedaan, in vorm en beteekenis gelijk aan *gemaskerd*, van *maskeren*, dat, van het zelfstandig naamwoord *masker* gevormd, *met een masker aandoen*, iemand *een masker aandoen*, beteekent.

Dikwijls wordt een deelwoord gebruikt, om in een bepaling van een voorwerp een toestand of gesteldheid, als *onderscheidend kenmerk* van een persoon of zaak, te beteekenen; en dus om de *hoedanigheid* van een persoon of zaak te noemen. Dan houdt het op een benaming van *accident* of *zegwoord* te zijn, en wordt het een benaming van *adjunct*, en dus een *bijvoeglijk naamwoord* of *adjectief*; zooals b. v. *een levend wezen*, *een drukkende last*, *beledigende woorden*, *een doodend vergift*, *een wankelende gezondheid*, *een verblijdende tijding*; *een gebogene houding*, *gesmolten boter*, *geslagen ijzer*, *gekrenkte hersens*, *gepelde garst*, *een verdacht persoon*; *een geslepen booswicht*, *een gegoed*, *bemiddeld* of *welgesteld burger*, *een gevleugeld paard*, *een gespierde arm*, *een bezield wezen*, *gevlamd hout*, *een beklante winkel*. Zoo zegt men zelfs *een gemaskerd bal*.

In het Nederduitsch, Hoogduitsch, Fransch en andere talen heeft het *zegwoord* alleen als *bepaling*, in den vorm van het *deelwoord*, een *objectieven vorm*: maar tot objective uitdrukking van een *gezeyle* wordt dan dit objectief deelwoord als complement bij de abstracte subjective zegwoorden *zijn* of *worden* gevoegd, en vervangt deze zamengestelde uitdrukking den *objectieven vorm*, zooals die in andere talen door verbuiging gevormd wordt (zooals b. v. *amatur*, *hij wordt bemind*, van *amat*, *hij bemint*). Zoo zegt men in het zoogenaamde *Présens*

(bl. 20) b. v. *De boom wordt geplant*, en in het *Perfectum*: *De boom is geplant*. — Dezen objectieven zin hebben echter die uitdrukkingen niet, wanneer het objectief deelwoord in de beteekenis van een bijvoeglijk naamwoord gebruikt wordt, b. v. *Hij wordt*, of *Hij is, bedroefd, beangst, bevreesd; De tafel is gedekt; Het boek is ingebonden*.

De uitdrukking van het gezegde blijft dus zóó toch altijd in het hoofdwoord van het gezegde den *subjectiven* vorm behouden; en dezelfde zamengestelde uitdrukking door het objectief deelwoord met het zegwoord *zijn* dient ook tot beteekenis van het zoogenaamde *Perfectum* in de *subjective* wijze van uitdrukking; b. v. *Hij is gevallen; Hij is ingeslapen; Hij is naar den Haag gewandeld*. In andere gevallen wordt daartoe het zegwoord *hebben* gebruikt; b. v. *Hij heeft gegeten; Hij heeft geslapen; Hij heeft gewandeld*.

Dat de uitdrukking van een gezegde door middel van een *subjectief* zegwoord een *objectieven* zin kan hebben, wanneer bij dat zegwoord tot complement of aanvulling het *objectief* deelwoord gevoegd wordt, laat zich gemakkelijk begrijpen: maar hoe kan diezelfde wijze van uitdrukking ook een *subjective* beteekenis hebben? Waarom heeft de uitdrukking een *objectieven* zin in *De boom is gevelt*, maar een *subjectiven* in *De boom is gevallen*? — Om dit te begrijpen, moet men een tweërlei, aanmerkelijk verschillende, beteekenis van den *objectieven* vorm of het zoogenaamde *Passief* onderscheiden. In het algemeen beteekent het, ja, een *accident* van iets als van een *object*, en het *objective* of zoogenaamde *passive* deelwoord beteekent een *accidentele gesteldheid van iets*, dat als een *object* beschouwd wordt; maar zulk een *accident* of *accidentele gesteldheid* kan voorgesteld worden als teweeggebracht, veroorzaakt of bewerkt door een *subject*, maar ook niet. Wanneer men zegt, dat een boom *gevelt wordt* of *geveld is*, dan wordt een *accidentele gesteldheid van den boom* beteekend, die veroorzaakt wordt of is door een *subject*: maar, zegt men,

dat een boom *gevallen* is, dan beteekent men een louter accidentele gesteldheid, zonder dat daarbij aan een *súbject* als oorzaak of bewerker in het allerminste gedacht wordt. *Gevallen* heeft ook wel een *objectiven* zin: het heeft niet de beteekenis van een accident, dat voortkomt uit een als *súbject* beschouwd voorwerp: maar het heeft geen *objectiven* zin in *tegenoverstelling* van een *súbject*. — Om deze twee verschillende beteekenissen van de objective wijze van uitdrukking, die natuurlijk ook in de taal onderscheiden kunnen worden (gelijk dit in het Javaansch plaats heeft), ook met verschillende benamingen te onderscheiden, kan men de *ééne*, zooals in *De boom is geveld*, de *objective*, en de andere, zooals in *De boom is gevallen*, de *accidentele* wijze van uitdrukking, of, indien men de benaming *Passief* als louteren *kunstterm* gebruikt, de eerste het *objectief*, en de andere het *accidenteel*, *Passief* noemen. — Dat men nu in de Grammatica van het Nederduitsch zulk een uitdrukking, als *De boom is gevallen*, als het Perfectum van den *activen* (*subjectiven*) vorm beschouwt, dat heeft geen andere rede, dan dat zulk een accident, als *vallen*, alleen in het Perfectum met het accidenteel Passief aan een onderwerp als aan een *object*, maar anders in den activen (*subjectiven*) vorm aan een onderwerp als *súbject*, toegeschreven wordt. En, hoe dit zoo geschieden kan, is gemakkelijk te begrijpen, wanneer men maar bedenkt, wat boven (op bl. 97) reeds met een enkel woord is aangeduid, dat een objectief accident, zooals door het objectief deelwoord beteekend wordt, niet alleen voorgesteld kan worden als teweeggebracht door iets anders als *door een súbject*, maar ook, zooals wij werkelijk dikwijls denken en zeggen, als *van zelf* gekomen, en dus als een gesteldheid, waartoo iets *uit zich zelf* gekomen is. Maar, wordt nu in dezen zin een accident aan een onderwerp toegeschreven, dan is de uitdrukking natuurlijk de *subjective*.

En zoo zal het dan ook niet moeijelijk te verklaren zijn,

wat onderscheid van zin en beteekenis er in het Nederduitsch is tusschen die tweecërlei uitdrukking van het Perfectum van een subjectief (actief) zegwoord door middel van de woorden *zijn* en *hebben*: zooals bij voorbeeld in *Hij is ingeslapen* en *Hij heeft geslapen*, of in *De boom is gegroeid* en *De boom heeft gebloeid*. De uitdrukking met *zijn* heeft werkelijk, zooals wij gezien hebben, geen *subjectiven* (*activen*) zin, maar een *objectiven*: het is het *accidenteel Passief*. Alleen de uitdrukking met *hebben* heeft werkelijk een *subjectiven* zin, ofschoon het bijgevoegde *objectief deelwoord* een *accidenteel gesteldheid* beteekent. Trouwens deze *accidenteel gesteldheid* wordt door de constructie met het woord *hebben* niet eenvoudig voorgesteld als een *accidenteel gesteldheid*, maar als het *object* van het onderwerp, zoodat dit onderwerp daarentegen beschouwd wordt als het *subject*, terwijl die *accidenteel gesteldheid* het *bedoelde* of *bewerkte object* is, en als reeds door het *subject verkregen*; — daarom wordt het woord *hebben*, en wel in het *Présens*, gebruikt. — Van sommige zegwoorden worden met verschillende beteekenis beide uitdrukkingen gebruikt; bij voorbeeld: *Ik ben hem gevolgd*, en *Ik heb hem gevolgd*; *Ik ben naar den Haag gewandeld*, en *Ik heb een uur gewandeld*; *Ik ben*, en *Ik heb*, *de stad rondgewandeld*. Het eerste beteekent, wat *gebeurd*, het laatste, wat door een *subject gedaan* is.

Heeft een zegwoord als deelwoord den zin van een bijvoeglijk naamwoord, dan kan het ook, even als het bijvoeglijk naamwoord, tot benaming van een voorwerp, en dus als *zelfstandig naamwoord*, gebruikt worden; b. v. *de medelijdende*, *een slapende*, *de levenden*, *het blinkende*; *de gevangene*, *een bedroefde*, *het geschrevene*, *een gedachte*.

Zóó, als zelfstandig naamwoord gebruikt, beteekent het zegwoord een *voorwerp*, een *subject* of *object*, met het *actident*, dat door het zegwoord beteekend wordt. Maar ook het *accident* zelf kan als *voorwerp* voorgesteld en als zoodanig, en

dus als zelfstandig naamwoord, met het zegwoord benoemd worden: en ook hiervoor heeft men in de Indo-germaansche talen een bijzonderen vorm, namelijk den *Infinitief* of de *onbepaalde wijs* van het zegwoord; b. v. *Mijn spelen is leeren, mijn leeren is spelen: waarom zou mij dan het leeren vervelen. Ik kan het lachen niet laten.* Ja, ook de zegwoorden *vervelen* en *laten* zijn in deze voorbeelden als *naamwoorden* gebruikt, als bepalingen van de zegwoorden *zou* en *kan*, die de hoofdwoorden van het gezegde zijn. De constructie van den zin is toch volkomen dezelfde, als men zegt, *Wilt gij ontbijt?* en als men zegt: *Wilt gij ontbijten?* — volkomen dezelfde, als men zegt, *Zij ZAG dansen;* en als men zegt: *Zij KAN dansen, Zij WIL dansen, Zij MAG dansen, Zij ZAL dansen, Zij GAAT dansen.* In al zulke zinnen beteekent de Infinitief een *voorwerp*. — De Infinitief wordt dan gebruikt, wanneer men een accident wil *noemen*, zonder die wijziging, die de beteekenis van den grammatischen vorm van een *ander* substantief er aan geven zou; b. v. *Ik hoor fluiten.* Zegt men, *Ik hoor gefluit;* dan zegt men wel ongeveer, maar niet geheel, hetzelfde: want *gefluit* beteekent een *door fluiten teweeggebracht geluid*. — De Infinitief is echter een naamwoord, dat ook zelf in zijn grammatischen vorm een eigene, bijzonder gewijzigde beteekenis heeft, namelijk door zijn *of subjectiven of objectiven* vorm. Zegt men, *Ik hoor zingen;* dan beteekent *zingen* een accident als toegeschreven aan een, hoezeer geheel onbepaald, *subjeet*, — het zingen van iemand die zingt, of van personen die zingen. *Gezongen worden* daarentegen beteekent het accident van het *object*; b. v. *Het volkslied zal gezongen worden door den Heer N. Zóó* worden beide vormen tegelijk, ieder in zijn eigen beteekenis, gebruikt in dezen éénen zin: *Ik wil zelf gehoorzamen, maar ook gehoorzaamd worden.* — Door dezen *subjectiven* of *objectiven* vorm, waardoor het accident *of*

aan een *súbject*, of aan een *óbject* wordt toegeschreven, blijft de *Infinitief* een zegwoord ofschoon het overigens in den aard, in de functie en constructie, van het zelfstandig *naamwoord deelt*, en om deze rede met even veel regt ook *Particip* of *deelwoord* had kunnen genoemd worden, als het zegwoord, wanneer het in de functie en constructie van het *bijvoeglijk naamwoord* deelt. Zuivere naamwoorden hebben ook wel een of *subjectiven* of *objectiven* vorm, zooals *bakker* en *gebak*, *wandeling* en *gewandeld*: maar dan hebben zij dien vorm als benaming van een zelf als *súbject* of *óbject* benoemd voorwerp, niet als benaming van een aan een *súbject* of *óbject* plaats hebbend of gebeurend accident als voorwerp. — De *Infinitief* kan echter door het spraakgebruik ook de beteekenis van een zuiver *substantief* of *zelfstandig naamwoord* krijgen, gelijk een *Particip* die dikwijls van een *adjectief* of *bijvoeglijk naamwoord* krijgt (bl. 98); bij voorbeeld als men zegt: *Het leven is kort; Het eten staat gereed; Het zeggen is, dat hij morgen komen zal.*

Van den *Infinitief* met het woordje *te* (een verkorting van *toe*, het Hoogduitsche *zu*) hebben wij in het Hollandsch een zamengestelde uitdrukking, die denzelfden zin heeft als hetgeen in het Latijn op onderscheidene wijzen met één woord beteekend en dan of *Supinum*, of *Gerundium*, of *Participium Gerundivum*, genoemd wordt: zooals in de volgende voorbeelden: *Ik verlang te rusten; Hij besloot te vertrekken; Zij meende te bezwijken; Hij schaaft zich (of Hij schroomt) zijn misslag te bekenen; Hij kwam (of raakte) te vallen; de vrees van te verliezen; een voorwendsel om thuis te blijven, zonder een woord te spreken; Des morgens lang te slapen, te geeuwen en te gapen, staat leelijk voor een kind; Het is beter te zwijgen; Ik ben blij (of Ik verheug mij) u te zien; Hij staat te wachten; Het hangt te slingeren; Hij zal te beven; Ik heb mijn beurs te be-*

waren gegeven; *Ik heb morgen geld te ontvangen, maar ik heb nu geld te betalen; Het is te betreuren, maar het was te voorzien; Het blijft nog een week lang te zien; Het is niet uit te staan; een nader te bepalen uur; een ligt te verteren kost.* — Het is duidelijk, dat deze zamengestelde uitdrukking, ofschoon zij niet zulk een volkomene grammatische eenheid heeft, toch even zoo goed de uitdrukking van één gewijzigd begrip is, als bij voorbeeld het objectief deelwoord, dat met het voorvoegsel *ge* gevormd wordt: *te zien* en *uit te staan*, bij voorbeeld, beteekenen even goed slechts een logische wijziging van de begrippen *zien* en *uitstaan*, als *gezien* en *uitgestaan*. Blijkbaar staat de beteekenis zelfs in tegenstelling met die van dat objectief deelwoord, zooals ieder gevoelen zal, die *Ik heb gezien* vergelijkt met *Ik heb te zien*, en *Het is gezien* met *Het is te zien*. — Ook met andere zelfstandige naamwoorden wordt het woordje *te* op dezelfde wijze zamengesteld, om een benaming van *accidentele hoedanigheid, toestand of gesteldheid* te vormen; bij voorbeeld in *te koop, te voet, te boek, te schande, te gronde, te loor, te zoek, tevreden*. En even zoo beteekent ook de Infinitief van een zegwoord met dat woordje *te* er vóór een *accidentele gesteldheid*: maar tevens wordt hierdoor zulk een *wijziging van zin* beteekend, als men gewoon is een *modus* of *wijze*, of ook, hoewel verkeerdt, een *tijd*, te noemen, en die gevoeglijk met den in de Latijnsche grammatica gebruikelijken naam van *Gerundium* onderscheiden kan worden. Welke wijziging van zin er door beteekend wordt, blijkt uit de zoo even opgemerkte tegenstelling tegen den zin van het *objectief deelwoord*. Geleijk namelijk dit objectief deelwoord tot uitdrukking van het *Perfectum* dient (bl. 20 en bl. 98 en 99), zoo dient het Gerundium tot uitdrukking van het *Imperfectum*, wel niet in dien *ontkennenden zin*, dien dit kunstwoord heeft; om de *tegenstelling* tegen het *Perfectum* aan te duiden, maar in een *stelligen zin*,

zoodat het een *accidentele gesteldheid* beteekent, waarin een voorwerp in de gelegenheid, geschiktheid, mogelijkheid of noodzakelijkheid is om tot het accident, dat door het woord beteekend wordt, te komen of te geraken, en dat bijgevolg *nog niet volbracht, nog imperfectum*, is. Het heeft, even als het objectief deelwoord, een *objectiven* zin. Het beteekent, niet, zooals het subjectief deelwoord, een toestand, die van een persoon of zaak als *subjeet voortkomt*, maar een gesteldheid, die aan een persoon of zaak als *object overkomt* (al is het dan ook door zich zelf of van zelf): van het objectief deelwoord verschilt het evenwel daarin, dat in het objectief deelwoord een accident wordt voorgesteld als reeds werkelijk aan het object tot stand gekomen, maar in het Gerundium als een accident, dat nog een *object der gedachten* is, dat nog in de voorstelling bestaat, — dat nog *gebeuren moet of kan*. — Meestal wordt dit Gerundium als een complement van een ander zegwoord gebruikt; bij voorbeeld: *Hij kwam — of raakte — te vallen; Ik verlang te rusten; Zij meende te bezwijken*. En zoo ook, even als het objectief deelwoord (bl. 99), bij de zegwoorden *zijn* en *hebben*; bij voorbeeld: *Het is te betreuren, maar het was te voorzien; en Ik heb geld te ontvangen, maar ook te betalen*. Ook wordt het als complement gevoegd bij een zegwoord, dat een toestand beteekent, zooals *staan, liggen* en *zitten*, om een toestand te beteekenen van een subjeet of van een object, waarin het, zooals men zegt, *aan een accident subjeet of object is*, waarin het een accident ondergaat of ondervindt, of daaraan onderworpen, onderhevig of blootgesteld is, of waarin een accident aan een subjeet of object overkomt, wedervaart, te beurt valt, of hoe men het anders kan of moet uitdrukken, b. v. *Hij staat te wachten; Hij zat te beven; Hij lag te spartelen; Het hangt te slingeren; Het staat, of blijft, te bezien*. — Verder wordt het Gerundium ook gebruikt als complement

van een voorzetsel; bij voorbeeld: *op het punt van te vallen, om kort te gaan, zonder zich te bedenken*; en ook wel als onderwerp, bij voorbeeld: *Altijd te moeten knorren is vervelend*. — Eindelijk wordt het Gerundium ook, even als het deelwoord (bl. 98), in den zin van een *adjectief* of *bijvoeglijk naamwoord* gebruikt: en dan wordt in het Hollandsch de adverbiale of bijwoordelijke uitdrukking, die in deze taal tot Gerundium gebruikt wordt, ook even als een bijvoeglijk naamwoord verbogen; zooals bij voorbeeld in *door te stane beproeving*, even als in *door gestane beproeving*. — En zoo kan het dan ook, even als het bijvoeglijk naamwoord: tot benaming van een voorwerp, en dus als *zelfstandig naamwoord*, gebruikt worden (bl. 101); bij voorbeeld: *Het te ontvangene bedraagt minder dan het te betalene, zoodat er een te kort zal komen*. — Doch welke functie het Gerundium in den zin ook bekleeden mag, de beteekenis is altijd dezelfde: altijd beteekent het een *accidentele* of *eventuele gesteldheid* als *Imperfectum*, gelijk door het *objectief deelwoord* zulk een gesteldheid als *Perfectum* beteekend wordt.

2. Er is nog overig, de tweede ondersoort der benamingen van begrippen van accident te beschouwen, de benamingen van een *accident*, dat in een *gezegde* aan een voorwerp toegeschreven wordt, niet als iets dat *aan* het voorwerp *plaats heeft* of *gebeurt*, maar als een bijkomende *accidentele omstandigheid* (bl. 85), zooals een omstandigheid van *plaats*, of van *tijd*, of van een *accidentele betrekking* tot een ander voorwerp. Het logisch onderscheid tusschen deze twee soorten bestaat hierin, dat met een woord, dat een benaming van een *accident* van de eerste soort is, iets *onmiddellijk* in een *gezegde* aan een voorwerp wordt toegeschreven, zoodat het hoofdwoord van het *gezegde*, het *verbum* of *zegwoord*, is; terwijl dit met een benaming van bijkomende *accidentele omstandigheid* slechts *middellijk* geschiedt, bij wijze van *complement* of *aanvulling*;

waarom het dan ook, een *adverbiium* (in het Fransch *adverbe*) of *bijwoord* genoemd wordt. En niet alleen tot aanvulling of complement van hetgeen in een *gezegde* met een *zegwoord* aan een voorwerp toegeschreven wordt, maar even zoo tot aanvulling van hetgeen in een *bepaling* van een voorwerp met een *bijvoeglijk naamwoord*, of *deelwoord*, of *telwoord*, of andere *benaming van hoeveelheid*, aan een voorwerp wordt toegekend, en desgelijks eindelijk tot aanvulling van een *complement*, wordt zulk een *bijwoord* gebruikt.

Zulke *bijwoorden* nu, of benamingen van bijkomende *accidentele omstandigheid*, zijn *vooreerst* de benamingen van de onder de zinnen vallende *omstandigheden van plaats* of *plaatselijke betrekkingen*, dat wil zeggen, van de *betrekkingen*, waarin iets met of tot iets anders staat of komt *in de ruimte*; zooals *boven* en *beneden*, *vóór* en *achter*, *binnen* en *buiten*, *op* en *onder*, *in* en *uit*; *nevens*, *naast*, *bij* of *om* en *tusschen*; *langs* of *volgens* en *tegen*; *aan*, *tot*, *te* of *naar*, en *van* of *af*; *over* en *door*; *oost* en *west*. Zegt men bij voorbeeld: *De kinderen slapen boven*; dan is *slapen* de benaming van een *accident*, dat met het *hoofdwoord* van het *gezegde*, en dus met een *zegwoord*, aan het *súbject* wordt toegeschreven: maar *boven* is een benaming van een *accidentele omstandigheid* van plaats, die tot *complement* of *aanvulling* van hetgeen men zeggen wil, met een *bijwoord*, er bijgevoegd wordt. Zoo ook, als men zegt: *de boven slapende kinderen*.

Maar zulke benamingen van *accidentele omstandigheden* van plaats worden dan *ten tweeden* ook *figuurlijk* gebruikt tot het beteekenen van *omstandigheden van tijd* of *tijdelijke betrekkingen*, dat wil zeggen, van *betrekkingen*, waarin iets met of tot iets anders staat of komt *in den tijd*; want den *tijd* stelt de mensch zich voor de verbeelding als een *uitgestrektheid in de ruimte*. Zoo worden bij voorbeeld *vóór*, *op*, *in*, *te*, *tegen*, *om* en *over* ook van *tijdelijke betrekkingen* gebruikt. Er bestaan

echter ook eigene benamingen voor, zooals *na* (in plaats van *achter*), *sedert* (in plaats van *van af*), *tevens* (in plaats van *nevens*); *gister*, *heden*, *morgen*; *straks*, *terstond*, *dra*.

Even zoo worden zij *ten derden* ook figuurlijk gebruikt tot het beteekenen van *reële omstandigheden* of *werkelijke betrekkingen*, dat wil zeggen, van *betrekkingen*, waarin iets met of tot iets anders staat of komt door *werkelijke aanraking* of *verbinding* door een *werking*, *kracht* of *invloed*. Trouwens alle *werkelijke* relatie, alle *reële* aanraking of verbinding, heeft plaats in de *ruimte* of in den *tijd*. Zoo zegt men bij voorbeeld *een leugen uit nood*. Zóó wordt de leugen voorgesteld als *voortkomende uit den nood*, als *uit een plaats*, *uit een bron*, en de nood als den leugen *voortbrengend*, gelijk een bron water voortbrengt. Zoo ook *rijk door vlijt*, *groot van verstand*, *middel tegen bederf*, *geld tot belooning*, *een brief aan zijn vader*, enz. enz. — Ook zijn er voor deze soort van betrekking eigene benamingen, zooals *mede* of *met*, *jegens*, *behalven*, *uitgezonderd*, en vele andere meer.

En tot deze soort van betrekking behoort dan *eigenlijk* ook de *logische* betrekking tusschen *subjeet* en *object*, wanneer die met een afzonderlijk woord beteekend wordt. Trouwens de betrekking van een subjeet tot een object is niet enkel een *logische*, die enkel en alleen in het denken en in de uitdrukking der gedachten door middel der rede plaats heeft: zij bestaat ook wel degelijk in de *werkelijkheid*. Ook wordt met de beteekening en uitdrukking van die betrekking in het denken of spreken, al is die een louter *logische*, toch ook zeer dikwijls, of liever meestal, een *reële* of *werkelijke* betrekking bedoeld. Zij kan dus ook als een *reële* in de taal uitgedrukt worden. In vele talen wordt dus zulk een betrekking wel dikwijls, als een *logische*, door één der *naamvallen*, of ook allèen door de *logische constructie* van den zin, beteekend: doch het geschiedt ook, als een *reële* betrekking, door afzou-

derlijke woorden, zooals in het Hollandsch door *van, uit, door, aan, tot*, en dergelijke. Zelfs kan men als zeker stellen, dat ook die uitgangen, die men naamvallen noemt, oorspronkelijk alle zulk een *reële* beteekenis gehad hebben: de *logische* is er maar aan gehecht.

Maar zulk een *logische* beteekenis wordt dan niet enkel gehecht aan de *naamvallen*, die in de taal bepaaldelijk en uitsluitend daartoe dienen, om de logische betrekkingen tusschen sùbject en óbject aan te duiden. Alle benamingen, die een betrekking beteekenen, welke in den eigenlijken zin van het woord een *werkelijke* betrekking genoemd mag worden, hebben die beteekenis alleen door den *logischen* zin, die er aan gehecht wordt. Door middel van de zinnelijke gewaarwording, waaruit al de met bijzondere benamingen onderscheidene en bestempelde begrippen eigenlijk ontleend zijn, verkrijgt de mensch geen begrippen van eigenlijk gezegde *werkelijke* betrekking en verbinding der dingen onder elkander. Door de zinnelijke gewaarwording krijgt hij alleen kennis of *notie* en begrip van hetgeen plaats heeft in de *ruimte* en in den *tijd*, alleen van een *nevens* en *na* elkander en van *beweging* en *opvolging*. Als hij een steen ziet vallen, dan *ziet* hij niets anders, dan een *beweging*: dat hier een *werking* plaats heeft (*bewerkt* of *veroorzaakt* door de zwaarte van den steen of de aantrekkingskracht van de aarde), daarvan *ziet* of *verneemt* hij volstrekt niets. En, als hij dien steen *op* een glasruit van een broeiraam *ziet* neêrkomen, dan *ziet* hij ook dit wel; als ook, dat het glasruit, dat *zoo even* heel was, *nu* daarop of *daarna*, in stukken is: dit *gevolg* *ziet* hij wel: maar, dat de val van den steen hiervan de *oorzaak* was, dat dit door het vallen van den steen *bewerkt* is, dat zag hij niet. Neen, de begrippen van *werking*, van *bewerkende oorzaak*, van *een gevolg*, heeft de mensch alleen uit *zich zelf*, uit zijn eigen ziel, uit zijn *zelfsbewustzijn*, waarin *hij* *zich* als de *oorzaak* of

bewerker van zijn daden bewust wordt. Daaruit alleen heeft hij dus ook het begrip van gevolg als *uitwerking*: daaruit alleen ook de begrippen van *middel* en van *doel*. *Doel* is dat, wat hij in zijn zelfsbewustzijn zich voorstelt als een *object*, dat hij als *subjeet* wil bewerken of veroorzaken: *middel* is een ander *object*, dat hij zich voorstelt eerst zóó te bewerken, dat het vervolgens als *subjeet* de *bewerkende oorzaak* wordt van dat eerste *object*, van zijn *doel*. — Zoo zijn dus die begrippen van *oorzaak* en *middel* en *doel* slechts wijzigingen van de *logische* begrippen van *subjeet* en *object*. Als wij spreken van een *leugen uit nood*, dan wordt de *nood* als een *subjeet* gedacht, dat den *leugen* als een *object* veroorzaakt en bewerkt. Als wij spreken van *geld tot belooning*, dan is de zin, dat de *belooning* een *object* als *doel* is, en het *geld* een *object* als *middel*, maar dat tevens als *subjeet* dat doel bewerkt of teweegbrengt. En die begrippen, als ook die van *werking*, *bewerking* en *uitwerking*, worden niet *eigenlijk* door de woorden beteekend, maar worden door de menschelijke *rede* tot uitdrukking van den zin der gedachten alleen maar aan de woorden *gehecht*. De beteekenis van die begrippen is altijd slechts een *logische* zin of beteekenis der woorden, — of van de woordvormen of van de wijze van uitdrukking. Op zich zelf beteekenen de woorden geen andere betrekking of verbinding der dingen, dan een betrekking van *plaats* of van *tijd*.

Ten vierden eindelijk wordt zulk een benaming van accidentele omstandigheid of betrekking ook gebruikt tot het beteekenen van een *comparative betrekking*, dat wil zeggen, van de *betrekking*, waarin iets tot iets anders staat, wanneer het nevens dit andere voor den geest gesteld en er bij *vergeleken* wordt, en dat dus ook niets anders dan een *logische* betrekking is; zooals *boven verwachting*, *onder de maat*. Eigene benamingen voor deze soort van betrekking zijn woorden als *insgelijks*, *als* en *dan*; bij voorbeeld: *ouder als*, of *dan*, *ik*.

Zulk een benaming nu van een begrip van iets als een *accidentele omstandigheid* of *betrekking* wordt, zooals wij gezien hebben (bl. 106), omdat het tot aanvulling *bij* een ander woord gevoegd wordt een *Adverbium* (in het Fransch *adverbe*) of *Bijwoord* genoemd. Maar even zóó wordt een benaming van een *hoedanigheid*, een *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord*, genoemd, wanneer daarmee in een zin niet een hoedanigheid van een *voorwerp*, maar een *hoedanigheid, toestand* of *gesteldheid* van een ander *adjunct* of *accident*, en dus een *wijze-hoe* of eenige *wijziging*, beteekend wordt; b. v. *donker groen, langwerpig rond, zwaar beladen, langzaam gaan, verstandig behandeld worden, nuttig werkzaam zijn, brandend heet, grievend beledigen, verkeerd verstaan, verheven, of ongedwongen, spreken, gematigd handelen, bekrompen denken, vroeg of laat opstaan, later naar bed gaan.*

Andere bijwoorden verschillen van een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord slechts een weinig in vorm, zooals hij voorbeeld *zijdelings, dagelijks, ras, gaarn, vervolgens* en *doorgaans*, van *zijdelingsch, dagelijksch, rasch, graag, vervolgend* en *doorgaand*. In het Hollandsch hebben eenige volkomen denzelfden vorm als een objectief deelwoord met het voorvoegsel *be*, ofschoon zij anders als deelwoord niet gebruikt worden; bij voorbeeld *benoorden* en *bezijden*, van *noord* en *zijde*: en even zóó *zijn buiten* en *binnen* van *uit* en *in* gevormd. Maar, hoedanig de grammatische vorm van een bijwoord ook wezen mag, en waarvan de verklaring tot de Grammatica behoort; *de zin of beteekenis is altijd dezelfde als van een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord*: altijd beteekent het een *hoedanigheid, toestand* of *gesteldheid*. Trouwens, wat is een *omstandigheid* van plaats of van tijd, waarin iets verkeert, of een *betrekking*, waarin iets tot iets anders staat; wat is dat anders dan een *toestand* of *gesteldheid*? Beteekenen bij voorbeeld *vóór* en *achter* niet dezelfde betrekking of ge-

steldheid, als de bijvoeglijke naamwoorden *voorste* en *achterste*? Gelijk zij in *zamengestelde* naamwoorden, zooals in *voorwielen* of *achterwielen*, in plaats van *voorste* of *achterste wielen*, volkomen denzelfden zin hebben; zoo ook in *zamenstelling* met, dat is als *bijwoord bij*, een *zegwoord*; bij voorbeeld: *Hij ging voor*; dat wil zeggen: *Hij ging de voorste*, of *zoodanig*, dat *hij de voorste was*. De *menschen boven* beteekent de *boven* of *hooger zijnde* of *wonende menschen*. *Hij heeft den wind tegen*, beteekent volkomen hetzelfde, als in het Fransch *Il a le vent contraire*: maar *contraire* is een *bijvoeglijk naamwoord*.

Alleen het *gebruik* bepaalt dus, of men een woord een *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord*, dan wel een *bijwoord*, noemt. *Zwaar*, zeggen wij, is een *bijvoeglijk naamwoord*: maar in *zwaar beladen* wordt het een *bijwoord* genoemd. *Grievend* is een *deelwoord* van het *zegwoord grieven*: maar wij noemen het een *bijwoord* in *grievend beledigen*, of *grievend beledigd*. Een *bijwoord* is dus een *benaming van een adjunct of accidenteel adjunct*, wanneer het gebruikt wordt tot *bepaling* — niet van een voorwerp, maar — van een *adjunct of accident*, en dus tot *complement* of *aanvulling bij* een *benaming van een adjunct of accident* (een *bijvoeglijk naamwoord, zegwoord of deelwoord*) gevoegd wordt, even als een *bijvoeglijk naamwoord bij* een *benaming van een voorwerp* (een *zelfstandig naamwoord*): en, als men een woord *altijd* een *bijwoord* noemt, ook dan, wanneer het tot *bepaling van een voorwerp* gebruikt wordt; zooals *boven*, ook als men zegt *de menschen boven*; dan geschiedt dit, omdat zulk een woord *eigenlijk* in het spraakgebruik tot *aanvulling van een adjunct of accident*, en dus als *bijwoord*, gebruikt wordt, en wel ook, tot *bepaling bij* een *benaming van een voorwerp* gevoegd, den zin van een *bijvoeglijk naamwoord of deelwoord* kan hebben, maar dan toch niet de *verbuiging* van een *bijvoeglijk naamwoord of deelwoord aanneemt*. Een *bijvoeglijk naamwoord of deelwoord daarentegen legt*, wanneer

het tot aanvulling *bij* een benaming van een adjunct of accident gebruikt wordt, *de verbuiging af*, en daarom *noemen* wij het dan ook een *bijwoord*.

Een *adverbium* of *bijwoord* wordt echter een *prépositie* of *voorzetsel* genoemd, wanneer het *door de benaming van een voorwerp bepaald* of *aangevuld* wordt. Zoo is *buiten* of *boven* een *bijwoord*, als men zegt *Hij woont buiten*, of *Hij woont boven*; maar een *voorzetsel*, wanneer men zegt: *Hij woont buiten de stad*, of *Hij woont boven een bakker*. En zoo worden ook de bijvoeglijke naamwoorden en deelwoorden *overeenkomstig*, *betrekkelijk*, *aangaande*, *betreffende* en *belangende*, even als bij voorbeeld *omtrent* en *volgens*, tot *bijwoorden met een complement*, en dus als *voorzetsels*, gebruikt, als men bij voorbeeld zegt: *Handel aangaande deze zaak overeenkomstig zijn te kennen gegeven verlangen*. Deze en andere *voorzetsels* zijn alleen, zonder *complement*, en dus als *bijwoorden*, niet meer in gebruik, zooals *van*, *tot*, *behalven*, *luidens*, *jegens*. Soms tijds verschilt het *voorzetsel* van het *bijwoord* een weinig in vorm. Zoo is *mede* of *meê* een *bijwoord*, en *met* een *voorzetsel*. — Met de benaming *voorzetsel* moet men het, even als met andere *kunstlermen*, zoo naauw niet nemen: want het wordt ook wel *achter* de bepaling gezet; b. v. in *mij aangaande*, *welstaans halven*, en andere meer. — Dat ook een *conjunctie* of *voegwoord* meestal niets anders dan een *bijwoord* of *voorzetsel* is, zal ons beneden blijken.

Behalven deze verdeeling der benamingen van bepaalde begrippen in verschillende soorten naar de *logische beteekenis in den zin* en dus als *bestanddeelen der rede*, kunnen de woorden ook nog naar de *wijze van uitdrukking* of *benoeming* van een

begrip onderscheiden worden in *positive* of *stellige* en *negative* of *ontkenkende* benamingen; zooals *rein* en *onrein*, *bezoedeld* en *onbezoedeld*, *geleerd* en *ongeleerd*, *sterflijk* en *onsterflijk*, *regt* en *onregt*, *genoegen* en *ongenoegen*, *vergenoegen* en *misnoegen*, *krachtig* en *krachteloos*, *meêdoogend* en *onmeêdoogend* of *meêdoogenloos*. — Dikwijls beschouwt men dit onderscheid van *uitdrukking* of *benoeming* ook als een wezenlijk onderscheid van *beteekenis*. Een *positive* benaming, zegt men, beteekent een stellige en bepaalde hoedanigheid, een *negative* alleen de afwezigheid of het gemis van een hoedanigheid, zoodat zij wel beteekent, wat iets *niet is*, maar niet, wat iets *wel is*. Een *positive* benaming, zegt men, heeft haar zin en beteekenis in zich zelf, een *negative* alleen door vergelijking met het tegenovergestelde *positive*. — Doch hierbij moet in de eerste plaats opgemerkt worden, dat, wanneer een *positive* benaming een zeker *gebrek* beteekent, dan ten minsten de tegenovergestelde *negative*, daar zij de *afwezigheid* of het *niet hebben van dat gebrek* uitdrukt, wel degelijk een *positive* beteekenis heeft. Hebben bij voorbeeld de woorden *onberlekt* of *vlekkeloos*, *onbezoedeld* of *onbesmet*, *onsterflijk*, *oneindig*, *onbegrensd*, *onafhankelijk*, *onbekrompen*, *onkoopbaar*, *onberispelijk*, en dergelijke, niet werkelijk een zeer *positive* beteekenis? Kan men, wanneer men van een *onafhankelijk* karakter spreekt, wel zeggen, dat men dan wel zegt, wat het karakter *niet is*, maar niet, wat het *wel is*. Even zoo, wanneer een *negative* benaming in een *ontkenkende* stelling (bl. 9) gebruikt wordt; zooals bij voorbeeld, wanneer men zegt: *Dat is niet onbillijk*. Maar ook buitendien en in alle gevallen heeft zulk een *negative* benaming, als het wel beschouwd wordt, als *onderscheidend kenmerk* van een begrip even goed een *positive*, *stellige* en *bepaalde* beteekenis, als een *positive* benaming: en wat is een woord als benaming van een begrip anders, dan een zinnebeeldig *teeken*, *kenteeken* of *kenmerk* van een bepaald begrip, om het daardoor van alle an-

dere begrippen te *onderscheiden*? Men zie bladz. 53. Waarom zou een woord als *oneven*, *onaangenaam*, *onrijp* of *onecht*, gerekend kunnen worden een minder stellig en bepaald onderscheidend kenmerk te wezen, als *even*, *aangenaam*, *rijp* of *echt*? Waarom een woord als *ongevoelig* of *gevoelloos*, en *onverschillig* of *onachtzaam*, minder dan bij voorbeeld een woord als *blind* of *doof*? Alle onderscheiding van *soorten* van hetgeen onder één hoofdsort begrepen is, en dus alle onderscheid van benaming van het tegenovergestelde, heeft alleen daarin zijn grond, dat aan het ééne een hoedanigheid, waardoor het zich onderscheidt, wordt *opgemerkt*, die aan het andere *niet opgemerkt* wordt: maar dit is ook dan waar, wanneer de benamingen van beide in de taal *positief* zijn, zooals bij voorbeeld *mensch* en *dier*: want, wat ook de oorspronkelijke zin van deze twee woorden wezen mag, het onderscheid van beteekenis, dat er tusschen beide, als benamingen van twee tegenovergestelde soorten van zinnelijke wezens, werkelijk voor ons bestaat, is geen ander dan dat van *redelijk* en *onredelijk* wezen. Het onderscheid tusschen *positive* en *negative* woorden of benamingen bestaat dus wezenlijk alleen maar in een verschillende *wijze van benoeming*, die daarin haar grond heeft, dat bij de benoeming aan het ééne van de twee begrippen, die men onderscheidt, een hoedanigheid, die tot onderscheidend kenmerk dienen kan, opgemerkt wordt, aan het andere niet: maar de negative benaming, waarmee men dan dit laatste onderscheiden kan, is dan even goed een stellig en bepaald onderscheidend kenmerk, als de positive benaming van het eerste. Van *negative begrippen* kan men, zonder een ongerijmdheid te zeggen, niet eens spreken. Ieder *begrip* is een *bepaald* begrip, een *bepaald* vak of *bepaalde* sfeer van het algemeene in onze voorstellingen (men zie de *Zielkunde*, bl. 135). Maar dan moet immers een *woord*, dat zulk een begrip *beteekent*, als *benaming van een bepaald be-*

grip, ook altijd een *bepaalde*, *positive* beteekenis hebben: het is altijd een *bepaalde*, *positive* benaming, als *bepaald* onderscheidend kenteeken, van een *bepaald* begrip. Indien het *negatief* uitgedrukt is, dan behoort dit tot de *wijze van benaming*, en dus tot den *grammaticischen vorm* van het woord (bl. 51). Deze grammatische vorm heeft zeker ook *zin* en *beteekenis*, maar slechts een *logische*, slechts een *modale* beteekenis voor de *wijze van uitdrukking*, — voor de *wijze* waarop een begrip in de taal door middel der rede, en dus door een woord, beteekend of *benoemd* wordt, — niet voor het *begrip* zelf, dat er door beteekend of benoemd wordt. De ontleding en verklaring van den *grammaticischen vorm* van een woord behoort tot de *Grammatica*. En zoo behoort ook tot de *Grammatica* de vraag, of in het *Hollandsch* de voorvoegsels *on-* en *mis-*, en *wan-* en *ont-*, en het aanhechtsel *-loos*, eigenlijk wel een *negative*, en niet veeleer een *positive* beteekenis hebben, zoowel als bij voorbeeld de woorden *mis* en *missen*, en *los*.

Na deze beschouwing van die eerste en talrijkste klasse van woorden, die de uitdrukkingen of *benamingen van bepaalde begrippen* zijn, moeten wij nu nog kortelijk de *tweede* klasse van woorden beschouwen, die in vergelijking van de eerste klasse slechts weinige in getal zijn, en die wij boven (bl. 53), in onderscheiding en tegenstelling der *begripswoorden*, met de benaming van *rede-woorden* bestempeld hebben, maar die ook wel *modale woorden* genoemd worden; woorden, die alleen maar *logische* beteekenis hebben voor een *modaliteit* of wijze van uitdrukking van den zin der gedachten, en aan deze uitdrukking door middel van *begripswoorden* alleen nog maar

een *logische wijziging* geven. Men noemt deze klasse van woorden ook wel *vormwoorden*, daar men dan onder *vorm* de *wijze van uitdrukking* verstaat, en ook wel verstaan kan: maar de zamenstelling in de benaming *vormwoorden* is duister van beteekenis, en onder *vorm* in den zin van *wijze van uitdrukking* verstaat men algemeen den grammaticalen vorm van een woord of den *woordvorm*. — Die *redewoorden* nu zijn voor een groot gedeelte de zoogenaamde *voornaamwoorden* en *lidwoorden*. Een *voornaamwoord* noemt men namelijk een woord, dat wel geen *benaming van een begrip*, geen benaming van een voorwerp, adjunct of accident is, maar *voor* of *in plaats* van zulk een benaming gebruikt wordt. Zoo is bij voorbeeld het woord *deze* geen *benaming* van iets: het dient alleen maar om iets *aan te wijzen*: maar, als ik zeg *deze pen*, dan dient de aanwijzing door het woord *deze* voor of in plaats van de benaming van een onderscheidend kenmerk, of een hoedanigheid of omstandigheid, waardoor de pen, die door mij aangewezen wordt, van *andere* pennen, van *die* pen, van *gene* of *gindsche* pen, of van *vorige* pennen, onderscheiden is. Het is dus een *bijvoeglijk voornaamwoord*. En, zegt men bij voorbeeld, *Dit bevat mij niet*; dan is het woord *dit* een *zelfstandig voornaamwoord*, omdat het gebezigd wordt voor of in plaats van een benaming van een voorwerp en dus in plaats van een *zelfstandig naamwoord*. Even zoo is *hier* een voornaamwoord; omdat het voor of in plaats van de benaming van een plaats, bij voorbeeld in plaats van *te Delft*, gebruikt wordt; en, daar men zulk een benaming van plaats een *bijwoord* noemt, zoo kan het gevoeglijk een *bijwoordelijk voornaamwoord* genoemd worden. — Een *lidwoord* noemt men een woordje, dat geen benaming van een begrip is en ook niet voor of in plaats van zulk een benaming gebruikt wordt, maar dat, toonloos bij de benaming van een voorwerp gevoegd, aan den zin of de bedoeling van deze benaming een bepaalde wijziging geeft,

zoodat het dus beschouwd wordt als tot de benaming van het geen men bedoelt, zelf te behooren en er een *lid* of deel van uit te maken. — Andere redewoorden worden in de grammatica *hulpwoorden* genoemd, omdat zij namelijk hetzelfde beteekenen, wat anders of in andere talen door een *grammatischen vorm* uitgedrukt wordt, en dus bij gebrek van zulk een grammatischen vorm tot *behulp* schijnen te dienen. Zoo wordt het zegwoord *zullen* een *hulpwoord* genoemd tot uitdrukking van den zoogenaamden *toekomenden tijd* (bl. 21). — Nog andere zijn onder den naam van *interjecties* of *tusschenwerpsels* bekend. — De overigen worden, omdat zij even als de bijwoorden een omstandigheid of wijziging beteekenen, gewoonlijk mede onder de benaming *bijwoorden* begrepen, of, indien zij door een benaming van een voorwerp bepaald worden, *voorzetsels* (bl. 113) genoemd.

Vele van deze redewoorden zijn eigenlijk en oorspronkelijk *begripswoorden*, zooals bij voorbeeld het lidwoord *een*, het hulpwoord *hebben*, de bijwoorden *ligt* en *waarschijnlijk* en de voorzetsels *van* en *te*: maar hier beschouwen wij zulke woorden alleen naar de figuurlijke of overdragtelijke, naar de *logische*, beteekenis, die zij hebben door het spraakgebruik.

Niet in alle talen vindt men zulke redewoorden in denzelfden overvloed: in die talen, die het rijkst daaraan zijn, zooals in het Hollandsch, trefst men de volgende aan.

a. *Demonstrative* of *aanwijzende voornaamwoorden* worden die woorden genoemd, die eigenlijk in de taal dezelfde beteekenis hebben, als een aanwijzing met den vinger of door middel van andere gebaren in de werkelijkheid. Alle *benamingen van begrippen* hebben een *algemeene* beteekenis (bl. 58 vlgg.); de *aanwijzende voornaamwoorden* dienen om het *bepaalde bijzondere* of *enkele* te beteekenen. Zoo beteekent *dit papier* of een *bepaalde bijzondere soort* van papier, of

een bepaald enkel stuk papier; en hier beteekent hetzelfde als op deze bepaalde plaats. — Zij zijn, of kunnen zijn, tweërlei, om het ééne van het andere onderscheiden, of ook drieërlei, al naardat hetgeen men aanwijst, nabij, op eenigen afstand of meer verwijderd is. Maar daarenboven onderscheiden zij zich naar den verschillenden aard van hetgeen aangewezen wordt. Zoo heeft men:

1°. aanwijzende voornaamwoorden van *voorwerp*, van *sub-ject* of *object*, van *persoon* of *zaak*: *deze* of *dit*, — *die* of *dat*, — en *gene* of *gindsche*;

2°. aanwijzende voornaamwoorden van *hoedanigheid* of *hoeveelheid*: *dus*, *zoo* en *zulk*; en *dusdanig*, *zoodanig*, *zooveel* en *zooveer*.

3°. aanwijzende voornaamwoorden van *plaats* en *tijd*: *hier*, *daar* en *ginds*; en *nu*, *toen* en *dan*. — De aanwijzende voornaamwoorden van *plaats*, *hier* en *daar*, worden echter niet alleen somtijds tot aanwijzing van een *tijd*, maar ook zeer dikwijls tot aanwijzing van *zaken* gebruikt; namelijk wanneer zij verbonden worden met bijwoorden, die wel eigenlijk een *plaatselijke* betrekking beteekenen, maar ook tevens tot het beteekenen van *tijdelijke* en *werkelijke* betrekkingen gebruikt worden (bl. 107); b. v. *Hier is de zaak meé afgedaan*. *Hiertegen* (in plaats van *Tegen dit*) *is niets aan te merken*; *Daar kan het uit blijken*; *Daar lach ik om*; *Hierover wordt nog getwist*.

b. Van het *aanwijzend voornaamwoord van persoon* of *zaak* verschilt oorspronkelijk niet het zoogenaamde *bepalend lidwoord*. In het Hoogduitsch (*der*, *die* en *das*) verschilt het daarvan ook nog in het geheel niet: in andere talen, zooals in het Hollandsch en Fransch, is het er een toonlooze verkorting van: *de* en *het* (eigenlijk, zooals het ook nog wel uitgesproken wordt, *et*) van *die* en *dat*, *le* en *la* van het Latijnsche *ille* en *illa*. In plaats van het *bepalend*, zou men

het ook het *aanwijzend lidwoord* kunnen noemen. Het dient, even als het *aanwijzend voornaamwoord*, om iets bepaald *aan te wijzen*; doch niet, zooals dat *voornaamwoord*, om iets *aan te wijzen in plaats van het te noemen*, maar om van een *algemeene benaming van een soort een aanwijzende benaming van een bepaald voorwerp of van bepaalde voorwerpen te maken*, zoodat het zelf van deze benaming een *lid* uitmaakt en daarom een *lidwoord* genoemd wordt. Zoo vooreerst, wanneer men met een benaming van een *soort* van voorwerpen van *die bepaalde soort in het algemeen en als van een geheel*, en dus als van een *bepaald voorwerp*, spreekt, in onderscheiding of tegenstelling van andere soorten als andere bepaalde voorwerpen; b. v. *De mensch is een redelijk wezen; het dier niet; of De menschen zijn redelijke wezens; de dieren niet; Het water is een vlocistof.* — *De mensch of de menschen* beteekent *die soort* van wezens, die *mensch* genoemd wordt, in onderscheiding van andere soorten van wezens. *Het water* beteekent *die soort* van stof, die men in onderscheiding van andere stoffen *water* noemt. Men kan ook zonder lidwoord zeggen, *Menschen zijn redelijke wezens*, en *Water is een vlocistof*: maar dan spreekt men niet van de *soort in het geheel*, maar van *zulke wezens en zulke stof*, als met de benamingen *mensch* en *water* beteekend worden. — *Ten anderen* dient het bepalend lidwoord ook even zoo tot *aanwijzende benaming van bijzondere voorwerpen van een bepaald soort*, in onderscheiding of tegenstelling van voorwerpen van een ander soort; b. v. *de tafel, de stoelen, het tapijt en de gordijnen* hier in de kamer; *het theeblad, de trekpot, de melkkan, de kopjes en de schoteltjes* (of, bij elkander genomen, *de kopjes en schoteltjes*) hier op tafel, *het schip, het tuig, de lading en de bemanning; de kist, het deksel, het slot en de sleutel; de vader en de moeder; de kerk en de toren.* — Wanneer in een zin de benamingen van twee of meer bijzondere voorwer-

pen, of soorten van voorwerpen, zonder bepalend lidwoord bij elkander gevoegd worden; b. v. *Schip en lading zijn verbeurd verklaard*; *Mensch en dier verheugen zich*; dan geschiedt dit, omdat geen *tegenstelling*, maar *gelijkstelling*, van de bij elkander gevoegde voorwerpen bedoeld wordt.

c. Tegenover de *demonstrative* of *aanwijzende* voornaamwoorden staan de *onbepaalde* voornaamwoorden. Zij dienen namelijk niet, zooals de eerste, om het *bepaald*, maar om het *onbepaald* bijzondere of *enkel* voorwerp, of adjunct of *accident*, *onbepaald* welk, in plaats van het te *noemen*, — niet *aan te wijzen*, — maar *aan te duiden*. Het zijn:

1° onbepaalde voornaamwoorden van *persoon* of *zaak*, *iemand* en *iets*.

2° onbepaalde voornaamwoorden van *hoedanigheid* of *hoeveelheid*: *eenig* (b. v. *eenige* zaak, *eenige* uren), *enkel*, *ettelijk*, en *eenigerlei*, *eenigerhande*, *eenigzins* en *eenigermate*;

3° onbepaalde voornaamwoorden van *plaats* en *tijd*: *ergens* en *ooit*. — Even als de *aanwijzende* voornaamwoorden van plaats, *hier* en *daar* (bl. 119), zoo wordt ook *ergens* bij bijwoorden van oorspronkelijk plaatselijke beteekenis figuurlijk tot aanduiding van *zaken* gebruikt; b. v. *Het moet toch ergens uit blijken*.

Ook hebben wij nog een *onbepaald* voornaamwoord, om een *bijzonder* of *enkel* voorwerp of adjunct, dat men zich wel *als bepaald* voorstelt, toch *onbepaald* te laten, door het niet te noemen, noch ook aan te wijzen, maar slechts aan te duiden; namelijk het woord *zeker* of *zekere*: b. v. *in zekere* gevallen; dat wil zeggen, *in gevallen van een bepaalden*, maar *ongenoemden*, aard. Zoo ook: *zeker iemand*, *op zekere plaats*.

d. En, zooals wij nevens het *aanwijzend* voornaamwoord het zoogenaamde *bepalend lidwoord* hebben, zoo hebben wij nevens het *onbepaald* voornaamwoord ook het *onbepaald*

lidwoord. En, gelijk dat bepalend lidwoord eigenlijk niets anders dan een aanwijzend voornaamwoord is, zoo is het onbepaald lidwoord eigenlijk niets anders dan een *telwoord*, namelijk het telwoord *een*: het onderscheidt zich als lidwoord van het telwoord alleen daardoor, dat het, even als ook het bepalend lidwoord, zonder klemtoon uitgesproken wordt. Het dient, niet om het bepaalde getal *één* te beteekenen, maar tot aanduiding van een *enkel voorwerp van een soort*, die met een algemeene benaming er bij genoemd wordt, en *onbepaald*, welk. Het dient niet, zooals het onbepaald *voornaamwoord*, voor of in plaats van de benaming van een onbepaald *enkel voorwerp*, maar, als *lidwoord*, om van een algemeene benaming van een soort een benaming van een onbepaald *enkel voorwerp* te maken, zoodat het zelf van deze benaming als het ware een lid is; b. v. *een tofel, een vogel, een dag, een daad*. — Zoo ook in benamingen van meer of min bepaalde *hoeveelheid*, zooals *een el, een jaar, een bectje* (bl. 80): want *zóó* met het *lidwoord* staat bij voorbeeld *een jaar ('n jaar)* niet, zooals *één jaar*, in tegenstelling van *twee* of *drie jaar*, maar van *een maand, drie maanden* of *een half jaar*, of van het meervoud *jar en*.

e. Ook is er nog een voornaamwoord, dat men gevoeglijk het *algemeen voornaamwoord* noemen kan. Het dient ook om het *bijzondere* of *enkele*, in plaats van het te noemen, — niet, zooals het *aanwijzend* voornaamwoord, *bepaald aan te wijzen*, maar slechts — *aan te duiden*; doch niet, zooals het *onbepaald* voornaamwoord, *in het onbepaalde*, maar *in het algemeen*, zoodat het *al het bijzondere zonder onderscheid, het ééne zoowel als het andere*, beteekent. Het is:

1°. het algemeen voornaamwoord van *persoon* of *zaak*: *ieder, elk; iedereen, elkeen; een iegelijk*;

2°. het algemeen voornaamwoord van *hoedanigheid* of *hoeveelheid*: *allerlei, allerhande, allezins*;

3°. het algemeen voornaamwoord van *plaats en tijd*: *overal* en *telkens*, *immer* of *altijd*.

f. Tegenover het *aanwijzend* voornaamwoord staat verder het *vragend voornaamwoord*, dat in vragende zinnen gebruikt wordt, *voor* of *in plaats van een benaming*, tot *aanduiding van een voorwerp of adjunct of accident*, dat men genoemd of aangewezen verlangt te hebben. Het is:

1°. het vragend voornaamwoord van *persoon* of *zaak*: *wie?* of *wat?* en *welke* of *welk?*

2°. het vragend voornaamwoord van *hoedanigheid* of *hoeveelheid*: *hoe?* en *welk?* en *hoedanig?* *hoeveel?* of *hoezeer?*

3°. het vragend voornaamwoord van *plaats en tijd*: *waar?* en *wanneer?* — Even als het aanwijzende *daar* (bl. 119), zoo wordt ook het vragende *waar?* dikwijls voor zaken gebruikt; b. v. *Waaruit blijkt dat?* *Waar spreekt gij over?* *Waar is de brief mee digtgemaakt?* *met een ouwel of met lak?*

Het vragend voornaamwoord *wat* wordt ook in tegenoverstelling van het *aanwijzend* voornaamwoord *dat* als *onbepaald* voornaamwoord gebruikt, bijna in denzelfden zin als *iets* (bl. 121); b. v. *Ik heb wat gehoord;* *Er is wat gevallen.* — Beide worden ook gebruikt om een onbepaalde hoeveelheid aan te duiden; b. v. *Wat van u is iets langer, maar dat van mij is wat breeder;* en dan voegt men beide ook wel bij elkander, en zegt bij voorbeeld *Het is iets of wat verminderd.*

g. Ook heeft men nog de zoogenaamde *relative* of *betrekkelijke voornaamwoorden*, die echter niets anders dan *aanwijzende* of *vragende* voornaamwoorden zijn, met dit onderscheid alleen, dat zij gebruikt worden in de zoogenaamde *relative* of *betrekkelijke zinnen*, waarover beneden gehandeld zal worden. Zoo worden in het Hollandsch de *aanwijzende* voornaamwoorden *die* en *dat* en het *vragende* *welke* gebruikt. Men heeft er echter ook wel afzonderlijke woorden of vormen voor, zooals in het Hollandsch de met het bepalende lid-

woord zamengestelde vormen *degene die*, *hetgeen* en *hetwelk*, en vroeger ook *dewelke*.

h. Met de *demonstrative* of *aanwijzende* voornaamwoorden ook zeer na verwant, en eigenlijk alleen maar in het spraakgebruik daarvan verschillend, zijn de *persoonlijke voornaamwoorden*. Zij dienen tot *onderscheidene aanwijzing van personen in het spreken*, voor of in plaats van benamingen of namen; en zij worden onderscheiden in voornaamwoorden van den *eersten*, *tweeden* en *derden persoon*. De persoon, die spreekt, hetzij tot een ander, of ook met zich zelf, duidt *zich zelf* of *zijn eigen persoon* als *súlject* aan met het vóornaamwoord *ik*. Dit is het voornaamwoord van den *eersten* persoon. *Een tweede persoon, tot wien men spreekt*, wordt als ander *súlject* aangeduid door het voornaamwoord *gij*; en *een derde persoon, van wien men spreekt*, insgelijks als *súlject*, door *hij* of *zij*, naar het onderscheid van het *mannelijk* of *vrouwelijk* geslacht. — Wanneer echter die zelfde personen niet als *súljecten*, maar als *óbjecten* voorgesteld worden; dan heeft men daarvoor in vele talen ook andere woorden, zooals in het Nederduitsch *mij* in plaats van *ik*, *u* in plaats van *gij*, en *hem* of *haar* in plaats van *hij* of *zij*. — In die talen, waarin het meervoud van het enkelvoud onderscheiden wordt, heeft men ook voor deze persoonlijke voornaamwoorden een *meervoud*. Zoo in het Nederduitsch in den *eersten* persoon *wij*, wanneer de spreker zich zelf met andere personen te zamen als *súljecten*, en *ons*, wanneer hij zich en die anderen te zamen als *óbjecten*, voorstelt en aanduidt; en in den *derden* persoon *zij*, voor meer dan één persoon, waarvan gesproken wordt, als *súljecten*, en in dit geval zonder onderscheid van geslacht; maar, wanneer die personen als *óbjecten* aangeduid worden, dan heeft men *hun* of *hen* voor het mannelijk, en *haar* voor het vrouwelijk, geslacht, doch gebruikt ook wel *ze* voor beide geslachten zonder onderscheid. In den *tweeden*

persoon wordt in het Nederduitsch gewoonlijk tusschen enkelvoud en meervoud geen onderscheid gemaakt.

Opmerkelijk is het, hoe in vele talen in plaats van het gewone voornaamwoord van den tweeden persoon een andere uitdrukking gebezigd wordt, wanneer men tot een meerdere, of met zekere beleefdheid en pligtpleging tot iemand spreekt. In het Fransch gebruikt men dan het meervoudige *vous* in plaats van het enkelvoudige *tu*; in het Hoogduitsch het meervoud van den derden persoon *Sie*; in het Hollandsch *U*, niet alleen als *object*, maar ook als *súbject*, en wel als een voornaamwoord van den *derden* persoon, zoodat men bij voorbeeld zegt: *U zal weten*; *U heeft gezegd*; *U wil zeggen*; *U mag het gelooven*; *U kan er zich op verlaten*; terwijl het gewone voornaamwoord van den tweeden persoon als *súbject* *jij*, en als *object* *jou*, in het meervoud *jijlui* en *joului* is; doch zóó, dat men voor *jij* en *jou* beide, wanneer men het niet met bijzonderen nadruk uitspreekt, gewoonlijk *je* zegt. Zoo namelijk in de Hollandsche spreektaal: want in de schrijftaal, in de Nederduitsche boeketaal, gebruikt men het Vlaamsche en Brabandsche *gij* als *súbject* en *u* als *object*. — Men heeft nog eerbiedigere uitdrukkingen in plaats van het voornaamwoord van den tweeden persoon, zooals *Uw Excellentie* en *Uw Majesteit*, en in briefestijl *U Edele*, *U Weledete*, *U Weledel-gestrenge*, *U Hoogedel-gestrenge*, *U Hooggeleerde*, *U Weleerwaarde*, die ook alle zoo gebruikt worden, als waren het voornaamwoorden van den derden persoon. — Ook gebruikt men in plaats van het voornaamwoord van den *eersten* persoon uit onderdanigheid of nederigheid, om zijn *ik* niet te doen uitkomen, andere uitdrukkingen, zooals *Uw dienaar*, *mijn persoon*, in geschrevene stukken *de ondergeteekende*, in voorberigten *de schrijver*. Wij hebben zelfs een bijzonderen grammatischen vorm zonder *ik* voor den *eersten* persoon van het zegwoord, zooals *Verzoeke*, in plaats van *Ik verzoek*, in brieven, om niet niet

Ik voorop te beginnen en *zóó* zijn ik op den voorgrond te stellen.

De *persoonlijke* voornaamwoorden van den derden persoon worden ook wel van *zaken* gebruikt, wanneer namelijk van deze *als van personen* gesproken wordt; maar dan wordt, behalven *hij* of *hem* voor het manlijk en *zij* of *haar* voor het vrouwlijk geslacht, voor het onzijdig *het* gebruikt; *Wat zegt gij van dit paard?* *Bevalt het U?* Dit is hetzelfde *het*, dat ook als *bepalend lidwoord* gebruikt wordt en eigenlijk niets anders dan een verkorting van het aanwijzend voornaamwoord *dat* is (bl. 119); en ook in het Hoogduitsch, waarin het *bepalend lidwoord* van het aanwijzend voornaamwoord niet verschilt, heeft men als *voornaamwoord* evenzoo *es* als verkorting van *das*. — Dit voornaamwoord *het* nu is, in onderscheiding van de *persoonlijke* voornaamwoorden *hij* of *hem* en *zij* of *haar*, het eigenlijke *zakelijk voornaamwoord*. — En even zoo hebben wij van het aanwijzend voornaamwoord van plaats *daar* het verkorte voornaamwoord *er*, dat dus het *plaatselijk voornaamwoord* genoemd moet worden; (b. v. *Wat doet hij buiten?* *Hij jaagt er*); maar dat, even als *daar* (bl. 119), bij bijwoorden van eigenlijk *plaatselijke* betekenis ook menigvuldig in plaats van het *zakelijk* voornaamwoord gebruikt wordt; bij voorbeeld: *Wat hebt gij er tegen?* *Ik kan er niet wijs uit worden?* *Wat zegt hij er van?* *Hij is er tevreden mee.* — Van dit *er* in oorsprong en spraakgebruik verschillend is nog een ander *er*, dat insgelijks tot *voornaamwoord* gebruikt wordt, en niet alleen van *zaken*, maar ook van *personen*; bij voorbeeld als men vraagt: *Hoeveel hebt gij er?* hetzij men van broeders, of van kinders, of van paarden, of van huizen spreekt; en als daarop geantwoord wordt: *Ik heb er drie.* Zoo ook: *Één woont er in Amsterdam;* *Ik heb er gezien, die veel beter waren;* *Ik heb er zoo drie gekocht;* *Er is in de karaf* (namelijk *water*); *Er liggen op de tafel*

(namelijk *pennen*); *Er liggen er wel drie*. In dit laatste voorbeeld is het *éene er* een verkorting van *daar*, als *plotselijk* voornaamwoord voor *op de tafel*; en daarvoor zegt men in het Fransch *y*: maar voor het andere *er* zegt men in het Fransch *en*. In het Hoogduitsch zegt men hiervoor *deren*. Het is namelijk een verkorting van *der*, zooals in de spreektaal ook nog dikwijls gezegd wordt; en dit *der* is de Genitief van *de*, of hetzelfde als *dier*, de Genitief van *die*. Het beteekent dus eigenlijk zooveel als *van die* of *van dien*, maar wordt ook bij wijze van substantief voornaamwoord gebruikt in den zin van *een* onbepaalde *hoeveelheid*, of *een aantal*, *van dien*, en dus van hetgeen men niet noemt, maar met het voornaamwoord aanduidt. Met het aanwijzend voornaamwoord *zoo* er bij beteekent het zooveel als *van de zoodanige* of *van de zulke*; b. v. *Ik heb er zoo drie gekocht*.

i. Verder heeft men in het Hollandsch ook voornaamwoorden voor een *onbepaald onderwerp*, om een *onderwerp*, of iets waarover men spreekt, op een geheel *onbepaalde* of *onbestemde* wijze voor te stellen of aan te duiden, omdat men het namelijk niet noemen kan, daar het slechts onbepaald of donker voor den geest staat, of omdat men het niet noemen wil. Zoo hebben wij namelijk

1°. het voornaamwoord van onbepaald onderwerp voor *personen*: *men*; bij voorbeeld: *Men zegt het*; *Men wordt er toe gedrongen*. — Dit voornaamwoord *men* laat het onderwerp zoo geheel onbepaald, dat er ook geen onderscheid tusschen enkelvoud en meervoud door aangeduid wordt. Stelt men zich het onderwerp, hoewel onbepaald, toch als *enkelvoud* voor, dan gebruikt men het onbepaalde voornaamwoord *iemand* (bl. 121); b. v. *Iemand kan geen twee heeren dienen*; en, wordt het als *meervoud* voorgesteld, dan gebruikt men het persoonlijk voornaamwoord *zij*, dat men dan echter gewoonlijk zonder klemtoon en verkort *ze* uitsprekt; b. v. *Ze voorspellen een strengen winter*.

2°. wordt tot voornaamwoord van onbepaald onderwerp, wanneer men het als een *zaak* wil aanduiden, het zakelijk voornaamwoord *het* (bl. 126) gebruikt; bij voorbeeld: *Het regent; Het ontbreekt hem aan krachten; Het werd hem bang gemaakt; en*

3°. gebruikt men even zoo tot voornaamwoord van onbepaald onderwerp, wanneer men het als iets *plaatselijks* wil aanduiden, het plaatselijk voornaamwoord *er* (bl. 126); bij voorbeeld: *Er valt sneeuw; Er wordt aan de deur geklopt.* Zoo spreekt men namelijk in het Hollandsch in zulke zinnen, waarin men over geen *subjeet* of *object* spreken wil, maar alleen wil zeggen, dat iets *plaats heeft* of *geschiedt* (bl. 47). Het *onderwerp*, waarover men spreekt, is dan niet een *persoon* of *zaak*, maar een *omstandigheid*, *iets dat plaats heeft* (bl. 48). Wordt nu deze omstandigheid niet in het begin van den zin door een bepaalde benaming of door een ander voornaamwoord als onderwerp aangeduid, dan geschiedt dit in het Hollandsch door dat woordje *er*. Zoo zegt men bij voorbeeld, *In dit park wordt zelden gewandeld; Tegenwoordig wordt veel gereisd; Over den prijs wordt nog onderhandeld; maar: Er wordt zelden in dit park gewandeld; Er wordt tegenwoordig veel gereisd; Er wordt nog onderhandeld over den prijs.*

k. Voor de *reflexive* of *wederkeerige*, dat wil zeggen de *subjectief-objective*, wijze van spreken, waarbij het onderwerp *als subjeet en als object tegelijk* wordt voorgesteld (bl. 31 vlgg.), heeft men in vele talen nog een zoogenaamd *reflexief* of *wederkeurig*, beter *subjectief-objectief*, *voornaamwoord*, om het *onderwerp als object* te beteekenen in onderscheiding van het *onderwerp als subjeet*. In het Hollandsch heeft men zoo alleen voor den *derden* persoon, zonder onderscheid van enkelvoud en meervoud en ook zonder onderscheid van geslacht, het voornaamwoord *zich*; bij voorbeeld: *Hij haast zich; Zij schaamt zich; Zij geven zich den tijd niet.* — En

zoo ook als voornaamwoord van *onbepaald* onderwerp (bl. 127) bij voorbeeld: *Men bekommert zich zonder rede: het zal zich wel schikken.*

1. Bij dat wederkeerig voornaamwoord *zich* wordt nog dikwijls het woord *zelf* gevoegd: bij voorbeeld als men zegt: *Hij benadeelt zich zelf.* — Ook dit woord *zelf* is een *rede*-woord, dat alleen *logische* beteekenis heeft. Het dient, om een voorwerp (een persoon of zaak) voor te stellen in zijn *bepaalde bijzonderheid in onderscheiding en tegenstelling van andere personen of zaken en van alle adjuncten en accidenten.* Zoo beteekent *Hij benadeelt zich ZELF*, zooveel als: *hij benadeelt niet een ander, maar zich.* Zoo ook: *De voorrede heb ik gelezen, maar het boek zelf nog niet; Ik heb zijn portret wel gezien, maar hem zelf ken ik niet; Ik heb den man zelf gesproken* (niet zijn vrouw of zoon of bediende); *Ik heb het zelf geschreven* (niet een ander voor mij laten schrijven); *Ik kan het daarvoor niet geven; het heeft mij zelf meer gekost.* En zoo ook figuurlijk: *Hij is de vriendelijkheid zelf* (niet slechts een vriendelijk mensch, zoodat de vriendelijkheid maar één van zijn hoedanigheden is, maar de vriendelijkheid in persoon).

Van dit *zelf* en het aanwijzend voornaamwoord of lidwoord is het zamengestelde aanwijzend voornaamwoord *deze zelfde* of *dit zelfde*, *die zelfde* of *dat zelfde*, en *dezelfde* of *hetzelfde*, gevormd, bij voorbeeld: *Die zelfde persoon heeft mij op denzelfden dag nog eens hetzelfde verklaard.* — In plaats van *dezelfde* en *hetzelfde* werd vroeger *dezelve* en *hetzelve* gebruikt, ook wel als eenvoudig aanwijzend, en als persoonlijk of zakelijk, voornaamwoord; en zóó wordt het in de schrijftaal nog menigvuldig gebruikt, vooral door zulke schrijvers, die schijnen te meenen, dat taal en stijl des te fraaijer zijn, hoe meer ze (of *die*, — zij zouden schrijven, *dezelve* —) van het alledaagsche spraakgebruik afwijken.

m. De zoogenaamde *bezittelijke voornaamwoorden* eindelijk zijn niets anders dan de persoonlijke voornaamwoorden als bepalingen, in die bijzondere betrekking, die anders door den Genitief beteekend wordt. Zoo beteekent *mijn boek* hetzelfde als *het boek van mij*. De benaming van *bezittelijke* voornaamwoorden drukt de algemeene beteekenis van die betrekking zeer slecht uit. In de meeste talen zijn er bijzondere vormen voor in gebruik: in de Nederduitsche schrijftaal zijn het *bijvoeglijke* voornaamwoorden: voor den *eersten* persoon *mijn* in het enkelvoud en *onze* in het meervoud, voor den *tweeden*, zonder onderscheid van enkelvoud en meervoud, *uw*; in den *derden* voor het manlijk geslacht *zijn* in het enkelvoud en *hun* in het meervoud, voor het vrouwelijk geslacht, zonder onderscheid van enkelvoud en meervoud, *haar*. — In plaats van *zelf* (bl. 129) wordt bij het bezittelijk voornaamwoord *eigen* gebruikt, bij voorbeeld als men zegt, *zijn eigen schuld*; dat wil zeggen *de schuld van hem zelf*. — Van andere voornaamwoorden gebruikt men in plaats van zulk een *bezittelijk* voornaamwoord eenvoudig den Genitief: want even zoo, als men zegt *zijn poging* of *haar poging*, zoo ook *wiens poging* of *wier poging*. Zoo ook *diens*, *iemands* en *ieders*. — In de Hollandsche spreektaal zijn de bezittelijke voornaamwoorden ook geen bijvoeglijke naamwoorden, maar vormen van de persoonlijke voornaamwoorden, die den zin hebben van den Genitief; zoodat men *mijn* of *zijn vrouw*, *haar kinders* en *hun boeken* zegt, en niet *mijne* of *zijne vrouw*, *hare kinders* en *hunne boeken*. Zij worden dan ook niet verbogen. Alleen wordt in plaats van *onze* bij een onzijdig zelfstandig naamwoord *ons* gebruikt, zoodat men tusschen *onze* en *ons* hetzelfde onderscheidt maakt als tusschen *deze* en *dit*, en bij voorbeeld *onze koning* en *onze kinders*, maar *ons land* en *ons kind*, zegt. In Friesland wordt evenwel dit onderscheid niet gemaakt, en altijd *ons*, bij voorbeeld *ons koning* en *ons kinders*,

gezegd. Uit oude geschriften blijkt, dat dit gebruik oudtijds ook in Holland bestaan heeft, althans in Amsterdam. *

n. Behalven deze verschillende voornaamwoorden en lidwoorden dienen de meeste overige redewoorden tot uitdrukking van een bijzondere *modaliteit* van een zin, en dus van die bijzondere *wijzen van spreken*, die wij vroeger (bl. 8 vlgg.) opgenoemd en beschouwd hebben. — Zoo moet er natuurlijk in de taal een uitdrukking bestaan om de *ontkenkende wijze* van spreken van de *stellige* of *bevestigende wijze* te onderscheiden (bl. 9); en, bestaat die uitdrukking in een afzonderlijk woord, dan is dit een *modaal bijwoord*. Tot uitdrukking nu van een *ontkenning* heeft men in het Hollandsch twee afzonderlijke woorden, *niet* en *neen*; en desgelijks twee woorden, om in tegenstelling daarvan *nidrukketijk stelliger wijze* te spreken, *wel* en *ja*: maar bij eenige voornaamwoorden wordt de ontkenning door een *wijziging van het woord* beteekend, die gelijk staat met het voorvoegsel *on* vóór de naamwoorden. Zóó in *niemand*, *niets*, *nergens*, *nimmer* en *nooit* van de voornaamwoorden *iemand*, *iets*, *ergens*, *immer* en *ooit*. Zoo ook in *geen* van het telwoord en tevens onbepaald lidwoord *een*, maar dat dan ook tegelijk voor de ontkenning van het bijvoeglijke *eenig* gebruikt wordt, zooals in de zamenstellingen *geenerlei* en *geenerhande*, en bij voorbeeld in *geen mensch* en *geen gebrek*; wat zooveel beteekent als *niet enig mensch* en *niet enig gebrek*. Maar even zoo wordt het dan ook in de spreektaal in het meervoud gebruikt, en ook dan als een *benaming van hoeveelheid*, zooals *veel* en *weinig*, zonder verbuiging; bij voorbeeld: *Hij houdt geen paarden*. Het is de *negatieve benaming van eenige hoeveelheid*.

* Zoo vindt men in de voorrede vóór de boven (op bladz. 86) aangehaalde *Twee-spraak van de Nederduitsche Letterkunst* op bladzijde 2 in *ons juecht* en in *ons hoven ende koopsteden*.

o. Even als in deze woorden de ontkenning, zoo wordt ook die wijze van uitdrukking, die een *vraag* genoemd wordt (bl. 9), in vele gevallen door een wijziging van het aanwijzend voornaamwoord uitgedrukt, zooals in *wie* van *die*, in *welk* van *zulk*, in *wanneer* (in het Hoogduitsch *wann*) van *dan*, in *hoe* van *zoo*: en dit zijn dan de *vragende voornaamwoorden* (bl. 109). In andere talen heeft men tot uitdrukking van een vraag in die zinnen, waarin geen vragend voornaamwoord gebruikt kan worden, een afzonderlijk *vraagwoord*; in het Nederduitsch niet: maar in het Nederduitsch wordt de *wijziging van den zin* in een *vraag* uitgedrukt door een *wijziging van den grammatischen vorm van den geheelen zin*, namelijk door een *wijziging van de volgorde der woorden*. *Zóó* is *Het is waar*, een *stelling*, maar *Is het waar?* een *vraag*.

Tot uitdrukking van die *onzekerheid* of *twijfel*, die ook door een vraag te kennen gegeven wordt, heeft men in het Nederduitsch het woordje *of*; b. v. *Morgen of overmorgen komt hij*; *Het is waar, of niet*; en dan ook in een vraag: *Is het waar, of niet?* *Of het wel zoo is?* — Verder heeft men tot uitdrukking van *problematische zinnen* (bl. 10) woorden, als *mogelijk*, *misschien*, *ligt* of *welligt*, *denkelijk* en *waarschijnlijk*; voor *assessorische* (bl. 17) *werkelijk*, *zeker*, *gewis*, *ongetwijfeld*; voor *apodictische noodzakelijk*, *onfeilbaar*, *ontwifelbaar*, en andere *modale bijwoorden*: en, worden tot de uitdrukking van deze zinnen de *zegwoorden*, *kunnen*, *mogen*, *moeten* of *zullen* gebruikt, dan zijn dit ook geen *begripswoorden* meer, maar *redewoorden*; *modale zegwoorden*, die alleen maar dienen tot uitdrukking van de logische beteekenis van den zin.

p. Hetzelfde geldt van woorden, als *hebben*, *zijn*, *zullen*, *gaan* of *willen*, wanneer zij alleen als *hulpwoorden* dienen tot uitdrukking van die verschillende *voorstellingswijzen*, die men gewoon is *tijden* te noemen (bl. 20 vlgg.); als ook van

het woord *worden*, zooals dit in het Nederduitsch tot uitdrukking van de *objective (passive)* wijze van spreken gebruikt wordt (bl. 27 vlgg. en bl. 91 en 98).

g. Tot uitdrukking van een aandoening, gewaarwording of gemoedsbeweging in *uitroepende* of *toeroepende* zinnen worden, zooals wij boven (bl. 35) reeds gezien hebben, ook *vraagwoorden*, zooals *hoe*, *wat* en *welk*, gebruikt: doch inzonderheid dienen daartoe de zoogenaamde *interjecties* of *tusschenwerpsels* (bl. 49), als ook de *klanknabootsingen* (bl. 36 en 50). — Van die tusschenwerpsels zijn eenige, zooals *o!* *he!* *ai!* en *ach!* zeker eigenlijk en oorspronkelijk niets anders dan onwillekeurige uitroepen bij een gevoel of gewaarwording, zooals wanneer iemand *au!* en *ai!* roept, wanneer hij zich brandt of knelt; en zulk een *onwillekeurige* uitroep, een *kreet* of *schrei* of *gil*, mag geen *woord* genoemd worden, even min als een kreet of schrei van een dier: maar, als zulk een uitroep bij het spreken *willekeurig* geschiedt, dan is het wel degelijk een *woord*; want dan heeft het *zin* en *beteekenis*, even goed als elk ander woord. Ja, dan is het òf een woord, dat *alleen op zich zelf een zin* uitmaakt (bl. 50), òf een *redewoord*, dat bij een zin gevoegd wordt, om het gevoel of de aandoening nit te drukken, waarmede iets gezegd wordt, gelijk men dit ook doet door den *toon*, waarop men spreekt (vrg. de aantekeningen bij den tweeden druk der *Zielkunde*, bl. 193). — Hetzelfde geldt van de *klanknabootsingen*, die in meer kinderlijke talen en spreekstijl menigvuldig op dezelfde wijze in de rede gebruikt worden. En veilig mag men aannemen, dat in de kindschheid van alle talen de klanknabootsende woorden nog veel menigvuldiger geweest zijn; als ook, dat werkelijk zeer veel woorden, die nu geen klanknabootsende beteekenis meer hebben, oorspronkelijk die wel gehad hebben, en, even als nu nog blijkbaar ons *kletsen* van *klets!* en *ploffen* van *plof!* uit klanknabootsende grondwoorden ontstaan en gevormd zijn.

r. Ook in die onderscheidene wijzen van uitdrukking van den *wil*, die men met een algemeene benaming den *Voluntatief* kan noemen (bl. 37 vlgg.), kan zulk een zoogenaamd tusschenwerpsel als *redewoord* gebruikt worden. Trouwens, wanneer, zooals zeer dikwijls het geval is, zulk een uitdrukking van den wil met eenige gemoedsbeweging, of ten minsten met eenige levendigheid, geschiedt, dan is het werkelijk zelf een *uitroep* of een *toeroep* (bl. 38); en een *uitroep* of *toeroep* in een woord, dat men een *tusschenwerpsel* noemt, is dikwijls de uitdrukking van een *verlangen*, *begeerte*, *wensch*, *bevel* of *gebod*, — de uitdrukking dus van den wil van den spreker. Zóó wordt in het Hollandsch als redewoord het tusschenwerpsel *welaan!* gebruikt; b. v. *Welaan, luten wij het geschil deelen!* — En zulk een als redewoord gebruikt woord kan ook zelf reeds eigenlijk de gebiedende wijs van een zegwoord zijn, wanneer in het spraakgebruik op de eigenlijke betekenis niet gelet wordt, en het woord alleen maar als *uitroep* of *toeroep*, en dus als zoogenaamd *tusschenwerpsel*, gebezigd wordt. Zóó in het Hollandsch *kom!* en *komaan!* b. v. *Kom, laat ik het maar wagen! Kom, blijf maar hier! Komaan, ga nu aan uw werk!* Zulk een Imperatief schijnt ook eigenlijk het redewoord *doe* te zijn, als men bij voorbeeld zegt: *Toe, beken het maar! Toe, laet dat staan!* Het schijnt namelijk hetzelfde als *doe*, of het Hoogduitsche *thue*, te wezen. — Als *hulpwoord* is in de voluntative wijze van spreken in het Hollandsch, zooals wij boven gezien hebben, het zegwoord *luten* in menigvuldig gebruik, in bijzondere gevallen ook *mogen*, *kunnen* en *moeten*.

s. Behalven de voornaamwoorden en lidwoorden, en al die verschillende woorden, die tot aanduiding van de bijzondere modaliteit of wijze van uitdrukking van den zin der gedachten gebruikt worden, zijn er eindelijk nog redewoorden, die niets anders dan een *logische betrekking* van de bestanddeelen

van een zin beteekenen. Hiertoe behooren die voorzetsels, die, zooals in het Hollandsch *van* en *te*, zoo dikwijls alleen de *logische* betrekking tusschen *subjeet* en *object* aanduiden. Want, ofschoon zulke voorzetsels wel oorspronkelijk *begrips*-woorden zijn, en de betrekking tusschen een *subjeet* en een *object* wel eigenlijk of een *werkelijke* betrekking is, of ten minsten als zoodanig wordt voorgesteld (bl. 108); zoo zijn het toch niets anders dan *redewoorden*, die alleen maar een *logischen* zin hebben, wanneer zij, even als de naamvallen, in het spraakgebruik enkel dienen om in een zin een woord met een ander woord als bepaling te verbinden, door alleen maar de logische betrekking aan te duiden, waarin de door beide woorden beteekende personen of zaken tot elkander staan; zooals wanneer men zegt: *de schrijver van dit werk*, en *dit werk van dien schrijver*. Zóó toch wordt de werkelijke betrekking, die er tusschen den *schrijver* als *subjeet* en het *werk* als *object* bestaat, alleen maar aangeduid door den zin van de woorden *schrijver* en *werk*, en niet door het voorzetsel *van*, dat toch in beide gevallen hetzelfde is. Of welk *begrip* zou dan toch wel door het voorzetsel *van* beteekend worden, wanneer men bij voorbeeld zegt: *het uur van vertrek*, *een kind van drie jaar*, *de dag van morgen*?

Zeer dikwijls worden ook zegwoorden, zooals *zijn*, *worden*, *hebben*, *krijgen*, *doen*, *maken*, en andere meer, als *hulpwoorden* gebruikt tot *uitdrukking van een gezegde*, om van een persoon of zaak iets te *zeggen*, wat men met een *zegwoord* niet noemen kan, althans op het oogenblik niet, dewijl men dat, wat men er van zeggen wil, niet als een *accident*, als iets dat *plaats heeft* of *gebeurt*, maar als een *adjunct*, of ten minsten slechts als een *accidentele omstandigheid*, voor den geest heeft. Zoo bij voorbeeld: *Het koren is duur*; *Zijn zoon is mijn buurman*; *Ik BEN hem wachtende*; *De wind WAS tegen*; *Hij WAS in verlegenheid*; *Dat WAS niet naar zijn genoegen*;

Gij ZIJT te beklagen. — Zóó, als in deze voorbeelden; gebruikt men *zijn* of *wezen*, wanneer men zeggen wil, dat iets *plaats heeft*: om uit te drukken, dat iets *gebeurt*, gebruikt men *worden*, wanneer hetgeen men van het onderwerp zeggen wil, een *adjunct* is; bij voorbeeld: *Het koren wordt duur*; *Zijn zoon wordt mijn buurman*: maar, is het een *accidentele omstandigheid*, dan wordt een ander zegwoord gebruikt, dat in een figuurlijken zin een *gebeuren* beteekent; bij voorbeeld: *De wind liep tegen*; *Hij kwam*, of *raakte*, *in verlegenheid*; *Dat ging*, of *liep*, *niet naar zijn genoegen*. En even zoo gebruikt men, om een *accidentele omstandigheid* aan een onderwerp toe te schrijven, ook wel in plaats van *zijn* of *wezen* een ander zegwoord, dat figuurlijk een *zijn* of *zich bevinden in een toestand* beteekent; bij voorbeeld: *Hij zit in verlegenheid*; *Dat staat mij tegen de borst*; *Hij staat*, of *zit*, *mij in den weg*; *Er ligt mij iets in den weg*; *Het staat te bezien*. — De zegwoorden *hebben* en *krijgen* gebruikt men als hulpwoorden, wanneer men een *voorwerp*, dat een *adjunct* van een persoon of zaak is of zijn kan, als een *accident* aan een persoon of zaak wil toeschrijven: *hebben*, als men zeggen wil, dat iets *plaats heeft*, *krijgen*, om te zeggen, dat iets *gebeurt*; bij voorbeeld: *Hij heeft* — of *krijgt* — *moed*; *Hij heeft* — of *krijgt* — *de koorts*; *Het had* — of *kreeg* — *een gebrek*. Maar, beteekent het voorwerp een *effect*, hetzij als *voorgesteld doel* of als *onwillekeurige uitwerking* (bl. 63 vlgg.), van een persoon of zaak; dan gebruikt men een zegwoord, zooals *doen*, *maken* of *geven*; bij voorbeeld: *Hij deed een sprong*; *Het maakt geraas*; *Het gaf een slag*.

Daar zulke zegwoorden in zulke zinnen werkelijk alleen maar dienen als *hulpwoorden tot uitdrukking van een gezegde*; zoo heeft men zelfs het zegwoord *zijn* of *wezen*, dat toch op zich zelf geen *bepaald begrip* beteekent, in zulke zinnen, als *Het koren is duur*, als een louter *redewoord* beschouwd, —

als een louter *modaal zegwoord*, dat maar alleen dient, om als *copula* of *koppelwoord* een *prédicaat* of *gezegde* (zooals *duur*) met een *onderwerp* (zooals *het koren*) te *verbinden*: doch, hoe verkeerd deze beschouwing is, hebben wij boven (bl. 49) reeds opgemerkt. Het *gezegde* in zulk een zin is niet *duur*, maar *is duur*. Het is waar, dat woord *zijn* of *wezen* is geen benaming van een *bepaald* begrip in dien zin, dat het, zooals alle andere zegwoorden, een *bepaald, bijzonder, dus- of zoo-danig accident* beteekent. Het is werkelijk een woord, dat *niets bepaalds, niets bijzonders*, beteekent, en met dit woord als *zegwoord* wordt *niets bepaalds* van een onderwerp *gezegd, niets bijzonders* aan een onderwerp *toegeschreven*: het *bijzondere* of *bepaalde*, dat in een zin, zooals *Het koren is duur*, of *Het koren is goedkoop*, met het *gezegde* aan het onderwerp toegeschreven wordt; dat wordt enkel en alleen beteekend door hetgeen bij dat woord als *zegwoord* tot *complement* of aanvulling wordt bijgevoegd: *duur* of *goedkoop*. In andere talen wordt dan ook dat zoo geheel onbepaalde zegwoord niet gebruikt, en is dus dat, wat in het Hollandsch in zulk een zin het *complement* van dat zegwoord is, het *zegwoord* zelf; zoodat men bij voorbeeld in plaats van *Het koren is duur*, eenvoudig zegt: *Het koren duur* (bl. 90). Maar, ofschoon dat zegwoord geen *bepaald* of *bijzonder accident* beteekent, daarom is het toch wel een benaming van een *bepaald begrip* in dien zin, waarin alle begripswoorden benamingen van bepaalde begrippen zijn, dat het namelijk een *bepaald* begrip beteekent in onderscheiding van alle andere begrippen. Het is namelijk *de meest algemeene*, en dus meest abstracte, *benaming van accident* als iets, dat *plaats heeft*. Terwijl andere zegwoorden, zooals *blijven, rusten, staan, liggen, kunnen, moeten, bloeijen, blinken, leven, duren, bestaan, kwijnen, slapen en waken*, een *bijzonder wijze van zich bevinden* beteekenen, als een *accident*, dat aan een *súlject plaats heeft* of *van een súbject uitgaat*;

beteekent *zijn* of *wezen* een wijze van zich bevinden in het *algemeene* of *afgetrokkene*, zoodat de *bijzondere* wijze van zijn van het onderwerp, waarvan men spreekt, altijd door een bijgevoegd complement *bepaald* moet worden. Eigenlijk beteekent het een *zich bevinden* op een *plaats*; bij voorbeeld: *Hij is op zee*, of *Hij is buiten 's lands*; maar vandaar figuurlijk een *zich bevinden* in een *toestand*, *staat*, *gesteldheid* of *omstandigheid*; bij voorbeeld: *Hij is* (hij bevindt zich) *op zijn gemak*, — *huiten gevaar*, — *in veiligheid*, — *gered*, — *welvarend*, enz. En zoo dan ook, wanneer de staat, waarin het onderwerp zich bevindt, benoemd wordt met de benaming, waarmee een persoon of zaak, die zich daarin bevindt, als *voorwerp* benoemd wordt; bij voorbeeld: *Hij is krijgsgevangene*, — *slaaf*, — *soldaat*, — *nabestaande* of *bloedverwant*, enz. — Gelijk *zijn* of *wezen* de meest algemeene, en dus meest abstracte, benaming van accident is, als iets dat *plaats heeft*, zoo is het zegwoord *worden* de meest algemeene en abstracte benaming van accident, als iets dat *gebeurt*. Terwijl andere zegwoorden, zooals *groeijen*, *sterven*, *vergaan*, *dalen*, *slijpen*, *beteren*, enz., de beteekenis hebben van een *bijzondere wijze van zich veranderen* van toestand, gesteldheid, staat, omstandigheid of wijze van zijn; beteekent *worden* een wijze van *zich veranderen* in het *algemeen* of *afgetrokkene*, die eerst door een bijgevoegd complement bepaald wordt. Even min nu, als in een zin, zooals *Het koren wordt duur*, of *Het koren wordt duurder*, het zegwoord *worden* een louter *redewoord* is; even zoo min is het zegwoord *zijn* of *wezen* als zoodanig te beschouwen in een zin als *Het koren is duur*, of *Het koren is duurder, dan verleden jaar*. — Niet alles dus, wat men om de een' of andere rede een *hulpwoord* kan noemen, is daarom ook als een louter *redewoord* te beschouwen. Met regt kunnen evenwel de zegwoorden *worden* en *zijn*, en ook *hebben*, als *redewoorden* beschouwd worden, wanneer zij in

zamenstelling met het objectief deelwoord gebruikt worden tot uitdrukking van de *objective* wijze van spreken en van het Perfectum (bl. 133 bij *p.*); bij voorbeeld als men zegt: *Wij zijn gister naar den Haag gewandeld, en hebben toen een rijtuig genomen om verder naar Scheveningen te gaan, waar wij gewacht werden door een vriend.*

Dit zijn dan de verschillende soorten der *woorden* naar het onderscheid van zinn of beteekenis; en thans zouden wij kunnen terugkeeren tot de ontleding der *zinnen*, en overgaan tot de ontleding van die *zamengestelde deelen* van een zin, die, zooals wij boven (bl. 48) gezien hebben, zóó uit enkele woorden als elementen of grondbestanddeelen zijn zamengesteld, dat één woord als hoofdwoord door een ander woord, of ook dit weér door een ander, en zoo vervolgens, *bepaald* of *aangevuld* wordt. Doch vooraf moet nog opgemerkt worden, dat er ook *zamengestelde woorden* zijn; als ook *zamengestelde benamingen* of *zamengestelde uitdrukkingen*, die ook uit twee of meer woorden zijn zamengesteld en ook maar tot *benaming* of *uitdrukking* van één begrip dienen, en dus ook werkelijk *logische eenheid* of *eenheid van zin* hebben, maar niet die *grammatische eenheid* of *woordeenheid*, die een eigenlijk gezegd *zamengesteld woord* heeft. — Reeds bij de beschouwing der *woorden* hebben wij van eenige van zulke *zamengestelde benamingen* of *uitdrukkingen* moeten spreken, zooals van de *zamengestelde benamingen van hoeveelheid* (bl. 80), van het uit den Infinitief met het voorzetsel *te* zamengestelde *Gerundium* (bl. 103), en van het uit het objective deelwoord met de zegwoorden *zijn* en *hebben* zamengestelde *Perfectum*

(bl. 99): maar het is van belang, de grammatische samenstelling tot uitdrukking van begrippen in het algemeen en meer opzettelijk te beschouwen.

Omtrent de *zamengestelde zelfstandige naamwoorden*, waarin het Nederduitsch met vele andere Indogermaansche talen bijzonder rijk is, moet, tot goed verstand van den *logischen zin* der samenstelling, opgemerkt worden, dat, als het woord uit twee zelfstandige naamwoorden bestaat, daarin dan zeer dikwijls een voorzetsel, dat de betrekking van het een met het ander zou moeten uitdrukken, naar het schijnt, wordt weggelaten; b. v. in *hulptroepen*, dat is *troepen tot hulp*, *noodleugen*, *leugen uit nood*, *tinnenkast*, *kast voor binnen*, *kerkgang*, *gang naar kerk*, *maagpijn*, *pijn in de maag*, *leuningstoel*, *stoel met leuning*, *windmolen*, *molen door wind*, *voetreis*, *reis te voet*, *regentijd*, *tijd van regen*. De verbinding van de twee woorden tot één woord beteekent dan namelijk, in plaats van een voorzetsel, het *verband* of de betrekking, waarin het één tot het andere gedacht wordt; maar dikwijls ook zulk een verband, als met een enkel voorzetsel niet wel kan uitgedrukt worden; b. v. in *watervogel*, dat een *op het water levende* vogel beteekent, en in *kostschool*, dat wil zeggen, een school, *waar de scholier in de kost is*. Trouwens, dat verband, dat door de verbinding van de twee woorden wordt aangeduid, heeft een anderen zin, als die door een voorzetsel uitgedrukt wordt. Het heeft namelijk dien *logischen zin*, die anders door den *vorm van het bijvoeglijk naamwoord* beteekend wordt, dat het ééne (in het Hollandsch, even als het bijvoeglijk naamwoord, gewoonlijk het eerste) woord een *onderscheidend kenmerk* uitdrukt, — iets bijzonders, van welken aard ook, iets kenmerkends, waardoor zich dat, wat benoemd moet worden, voor den geest onderscheidt (bl. 73 en 75), terwijl het andere woord een meer algemeene beteekenis heeft. — In andere talen, waarin de samenstelling van woorden niet

zoo menigvuldig in gebruik is, wordt dan het onderscheidend kenmerk veelal door een bijvoeglijk naamwoord uitgedrukt; zooals bij voorbeeld in het Fransche *oiseau aquatique* voor ons *watervogel*. In het Hoogduitsch daarentegen noemt men ook door middel van samenstelling een *Vernunftwesen*, wat wij in het Nederduitsch door middel van een bijvoeglijk naamwoord een *redelijk wezen* noemen (bl. 76). — Ook zulk een *logische* betrekking, als anders door een *naamval* beteekend wordt, behoeft in een zamengesteld woord even min uitgedrukt te worden, en wordt dan ook veelal weggelaten. Men zegt bij voorbeeld wel *lamsvleesch*, *kalfsvleesch*, en *varkensvleesch*, maar *schaapvleesch* of *schapevleesch*, *rundvleesch* of *ossvleesch*, *koelvleesch* en *paardenvleesch*. Men zegt wel *hemelsbaan*, maar *zeegroen*; *verdedigingsmiddel* en *levensmiddelen*, maar *hulpmiddel*; *koningsmoord*, maar *vadermoord*; *arbeidston*, maar *werkloon*. Ja, ofschoon die *s* in zulke zamengestelde woorden wel eigenlijk de uitgang van den Genitief is, zoo dient zij toch meer voor de welluidendheid, dan om de betrekking van het een tot het ander te beteekenen. Men zegt daarom ook bij voorbeeld even goed *timmermansbaas*, als *timmermans knecht*. In andere woorden dient tot dat zelfde einde een *e*, zooals in *zonnewijzer* (maar niet in *uurwijzer*), in *linnegieter* (maar niet in *loodgieter*), in *koekbakker* (maar niet in *broodbakker*), in *eendekooi* (maar niet in *vogelkooi*, en met een *s* in *schaapskooi*), in *kastemaker* (maar niet in *meubelmaker*), in *hondehok* (maar met een *s* in *varkenshok*), in *manesclijn*, en vele anderen. — Ook de uitgang van het meervoud wordt meestal weggelaten, zooals in *leuningstoel*, *boekverkoopning*, *zenwngestel*, *bloementuin*, *boomgaard*, *appelboom*. En, dat in eenige woorden die uitgang behouden wordt, zooals in *oogenblik* (maar niet in *oogwenk*), *handenarbeid* (maar niet in *handwerk*), *woordenboek*, *vriendenkring* en *heldenmoed*; dat geschiedt ook alleen maar voor de welluidendheid. En gewoonlijk gebruikt men, waar die uitgang

plaats zou kunnen hebben, tot welluidende verbinding alleen maar de *e*; zooals in *pereboom*, *boekekast*, *glazemaker*, *naaldkoker*, *sterrehemel*, *nouweklooster*, en honderd andere meer. ^a

Tot zamenstelling van een zelfstandig naamwoord met een *zegwoord* wordt het *grondwoord* van het *zegwoord* gebezigd, zooals in *schrijfboek*, *schrijftafel*, *schrijffout*, *schrijffloon*, *schrijffletter*, *schrijffmeester*, *schrijffpen*, *schrijffwijze*, *schrijffstijl*, *schrijfftaal*, *schrijffpapier*. Het *grondwoord* nu van een *zegwoord* is, indien het niet van een als naamwoord in de taal gebruikelijk woord gevormd is, zooals *zeilen* van *zeil* en *witten* van *wit*, toch niets anders dan de algemeene benaming van een accident, en dus, zooals alle begripswoorden of benamingen van bepaalde begrippen dit zijn, een *naamwoord*; en de algemeene beteekenis der zamenstelling van zulk een naamwoord met een benaming van een voorwerp is ook geen andere, dan die der zamenstelling van twee zelfstandige naamwoorden: het dient alleen, zooals de bovenstaande voorbeelden reeds genoegzaam bewijzen kunnen, tot *onderscheiding*. Zoo wordt een *schrijfboek* van een *rekenboek*, een *schrijftafel* van een *cellafel*, een *schrijffout*, *schrijffloon* en *schrijffletter* van *drukfout*, *drukloon* en *drukletter*, een *schrijffmeester* van een *teekenneester*, een *schrijffpen* van een *breipen*, een *schrijffwijze*, *schrijffstijl* en *schrijfftaal* van een *spreekwijze*, *spreekstijl* en *spreektaal*, en *schrijffpapier* van *pakpapier* onderscheiden. Ook hier wordt somtijds welluidendheidshalven een *s* tusschen de zamengestelde woorden ingevoegd, bij voorbeeld in *scheidsmuur*, *scheidsmann* en *zegswijze*.

Verder heeft men nog zelfstandige naamwoorden, die zamengesteld zijn uit een zelfstandig met een *bijvoeglijk naamwoord*

^a Dat de *e* in zulke woorden geen verkorting van den uitgang *en* in de Hollandsche uitspraak is, even min als bij voorbeeld in *maanschijn* en *zonschijn*, bewijst de uitspraak in die streken, waar men anders de *n* van dien uitgang *en* altijd uitsprekt.

of met een *bijwoord*, zooals *wittebrood*, *blijmare*, *hoogeschool*, *hoogmoed*, *grootvader* en *kleinzoon*, *nieuwjaar* en *oudejaar*, *voorkamer*, *bijnaam*, *medemensch*, *buitenland*.

Behalven de bovengenoemde zamengestelde zelfstandige naamwoorden, waarin het eerste woord altijd een onderscheidend kenmerk aanduidt van het voorwerp, dat door het laatste woord beteekend wordt, hebben wij ook nog eenige andere, die niets anders zijn dan in den vorm van één woord verkorte uitdrukkingen van iets kenmerkends, dat bij de benaming in een voorwerp opgemerkt of er van gedacht wordt, en zich in twee of meer woorden bij wijze van een gezegde voor den geest stelt; bij voorbeeld een *driehoek*, als benaming van een figuur *met drie hoeken* of *die drie hoeken heeft*; een *langtong*, voor iemand, die in een figuurlijken zin *een lange tong heeft*; een *vlashaard*, voor een jong mensch, dat nog maar *een vlassige baard heeft*; een *deugniet*, voor iemand, *die niet deugen wil*; een *kijk-in-de-wereld*, voor een jong mensch, van wien men zeggen wil, dat hij *pas in de wereld komt kijken*. In de zamengestelde benaming wordt dan van een zegwoord de grondvorm genomen, om er *zoo* den vorm van een naamwoord aan te geven.

In die talen, waarin de samenstelling tot één woord niet zoo gemakkelijk is, heeft men minder zulke *zamengestelde woorden* tot benaming van één begrip. Zoo zegt men bij voorbeeld in het Fransch *chien de chasse* en *verre à bière* voor ons *jagthond* en *biërglas*. Ook in het Nederduitsch heeft men echter eenige zulke wel logisch, maar niet grammatisch, *zamengestelde benamingen*, zooals bij voorbeeld *huis van arrest*, *heer des huizes*, *rijtuig op veeren*, *gang van zaken*, *man van fortuin*; vooral zulke, die uit een substantief met een adjectief bestaan, zooals *Turksche tarwe*, *Napelsch geel*, *klein zilver*, *roode kool*, *de-zwarte staar*, *de geele koorts*, *Brusselsche spruitjes*, *lange twf*, *Smirnasch tapijt*, *Haarlemsche courant*, *stalen pen*,

rood krijt, geel koper, de groote teen, de Hemelsche Vader. Zoo kan men zelfs van een *kleinen groote teen* spreken.

Menigvuldig zijn de *zamengestelde eigennamen*, zooals *Vaudiemensland, het Nieuwe diep, de Nieuwe kerk, de Groote beer.* Zoo ook de *zamengestelde eigennamen van personen uit twee voornamen*, zooals *Piet Hein*, en uit een *geslachtsnaam met een voornaam*, zooals *Jen van Galen*. Als *zamengestelde eigenaam* is ook te beschouwen de *zamenstelling van een eigenaam van een persoon met de benaming van zijn qualiteit, zijn titel, of den naam*, waarmêe hij genoemd wordt, als men hem aanspreekt; bij voorbeeld: *Koning Willem, Prins Albert, Graaf Floris, Professor Wyllenbach, Burgemeester van der Werf, Generaal van den Bosch, Mijnheer N., Mevrouw N., Schipper Seelenberg, Meester Bos, Baas Andries.* Even zoo een *eigenaam met een bijnaam*, zooals in *Richard Leenwenhart, Alexander de Groote*, en zoo vele andere.

Rijk is ook de *Hollandsche taal in zamengestelde bijvoeglijke naamwoorden*, zooals *rozerood, leliewit, gitzwart, zeegroen, hemelsblauw, krachtvol, ijskoud, zeeziek, twistziek, aamborstig, kleinmoedig, weekhartig, lofwaardig, achtingswaardig, welgesteld, doofstom*, en vele andere meer.

De gemakkelijkheden van *zamenstelling tot werkelijk grammatische eenheid in één woord* bepaalt zich bij de *zegwoorden* in het *Hollandsch* alleen tot *zamenstelling van zegwoorden met bijwoorden*, zooals *achterhalen, onderteekenen, overtreden, wederleggen, weérkaatsen, doorwáden, voorspéllen, omhelzen, misleiden, voleindigen.* Andere *zamengestelde zegwoorden*, die een *volkomene grammatische eenheid hebben*, zooals *raadplegen, harddraven, stampvoeten, liefkozen*, en die niet oorspronkelijk *zamengestelde naamwoorden* zijn (bl. 88), zooals *weérlichten, muilbanden, glimlachen* en *waarborgen*, zijn niet veel in getal. Maar zeer groot is het aantal van *zamengestelde uitdrukkingen* voor een gezegde, die nog wel niet *één zamengesteld woord*,

maar toch door het spraakgebruik *benamingen van één begrip* geworden zijn. Dit zijn dan zegwoorden, veelal *hulpwoorden* (bl. 135 vlgg.), met het een of ander complement; bij voorbeeld *meester zijn, meester worden of meester blijven*, zooals wanneer men zegt, *Hij is het al meester, Hij kan hem geen meester blijven*; en zoo ook iemand *de baas zijn, worden of blijven*; *gelijk hebben en gelijk geven, zin aan iets hebben of krijgen, zijn best doen, staat op iets maken, iets kwalijk nemen, kermis houden, iets vaarwel zeggen, geduld oefenen, weêrstand bieden, den meester spelen, belang wekken, belang in iets stellen, moed vatten of grijpen, handel drijven, voornemens of van zins zijn, er achter zijn of komen, iets gewaar worden, iets bij de hand hebben, in stand houden, in toom houden, van iets houden, op den loer liggen, er in zitten of loopen, te gemoet gaan of zien, op den loop gaan, te pas komen, er voor uit komen, iemand te leur stellen, in het oog vallen, iemand in de rede vallen, iemand in den nek zien, iets over hoop halen, iets te binnen komen of schieten, iets van buiten kennen, iemand om den tuin leiden, iemand om het leven brengen, iemand in de hand werken, het iemand naar den zin doen of maken, er door heen slaan, iets in den wind slaan, met iemand of iets te doen willen hebben, en honderd andere dergelijke spreekwijzen en spreekwoordelijke gezegden meer. Inzonderheid behooren hiertoe zoovele uitdrukkingen, die uit een zegwoord en een bijwoord zijn zamengesteld, en waarvan reeds eenige onder de hierbovenstaande voorbeelden zijn aangevoerd. Zulke zijn ook *hoogachten, weldoen, vrijlaten of vrijstellen, misloopen, teruggeven, teweegbrengen, bijeenvoegen, tezamenbrengen, vooruitloopen, achteruitloopen, reguitgaan, omverstoelen, omverloopen, achterovervallen, achterblijven, binnensluipen, overslaan, opendoen of openmaken, digtdoen of digtmaken, medenemen of meênemen, doorbrengen, navolgen, nazitten, aankomen, uitgaan, voortbrengen, bijblijven, omkantelen, ophalen, afbreken, inslikken, enz. enz.* Men is veelal geneigd, om*

zulke uit een zegwoord en een bijwoord zamengestelde uitdrukkingen, en ook wel andere, zooals *boekhouden*, *lastgeven* en *handeldrijven*, als één zamengesteld woord te beschouwen: doch de *grammatische* eenheid is, ten minsten bij de hierboven opgenoemde, nog niet volkomen. Men zegt bij voorbeeld, *Ik acht hem daarom hoog; Ik laat hem maar altijd vrij; Waarom geeft gij mij het boek, dat gij van mij geleend hebt, niet terug? Hij slikte het zoo maar in eens in? Hij houdt voor mij boek; Hij gaf mij last; Hij drijft tegenwoordig handel; of: iemand die boek voor mij houdt; toen ik last aan hem gaf; iemand die handel gaat drijven; een dief die in wil breken.* De taal streeft er echter naar, om aan zulk een uitdrukking ook grammatische eenheid te geven, door de woorden, als zij onmiddellijk op elkander volgen, als één woord uit te spreken; bij voorbeeld als men zegt: *die voor mij boeckhoudt, toen ik hem lastgaf, iemand die handeldrijft, iemand die inbreekt*; en vooral, wameer de uitdrukking in den *Infinitief* of als *Deelwoord* geheel als *naamwoord* gebruikt wordt, zooals *het boekhouden, een handeldrijvende natie.* En aan dit streven der taal tot nauwer vereeniging is het ook toe te schrijven, dat ook in sommige van zulke zamengestelde uitdrukkingen een voorzetsel, dat anders het verband tusschen de beide woorden zou moeten aanwijzen, weggelaten wordt, even zooals dit in zamengestelde naamwoorden gewoonlijk plaats heeft (bl. 140); bij voorbeeld in *paardrijden* en *schaatsrijden, schoolgaan* en *kerkgaan*, in plaats van *te paard rijden* en *op schaatsen rijden* (waarbij ook de uitgang van het meervoud weggelaten wordt), *ter school gaan* en *naar kerk gaan.*

Groot is eindelijk ook het getal van zamengestelde uitdrukkingen, die als *bijwoorden* in gebruik zijn, zooals *in den beginne, in allen ernst, in genoede, in der tijd, in der minne, in koden bloede, van morgen, van de week, van voren,*

van onderen, van ter zijden, van zelf, van ganscher harten, op beziens, op den loop, op de been, op slaanden voet, op zich zelf, op heeter daad, nit een trenren, door de bank, achter laks, binnen 's tijds of binnen tijds, met der tijd, met der woon, met der daad, met zijn beiden, met ons drieën, bij de hand, bij tijds, bij wijlen, bij gevolg, bij vlagen, bij de pinken, onder weg, onder 's hands of onder de hand, onder eede, onder vier oogen, onder de roos, onder de knie, onder verbetering, onder zeil, te regt, te zoek, te stude, te huis, te voet, te boven, te voren, te zamen, te gelegener tijd, ten deele, ten overloede, ter zake, ter loops, ter zee, ter goeder ure, ter goeder trouw, boven mate, boven 's hands, tusschen hoop en vrees, tegen wil en dank, aan stukken, over het geheel, over 't algemeen, onverrigter zake, menschelijker wijze, natuurlijker wijze, hals over kop, des noods, des te meer, des anderen daags of 's anderen daags, zoo dra mogelijk, dien ten gevolge, hier van daan, waar naar toe? — De logische eenheid, die in zulke zamengestelde uitdrukkingen reeds is, wordt, indien het niet reeds van zelf een zamengesteld woord is, in de uitspraak gemakkelijck ook grammatische eenheid, en dan schrijft men ook in één woord b. v. *thuis, naderhand, inderdaad, voorshands, eensdeels, grootendeels, eerstdaags, weldra, onderwijl, middelerwijl, intusschen, ondertusschen, tusschenbeiden, alom, overal, geheelenol, integendeel, goedmoeds, heelsheids, buitkeels, gelijckvoers, allangzamerhand, trapsgewijze, sluksgewijze, welstaanshalven, eenigermate, ondersteboven, allemaal, allerwegen, binnentijds, eveneens, voorzeker, tevreden, ontevreden, terstond, buitendien, desniettemin, desniettegenstaande, deswegens.* — Als *voorzetsels*, dat wil zeggen, als bijwoorden met een bepaling (bl. 113), heeft men eveneens zamengestelde uitdrukkingen, zooals *tot aan, tot aan toe, van achter, van wegen, nit kracht van, ter zake van, nit hoofde van, ten gevolge van, bij gebrek van, naar gelang van, en andere meer.*

Bij de logische analyse nu van *een zin* heeft men niet alleen een zamengesteld woord, dat in de taal een volkomene grammatische eenheid verkregen heeft, maar ook een logisch zamengestelde benaming, uitdrukking of spreekwijze, slechts als één rededeel te beschouwen, en de verdere ontleding van zulk een benaming of uitdrukking, die somtijds moeilijk genoeg is, over te laten aan de Grammatica of het Woordenboek. Tot de Grammatica behoort ook de logische analyse en de verklaring van zulke met logische hulpwoorden zamengestelde spreekwijzen, die alleen maar dienen om een *modaliteit* van den zin of het gezegde uit te drukken, zooals *zullen doen, gaan doen, gedaan worden, gedaan zijn, gedaan hebben; Ik heb het zien doen; Laat ik het doen;* en andere meer. Ook het *lidwoord* moet beschouwd worden als een *lid* of deel van de *benaming*, waarbij het gevoegd wordt, en niet als een deel van den *zin*.

De *bepalingen* of *complementen*, die men bij de logische analyse of rede-ontleding van een zin als zelfstandige deelen van den zin beschouwen moet, kunnen tot dezelfde hoofdsoorten gebracht worden, als de benamingen van begrippen, en zijn dus deels bepalingen van *voorwerp*, deels bepalingen van *adjunct* of *accident*. De *redewoorden* namelijk, die wel geen benamingen van begrippen zijn, maar slechts een logischen zin hebben, beteekenen toch ook voor het grootst gedeelte, zooals met name alle voornaamwoorden, of een voorwerp, of een adjunct of accident, en behoeven dus als logische deelen van een zin, en dus ook als bepalingen, van de begripswoorden niet onderscheiden te worden. De *reële* of *zakelijke* beteekenis der woorden zelf komt namelijk bij de rede-ontleding

van een zin niet in aanmerking, maar alleen de beteekenis van de woorden of zamengestelde uitdrukkingen als *deelen van den zin*. Bij voorbeeld, hetzij dat men zegt *Ik schrijf slecht*, of *De pen schrijft slecht*; als deel van den zin is er tusschen *ik* en *de pen* geen onderscheid: beide zijn het *onderwerp* als *subject*. En, of men zegt *deze pen*, of *mijn pen*, of *een stalen pen*, of *een spattende pen*, of *een pen zonder spleet*; de woorden *deze*, *mijn*, *stalen*, *spattende* en *zonder spleet* hebben alle dezelfde logische beteekenis: het zijn *bepalingen van hoedanigheid*. — Alleen die redewoorden, die een bijzondere *modaliteit* of wijze van uitdrukking beteekenen, moeten als een bijzonder soort van complementen onderscheiden worden.

Eerst zullen wij de bepalingen van *adjunct* en van *accident*, daarna die van *voorwerp*, en eindelijk die van *modaliteit*, beschouwen.

I. De bepalingen van *adjunct* en van *accident* zijn onderscheiden, al naardat zij dienen tot bepaling van de benaming van een *voorwerp*, of tot complement of aanvulling van de benaming van een ander *adjunct* of *accident*; zooals bij voorbeeld in *nuttig mensch* en *nuttig werkzaam* of *nuttig besteden*; in *de menschen hier* en in *hier woonachtig* of *hier wonen*. — Een bepaling van *adjunct* of *accident* tot bepaling van een *voorwerp* wordt een *attribuut* of *toekenning* genoemd; en een bepaling van *adjunct* of *accident* tot bepaling van een ander *adjunct* of *accident* is een *complement*, dat wil zeggen, een *aanvulling* of *aanvullende bepaling*. — In het gebruik van de kunstwoorden *attribuut* en *complement* heerscht veel spraakverwarring: het woord *attribuut* wordt namelijk ook wel voor *prédicaat* gebruikt, en het woord *complement* voor elke *bepaling*: maar de zin, die er hier aan gehecht wordt, komt het best met de eigenlijke beteekenis van de woorden overeen, en is ook het best geschikt

tot het doel, waartoe kunstwoorden dienen moeten, namelijk tot naauwkeurige onderscheiding.

A. Een *attribuut* is wel te onderscheiden van een *prédicaat* of *gezegde*: door een *attribuut* wordt namelijk aan eên voorwerp iets *toegekend* als reeds in de voorstelling of het begrip van het voorwerp daaraan verbonden; maar door een *prédicaat* of *gezegde* wordt op het oogenblik zelf, dat men de gedachte, die in den zin uitgedrukt wordt, zich vormt, aan een voorwerp iets *toegeschreven*, dat niet reeds in de voorstelling van het voorwerp, dat men noemt, en dus in de benaming er van, bevat is (verg. bl. 72 en 85). Wanneer men bij voorbeeld zegt: *De last drukt*; dan wordt het *drukken* aan de last *toegeschreven*: maar, spreekt men van een *drukkende last* of een *zware last*, dan wordt *drukkend* of *zwaar* als een hoedanigheid aan een last *toegekend*.^a In het eerste geval zegt men, dat de last *drukt*; in het tweede geval *noemt* men een last *drukkend*. Ligt verwart men zeker *attribuut* en *prédicaat*, wanneer men in een zin als deze, *De last is drukkend*, het woord *drukkend* als het *prédicaat* beschouwt, dat door het woordje *is* als *koppelwoord* met het onderwerp *de last* verbonden wordt: maar hoe verkeerd zulk eene beschouwing is, hebben wij boven (bl. 49 en 137) reeds opgemerkt. Nee, niet *drukkend*, maar *drukkend zijn*, is het *prédicaat*, dat aan de last wordt toegeschreven: het woord *drukkend* alleen is het *complement* van het zegwoord *zijn*, geheel op dezelfde wijze, als wanneer men zegt: *De last wordt drukkend*, *De last blijft drukkend*, of *De last woog drukkend op zijn schouders*.

^a Het onderscheid, dat hier gemaakt wordt tusschen *toekennen* en *toeschrijven*, wordt in het gewone spraakgebruik wel niet zóó in acht genomen, maar hier aangenomen, om het logische onderscheid, dat hier bedoeld wordt, het onderscheid tusschen *attribueren* en *prédiceren*, ook met verschillende Nederlandsche woorden, zich voor te stellen. Deze woorden worden hier dus gebruikt als *kunsttermen*.

Een *attribuut* is of een bepaling van *adjunct*, en dus van *hoedanigheid* of van *hoeveelheid*, of een bepaling van *accident* of *omstandigheid*. Doch dit onderscheid hangt niet af van de onderscheidene soort van *woorden*, waarin het attribuut uitgedrukt wordt. Bij de logische analyse van een zin komt, zooals reeds meermalen opgemerkt is, niet de *reële* beteekenis van de *woorden* in aanmerking, maar alleen de beteekenis, die zij hebben als *deelen van den zin*. Wanneer men bij voorbeeld spreekt van *een persoon van gewigt*, *een man zonder karakter*, *de courant van Vrijdag* of de *Academie hier*; dan zijn de *woorden*, waarin het attribuut is uitgedrukt, zeker *benamingen* van *accident*, van *omstandigheid*, of *betrekking*; maar het in deze woorden uitgedrukte attribuut is een *bepaling* van *adjunct*, van *hoedanigheid* of *onderscheidend kenmerk*, even goed als wanneer men met een bijvoeglijk naamwoord zegt: *een gewigtig persoon*, *een karakterloos man*, *de Vrijdagsche courant*, en in het Hoogduitsch *die hiesige Academie*. Ook een benaming van *voorwerp* of een zelfstandig naamwoord kan tot bepaling van *adjunct*, van *hoedanigheid* of *hoeveelheid*, dienen, zooals bij voorbeeld in *de dwingeland Dionysius* en *een last koren*.

a. Een bepaling van *hoedanigheid* of *qualiteit*, als *bepaling van een voorwerp* of *attribuut*, is elke bepaling van een voorwerp, waardoor aan een persoon of zaak eenig *onderscheidend kenmerk* wordt toegekend, om daarmee uit te drukken en te beteekenen, *hoedanig* of *welk een voorwerp*, of, als men van een enkel voorwerp of van eenige enkele voorwerpen spreekt, *welk voorwerp* of *welke voorwerpen*, *in onderscheiding van andere voorwerpen*, men zich voor den geest stelt. — In die talen, waarin voor een attributive benaming eigene grammatische vormen bestaan, zooals in de Indo-germaansche talen, is de eigenlijke grammatische uitdrukking

voor zulk een *attribuut van hoedanigheid* of *qualitatief attribuut* het *bijvoeglijk naamwoord* (bl. 73), of een *doelwoord* (bl. 77 en 97), of wel een *bijvoeglijk voornaamwoord* (bl. 117), zooals in *dit boek, zulke menschen* of *zulk een mensch, zoodanig geval, dezelfde persoon, zijn broeder, haar eigen schuld*.

En in het Nederduitsch heeft zulk een *adjectief attribuut van hoedanigheid* zijn gewone plaats vóór het hoofdwoord: wanneer het echter uit meer dan één woord bestaat, dan kan het er ook achter geplaatst worden, zelfs na andere woorden, die vooraf met het hoofdwoord verbonden worden; bij voorbeeld: *Ik heb een paard gekocht, jong, vlug en sterk; Hij heeft een zoon, twaalf jaar oud; Het jaar daarop volgende bleek het, dat de kosten, aan dat werk besteed, voor niet geweest waren.* — Doch zóó is de aard van het attribuut ook niet meer volkomen dezelfde. Zóó dient het niet eenvoudig tot *onderscheiding*: zóó wil men van het *reeds genoemde* voorwerp iets *zeggen*. Men doet dit evenwel niet door middel van een *prédicaat* of *gezegde*, maar door *benoeming*, bij wijze van een *attribuut*; en men kan dus zulk een attribuut gevoeglijk een *prédicatief attribuut*, of in het Nederduitsch een *loeschrijvende bepaling, van hoedanigheid* noemen. — Men kan zeker ook zeggen: *Ik heb een jong, vlug en sterk paard gekocht; Hij heeft een twaalfjarigen zoon, of een zoon van twaalf jaar; en Het daarop volgende jaar bleek het, dat de aan dat werk besteede kosten voor niet geweest waren*: maar, als men zóó zich uitdrukt, dan drukt men ook niet volkomen hetzelfde uit; en, al bedoelt men hetzelfde, men geeft het toch niet zoo *uitdrukkelijk* te kennen. Door een *prédicatief attribuut* te gebruiken wordt aan het attribuut een meer afzonderlijke plaats gegeven, zoodat het meer op zich zelf staat, en daardoor meer *uitkomt*. Ja, zulk een *prédicatief attribuut* maakt een meer *zelfstandig* deel van den zin uit,

even als een zoogenaamde *relative zinsnede*, wanneer men bij voorbeeld zegt: *Ik heb een paard gekocht, dat jong, vlug en sterk is; Hij heeft een zoon, die twaalf jaar oud is; Het jaar, dat daarop volgde, bleek het, dat de kosten, die aan dat werk besteed waren, voor niet waren geweest.* Maar, daar het nu, even als zulk een relative zinsnede, een zelfstandig op zich zelf staand deel van den zin uitmaakt, zoo moet het ook uit *meer dan één woord* bestaan.

Een *attribuut van hoedanigheid* kan ook, zooals boven (bl. 151) reeds opgemerkt is, door een *zelfstendig naamwoord* uitgedrukt worden; en in de Grammatica wordt zulk een bepaling van een substantief door een ander daaraan toegevoegd substantief, in onderscheiding van een *adjective* bepaling, *appositie* of *bijstelling* genoemd. Zóó, wanneer men bij den naam van een persoon tevens de benaming van zijn *qualiteit* of zijn *titel* voegt; niet alleen wanneer men vóór de benaming van de *qualiteit* of *titel*, als een eigennaam, het lidwoord weglaat; in welk geval het als een *zamengestelde eigennaam* (bl. 144) te beschouwen is; maar ook als men het lidwoord er vóór voegt, als vóór een gewoon zelfstandig naamwoord, en bij voorbeeld zegt: *De Keizer Napoleon, de Raadpensionaris Schimmelpenninck, de heer N., de advocaat Brugmans, de reiziger Cook, de propheet Jesaias, de wijsgeer Socrates, de dichter Hooft, de romanschrijver Dumas, de wreedaard Caligula.* Zoo ook vóór een benaming, die de plaats van een eigennaam bekleedt, zooals *de heer Burgemeester*. Ook wordt nog wel bij zulk een benaming van *qualiteit* een ander attribuut gevoegd; bij voorbeeld: *de beroemde reiziger Cook; de groote, of de Grieksche, wijsgeer Socrates, de onmenschelijke wreedaard Caligula.* — In al deze gevallen is de voorgevoegde benaming van *qualiteit* werkelijk een *qualitatief attribuut* of *attribuut van hoedanigheid*, even goed als een bijvoeglijk naamwoord.

Zulk een *substantief* of *appositief attribuut* van hoedanigheid kan echter in het Nederduitsch alleen dan, even als een *bijvoeglijk* naamwoord, vóór het hoofdwoord geplaatst worden, wanneer dit hoofdwoord een eigennaam is, of den zin van een eigennaam heeft, zooals in de bovenstaande voorbeelden; als ook, wanneer het substantief, waarmede de bepaling geschiedt, geen ander begrip uitdrukt, dan dat van een *qualiteit* of *soort*; bij voorbeeld: *een beste kwaliteit cigaren, een slecht soort papier, een goed ras schapen, dit merk suiker*. Anders wordt het er achter geplaatst; bij voorbeeld: *mijn neef de doctor, mijn neef de dominé, mijn buurman de wijnkooper*. En zoo ook wel achter eigenamen, wanneer, zooals in *Jan de knecht, Jan de tuinman, Willem de Zwijger, Willem de Veroveraar, Jan de Rijmer*, en dergelijke, het attribuut geen benaming van *qualiteit* of *titel*, maar een *bijnaam* is, en zóó met het hoofdwoord een *zamengesteld* eigennaam (bl. 144) uitmaakt. — Ook een achter een ander zelfstandig naamwoord gevoegde *eigennaam* is veelal zulk een attribuut van *hoedanigheid*; zoo dikwijls namelijk als de eigennaam dient om te bepalen, *hoe het heet*, wat met het algemeen zelfstandig naamwoord bedoeld wordt; bij voorbeeld: *mijn neef Jan, mijn neef Piet, mijn buurman Klaas, de stad Utrecht, de provincie Utrecht, het dorp Zandvoort, de rivier de Nijl, het eiland Java, de berg Merapi, de planeet Jupiter, het sterrebeeld de Orion*. Wanneer daarentegen (volgens bl. 153) de eigennaam het hoofdwoord en het zelfstandig naamwoord daarvóór, als benaming van een *qualiteit*, de bepaling is, kan alleen de zin en de bedoeling van den spreker leeren. Daar beide woorden *zelfstandige* naamwoorden zijn, zoo kan natuurlijk door beide even goed *het voorwerp*, de persoon of zaak, bedoeld en beteekend worden. En zoo kan dan ook een zelfstandig naamwoord, dat geen ander begrip, dan dat van *qualiteit* of *soort*, uitdrukt (bl. 154), nevens

een ander zelfstandig naamwoord, dat een soort van *voorwerp* beteekent, toch het hoofdwoord zijn; bij voorbeeld als men zegt: *De beste qualiteit aardappelen kost een rijksdaalder.*

Verder kan zulk een *substantief* of *appositief*, achter het hoofdwoord geplaatst, *attribuut van hoedanigheid* ook, even als een dergelijk *adjectief attribuut*, een meer zelfstandig deel van den zin uitmaken, en is dan ook een *prédictatief attribuut*; bij voorbeeld: *De walvisch, een zoogdier, brengt levende jongen ter wereld; de leeuw, de koning van het woud; de barometer, een instrument om de zwaarte van den dampkring te bepalen, het geld, zijn afgod; Cook, een beroemd reiziger; Caligula, dat monster van wreedheid; Amsterdam, de grootste stad van ons land; hij, arme sukkel; gij, zwakke vrouw; ik, ongelukkig mensch; de ondergeteekende, rentenier, oud dertig jaar, ongehuwd.* — En ook zulk een *prédictatief attribuut* bestaat in het Nederduitsch gewoonlijk uit meer dan één woord, al is het dan ook maar een zelfstandig naamwoord met een lidwoord. Hiervan is echter uitgezonderd een *prédictatief attribuut*, dat geen ander gezegde bevat, dan een *benoeming* van een persoon of zaak. Zóó dus vooreerst een eigennaam; bij voorbeeld: *de grootste stad van ons land, Amsterdam; een beroemd geteerde, Leibnitz;* en ten tweeden ook een andere benaming van een persoon, wanneer deze persoon niet anders, dan met een *persoonlijk voornaamwoord*, aangewezen wordt; bij voorbeeld: *Hij, sukkel, moest wel gehoorzamen; Wat zult gij, zwakke, daartegen doen; Voor mij, ongelukkige, is geen redding meer; Ons, Amsterdammers, — of Ons, kooplieden, — is dat onverschillig.* Zoo ook in *Ik, ondergeteekende* of *Wij, ondergeteekenden*: waar tevens de benaming *ondergeteekende* of *ondergeteekenden* de plaats van den eigennaam of de eigenamen bekleedt. — Met een *persoonlijk voornaamwoord* kan, ten minste in het Neder-

duitsch, op geen andere wijze een attribuut verbonden worden.

Dat eindelijk een *attribuut van hoedanigheid* ook dikwijls door een *adverbium* of *bijwoord*, of, wat hetzelfde is, door een *voorzetsel* met een bepaling, wordt uitgedrukt, is boven (bl. 151) ook reeds te kennen gegeven. Andere voorbeelden, dan de boven reeds aangevoerde, zijn: *de menschen boven* (dat is *de boven wonende menschen*, of *de menschen, die boven wonen*), *een man te paard*, *goederen van waarde*, *een man van smaak*, *laarsen met kappen*, *rozen zonder dorens*, *een dak van stroo*, *goud van achttien karaten*, *pijn in de maag*, *luitenant ter zee*, *een reis over land*, *een rijtuig op veëren*, of *met vier wielen*, *een vraag uit nieuwsgierigheid*, *armoede door eigen schuld*, *de menschen in den omtrek*, *een reisje binnen 'slands*, *een steek onder water*, *een leugen om best wil*, *de tempel van Salomo*, *de beurs van Amsterdam*, *een kerel als een boom*, *het huis van mijn buurman*, *een zaak van dezen aard*, *een paard van Engelsch ras*, *een ras van paarden*. — Ook zulk een *adverbiaal* of *bijwoordelijk attribuut van hoedanigheid* kan een meer zelfstandig deel van den zin uitmaken, en dus een *prédicatief attribuut* zijn; bij voorbeeld: *Ik heb een bruin paard gekocht, met vier witte pootjes en zonder gebreken*; *een booswicht, tot alles in staat*; *een jong mensch, zonder ouders en zonder middelen* (zooveel als *ouderloos en onbemiddeld*). — Uit een grammatisch oogpunt kunnen alle bepalingen, die door een *adverbium* of *bijwoord*, of door een *voorzetsel* met een bepaling, in de taal worden uitgedrukt, het best onder de algemeene benaming van *adverbiale* of *bijwoordelijke* bepalingen begrepen worden.

Maar, zoo dan zulk een door een *voorzetsel* met een benaming van een voorwerp uitgedrukte bepaling, wanneer zij

tot bepaling van een ander voorwerp dient, werkelijk den logischen zin van een *attribuut van hoedanigheid* heeft; dan heeft een bepaling van een voorwerp ook denzelfden zin, wanneer zij geschiedt door middel van een substantief in den *Genitief*. Het *licht der zon* beteekent hetzelfde als het *licht van de zon*, het *van de zon komende licht*, het *zonlicht*, in onderscheiding van *maanlicht*, *lamplicht*, *kaarslicht* of eenig *ander licht*; en *schatten der aarde* beteekent *aardsche schatten*. — En zulk een *genitief attribuut*, zooals men het noemen kan, wordt in het Hollandsch ook, even als een *adjectief*, vóór het hoofdwoord geplaatst; bij voorbeeld: *'smenschen rede*, zooveel als *de rede van den mensch* of *de menschelijke rede*; *Salomons tempel*, zooveel als *de tempel van Salomon*, of, zooals men in het Hoogduitsch veelal zegt, *der Salomonische Tempel*; *vaders huis*, zoo veel als *het huis van vader*. En is *vaders* in *vaders huis*, of *iemands* en *diens* in *iemands huis* en *diens huis*, niet een bepaling van volkomen denzelfden aard en denzelfden logischen zin, als *zijn* in *zijn huis*; en dus een *attribuut van hoedanigheid*, een bepaling of toekemming *tot onderscheiding*? De genitive zamengestelde uitdrukkingen *allerlei* en *allerhande*, *velerlei* en *velerhande*, *éénertlei*, *twéeërlei*, *drieërlei*, enz., en *éénërhande*, *twéeërhande*, *drieërhande*, enz., waarin de verouderde woorden *lei* en *hande* zooveel als *kleur*, *vorm* of *hoedanigheid* beteekenen, verschillen alleen in grammatischen vorm van uitdrukking, maar volstrekt niet in zin en beteekenis, van een *bijvoeglijk naamwoord*. — Ook is in het Hollandsch een attribuut, dat een stof beteekent, waaruit iets bestaat, en met den uitgang *en* gevormd wordt, zooals *houten* van *kout*, en *zilveren* van *zilver*, eigenlijk niets anders dan een *Genitief attribuut*, en wordt daarom ook niet verbogen, zoodat men bij voorbeeld *houten huizen*, en niet *houte ne huizen*, zegt, of ten minsten behoort te zeggen.

b. Een bepaling van *hoeveelheid* of *quantiteit*, als *bepaling van een voorwerp of attribuut*, is elke bepaling van een voorwerp, die dient om uit te drukken en te beteekenen, *hoeveel*, dat wil zeggen *welk*, of *hoe groot*, *een gedeelte*, men zich voor den geest stelt van hetgeen met de benaming van het voorwerp beteekend wordt. De grammatische uitdrukking van zulk een *attribuut van hoeveelheid* of *quantitatief attribuut* heeft gewoonlijk plaats door één van die *substantive benamingen van hoeveelheid*, die wij boven (bl. 80 vlg.) hebben leeren kennen. Zóó

1°. door een *telwoord* of *benaming van een bepaald getal* of *bepaalde hoeveelheid* van enkele voorwerpen van een soort; bij voorbeeld *drie personen, drie etmaal, acht jaar, acht maanden, honderd ducaten, honderd gulden*;

2°. door een *benaming van een onbepaald aantal* of *onbepaalde hoeveelheid*, zooals *veel* en *weinig*, wanneer deze woorden niet verbogen worden; bij voorbeeld als men zegt: *veel* of *meer reizigers, weinig* of *minder schepen, veel* of *meer moeite*; en even zoo

3°. door een *benaming van het geheele aantal* of *de geheele hoeveelheid*, in het Nederduitsch het woordje *al*, wanneer dit niet verbogen wordt, zooals in *al de schepen, al de moeite*. — Eindelijk

4°. door eene *zamengestelde benaming van hoeveelheid*, zooals *één el laken, zes weken vacantie, een aantal schepen, een dozijn knopen, drie vierde pond boter, een half flesch wijn*.

Dat een *telwoord* niet alleen, maar ook zulk een andere *substantive benaming van hoeveelheid*, werkelijk volgens den zin en de bedoeling van den spreker tot *bepaling* dient, zegt duidelijk ieders gevoel; en dit wordt ook uitgedrukt door de constructie, als men bij voorbeeld zegt: *Er waren een menigte menschen, die teleurgesteld werden*. Dikwijls even-

wel is grammatisch de benaming van hoeveelheid het hoofdwoord, en de benaming van het voorwerp de bepaling; niet alleen, wanneer men zegt, zooals altijd in het Fransch, *een druppel waters, een som gelds, een menigte van sprinkhanen, duizenden van kogels*; maar ook, als men eenvoudig zonder verbuiging en zonder voorzetsel de benaming van het voorwerp er achter plaatst en bij voorbeeld zegt: *Een mud aardappelen kost een rijksdaalder; De honderd roeden land, die hij gekocht heeft, zijn met aardappelen bepoot.* Zoo ook, wanneer men zegt *de twee el laken, het staaltje zijde, dit klonkje suiker, dit gezelschap muzikanten, een mooi span paarden, een nieuw paar schoenen, het beste pak kleéren, het half uitgedronkene glas wijn; het pakje boeken, dat op de tafel ligt.* En zoo is ook de zamengestelde benaming van hoeveelheid *een handvol* (bij voorbeeld: *Hij nam er een handvol van*) zeer zeker naar den logischen zin een bepaling van hoeveelheid, als men zegt: *Hij nam een handvol kersen;* of *Hij kreeg van zijn vader een handvol kersen:* maar grammatisch is toch het woord *kersen* de bepaling en *een handvol* het hoofdwoord, als men zegt: *Toen deze handvol kersen op was, kreeg hij een tweede handvol.*

Maar, is dan, als men zegt *de twee el laken*, de benaming van het voorwerp; het woord *laken*, grammatisch als de bepaling te beschouwen, dan zal de grammatische constructie eigenlijk en oorspronkelijk ook wel geen andere zijn in *twee el laken, één el laken, een el laken, een menigte boeken, een klein getal schepen*; gelijk dit duidelijk is in het Fransch, waarin men zegt *une aune de drap, deux aunes de drap, une multitude de livres.* En dan zijn ook de woorden *veel, meer, weinig* en *minder*, wanneer zij zonder verbuiging vóór de benaming van een voorwerp geplaatst worden, zooals in *veel boeken*, eigenlijk en oorspronkelijk het grammatische hoofdwoord; gelijk men ook in het Fransch zegt: *beaucoup* — of

quantité — de livres. De grammatische constructie van zulk een uitdrukking als een meervoud, bij voorbeeld, *Er liggen veel schepen in den haven*, kan ook niet het tegendeel bewijzen: want het zelfde heeft plaats in het Fransch, waarin toch zoo duidelijk de benaming van het voorwerp in het meervoud niet het grammatische hoofdwoord, maar de bepaling schijnt te wezen.

Zijn nu de woorden *veel*, *meer*, *weinig* en *minder* eigenlijk en oorspronkelijk het grammatische hoofdwoord, dan kunnen ook de *telwoorden*, zooals in *tien boeken* en *duizend man*, niet anders beschouwd worden, en is dit de oorzaak, waarom zij niet verbogen worden.

Met dat al zal zich toch niemand overtuigen laten, dat de *telwoorden*, en ook de woorden *veel*, *meer*, *weinig* en *minder*, als zij niet verbogen worden, en desgelijks de benamingen van meer of min bepaalde hoeveelheid, zooals *twee mud* of *een mud*, geen *bepalingen* zijn. Ieders gevoel zegt dit duidelijk en de grammatische uitdrukking kan het tegendeel niet bewijzen. Het is wel ontwijfelbaar zeker, dat in *beaucoup de livres*, *deux aunes de drap*, *une goutte d'eau*, en desgelijks in het Nederduitsch *veel nieuws*, *een druppel waters* en *een som gelds*, de woorden *de livres*, *de drap*: *d'eau*, *nieuws*, *waters* en *gelds* eigenlijk en oorspronkelijk *bepalingen* zijn: want het zijn naamwoorden in den *Genitief*: maar deze grammatische vorm belet niet, dat zij als *hoofdwoorden* in die uitdrukkingen fungeren kunnen, gelijk zij dit volgens ieders gevoel werkelijk doen. Zijn dan ook *des livres*, *du drap*, *de l'eau*, en in het Hollandsch het woord *nieuws*, niet eigenlijk naamwoorden in den *Genitief*? en worden zij toch niet als hoofdwoorden in een zin gebruikt, om een *súbject* of *óbject* te beteekenen. Zegt men niet, even als *veel nieuws*, zoo ook *goed nieuws*, en *henglijk nieuws*? Zoo is ook *iets* en *niets* eigenlijk niets anders, dan de *Genitief* van *iet* en *niet*. Maar deze grammatische

vorm beteekent hier niet een *logische betrekking* tot een voorwerp, maar wijzigt, even als in het meervoud *waters*, dat volkomen dezelfde vorm is, de beteekenis van het woord zelf, en wel zóó, dat het woord in dezen vorm beteekent *een deel van de soort*, die door het woord in zijn oorspronkelijken vorm beteekend wordt. *Water* is de algemeene benaming van een *soort* van stof of van voorwerp, maar *waters* beteekent in *een druppel waters* en in *stille waters* een *gedeelte van die soort* van stof of van voorwerp. En is dan deze vorm van het naamwoord niet juist de geschiktste, om tot *bepaling* een benaming van *hoeveelheid* bij zich te ontvangen, waardoor namelijk bepaald wordt, *hoe groot een gedeelte of hoeveelheid* van de soort met het hoofdwoord bedoeld wordt?

Intusschen kan bij dezelfde grammatische uitdrukking ook zeer wel de *benaming van hoeveelheid* het *hoofdwoord*, en de benaming van *voorwerp* de *bepaling* zijn: want beide zijn *zelfstandige* naamwoorden, en dus beide eigenlijk evenzeer benamingen van *voorwerpen*. Wanneer het één, of wanneer het ander plaats heeft, kan alleen de zin en bedoeling van den spreker leeren (vrg. bl. 154). Wanneer men zegt: *Een mud aardappelen kost een rijksdaalder*; dan is *een mud* het hoofdwoord: want men wil zeggen, hoeveel *de mud* kost. Wil men zeggen, hoeveel *de aardappelen* kosten, dan zegt men: *De aardappelen kosten een rijksdaalder de mud*. Maar zegt men: *Wij hebben dezen winter vier mud aardappelen opgegeten*; dan is *aardappelen* het logische hoofdwoord.

Maar, ofschoon nu een bepaling van hoeveelheid, omdat er niet een *hoedanigheid*, *aard* of eenig ander *onderscheidend kenmerk* van een voorwerp, maar een meer of min bepaald *deel* of *gedeelte* van een soort, door beteekend wordt, gewoonlijk in den grammatischen vorm van een *zelfstandig naamwoord* wordt uitgedrukt; zoo geschiedt dit toch ook, zooals wij boven (bl. 81 vlg.) reeds gezien hebben, ofschoon minder

eigenaardig, door een *bijvoeglijk naamwoord*; zooals in *vele menschen, weinige jaren, alle dagen, eenige uren, sommige dieren*.

En, daar nu een *bijwoord*, of een bijwoordelijke uitdrukking door een *voorzetsel* met een bepaling, als bepaling van een voorwerp de plaats van een *bijvoeglijk naamwoord* bekleeden kan; zoo dan ook de plaats van een bijvoeglijk naamwoord in den zin van een *bepaling van hoeveelheid*; bij voorbeeld wanneer men zegt: *bedenkingen in menigte, geld in overvloed, pijlen zonder tal*; wat denzelfden zin heeft als *menigvuldige bedenkingen, overvloedig geld en tallooze pijlen*. — Een zeer gewone bijwoordelijke bepaling van hoeveelheid is ook, zooals *bij duizenden, bij handen vol, bij emmers, bij troepen*; b. v. *sprinkhanen bij duizenden*. En zulk een bepaling wordt ook wel vóór het hoofdwoord geplaatst, daar dan de benaming van hoeveelheid onmiddellijk met de benaming van het voorwerp verbonden wordt. Zoo zegt men ook: *bij duizenden sprinkhanen*. Dit geschiedt gewoonlijk met de bijwoordelijke bepaling van hoeveelheid, zooals *bij de duizend*, om een ongevère hoeveelheid te beteekenen; bij voorbeeld: *Bij de twintig schepen liggen op de reë op lading te wachten*.

Even als de bepalingen van hoedaugheid, zoo kunnen ook die van hoeveelheid, mits zij uit meer dan één woord bestaan, als een *prédictief attribuut* een meer zelfstandig gedeelte van een zin uitmaken; bij voorbeeld: *Het gekochte koren, twintig last, werd in zijn pakhuis gebracht; Zijn kinderen, een drietal, speelden vrolijk in den tuin*. — Bij een enkel telwoord wordt, om er zulk een *prédictief attribuut* van te maken, dan het een of ander woord bijgevoegd. Zoo zegt men bij voorbeeld: *de inwoners, duizend zielen; de soldaten, twintig man; de koffers, drie stuks; de roovers, ten getale van twintig; zijn huisgenooten, zeven in getal; zijn boeken, weinig in getal*.

Een *persoonlijk voornaamwoord* kan, zooals boven (bl. 155) reeds opgemerkt is, in het Nederduitsch op geen andere wijze met een attribuut, en dus ook met geen telwoord, verbonden worden. Gelijk men dus zegt *wij ondergeteekenden*, zoo zegt men ook *wij drieën*; of men gebruikt een uit meer dan één woord bestaande bijwoordelijke uitdrukking en zegt: *wij met ons drieën*, *zij met hun twintigen*, of, als het vrouwen zijn, *zij met haar twintigen*.

e. Een bepaling van *accident of omstandigheid*, als bepaling van een voorwerp of attribuut, verschilt van een attribuut van *qualiteit of hoedanigheid* niet in wijze van uitdrukking, maar alleen in zin en beteekenis. Het is namelijk een bepaling van een voorwerp, waardoor aan een persoon of zaak iets wordt toegekend, niet als een *eigen hoedanigheid* of als een *hoedanigheid van aard of eigenschap*, maar als een *accidentele hoedanigheid* of als een *hoedanigheid van omstandigheid*, waarin men een persoon of zaak, waarvan men spreekt, zich voorstelt te bevinden. — De eigenlijke grammatische uitdrukking voor zulk een attribuut van omstandigheid is in die talen, waarin deze vorm van het zegwoord bestaat, het *deelwoord*: want juist door het deelwoord wordt een *accidentele hoedanigheid, toestand of gesteldheid*, en dus een attribuut van *accident*, beteekent (bl. 97). Zóó bij voorbeeld in het spreekwoord: *Muizende katten maauwen niet*. Hier heeft het deelwoord niet eenvoudig den zin van een bijvoeglijk naamwoord, zoodat met *muizende katten zulke katten* bedoeld zouden worden, *die muizen* of *muizevangers* zijn, in onderscheiding van andere katten, die dit niet zijn. Het deelwoord beteekent hier een *accidentele hoedanigheid of toestand*, en de zin van het spreekwoord is, dat katten niet maauwen, *als* (of *wanneer*, of *terwijl*) *zij muizen*. Zoo ook: *Slapende honden moet men niet wakker maken*; *Een dorschenden os zult gij niet muilbanden*; *Een drevend paard stoot meer als een galopperend paard*. — Dikwijls wordt

zulk een attribuut van omstandigheid ook uitgedrukt door een *bijwoordelijke* bepaling (bl. 156), zooals men in het laatste voorbeeld ook zeggen kan: *een paard in den draf* en *een paard in galop*. — En dezelfde zin kan ook uitgedrukt worden door een *bijvoeglijk naamwoord*, wanneer dit namelijk een *accidentele* hoedanigheid beteekent; b. v. *Een ziek mensch moet men wat toegeven*. Want de zin is: *Men moet een mensch, als (of wanneer) hij ziek is, wat toegeven*. Zoo ook: *Met onwillige ossen is het slecht ploegen*.

Menigvuldig vooral is de uitdrukking van zulk een attribuut van omstandigheid door een *prédicatief* attribuut, zoodat het een meer zelfstandig deel van den zin uitmaakt (bl. 152); b. v. *De man, het venster uitziende, bemerkte, dat er brand was*; *De man, van zijne reis te huis komende, vond alles veranderd*.

Ten slotte moet omtrent den logischen zin van een attribuut nog opgemerkt worden, dat men door een attribuut van een onderwerp, waarover men spreekt, ook dikwijls een *rede* te kennen geeft van hetgeen men van dat onderwerp zegt; b. v. *De slimme kerel begreep spoedig mijn bedoeling*. De zin is namelijk: *Daar de kerel slim was, begreep hij spoedig mijn bedoeling*. Zoo ook: *Mijn reisgenoot, sterk van gestel, wist van geen vermoeijenis*. *De man, gerucht op straat hoorende, zag het venster uit*. — Zulk een attribuut kan om den logischen zin, dien het heeft, tot onderscheiding een *redegevend* attribuut genoemd worden. — De uitdrukking van zulk een attribuut, die tegenwoordig veel in zwang is, zooals *De kerel, slim als hij was, begreep spoedig mijn bedoeling*; deze wijze van uitdrukking is niet Nederduitsch, maar Engelsch.

B. Van een attribuut hebben wij boven (bl. 149) onderscheiden een *complement*, als een bepaling van adjunct of accident tot bepaling — niet van *voorwerp*, maar — van een

ander *adjuuct* of *accident*. Het is dus een bepaling — niet van een *subject* of *object*, maar — van een *prédicaat* of *attribuut*, of ook wel van een ander *complement*. Het is dus werkelijk, wat de benaming beteekent, een *aanvulling* of *aanvullende bepaling* van hetgeen door middel van een attribuut of prédicaat aan een persoon of zaak wordt *toegekend* of *toegeschreven*. Wanneer men in het Hollandsch een *attribuut* eenvoudig een *bepaling* wil noemen, dan kan een *complement* zeer gevoeglijk tot onderscheiding een *aanvullende bepaling* genoemd worden.

Gelijk wij drie soorten van *attributen* onderscheiden hebben, namelijk *bepalingen* van *hoedanigheid*, van *hoeveelheid* en van *omstandigheid*; zoo zijn er ook even zoo veel soorten van *complementen* of *aanvullende bepalingen* van *hoedanigheid*, van *hoeveelheid* en van *omstandigheid*. En, gelijk wij gezien hebben, dat een *attribuut* dikwijls niet eenvoudig een *toekennend*, maar een *toeschrijvend* of *prédicatief attribuut* is; zoo kan ook een *complement* een *prédicatief complement* zijn. Maar, daar een *complement* altijd een bepaling van een *prédicaat* of van een *attribuut* is, en toch *bij wijze van prédicaat* alleen van een *voorwerp* iets gezegd, alleen aan een *voorwerp* iets *toegeschreven*, kan worden; zoo maakt een *prédicatief complement* of *toeschrijvende aanvulling* een geheel bijzondere en eigenaardige *vierde* soort uit, waarover wij echter het *eerst* zullen spreken, omdat het in aard het naast met de tot hertoe behandelde verschillende soorten van *attributen* overeenkomt.

a. Een *prédicatief complement* verschilt van een *prédicatief attribuut* in niets anders, dan dat het geen *attribuut* is, om een *voorwerp* te onderscheiden en te bepalen, maar een *complement* of *aanvulling van een prédicaat* of *attribuut*, dat aan een *voorwerp* toegeschreven of toegekend wordt. Het

Het beteekent, even als een *attribuut*, een *hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *omstandigheid* van een voorwerp, dat genoemd wordt: de uitdrukking is ook volkomen dezelfde: maar het wordt òf in een *prédicaut* of *gezeyde* bij een, hetzij enkel of zamengesteld, *zegwoord*, òf in een *attribuut* bij een *deelwoord* gevoegd, om hetgeen men *van het onderwerp* zeggen wil, te *completeren* of *aan te vullen*; bij voorbeeld: *De vogel is levend gevangen, maar lag weldra dood in de kooi*; of *werd weldra dood in de kooi gevonden*. Men wil namelijk niet enkel zeggen, dat de vogel *gevangen* is, en *in de kooi lag* of *gevonden werd*, maar tevens en tegelijk, *hoè*, dat wil hier zeggen, *in hoedanigen toestand*, hij *gevangen werd* en *daar lag* en *gevonden werd*. Desgelijks: *Het koren blijft duur*; *Het kan nog wel duurder worden*; *Het schijnt gevaarlijk*; *Die schoone gelegenheid is ongebruikt voorbij gegaan*; *Hij stond verlegen*. En zoo dan ook: een *levend gevangene vogel*, of *levend gesneden kabeljaauw*; de *geboeid* — of *sidderend*, of *sprakeloos*, — *voor den regter staande booswicht*. — Even zoo door middel van een *voorzetsel* met een *bepaling*; bij voorbeeld: *Hij ligt met de koorts te bed*; gelijk men zegt *Hij ligt ziek te bed*; *Hij is arm*, of *in armoede*, of *als bedelaar*, *gestorven*; *Hij scheen buiten kennis*, of *zonder bewustzijn*, of *bewusteloos*; *De zaak werd in orde bevonden*; *Hij liep met drift*, of *driftig*, *de deur uit*; *Hij leeft zonder zorg*, of *onbezorgd*. — En desgelijks door middel van een *zelfstandig naamwoord*; bij voorbeeld: *Hij is dichter*, of *met het talent van een dichter*, *geboren*; *Hij blijft nog altijd matroos*. *Hij schijnt een onverdraaglijk mensch*, of *onverdraaglijk*, of *niet te verdragen*; *Hij bleef zijn beschermer*; *Waarom zijn zij vijanden geworden?* — Bij een *zegwoord*, dat *heelen* of *noemen* beteekent, is het *complement* de *benaming* of *naam*; bij voorbeeld: *Hij heet rijk*, of *wordt een rijk man genoemd*; *Hij heette Willem*; *Hij wordt Welddel-gestrenge betiteld*.

En zóó is dan ook blijkbaar in zinnen, als deze: *Het koren is duur; Hij was dapper, of Hij was een held; Hij is matroos; Hij was mijn beschermer; Hij was buiten kennis, of zonder bewustzijn, of bewusteloos; Het dak is van riet; De zaak is van belang; De zaak is in orde;* het gezegde geheel op dezelfde wijze zamengesteld uit een *prédictief complement* en het *zegwoord zijn* of *wezen*. Dat namelijk dit zegwoord *zijn* of *wezen* werkelijk, en even goed als ieder ander zegwoord, een *begripswoord*, een benaming van een, hoezeer ook afgetrokken, toch *bepaald*, bijzonder, onderscheiden *begrip* is; zal na hetgeen boven (bl. 136 vlgg.) over dit woord gezegd is, aan geen twijfel meer onderhevig kunnen zijn. De samenstelling van den zin is dus volkomen dezelfde, als men zegt: *Hij is, of Hij wordt — blijft — leeft — of slaapt, — gerust.*

Zeer dikwijls maakt zulk een *prédictief complement*, wanneer het niet de onmiddellijke bepaling van het hoofdwoord is, een meer zelfstandig deel van den zin uit; b. v. *Hij stond verlegen, niet wetende, wat hij zou aanvangen.* Zoo vooral, wanneer het een *omstandigheid* beteekent of een *redegovenden* zin heeft (verg. bl. 164); b. v. *Zij namen de vlugt, hun kameraad in den steek latende;* dat wil zeggen: *terwijl zij hun kameraad in den steek lieten.* *Hij schrikte, meenende* (of *bemerkende*, dat wil zeggen, *dewijl*, of *daar, hij meende* of *bemerkte*), *dat zijn geheim uitdekt was.* — Dikwijls wordt dan ook zulk een *prédictief complement*, wanneer het zóó een meer zelfstandig deel van den zin uitmaakt, op dezelfde wijze als een afzonderlijke *zinsnede*; vóór den hoofdzin geplaatst; b. v. *Dot hoorende* (dat wil zeggen, *Toen hij dat hoorde*), *schrikte hij.* *Meevende* (of *in de meening*, dat wil zeggen, *Daar, of dewijl, hij meende, of in de meening was*), *dat ik het gedaan had, sprak hij mij aan.* En zóó kan men in plaats van *Mijn reisgenoot, sterk van gestel, wist van geen vernocigenis* (zie bl. 164), ook zeggen: *Sterk van gestel, wist*

mijn reisgenoot van geen vermoeyenis. 'Zóó is namelijk sterk van gestel niet, zooals in het eerste geval, een redegevend prédicatief attribut van het onderwerp (mijn reisgenoot), maar een redegevend prédicatief complement van het gezegde (wist van geen vermoeyenis).

b. Een complement van qualiteit of hoedanigheid verschilt van een attribut van hoedanigheid daarin, dat het niet dient, om een voorwerp, maar om een adjunct of accident van een voorwerp, te bepalen; en van een prédicatief complement verschilt het daarin, dat het niet de hoedanigheid van een voorwerp, maar van het adjunct of accident zelf, beteekent. Het is een complement van een attribut of prédicat, om de uitdrukking van een adjunct of accident, dat aan een voorwerp toegekend of toegeschreven wordt, aan te vullen, door dat adjunct of accident nader te onderscheiden of te wijzigen. Wanneer men bij voorbeeld zegt een donker blaauwe hemel, en Dit kind schrijft slecht; dan beteekenen donker en slecht niet een hoedanigheid of onderscheidend kenmerk van den hemel en van het kind, maar een bijzondere wijziging van blaauw en een bijzondere wijze van schrijven.

De uitdrukking van zulk een complement van hoedanigheid heeft dikwijls plaats door middel van een bijwoord van hoedanigheid, dat eigenlijk niets anders dan een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord is (bl. III). 'Zóó in de beide zoo even gebruikte voorbeelden, en even zoo: Hij sprak open, rondborstig of ongedwongen; Hij spreekt sierlijk, roerend, treffend of verheven; handelt gematigd; denkt bekrompen; wandelt langzaam; slaapt rustig; ziet of hoort scherp; antwoordt schriftelijk, mondelijk, eerbiedig, beleefd, gepast, onbescheiden, norsch, lomp, ongepast of ongehoorlijk; speelt grof; betaalt slecht; oordeelt streng; zingt mooi, zuiver, hoog of kunstig;

werd vriendelijk ontvangen, gul onthaald, goed of rijkelijk beloond; grievend beledigd; aangenaam verrast; minzaam toegesproken; het werd handig of vlug gedaan; voorzigtig behandeld, getrouw, stipt of stiptelijk uitgevoerd; openhartig bekend; vlijtig bestudeerd; een snel stroomende rivier, helder klinkende stem, verstandig overlegd plun, deftig gekleede man, sterk gespierde arm, vijandig gezinde burgers, onherstelbaar verlorene zaak, fijn beschaafde vrouw, zwaar beladene wagen; wettig aangegaan huwelijk; naauwkeurig onderzocht, duidelijk zigbaar, gemakkelijk verkrijgbaar, grondig geleerd, streng of onkreukbaar rechtvaardig, vlekkeloos heilig, overdreven vrijzinnig, innemend vriendelijk, nuttig of onvermoeid werkzaam, drukkend heet, gevaarlijk ziek, ligt mogelijk, walgelijk zoet, eindeloos ver, vervelend lang, grammatisch zuiver, zuiver Hollandsche (stijl), langwerpige ronde (tafel), geelachtig groene (kleur), vaal bruine (jas). — Even zoo: bepaald weinig, juist honderd, krap twee el.

Een *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord* beteekent eigenlijk altijd een hoedanigheid van een *voorwerp*, van een *sùbject* of *òbject*, en niet van een *accident* of *adjunct*; tenzij ook dit als een *voorwerp* beschouwd wordt; en zóó beteekent ook zulk een *bijwoord* van hoedanigheid, dat eigenlijk niets anders dan een *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord* is, in zulk een *complement van hoedanigheid* eigenlijk een hoedanigheid òf van het *sùbject* òf van het *òbject*. Zegt men bij voorbeeld: *Hij ontving mij vriendelijk*; dan beteekent *vriendelijk* wel de *wijze van ontvangst*, maar toch eigenlijk de hoedanigheid van het *sùbject* — *gebjk een vriend* —; en zegt men: *Dit stuk is fraai geschilderd*; dan beteekent *fraai* eigenlijk de hoedanigheid van het *òbject*, van het *geschilderde stuk*. Maar, omdat in zulke zinnen het *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord* alleen maar dienen moet om als *bijwoord* een *wijze hoe*

te beteekenen; zoo zegt men ook, even als *Hij ontving mij vriendelijk*, zoo ook in de objective wijze van spreken: *Ik werd vriendelijk ontvangen*; en, even als *Dit stuk is fraai geschilderd*, zoo ook in de subjective wijze: *Hij schildert fraai*. Zoo ook: *Het werd lachende gezegd*; *Het moel spelende geleerd worden*. — En zoo laat het zich verklaren, hoe het komt, dat men spreken kan van *blinde gehoorzaamheid* en van een *stoute* of *stoutmoedige onderneming*, daar toch *blind* en *stout* hoedanigheden van een *persoon* beteekenen. Eigenlijk zegt men alleen bij voorbeeld: *Zij gehoorzamen blind zijn bevelen*; en *Hij ondernam het stout*, of *stoutmoedig*; maar dan ook in de objective wijze van spreken: *Zijn bevelen worden blind gehoorzaamd*; en *Het werd stout*, of *stoutmoedig*, ondernomen: — en, daar zóó het bijvoeglijk naamwoord een *wijze hoe*, of *hoedanigheid van accident*, beteekent; zoo zegt men dan verder ook *blinde gehoorzaamheid* en een *stoute* of *stoutmoedige onderneming*, ja ook een *stout plan*, en een *stout woord*.

Niet minder dikwijls als door een *bijwoord*, dat eigenlijk een *bijvoeglijk naamwoord* of *deelwoord* is, wordt zulk een complement door een ander, uitsluitend zoo genoemd *bijwoord*, of, wat hetzelfde is, door een *voorzetsel* met een bepaling, uitgedrukt (zie bl. 113). Gelijk men bij voorbeeld in de spreektaal *graag willen* zegt, zoo in de schrijftaal *gaarne willen*: en gelijk men zegt *verstandig overleggen* of *verstandig overlegd*, zoo ook *met verstand overleggen* en *met verstand overlegd*; *blindelings gehoorzamen*, even als *blind gehoorzamen*; en *in stilte iets doen* of *in stilte gedaan*, even als *stil iets doen* en *stil gedaan*; *zamen* of *te zamen*, even als *gezamentlijk*, of *met zijn beiden*, *iets afdoen*. Zoo ook *zonder overleg handelen*, *naar goedvinden bepalen*; *onder de hand*, of *ondershands*, *verkoopen*; *volgens afspraak iets doen*, *tegen verwachting uitvallen*, *welstaanskalven meédoen*, *onvoorzienens gebeuren*, *aan den*

leidband loopen, op krukken loopen, op zijn gemak arbeiden, op hoogen toon gebieden; op gelijke, of dezelfde, wijze, of desgelijks, handelen; op een spottende wijze, of spottenderwijze, iets zeggen; zwijgen uit verlegenheid; uit drift met de vuist op de tafel slaan; van honger sterven; om, of wegens, schulden gevangen zillen; om iemands, of iets, lachen; spelen om geld; tot uitspanning, of voor zijn gezondheid, een reis doen; door ijver en spaarzaamheid rijk worden; door roovers aangevallen worden; voor zijn huisgezin zorgen, voor gevaar vreezen, op de jagt gaan, op kermissen reizen, handelen in tabak, in de regten studeren, in waarde verminderen, over zaken spreken; bij den boer, of op het land, of aan den spoorweg, werken; aan een spijker hangen, aan een vriend schrijven, ter zee varen, voor den ploeg loopen, naar de stad gaan, naar iemands welstand vragen, om onderstand vragen; — willens blind, doorgaans gelukkig, in het algemeen goed, in alle opzigten heilzaam, met inspanning van alle krachten ten algemeenen nutte werkzaam, een buiten allen twijfel bij uitstek gewigtige zaak, rood van schaamte of van woede, toegevend uit zwakheid, op rente gezet; geschikt tot gebruik, of om te gebruiken; zoo gezegd, zoo gedaan. — Dat vele van zulke door een voorzetsel met een bepaling uitgedrukte complementen van *hoedanigheid* tevens ook nog een anderen zin hebben, zal ons later blijken, wanneer gesproken zal worden over de bepalingen van *voorwerp*, als complementen van *oorzaak*, *middel*, *doel* of *gevolg*. Zoo is bij voorbeeld het complement in *van honger sterven* eigenlijk een complement van *middel*; maar het is toch ook een complement van *hoedanigheid*: want het beteekent, *hoedanig* een dood, op *hoedanig* een wijze, iemand sterft.

Voorts kan hier nog opgemerkt worden, dat een bepaling van

hoedanigheid bij een *bijvoeglijk* naamwoord, dat van een *zelfstandig* naamwoord gevormd is, ook de bepaling of het *attribuut* van dit *zelfstandig* naamwoord zijn kan. Dit heeft namelijk plaats in *zamen gestelde* bijvoeglijke naamwoorden (bl. 144), die gevormd zijn van *zamen gestelde* benamingen (bl. 143), zooals *zwart laken* en *geborduurd neteldoek*; bij voorbeeld: *een zwart lakensche rok*, en *geborduurd neteldoeksche gordijnen*.

c. Een *complement van hoeveelheid*, of *quantitatief complement*, dient om de *hoeveelheid*, niet van een *voorwerp*, maar van een *adjunct* of *accident*, te bepalen; bij voorbeeld: *drie passen achteruit gaan*; *een duim*, of *een hoofd*, *groeijen*, of *gegroeid*; *een el breed*; *tien man sterk*; *zijn leven lang*; *oud dertig jaar*; *een uur ver*; *twee uur wandelen*; *een poosje rusten*; *een weinig te groot*; *zóó lang*; *zóó veel*, *zooveel langer*; *twee uur lang*, *twee uur nitblijven*, en *twee uur lang nitblijven*; *twee uur gaans*, en *twee uur gaans ver*; *twee voet diep graven*.

Dikwijls wordt een *onbepaalde trap* of *graad* aangeduid door een bijwoord, dat een *hoedwijgheid* beteekent; bij voorbeeld: *zeer groot*, *heel aardig*, *erg vertegen*, *fel gebeten*, *verschrikkelijk wreed*, *ontzaglijk hoog*, *uitstekend bekwaam*, *verbazend sterk*, *hoogst gebrekkig*; *ten hoogsten*, of *in de hoogste mate*, *verwonderd*; *hogenmate veel*, *bijzonder aangenaam*, *tot den rand toe rol*, *zich diep schamen*, *zich grootelijks verwonderen*, *bitter grieven*, *nitermate verblijden*, *eenigzins twijfelend*, *hard regenen*, *stevig waaijen*, *sterk vriezen*, *zwaar betrokke lucht*, *brandend nieuwsgierig*, *kokend heet*, *tot schreiens toe herogen*. — Zulk een *complement* is eigenlijk niets anders, dan een *complement van hoedwijgheid*, maar heeft den zin van *complement van hoeveelheid*, zoo dikwijls als men daarmee geen *wijziging* (*modificatie*), maar een *maat*, (*modus*), *trap* of *graad*, te kennen

geeft. Daarom wordt dan ook op de eigenlijke beteekenis van het bijwoord van hoedanigheid in het spraakgebruik zeer weinig gelet, omdat men namelijk niet een hoedanigheid, maar alleen een hoeveelheid, alleen een hoegrootheid van trap of graad, beteekenen wil. Zoo worden de woorden *zeer*, *heel*, *erg*, *verschrikkelijk*, *ontzaglijk*, *ijslijk*, en andere meer, dagelijks op een wijze gebruikt, die met de eigenlijke beteekenis volstrekt niet overeenkomt.

Even zoo wordt een complement van trap of graad menigvuldig door een *vergelijking* uitgedrukt; bij voorbeeld: *zwaar als lood*, *zoo oud als Methusalem*, *rijker als* (of *dan*) *Croesus*, *even zoo groot*.

d. Een *complement van accident of omstandigheid* is een bepaling van plaats, tijd of andere omstandigheid, door zulk een benaming van bijkomende *accidentele omstandigheid*, als waarover bl. 106 vlgg. gesproken is, maar met het bepaalde doel, om hetgeen men in een prédictaat of attriboot zeggen wil, *aan te vullen* of *te completeren*, — niet door een *hoedanigheid van een subjeet of object*, gelijk een *prédicatief complement*; ook niet door een *hoedanigheid, hoeveelheid* of bijzondere wijziging *van het accident of adjunct*, zooals een *qualitatief* of *quantitatief complement*, maar — door een *omstandigheid die er bijkomt*, en die tot den aard van het accident of adjunct niets toe of af doet, zoodat dit volkomen hetzelfde zou blijven, al was de bijkomende omstandigheid een geheel andere. Zoo is in dezen zin, *Gister avond is volgens de couranten 's Konings verjaardag in den Haag weér luisterrijk gevierd*, alleen het woord *luisterrijk* een complement van *hoedanigheid*: maar *gister* met de nadere bepaling *avond, in den Haag, weér en volgens de couranten* zijn complementen van *omstandigheid*. Andere voorbeelden heeft men in dezen volzin: *Aan het einde van de reis, in het gezicht van den haven, des namiddags om drie*

*uur, stootte het schip, bij een stevige koelte, op een bank, die, naar het zeggen van den stuurman, op de zee-kaarten dáár niet aangewezen was. Zoo ook 's Maandags, op Maandag, tegen Maandag, van avond, van daag, des zomers, in den zomer, dezer dagen, te Batavia, op Java, buiten 's lands, buiten het land, over de grenzen; vóór, na of bij zijn vertrek; naar mijn gevoelen, mijns erachtens, bij dag, bij gelegenheid, onder een kopje thee, ten huize van zijn vader, te mijnen huize, ter goeder ure, te gelegener tijd, onder gewoonte. — Behalven door een bijwoord of voorzetsel, of door een zelfstandig naamwoord in den Genitief, zooals in 's daags of daags, zoodat de omstandigheid (even als in daagsch, daagsche, dagelijks en dagelijksch) eigenlijk als een hoedanigheid beteekend wordt (bl. 111), heeft de grammatische uitdrukking van een complement van omstandigheid in het Nederduitsch ook plaats door een met een zelfstandig naamwoord benoemde omstandigheid uit te spreken als een *object*, dat de spreker zich voor den geest stelt; bij voorbeeld: *Dezen zomer ga ik niet uit stad; Zondag, of Aanstaaenden Zondag, kom ik bij u; Dien dag ben ik in Amsterdam geweest.* *Zóó* is het dan eigenlijk een complement van *object*, en behoort dus tot de bepalingen van *voorwerp*, waarover straks.*

Een bijzonder soort van zamengesteld *complement van omstandigheid*, dat men gevoeglijk met de benaming van *subjectief complement van toestand* onderscheiden kan, wordt gevormd door een benaming van *voorwerp* met een als *prédicatief attriboot* daarbij gevoegd *subjectief deelwoord*, en dikwijls, tot uitdrukking van het *Perfectum*, met een *objectief deelwoord* als complement van dat *subjective* er bij; bij voorbeeld: *Dat zoo zijnde, moet ik u gelijk geven; De deur openstaande, ging ik regelreht naar binnen; Het anker geligt zijnde, gingen wij onder zeil.* — De beteekenis is volkomen dezelfde als die van een *prédicatief complement van omstandig-*

heid (bl. 164): maar, terwijl dit laatste een omstandigheid van het *onderwerp* beteekent van 't gezegde; bevat een *subjectief complement van toestand* zelf de benaming van een *ander onderwerp* in zich, en wordt daaraan, in plaats en in den zin van een *prédicaat*, als *attribuut* een deelwoord toegevoegd, om een *toestand* van dit onderwerp, en door beide te zamen, tot complement van een *gezegde*, een omstandigheid van een *accident*, te beteekenen. Even als een *prédicatief complement van omstandigheid*, maakt zulk een *subjectief complement van toestand* ook een *meer zelfstandig*, ja werkelijk een geheel *los op zich zelf staand*, deel van den zin uit. Oorspronkelijk stond het evenwel niet zoo geheel los. Oorspronkelijk is het namelijk een Latijnsche uitdrukking: maar in het Latijn wordt het *logisch verband* van het complement met den zin daardoor beteekend en uitgedrukt, dat het onderwerp en het attribuut beide, en dus het geheele complement, in den *Ablatief* uitgesproken wordt, om door dezen naamval iets te beteekenen, dat *met* het in het gezegde genoemde *accident* verbonden is. Desniettemin wordt het in de Latijnsche Grammatica, als een *meer zelfstandig* deel van den zin, een *losse Ablatief* genoemd. Doch in het uit het Latijn ontstane Fransch is wel de uitdrukking van zulk een zamengesteld complement behouden, maar de beteekening van den zamenhang met den zin door middel van den Ablatief verloren gegaan. In het Nederduitsch behoort een *zóó* gevormd *subjectief complement van toestand* eigenlijk in het geheel niet te huis, en is het blijkbaar alleen maar door navolging van het Fransch of middelceeuwsch Latijn in de schrijftaal ingeslopen. In de Hollandsche spreektaal wordt er dan ook geen gebruik van gemaakt, uitgezonderd nu en dan in een uit de schrijftaal ontleende en nog altijd boekig klinkende spreekwijze, zooals *dat zoo zijnde*. — In zeer deftige en gekunstelde schrijftaal gebruikt men nog wel op zulk een wijze de deelwoorden

hangende en *staande*, in uitdrukkingen zooals *hangende het proces* en *staande de vergadering*; nitdrukkingen, waarin, indien zij een zin zullen hebben, het voorwerp blijkbaar als het *onderwerp* van het door het deelwoord beteekende accident moet worden opgevat, maar die nu verstaan worden als volkomen gelijk, in constructie zoowel als in zin, met *gedurende het proces* en *gedurende de vergadering*. En werkelijk is *hangende* niets anders dan een vertaling van het Fransche *pendant*, dat in het Fransch gebruikt wordt, waar wij *gedurende* zeggen. Doch dit *gedurende*, ofschoon ook een deelwoord, is, even als het Hoogduitsche *während*, van een anderen aard. Het is een *voorzetsel*, even als *aangaande*, *betreffende* en *belangende* (bl. 113), en de benaming van voorwerp, die er bij gevoegd wordt, is niet een *onderwerp*, maar een *object*, zoowel in *gedurende den winter*, als in: *Het duurde den geheelen winter*. — Alleen maar één deelwoord, dat werkelijk oorspronkelijk van denzelfden aard is als het Fransche *pendant* en dat *hangende* en *staande*, heeft in het Hollandsch het burgerregt verkregen. Dat is het met het modale ontkenkende bijwoord *niet* tezamen gestelde *niettegenstaande*, een vertaling van het Fransche even zoo zamengestelde *nonobstant*, bij voorbeeld in *niettegenstaande dit alles*. Hier is werkelijk het voorwerp eigenlijk het *onderwerp*: want de eigenlijke zin is: *terwijl dit alles er niet tegen in den weg staat, of geen obstakel maakt*; en zoo ook in het zamengestelde bijwoord *desniettegenstaande*, hetgeen eigenlijk beteekent: *terwijl dit geen obstakel maakt, er niet tegen in den weg staat*. Maar deze eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis van het Fransche *nonobstant*, waarvan *niettegenstaande* een letterlijke vertaling is, heeft in het spraakgebruik uit misverstand, daar het zegwoord *obster*, waarvan *obstant* het deelwoord is, niet in gebruik was, zulk een wijziging ondergaan, dat er nu zelfs vlak het tegenovergestelde meê bedoeld wordt. Trouwens met de uitdrukking

niettegenstaande dit alles bedoelt men zooveel als: *terwijl dit alles er wel tegen in den weg staat, of hoewel dit alles er tegen in den weg staat, of in weêrwil van dit alles*. In dezen zin nu is het een voorzetsel, en de bijgevoegde benaming van voorwerp een bepaling van *object*, zoodat men dan ook teregt niet schrijft *niet tegenstaande deze aanval*, maar *niet-tegenstaande dezen aanval*, even als *in weêrwil van dezen aanval*.

Behalven zulk een *subjectief complement van toestand* hebben wij ook een dergelijk, door het *objectief* deelwoord alléén (zonder het subjective *zijnde*) gevormd, zamengesteld complement van omstandigheid, zooals bij voorbeeld: *De mogelijkheid toegegeven, of Toegestaan de mogelijkheid, zal de uitvoering toch zeer bezwaarlijk zijn*. Doch zulk een complement heeft een *objectieven* zin, en wij zullen er daarom eerst later over moeten spreken bij de beschouwing der bepalingen van *voorwerp*, waartoe wij thans overgaan. Wij zullen het dan een *objectief complement van gesteldheid* noemen.

II. De bepalingen van *voorwerp* (bl. 149), waartoe wij thans overgaan, onderscheiden zich niet daardoor van de bepalingen van *adjunct* of *accident*, dat zij door een *benaming van voorwerp* of *zelfstandig naamwoord* uitgedrukt worden: de *logische zin* van een bepaling, en in het algemeen van eenig deel van den zin, hangt immers, zooals wij reeds zoo dikwijls opgemerkt hebben, niet af van de wijze van *grammatische uitdrukking*. Dikwijls, zeer dikwijls, wordt, zooals wij vroeger meermalen gezien hebben (bl. 151, 153, 158, 166 en 172), een kwalitatief of kwantitatief attribuut, en bijna ieder soort van complement, door een zelfstandig naamwoord beteekend: maar, zoo dikwijls als een naamwoord in een zin alleen maar dient, om een *hoedanigheid* of onderscheidend kenmerk, een *hoeveelheid* of een *omstandigheid*, en dus een *adjunct* of *accident*,

aan te duiden, kan het toch niet beschouwd worden in een logischen zin een *voorwerp*, een *zelfstandig voorwerp*, te beteekenen. *Logisch* is in een zin een *voorwerp* (en dit is ook, zooals wij bl. 55 en 56 gezien hebben, de logische zin van den grammatischen *vorm* van het *zelfstandig naamwoord*) alleen dat, wat als een *súlject* of als een *óbject*, of wel als beide te gelijk, en dus als *subjectief óbject* of *objectief súbject*, voor den geest staat en voorgesteld wordt; en, of dit, gelijk meestal plaats heeft, grammatisch door den vorm van het zelfstandig naamwoord wordt uitgedrukt of niet, dat doet niets ter zake. In dezen zin, bij voorbeeld, *Door dit denkbeeld, als door een dreigend spook, gedurig vervolgd, maakte de ongelukkige, een vader van tien kinderen, eindelijk uit wanhoop een einde aan zijn leven, en wierp zich in den regenbak, die op dat oogenblik vol water was*; in dezen zin is *de ongelukkige*, ofschoon het door den grammatischen vorm van een bijvoeglijk naamwoord uitgedrukt wordt, een benaming van persoon en het *súlject*, en *een einde* en *zich* zijn de *óbjecten*: maar ook *dit denkbeeld*, *een dreigend spook*, *wanhoop*, *zijn leven*, *de regenbak* en *water* zijn alle *óbjecten* van verschillenden aard; terwijl *de regenbak* in het voornaamwoord *die* weér *súlject* is. Omgekeerd is het *súlject de ongelukkige* in het *prédicatief complement van omstandigheid* (bl. 167), *door dit denkbeeld, als door een dreigend spook, vervolgd*, het *óbject*. — De woorden *een vader van tien kinderen* zijn te zamen een *prédicatief attribut van hoedanigheid* (bl. 152): maar daarin is *een vader* een *súlject* en *tien kinderen* een *óbject*. — Ook *dat oogenblik* is, grammatisch beschouwd, eigenlijk een benaming van een *voorwerp*, en als complement van het voorzetsel *op* een *subjectief óbject*, doch als zoodanig is het in dezen zin logisch niet te beschouwen. Logisch is het hier slechts eene benaming van *omstandigheid*, en vormt het (volgens bl. 170) met

het voorzetsel, waarvan het de aanvulling is, een zamengesteld *complement van omstandigheid* of *adverbinum* (bl. 147).

Het onderscheid tusschen een eenvoudig *object* en een *subjectief object* (of *objectief subject*) wordt in vele talen door *verbuiging* van de benaming van het voorwerp aangewezen, zooals in het Latijn door de verschillende naamvallen, die met de benamingen *Accusatief*, *Datief*, *Ablatief* en *Genitief* bestempeld worden en ieder hun bijzondere beteekenis hebben (bl. 67 vlgg.). In andere talen worden nog meer onderscheidingen door zulke naamvallen aangeduid. In het Hoogduitsch heeft men daarvoor drie verbogene naamvallen, en zegt bij voorbeeld in den *Accusatief*: *Lege den Löffel auf den Tisch*; maar in den *Datief*: *Der Löffel liegt auf dem Tische*; en *Das gefüllt mir*; en in den *Genitief*: *des Lebens müde*. In de Nederduitsche schrijftaal onderscheidde men oudtijds die drie verbogene naamvallen ook, zooveel mogelijk, op dezelfde wijze volgens het Hoogduitsche taaleigen; doch tegenwoordig gebruikt men die drie naamvallen naar de Duitsche taalregels nog maar zeldzaam, en alleen bij overlevering in enkele uitdrukkingen; bij voorbeeld; *Zij is der wereld afgestorven*; *Dat is uwer waardig*; *Hij is des doods schuldig*; *Met dien verstande*; *In dier voege*. Algemeen onderscheidt men den *Datief* van den *Accusatief* alleen nog maar in het meervoud van het persoonlijk voornaamwoord van het manlijk geslacht van den derden persoon, door *hun* als *Datief* en *hen* als *Accusatief* te gebruiken; in andere gevallen, waarin de Grammatica dat onderscheid maakt, maakt men van den *Datief* zoo min als mogelijk gebruik. Men schrijft toch niet gaarne, daar het voor het Hollandsch oor, dat toch eigenlijk in 't geheel van geen naamvallen weet, zoo vreemd klinkt: *Het gaat zijner bejaarde moeder* — of *zijn en bejaarden anders* — *redelijk wel*. En niemand zal meer schrijven, zooals het toch volgens de Grammatica zijn moest: *Dien armen blinden kinde*

(voor *Dat arme blinde kind*) gaf zij *een aalmoes*. Overigens heeft men in de Nederduitsche schrijftaal alleen nog maar den *Genitief* en den *Accusatief*; doch niet om daarmee twee verschillende soorten van objecten te onderscheiden, maar alleen om een benaming van voorwerp door den vorm van den *Genitief* als *attribuut*, en door den vorm van den *Accusatief* als *complement*, te beteekenen; bij voorbeeld: *De vlugt des vijands* — of *van den vijand* — *gaf den vermoelden strijder weér nieuwen moed*. En de *Accusatief* onderscheidt zich van den *Nominatief* ook alleen nog maar in het mannelijk geslacht van het enkelvoud.

In het Hollandsch, zooals het werkelijk is en gesproken wordt, heeft men den *Accusatief* in het geheel niet meer, en van den vorm van den *Genitief* wordt in bepalingen van voorwerp alleen nog maar gebruikt gemaakt tot het vormen van een attribuut van hoedanigheid in den zin van een bijvoeglijk naamwoord (bl. 157); en wel alleen van benamingen van personen, en van eigennamen, zooals in *buurmans leed*, *een koopmans zakboekje*, *mijn buurmans huis*, *uw moeders verjaardag*, *ieders verkiezing*, *iemand's eigen huis*, *Gods voorzienigheid*, *Haarlems omstreken*, *De Ruiters grafstompe*; zelfs in het meervoud, wanneer het niet op *en* uitgaat, zooals in *arme lui's ponnekoken* en *rijke lui's kwalen*, en wanneer het den uitgang *s* van zich zelf reeds heeft, zooals in *zijn ouders huis*; en dan verder nog van benamingen van hoeveelheid door middel van een benaming van een voorwerp van een min of meer bepaalde grootte (bl. 80), zooals in *drie ponds palingen*, *halve steens muren*, *een stuivers broodje*, of *twee halve stuivers broodjes*, waarvoor men ook in den vorm van een bijvoeglijk naamwoord *twee halfstuiversche broodjes* zegt. Maar deze vorm van den *Genitief* in zulk een vóór het hoofdwoord geplaatst *Genitief attribuut* heeft niet meer de beteekenis van een *naamval*, om een bijzondere logische betrekking van sùbject

en óbject te kennen te geven. Deze *attributive Genitief* is een grammatische *woordvorm* van een veel uitgestrekter gebruik geworden, en heeft of een *quantitativen* zin, waarover op bladzijde 161 gesproken is, of een *qualitativen*, zooals in zulk een *Genitief attribut*, en in een menigte *bijwoorden*, zooals *daags*, of *'s daags*, *'s anderen daags*, *nachts*, *Dingsdags*, *hoaks*, *anders*, *sleeds*, *regts*, *goedsmoeds*, *ruimschoots*, *tusschen-deks*, *dagelijks*, *onverwachts*, en dergelijke (bl. 111 en 174).

Behalven in zulk een *Genitief attribut*, is een *bepaling van voorwerp* altijd een *complement*, hetzij van een *prédicaal* of *gezegde*, hetzij van een *attribut*, zooals een *bijvoeglijk naamwoord*, hetzij eindelijk van een ander *complement*, zooals een *bijwoord*, dat dan een *voorzetsel* genoemd wordt; bij voorbeeld: *De meester gaf — of beloofde — het kind tot belooning van vlijt een boek vol mooie prenten.*

Als complement van een *gezegde*, of van een *zegwoord* met of zonder ander complement, is in het Nederduitsch een bepaling van voorwerp in de subjectieve wijze van spreken altijd een *complement van óbject*; en een *subjectief* of *persoonlijk óbject*, zooals in andere talen door den *Datief* beteekend wordt, onderscheidt zich in de Hollandsche spreektaal (en ook gewoonlijk in de Nederduitsche schrijftaal) volstrekt niet van een *louter* of *zakelijk óbject*, dat in andere talen door den *Accusatief* uitgedrukt wordt. Maar, ofschoon deze beide soorten van objecten zich niet door verschillende grammatische vormen onderscheiden; zoo wordt het logisch onderscheid in zin en beteekenis toch meestal zeer wel gevoeld. Zoo is het een *louter* of *zakelijk óbject*, als men zegt: *Ik heb van morgen een brief geschreven*; maar een *subjectief* of *persoonlijk óbject* in dezen zin: *Ik heb mijn vrouw* (in de schrijftaal *mijner vrouw*) *van morgen geschreven*; en desgelijks in de volgende: *Zij heeft mij*, of *haar* (in de schrijftaal *haren*) *man*, *terstond geantwoord*; *Één ding* *ontbreekt mij*, of *die* (in de schrijft-

taal dien) menschen: De lust verging hem spoedig; Toen die steun haar ontviel, ontzook haar, of de vrouw, de moed; Zij is de wereld afgestorven; Dit land behoort mijn buurman; De eer daarvan komt mijn vrouw toe; Dat voegt, of past, een man, zoals gij zijt, niet; Het hart klopt mij; Het hoofd draait mij om; Dat boek bevalt mij; Dat berouwde — of Dat speelt — hem; Uw brief is mij geworden; Die vrouw geschiedt onrecht; Het blijkt mij niet; Wat wedervoer hem? Zijne moeder verscheen hem in den droom; Dat portret gelijkt hem sprekend; Gij schijnt mij verlegen; Het komt mij zoo voor; Het staat mij nog voor den geest; Het klinkt mij nog in de ooren; Het kwam hem ter ooren; Er komt — of valt, of schiet — mij iets in de gedachten; Dat goud blonk het kind in de oogen; Die zaak gaat hem ter harten; Het gaat die menschen voor den wind; De wind was — of liep — ons tegen; Die medicijnen slaan mij tegen; Hij is iedereen tot last; Dat zal hem kwalijk bekomen; Die daad strekt hem tot schande; Er hangt hem een ongeluk boven het hoofd; Gij staat mij in het licht; Hij geraakte mij uit het oog; Het glas viel hem uit de hand; Zijn rijtuig was — of kwam — mij vooruit; Het zweet brak hem uit; De hoed viel hem af; Hij is zijn doel nader gekomen; Hij is zijn einde nabij gekomen; Die persoon is mij bekend; Gij zult mij welkom zijn; Het is — of wordt — mij duidelijk; Dat valt die menschen zwaar, of te zwaar, of bezwaarlijk; Het is mij ondoordijk; Dat zou mij te schadelijk worden; Mijn woord moet hem genoeg zijn; Die les was hem nuttig; Dat geschenk was hem aangenaam; Hij was ons genegen; Zij is mij nu verwant; Hij bleef zijn meester — of zijn woord — getrouw; Het was — of werd — de vrouw bang om het hart; Dat is het kind te hoog; Deze laarzen zijn mij te nauw; Ik ben hem een doren in het vleesch; Dat was haar een gruwel; Hij is mij de baas; Hij was mij een steun.

Een louter object is meestal daaraan te onderkennen, dat

het in de objective wijze van spreken het *onderwerp van het gezegde* wordt. Zoo zegt men in plaats van, *Men schrijft brieven*, in de objective wijze van spreken: *Er worden brieven geschreven*; maar in plaats van, *Men schrijft mij*, zegt men niet, *Ik word geschreven*; maar *Er wordt mij geschreven*, of *Mij wordt geschreven*; zoodat *mij* ook in de objective wijze van spreken het *subjectief óbject* blijft. Even zoo kan men in plaats van, *Zijn oom ontferde hem*, in de objective wijze van spreken zeggen: *Hij werd door zijn oom ontferd*; maar een zin als deze, *De erfuis-uitgng hem*, laat zich niet even zoo omkeeren: want hier is *hem* een *subjectief óbject*. — Niet altijd evenwel kan een *louter óbject* aan dat kenteeken onderkend worden. Er zijn namelijk eenige zegwoorden, zooals in het Hollandsch *hebben*, die wel met een complement van *louter óbject* verbonden, maar toch niet in den objectiven vorm gebruikt worden. Even min kan zulk een omkeering plaats hebben, wanneer het gezegde een zamengestelde uitdrukking is; die wel logische, maar geen volkomene grammatische eenheid heeft (bl. 145), en die zamengesteld is uit een zegwoord, dat den objectiven vorm niet toelaat, met het een of ander complement; bij voorbeeld in deze uitdrukkingen: *Ik ben mijn beurs kwijt*; *Hij is* — of *Hij raakt* — *het spoor bijster*; *Hij werd mij gewaar*; *Ik zal dat wel wijs worden*; *Ik heb geld noodig* (of *van nooden*); *Ik kom geld te kort*; *Hij is* — of *wordt* — *het leven moe* (of *zad*); *Hij werd de taal van het land spoedig magtig*; *Ik ben den dader al op het spoor*; *Ik werd een oude spreuk inductig*; *Zóó kunt gij een groot geluk dectachtig worden*; *De arbeider is zijn loon waardig*; *Den drank is een zit waard*; *Hij was zijn leven niet zeker*; *Ik ben mij geen kwaad bewust*. — In vele van deze uitdrukkingen werd in het oude Nederduitsch, zodals nog in het Hoogduitsch, het óbject als een soort van *subjectief óbject* door den Genitief beteekend: maar in het Hollandsch

wordt het eenvoudig als *object*, als *louter object*, gedacht. Zoo werd ook bij het zegwoord *gedenken* in het oude Nederduitsch, even als in het Hoogduitsch, het voorwerp wel als subjectief object in den Genitief uitgesproken (bij voorbeeld: *Gedenkt des Sabbatdags*): maar later is dit hoe langer hoe meer in onbruik geraakt, en nu schrijft men bij voorbeeld: *Wij zullen dezen dag alle jaren gedenken*.

Een *subjectief object* is veelal daaraan te kennen, dat het ook door middel van een voorzetsel, vooral *aan* of *voor*, met het zegwoord verbonden kan worden, en dikwijls ook werkelijk verbonden wordt. Zoo zegt men in plaats van, *Ik heb mijn vrouw van morgen geschreven*, *Die les was hem nuttig*, en *Dat portret gelijkt hem sprekend*, ook wel: *Ik heb van morgen aan mijn vrouw geschreven*, *Die les was nuttig voor hem*, en *Dat portret gelijkt sprekend op hem*. Dikwijls kan dat evenwel niet plaats hebben, bij voorbeeld in: *Het hart klopt mij*; en *Dat speet hem*.

Aan uiterlijke kenteekens zijn dus in het Hollandsch een *louter* of *eenvoudig* object en een *subjectief* object niet onfeilbaar van elkander te onderkennen. De *zin*, die in ieder bijzonder geval aan een object als *louter* of als *subjectief* object gehecht wordt, moet gevoeld worden (zie bl. 7). En, vraagt men nu rede van dit gevoel: wanneer en waarom in een gezegde aan een voorwerp niet eenvoudig de zin van een object, maar *tevens* die van een subject, gehecht wordt, zoodat het een *subjectief* object is; dan geschiedt dat altijd, omdat een voorwerp, dat in een gezegde als object van een subject wordt voorgesteld, zich als *object* voor den geest stelt in *betrekking tot hetgeen gezegd wordt plaats te hebben* of *te geschieden*; wel niet als het subject, waarvan het uitgaat, als *oorzaak* of *bewerker*, maar als een subject, dat het *gevaarwordt*, *ontvint*, *ontvangt* of *krijgt*; als een subject, *waaraan* het *gebeurt* of *overkomt*, en dus, zooals men het zou kunnen uitdrukken,

als *passief* — als *lijdend* of *lijdelijk* — *súbject*. Maar er bestaan drie verschillende gevallen.

Het *eerste* geval heeft plaats, wanneer in een gezegde een persoon als zulk een *passief 'súbject* wordt voorgesteld in betrekking tot het *geheele voorval*, zonder evenwel juist als *súbject* of *óbject* gedacht te worden van een in den zin genoemd ander voorwerp; bij voorbeeld als men zegt: *Wat gebeurt mij daar? ik hoor een kind schreijen? Wat is mij dat kind overgekomen? Daar heeft men mij dat kleine kind een mes gegeven!* — In zulk een zin beteekent *mij* een persoon, die het *voorval* verneemt en er door getroffen wordt, maar die evenwel tot een in den zin genoemden *persoon* of *zaak* in geenerlei betrekking als *súbject* of *óbject* gedacht wordt.

Het *tweede* geval is, wanneer in een gezegde een voorwerp, dat in de subjective wijze van spreken het *óbject* is van het onderwerp, zich als zulk een *passief súbject* voor den geest stelt in betrekking tot het in het gezegde genoemde *accident*, maar tegelijk als het ware *súbject* in betrekking tot het voorwerp, dat het onderwerp van het gezegde is en waarvan dus als van een *súbject* gesproken wordt, maar dat in betrekking tot dat *passief súbject* in waarheid een *óbject* is. — In zulk een zin is dan ook meestal het onderwerp, waarvan in de subjective wijze van spreken als van een *súbject* gesproken wordt, een *zaak*, en het *óbject* een *persoon*: maar dit is toch niet noodzakelijk, daar men ook van een zaak als van een persoon, en van een persoon als zaak, kan spreken. — Zegt men bij voorbeeld: *Het hart klopte de vrouw* (volgens de regels van de schrijftaal *der vrouw*); dan spreekt men van *het hart* als van een *súbject*, als van de oorzaak van het kloppen, en *de vrouw* is in tegenoverstelling van dat *súbject* het *óbject*: maar de vrouw *lijdt*, *ondervindt*, *gevoelt*, het kloppen van *haar* hart: de vrouw stelt zich daarom voor den geest als *súbject*, als *passief súbject* van het kloppen, als *súbject*

ook van het hart, want de vrouw is een persoon, aan wie het hart als een zaak behoort. Niet zoo wanneer men zegt, ofschoon de wijze van uitdrukking volkomen dezelfde is: *De waschvrouw klopt het linnen*. Zóó stelt zich het óbject, *het linnen*, volstrekt niet als een *súbject* voor den geest. Men kan wel zeggen, dat het linnen het kloppen *ondergaat*, of dat het kloppen *ontvangt* of *krijgt*, en spreekt dan figuurlijk van het linnen als van een *súbject* of *persoon*: maar zoo figuurlijk stelt het zich in dien zin niet voor den geest. In dien zin wordt het linnen zeker wel als *passief* voorgesteld, doch niet *passief* als een *persoon*, maar *passief* als een *zaak*: het is dus wel een *passief óbject*, maar niet een *passief súbject*. Veel minder nog kan *het linnen* zich in dien zin voor den geest stellen als *súbject* in betrekking tot de *waschvrouw*. — Maar, zegt men: *Één ding*, of ook: *Één man*, *ontbreekt mij*; *Gij handelt mij niet naar mijn zin*; *Dat boek*, of: *Die man*, *bevalt mij*; *Dat is mij aangenaam*; *De moed ontzinkt mij*; *De hoed woei mij af*; *De wind liep mij tegen*; *Uw brief is mij geworden*; *Hij was mij een steun*; dan is de zin: *Ik heb één ding*, of *één persoon gebrek*; of *ik heb* of *lijd gebrek aan één ding*, of *één persoon*; *Ik vind uw handelen niet naar mijn zin*; *Ik vind behagen in dat boek*, of *in dien man*; *Ik vind dat aangenaam*; *Ik verlies den moed*; *Ik kreeg den wind tegen*; *Ik heb uw brief ontvangen*; *Ik had hem tot een steun*; of *had aan hem een steun*. — Maar alles hangt af van den zin der *gedachten*. Wanneer het *óbject* zich niet als *súbject* van het voorwerp, dat het onderwerp is, voor den geest stelt; dan wordt het, al is het ook een *persoon*; toch niet als *passief súbject* van het *accident* *gedacht*, maar als *passief óbject*; en blijft dus *tonter* of *concordig óbject*; bij voorbeeld: *Hij valt mij gedurig lastig*; *Telkens viel hij mij in de rede*; *Niemand staat mij bij*, of *ter zijde*; of *in den weg*; *Hij zit zijn kameraad altijd op den kop*; *Men ziet hem in den nek*; *Hij zat*

den vijand na, of op de hielen; Hij ging, of liep, of vloog, de trappen af; Hij reed, of ging, of kwam, den brug langzaam op, of over; Hij ontvlugt mij overal, alsof hij lang voor mij is; Een ander kwam hem vóór. Men kan daarom ook óbjectiver wijze zeggen: *Ik wordt gedurig door hem lastig gevallen; Telkens werd ik door hem in de rede gevallen; Ik wordt door niemand bijgestaan, of ter zijde gestaan, of in den weg gestaan; Zijn kameraad wordt altijd door hem op den kop gezeten; Hij wordt in den nek gezien; De vijand werd door hem nagezeten, of op de hielen gezeten; De trappen werden niet afgegaan of afgeloopt, maar afgevoegen; De brug werd langzaam opgereden, of overgereden; Ik word overal door hem ontvlugt; Hij werd door een ander voorgekomen.* — Maar, stelt zich het óbject als het sùbject van het voorwerp, dat het onderwerp is, voor den geest; dan wordt het bij gelijke wijze van uitdrukking ook *passief sùbject* van het accident; bij voorbeeld, wanneer men zegt: *Dat gedurig opstaan valt mij lastig; Die perzik viel mij van zelf in de hand; Het staat mij nog voor, alsof het gister gebeurd was; Die paal staat mij in den weg; Daar zit het paard een vlieg op den kop; Zij moet gedurig hoesten: het zit haar op de borst; Dat werk gaat hem vlog af; De hoed vloog, of woei, of viel, hem af; Wat kwam hem over? De vogel is mij ontvlugt; Dat komt mij dikwijls in mijn zaken voor; Dat kwam hem goed voor.* — Zoo ook, wanneer het óbject juist geen persoon is; en niet alleen, wanneer een voorwerp in de plaats van een persoon genoemd wordt; bij voorbeeld als men zegt: *De dolk ontzook de bevede hand;* maar ook in een zin als deze: *De papieren woeijen, of vlogen, de tafel af.* Zóó wordt de tafel voorgesteld als *subjectief object*, omdat de tafel niet alleen als *passief sùbject* de papieren verliest, maar ook als *sùbject* van de papieren, omdat de tafel de papieren bevatte. Anders zegt men: *De papieren woeijen, of vlogen, van de tafel af.* Even zoo: *De pannen waaijen*

het dak af; Deze badkuip loopt van alle kanten het water uit: hij (in de schrijftaal, omdat het woord *kuip* van het vrouwelijk geslacht is, *zij*, ook wel *dezevee*) *lekt; Dit schilderij komt een betere plaats in de gallerij toe.* — Maar zegt men: *Zijn papieren woeijen, of vlogen, de trappen af, of het venster uit;* dan is er niets, dat aanleiding geeft om de trappen of het venster als *súbject* zich voor te stellen. *Subjeet* zijn en blijven dan alleen de *papieren*, en de *trappen* of het *venster* zijn *louter* of *eenvoudig óbject* van dat *súbject*, even goed als wanneer men zegt: *Hij vloog, of liep, de trappen af en de deur uit.* Zoo ook: *Dat loopt de spuigaten uit: Het water stroomde alle straten langs, de drempels over en de huizen in.* — In sommige gezegden kan het *óbject* op beide wijzen, óf als *eenvoudig*, óf als *súbjectief*, *óbject* worden voorgesteld, al naar den zin, waarin men het *accident* in betrekking tot het *súbject* en het *óbject* zich denkt. Zegt men bij voorbeeld: *Hij is mijn zaak toegedaan;* dan kan dit *eenvoudig* beteekenen: *Hij begunstigt mijn zaak;* en dan is *mijn zaak* *eenvoudig* het *óbject*: maar heeft men daarbij tevens in den zin, dat *mijn zaak* in hem een *begunstiger*, of *hem tot begunstiger, heeft;* dan wordt aan *mijn zaak* de zin van een *subjectief óbject* gehecht. In die talen, waarin een *subjectief óbject* van een *eenvoudig óbject* door een verschillenden naamval beteekend wordt; daar wordt de zin bepaald door het spraakgebruik. Zoo wordt bij het Latijnsche zegwoord *favere*, dat zooveel als *begunstigen* of *gunstig zijn* beteekent, het *óbject* altijd als een *subjectief óbject* voorgesteld en uitgesproken; als een *passief súbject*, dat *begunstiging ontvangt* en iemand tot *begunstiger heeft*.

Het *derde* geval heeft plaats, wanneer in een gezegde nevens een *eenvoudig* of *louter óbject* nog een ander *óbject* zich voor den geest stelt als *passief súbject* in betrekking tot het *accident*, en tevens als een *súbject* in betrekking tot dat *louter óbject*,

dat in de óbjective wijze van spreken het onderwerp van het gezegde is; bij voorbeeld, als men zegt: *Ik zal uw VRIEND een brief schrijven en HEM de zaak meêdeelen*; of objectiver wijze: *Uw VRIEND zal door mij een brief geschreven en HEM de zaak meêgedeeld worden*. Zóó wordt de vriend voorgesteld als een *passief sùbject*, dat een schrijven *ontvangt* en mededeling *krijgt*, en tevens als een *sùbject*, niet van den persoon, die in de subjective wijze van spreken, maar van de zaak, die in de objective wijze van spreken, het onderwerp is; van *den brief* en *de zaak*: want *lij* zal een brief ontvangen en *de zaak* meêgedeeld krijgen. Andere voorbeelden zijn: *De meid wast HET KIND de handen*; *De kapper kapt, of snijdt, HEM het haar*; *Dat benevelde HEM het verstand*; *Men belooft HEM de moeite*; *Ik zal HEM zijn rekening betalen*; *Men vroeg MIJ het eerst mijn gevoelen*; *Vergeef MIJ mijn vrijpòstigheid*; *Ik zal u de moeite sparen*; *Hij leert MIJN ZOON het Latijn*; *Ik heb HEM een woordenboek gekocht*; *Roep MIJ den knecht eens*; *Hij vormde ZICH, of Ik vormde MIJ, een plan*; *Gij zult u den neus stooten*; *Hij sprong ZICH een breuk*.

Het óbject, dat zóó nevens een eenvoudig óbject, en in betrekking hiertoe, een *subjectief* óbject is, dat is en blijft in betrekking tot het sùbject, dat in de subjective wijze van spreken het onderwerp is, een *louter* óbject. Het is eenvoudig een óbject van het sùbject; maar niet het *eerste, directe, regtstreeksche* of *onmiddellijke*, maar het *tweede, indirecte, zijdeling-sche* of *middellijke*: wèl een óbject, waarop door het sùbject, hetzij willekeurig of onwillekeurig, gewerkt wordt, en dat het sùbject bij een willekeurige werking *op het oog* heeft; maar niet direct of regtstreeks, niet het óbject, dat onmiddellijk door het sùbject *bewerkt* wordt. Het eerste is het óbject van de *werking* van het sùbject, die door het zegwoord beteekend wordt; het tweede is het óbject van een *uitwerking* van die werking. Wan-

neer men bij voorbeeld zegt: *Hij spant MIJ een strik*; dan is de *strik* het voorwerp, dat het onmiddellijk óbject van de *werking* van het sùbject, van het *spannen*, is; maar IK ben het óbject van de *uitwerking* van dat spannen van een strik, die deze is, dat er een strik bestaat om *mij* te vangen, en *ik* een strik tegen mij gespannen *krijg*. Doch *ik* ben, even goed als de *strik*, een óbject, dat het sùbject bij het spannen *op het oog* heeft. Zoo ook, als men zegt: *Hij springt ZICH een breuk*. Hier is de *breuk* wel niet een óbject, dat het sùbject als *doel* zich voorstelt en *op het oog* heeft, maar een óbject, dat het onwillekeurig *effect* of *uitwerksel* van het springen is (bl. 64), en wel een *effect*, dat onmiddellijk door het springen *bewerkt* wordt. Ook is MIJ ZELF hier wel geen óbject, dat het sùbject *zich voorstelt* en *op het oog* heeft: maar een óbject, waarop onwillekeurig, en wel middellijk, door middel van dat uitwerksel, door het sùbject *gewerkt* wordt, daar het springen door het uitwerksel, dat er een breuk ontstaat, *hem zelf* een breuk doet *krijgen*.

Zulk een tweede, indirect, zijdelingsch of middellijk óbject, dat nevens een direct, regstreeks of onmiddellijk óbject een *subjectief* óbject is in betrekking tot dat direct óbject, maar toch eenvoudig een *louter* óbject in betrekking tot het sùbject; dat is ook dikwijls zelf een *louter* óbject, wanneer het alleen met het zegwoord verbonden wordt; bij voorbeeld als men zegt: *De meid wast het kind*; en dan in de objective wijze van spreken: *Het kind wordt gewasschen*. Zoo ook: *Dat benevelde hem*; *Men beloont hem*; *Ik zal hem beliden*; *Men vroeg mij het eerst*; *Ik zal U sparen*; *Gij zult U stooten*. In dit geval worden in zulke talen, waarin men het subjectief óbject door den Datief onderscheidt van het eenvoudig óbject, dat men door den Accusatief beteekent, somtijds *beide* objecten als louter objecten beschouwd en in den *Accusatief* uitgesproken; bij voorbeeld in het Latijn bij de zegwoorden *docere*

(*onderwijzer*), *celare* (*verheben*) en *rogare* (*vragen*). Dan worden beide objecten grammatisch even zoo gelijk gesteld, als dit altijd geschiedt in die talen, waarin men de beide objecten nooit door naamvallen onderscheidt. Dan kan ook dat óbject, dat anders het subjectief óbject is, als eenvoudig óbject in de objective wijze van spreken het onderwerp zijn; en dat *kan* dus ook geschieden in die talen, waarin beide objecten altijd alleen maar logisch onderscheiden worden. Zoo *kan* men in het Hollandsch ook zeggen, ofschoon het als minder goed, dat wil zeggen, als logisch minder juist, beschouwd moet worden: *Het kind wordt door de meid de handen gewasschen; Ik werd het eerst mijn gevoelen gevraagd.*

Bij vele zegwoorden kan het óbject, dat nevens een louter óbject een *subjectief* óbject is, niet ook alléén als *louter* óbject verbonden worden, zonder dat, door zóó het óbject der uitwerking tot het óbject der werking zelf te maken, de zin een geheel andere, of wel onzin, wordt. Zoo kan men wel zeggen: *De kapper kapt hem*; maar niet: *De kapper slijt hem*; zonder dat het een geheel anderen zin geeft. Zoo geeft het ook een geheel anderen zin, dan in de boven gebruikte voorbeelden met twee objecten, of ook in het geheel geen zin, als men zegt: *Ik heb hem gekocht; Roep mij; Hij vormde zich*, of *Ik vormde mij; Hij sprong zich; Hij spant mij.*

Bij sommige zegwoorden behoudt het óbject, dat nevens een eenvoudig óbject, en in betrekking hiertoe, een *subjectief* óbject is, ook denzelfden zin, wanneer het alléén met het zegwoord verbonden wordt; bij voorbeeld: *Ik heb mijn vrouw van morgen geschreven; Zij heeft mij*, of *haar man*, *terstond geantwoord; Men wil hem niet leenen of borgen; Zij offerden vreemde goden; Men dischte ons rijkelijk op; Schenk mij eens in! Zij leest haar moeder dagelijks vóór.* — Dit heeft plaats, wanneer het zegwoord een accident beteekent, dat zonder een voorwerp als louter óbject niet gedacht kan worden,

zoodat de voorstelling van dit voorwerp zich van zelf met die van het accident in de gedachten verbindt; en wanneer de voorstelling van dat voorwerp *volstrekt algemeen* en *onbepaald* is, en zich zelfs niet als *iets bijzonders* of *enkels*, of als een *weinig*, voor den geest stelt. Want in dit laatste geval wordt het door de voornaamwoorden *iets* of *wat* aangeduid, en zegt men bij voorbeeld: *Zij leest haar moeder dagelijks iets, of wat, vóór.*

Daar de *Infinitief* van een zegwoord de benaming van een als *voorwerp* voorgesteld *accident* is (bl. 102), zoo kan het ook even als iedere andere benaming van voorwerp, tot complement van *object* met een zegwoord verbonden worden. Gelijk men zegt, *Wilt gij ontbijt?* even zoo zegt men ook: *Wilt gij ontbijten?* — Even zoo het *Gerundium*, dat een *accidentele* of *eventuele gesteldheid als Imperfectum* beteekent, en in het Nederduitsch uitgedrukt wordt door zamenstelling van den *Infinitief* met het voorzetsel *te* (bl. 103 vlgg.), dat hier een zuiver *logischen* zin van een *objective* strekking tot een *doel* of *gevolg* heeft; bij voorbeeld: *Ik verlang te rusten; Hij poogt te ontvlyten.* — Maar de *Infinitief* (en dus ook het *Gerundium*) blijft door zijn *subjectiven* of *objectiven* vorm of uitdrukking een *zegwoord* (bl. 103), en wordt dus, al is het zelf reeds een complement, ook weér zelf als zegwoord met allerlei complementen verbonden, ook weér met een anderen *Infinitief* als complement van *object*, en deze zoo weér met een anderen; bij voorbeeld: *Het kind moet rekenen leeren;* en met een *Gerundium* er tusschen: *Het kind moet beginnen te leeren rekenen* (of *rekenen te leeren*). — Het *subject* der *subjective* zegwoorden blijft in deze voorbeelden hetzelfde: maar het kan ook een ander zijn; bij voorbeeld: *Wie zal het kind leeren rekenen?* waar het *subject* van *leeren* hetzelfde is als van *zal*, maar het door den *subjectiven* vorm

aangeduide sùbject van *rekenen* het als *subjectief object* genoemde *kind* is. Wanneer het in het geheel niet genoemd wordt, zooals wanneer men zegt *Ik hoor zingen*; dan is het door den subjectiven vorm aangeduide sùbject *volstrekt onbepaald*, zoodat er *niets bijzonders* in den zin der gedachten is (bl. 192). Bij de logische ontleding van een zin wordt een door een Infinitief of Gerundium uitgedrukt *complement van object*, daar het een zegwoord blijft en dus een prédictiven zin behoudt, gevoeglijk onderscheiden door het een *prédictatief complement van object* te noemen. — Dikwijls is het hoofdwoord van het gezegde niets anders dan een *redewoord*, om een *modaliteit* van den zin te beteekenen, een *modaal zegwoord* (bl. 132), terwijl het *reële gezegde* eerst door een *prédictatief complement van object* wordt uitgedrukt; bij voorbeeld: *Die zaak kan, mag, moet of zal, hem TEGENVALLEN; het wil, of gaat, REGENEN*. Ja, dikwijls is ook het eerste prédictatief complement van object nog niets anders dan een *modaal zegwoord*, en wordt het *reële* eerst door een tweede, ja ook wel eerst door een derde, prédictatief complement uitgedrukt; bij voorbeeld: *Het zal kunnen gebeuren; Het zou kunnen gaan regenen*.

Verder wordt met een zegwoord, nevens een benaming van *voorwerp* als eenvoudig *object*, nog dikwijls een benaming van *adjunct* of *accident* van dat voorwerp op zulk een wijze verbonden, dat dit adjunct of accident wel een zekere *gesteldheid van dat object* beteekent, maar tevens ook zelf in een *objective* betrekking tot het sùbject wordt voorgesteld, en dus een tweede complement van het gezegde uitmaakt, dat men gevoeglijk een *complement van objective gesteldheid* zal kunnen noemen; bij voorbeeld: *Zij vond de kast ledig, of in wanorde; Ik vond mijn vriend ziellogende; Ik vond hem reeds in de kist; Ik vond hem reeds dood*

*en begraven; Hij vindt, of acht, of noemt, die som vol-
doende; Ik vind hem onverdraaglijk, of niet te ver-
dragen; Hij houdt, of heeft, den mond open, of dicht, of
gesloten; Hij draagt zijn haar kort; Zij draagt het haar
opgestoken, of in vlechten; Ik zie de tafel gedekt;
Ik gevoel mij vermoeid; Hij zal zijn kinders niet groot
zien; Hij ving het vogeltje levend; Hij drinkt de thee
altijd koud en zonder melk; Hij verzond het pakje ver-
zegeld, en ik ontving het in de beste orde; — Zij maakt
de kast ledig, of bracht de kast in orde; Wat maakt
hem bevrreed? Men slijpt de messen niet scherp; Zij
wiegt, of zingt, het kind in slaap; Hij brak de deur
open; Hij liep den stoel omver; Hij viel zijn arm uit
het lid; Gij slaapt een gat in den dag; Hij loopt zich
moê; Hij ziet zich blind; Hij rekent zich rijk, en telt
zich arm. — Zoo ook met een zelfstandig naamwoord, wan-
neer daarmede geen zelfstandig voorwerp, maar een soort, aard
of hoedanigheid, bedoeld wordt; bij voorbeeld: *Ik vind hem
een onverdraaglijk mensch; Ik noem hem een luij-
aard; Gij zult hem nog soldaat zien; Maak hem naar
soldaat!* — Zoo eindelijk ook met den *Infinitief* van een
zegwoord; bij voorbeeld: *Ik zag haar beven; Wat deed haar
beven? Hij laat den moed zinken; Ik hoor iemand
zingen; Hij voelde zijn einde naderen.**

In zulke zinnen is blijkbaar niet alleen het voorwerp, maar
even zeer het *adjunct* of *accident*, als een *objectief* complement
te beschouwen: want, als men zegt, dat iemand *een kast ledig
vindt* of *maakt*, dan is de zin niet, dat iemand *een kast vindt*
of *maakt*, maar dat iemand *vindt, dat een kast ledig is*,
of dat hij *maakt, dat een kast ledig wordt*. En, als van
iemand gezegd wordt, dat hij *de deur open breekt*, of *den
stoel omver loopt*; dan beteekent dit, dat hij *breekt* of *loopt*
met dat doel of gevolg, *dat de deur open* of *de stoel omver*

raakt. — Het *voorwerp* is in zulk een zamengesteld complement een louter of eenvoudig *object*, dat daarom ook in de objective wijze van spreken het onderwerp is; bij voorbeeld: *De kast werd ledig gevonden, of gemaakt; De deur werd open gebroken; De stoel werd omver geloopt*. Maar ook het *adjunct* of *accident*, ofschoon het in den eigenlijken zin van het woord juist geen *object* genoemd worden kan, daar het woord *object* eigenlijk alleen een met een zelfstandig naamwoord benoemd *voorwerp* in betrekking tot een ander voorwerp als *súlject* beteekent; — ook de in het ander complement genoemde *gesteldheid* van het *object* staat even zeer tot het *súlject* in een *objective* betrekking. Want, als men zegt, dat *iemand een kast ledig vindt of maakt*, dan beteekent dit niet zoo zeer, dat iemand een ledige *kast*, maar dat hij *ledigheid* van een *kast*, vindt of maakt; en, zegt men, dat *men iemand ziet beven*, dan beteekent dit niet zoo zeer, dat men *iemand* ziet, die beeft, als wel, dat men het *beven* van iemand ziet. — Bij een nadere beschouwing en vergelijking van zulke complementen van *objective gesteldheid* is evenwel een belangrijk onderscheid op te merken. De objective gesteldheid namelijk, die door het complement beteekend wordt, is in zinnen als deze, *Zij vond de kast ledig, en Ik zag haar beven*, een *gesteldheid van het object zelf*, die niet uit het *súlject* voorkomt, en die daarom tot dit *súlject* alleen door middel van het *object* in *objective* betrekking staat: maar in zinnen, als *Zij maakte de kast ledig, of Zij bracht de kast in orde, en Wat deed haar beven?* is het een *gesteldheid*, die uit het *súlject* als *oorzaak* voortkomt, die door het *súlject* *bewerkt* wordt, en die dus uit haar zelf reeds tot het *súlject* in *objective* betrekking staat, namelijk als *voorgesteld doel* of als *onwillekeurig nitwerksel* of *niet beoogd gevolg*. En dit onderscheid van zin en beteekenis heeft ook invloed op de wijze van uitdrukking; juist wel niet in het Hollandsch, maar in andere talen. Zoo zegt

men wel in het Hollandsch zonder onderscheid: *Ik bevind*, en *Dit brengt, mij in de grootste verlegenheid*; maar in het Hoogduitsch: *Ich befinde mich in der grössten Verlegenheit*, in den Datief, doch: *Dies setzt mich in die grösste Verlegenheit*, in den Accusatief. — Doch hierover straks meer.

Verder kan hetgeen over de complementen van objective gesteldheid hier gezegd is, tot nadere opheldering dienen van de vroeger, op bladzijde 100, gegevene verklaring, hoe in het Nederduitsch en andere talen het *Perfectum* van het zegwoord in de *subjective* wijze van spreken uitgedrukt kan worden door het *objective* deelwoord met het *Présens* van het zegwoord hebben. Wanneer men bij voorbeeld zegt: *Hij heeft den vogel gevangen*; dan is de uitdrukking volkomen dezelfde, als in: *Hij houdt den vogel gevangen*; zoodat dus *gevangen* een complement van *objective gesteldheid* is, en wel in den zin van een *doel* of *gevolg*. Door namelijk aan het complement dezen zin van een *doel* of *gevolg* te hechten, verkrijgt de uitdrukking den zin van een *daad*; terwijl anders het zegwoord *hebben* geen *daad*, maar een *toestand*, beteekent. — In de uitdrukking van het *Perfectum* met *hebben* zonder benaming van voorwerp als *object*, zooals in *Ik heb gewandeld* of *Ik heb geslapen*, wordt het voorwerp niet uitgedrukt, omdat de voorstelling er van *volstrekt algemeen en onbepaald* is en *niets bijzonders* voor den geest stelt; nog algemeener en onbepaalder, dan wanneer men zegt: *Ik heb wat gewandeld*, of *Ik heb wat geslapen*. Zie bladzijde 193.

Bij een complement van *object* en een complement van *objective gesteldheid* kan ook nog een tweede, indirect, *object* als *subjectief object* gevoegd worden. Zoo kan men zeggen: *Slijp den punt van dit mes wat scherper*; maar ook: *Slijp dit mes den punt wat scherper*. Desgelijks: *Hij sloeg*, of *liep*, *mij den hoed van het hoofd*; en *Hij viel zich een arm uit het lid*. Ook kan men dan nog daar-

enboven een ander *subjectief* óbject er bij voegen, en bij voorbeeld zeggen: *Slijp MIJ DIT MES den punt wat scherper.* — En, wanneer het *complement van gesteldheid* door een zegwoord uitgedrukt wordt en dus een *prédicatief* complement is (bl. 193); dan kan ook dat zegwoord weêr een *óbject*, hetzij een *louder* of *súbjectief* óbject, of ook *beide tegelijk*, en ook wel een ander *complement van gesteldheid*, bij zich hebben; bij voorbeeld: *Ik zag den smid EEN PAARD bestaan*; en *Ik zag den smid EEN PAARD DE HOEVEN bestaan*; *Gij laat de gelegenheid ONGEBREUKT voorbijgaan.*

In uitdrukkingen als deze, *Ik zag*, of *Ik liet*, EEN PAARD *bestaan*, is de Infinitief (*bestaan*) wel een *prédicatief complement*, maar niet van *objective gesteldheid*. Het is een *prédicatief complement* van eenvoudig *óbject*, zooals in *Ik zie dansen*, *Ik hoor zingen*. Maar het voorwerp (een paard) is dan een *tweeledig óbject*. Het is namelijk het *óbject* van het *súbject* (*ik*), maar tevens ook het *óbject* van het *onbepaald súbject* van het zegwoord *bestaan*, dat in de *subjective* wijze wordt uitgesproken; omdat het *paard* reeds als *óbject* van het *súbject* *ik* gedacht en voorgesteld wordt. De zin is volkomen dezelfde, als wanneer men zeide: *Ik zag*, of *liet*, een paard *beslagen worden*; zooals men ook werkelijk in het Latijn zegt; en in dit geval zou het voorwerp (een paard) een *complement van louter óbject* en de Infinitief (*beslagen worden*) een *prédicatief complement van gesteldheid* wezen. En, daar dit de zin is, zoo zegt men ook, even alsof de Infinitief in den *objectiven* vorm uitgedrukt was: *Ik zag*, of *liet*, een paard *door den smid bestaan*. Men kan zeker ook zeggen, *Ik zag*, of *liet*, den smid een paard *bestaan*: maar zóó is weêr het paard het *óbject* van den smid, en tevens van het *súbject* *ik*, en dus een *tweeledig óbject*; en *bestaan* is zóó een *prédicatief complement van objective gesteldheid*.

Een *complement van objective gesteldheid* wordt verder ook, met een benaming van een *voorwerp* verbonden, als één zamengesteld *complement van omstandigheid* (bl. 173) bij een gezegde gevoegd, om een *gestelde* omstandigheid of een *gesteld* of *ondersteld* geval te beteekenen; maar maakt dan, daar het zelf een *zin* bevat, een meer zelfstandig deel van den zin uit, dat daarom, even als een *prédicatief complement van omstandigheid* (bl. 167), *afzonderlijk nevens* of *midden tusschen* den zin in geplaatst wordt; bij voorbeeld: *De belasting en de vracht er bij gerekend, zal het anker ongeveer dertig gulden kosten; of Het anker zal, de belasting en de vracht meêgerekend, ongeveer dertig gulden kosten; De mogelijkheid toegegeven, of Toegestaan de mogelijkheid, zal de uitvoering toch zeer bezwaarlijk zijn; Zal de uitvoering, gesteld de mogelijkheid, toch niet moeijelijk zijn? Dat daargelaten, komt de zaak mij ook buitendien niet zeer aannemelijk voor; Alles wel bezien, of Alles goed gewikt en gewogen, houd ik het eerste plan voor het beste; Dit ééne geval uitgezonderd, gaat de stelling overigens algemeen door.* — Zulk een zamengesteld complement van omstandigheid kan in onderscheiding en tegenstelling van een desgelijks zamengesteld *subjectief complement van toestand*, dat door een *subjectief deelwoord* gevormd wordt (bl. 174), een *objectief complement van gesteldheid* worden genoemd. — Altijd wordt in het Nederduitsch de gesteldheid van het object in zulk een complement door een *objectief deelwoord* uitgedrukt; en, dat ook het *voorwerp* werkelijk als *object* wordt voorgesteld, kan daaruit blijken, dat men bij voorbeeld zegt: *MIJ (niet IK) er buiten gelaten, kunt gij handelen, zooals gij verkiest; HAAR* (op één meisje wijzende) *meêgerekend, zijn wij met ons zessen.* — Meestal beteekent zulk een complement een *onderstelling* (bl. 11), en staat dus de omstandigheid, die men zich voorstelt, als een *object* voor den geest,

dat *ondersteld* wordt. Dit *éene* geval *uitgezonderd* beteekent zooveel als: *Indien*, of *Zoo*, dit *éene* geval *uitgezonderd* wordt. Dagelijks gebruikt men dan ook zóó het woord *gesteld* of *ondersteld*, en zegt bij voorbeeld: *Gesteld, het is zoo*, — of *dat het zoo is*; — of: *Ondersteld, het was zoo*; en, indien dan, zooals hier, het óbject niet door een naamwoord, maar door een *zinsnede*, uitgedrukt wordt; dan noemt men, zooals wij later zien zullen, het woord *gesteld* of *ondersteld* een *voegwoord*. Zoo ook *aangezien*; bij voorbeeld, als men zegt: *aangezien het al laat is*. En andere dergelijke veel gebruikte deelwoorden worden, als zij veelal *vóór* het zelfstandig naamwoord geplaatst worden, zooals in *uitgezonderd*, of *uitgenomen*, *dit éene geval*, en in *onverminderd uw regt op schadevergoeding*, tot de *voorzetsels* gerekend; en gevolglijk ook wel, als zij er achter geplaatst worden (verg. bl. 113), en men bij voorbeeld zegt: *dit uitgezonderd*, of *dit uitgenomen*. Maar, men zal het toch wel geen *voorzetsel* willen noemen, als men zegt: *Dit éene er van uitgezonderd, beschouw ik het overige als van geene waarde*; of in uitdrukkingen als *de kinderen niet meege-rekend*, of *de jaren van het kind in aanmerking genomen*. En, hoe men het ook *noemen* wil, de *logische zin* der constructie is toch altijd dezelfde. — In het Hoogduitsch worden echter werkelijk een paar zulke deelwoorden, gelijk andere *voorzetsels*, met een naamwoord in den Genitief of Datief verbonden, en zegt men bij voorbeeld *ungeachtet dieser Schwierigkeiten, dessen ungeachtet*, of ook *dem ungeachtet*, en *unbeschadet meiner Ehre*, of *meiner Ehre unbeschadet*. Bij andere wordt evenwel het naamwoord in den Accusatief uitgesproken, en dan is er geen de minste rede om het deelwoord een *voorzetsel* te noemen. Zoo zegt men: *Diesen Fall ausgenommen*, en *Diesen Grundsatz vorausgesetzt*. — Wanneer men bij voorbeeld zegt: *Niemand bemerkte het, uitgezonderd ik alleen*, en niet *uitgezonderd mij alleen*; dan geschiedt dit, omdat zóó niet een uitzondering

van een óbject bedoeld wordt, maar van een *súlject*, dat, even zoo wel als *niemand*, als *onderwerp* van het zegwoord *bemerken* voor den geest staat. Zóó is het namelijk een *complexe zin* (waarover later), waarin twee subjecten logisch met elkander verbonden zijn, en *uitgezonderd* een *voegwoord*, waardoor een *logisch verband* beteekend wordt, dat namelijk van het *algemeene súbject*, dat in *niemand ontkennender* wijze met het zegwoord verbonden wordt, één *bijzonder enkel* voorwerp, als *stelliger* wijze daarmê te verbinden, *afgezonderd* wordt voorgesteld.

Maar niet alleen in zulk een *objectief complement van gesteldheid* wordt een *omstandigheid* als *óbject* beteekend: ook een bepaalde *tijd* kan in een complement als *óbject* voorgesteld worden, en wel op tweeërlei wijze, zooals dit plaats heeft in dit ééne voorbeeld: *Aanstaanden Woensdag ben ik den geheelen dag tot uw dienst*. In het eerste complement: *aanstaanden Woensdag*, een complement van *omstandigheid*, wordt door den *spreker* een bepaalde tijd als een voorwerp benoemd, dat *hem* als *óbject voor den geest staat* (bl. 28 en 63), in het tweede complement *den geheelen dag*, dat een complement van *hoeveelheid* is (bl. 172), wordt een tijd als een *hoeveelheid*, als een *lengte* of *duur* van tijd, en dus ook als een *voorwerp*, genoemd (bl. 81); maar als een *ander voorwerp* in tegenstelling van en in betrekking tot het voorwerp, dat het *onderwerp* van den zin en dus in de subjective wijze van spreken het *súlject* is. Het is dan een voorwerp, dat óf het súbject als *doel* voor den geest staat, zooals wanneer men zegt, *Hij ging een uurtje slapen*; óf wel een onwillekeurig *gevolg* of *uitwerksel* van het doen van het súbject is, zooals wanneer men daarbij voegt: *en sliep drie volle uren*. — Den logischen aard van zulke complementen van omstandigheid en van hoeveelheid zal men dus eerst dan volledig uitdrukken, wanneer men het eerste een *objectief complement van*

tijt, en het andere een *objectief complement van hoeveelheid* noemt. Vergelijk bladzijde 174.

Eindelijk moet hier nog opgemerkt worden, dat niet alleen een door een *zegwoord*, met of zonder bepalingen, uitgedrukt gezegde, maar even zoo ook een *uitroep* of *toeroep* een *object* tot complement kan hebben, hetzij een *louder object*, zooals in: *Poei dat gepoech!* of *Poei zulk poechen!* of ook een *subjectief object*, zooals in *Wee dien bedrieger!*

Een bepaling van voorwerp, als complement van een *attribuut* (zooals een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord), is, even als een complement van een zegwoord in een *prédicaat*, ook altijd een *complement van object*, hetzij van *louder* of *eenvoudig*, hetzij van *subjectief* object. Zoo bij voorbeeld, als men zegt: *een mij vereerende*, of *mij aangename*, *last*; geheel op dezelfde wijze, als wanneer men zegt: *een last*, *die mij vereert*, of *mij aangenaam is*. En zoo ook met beide objecten tegelijk; bij voorbeeld: *een mij den moed geheel benemende omstandigheid*. — Even zoo, wanneer een attribuut door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt wordt; bij voorbeeld: *Zijn oudste broeder*, *hem tot hiertoe in alle omstandigheden een hulp en steun*, *werd ziek en overleed*.

En, daar de zin en beteekenis van een *bijwoord*, zooals wij gezien hebben (bl. 111), eigenlijk altijd dezelfde is als van een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord; zoo is dan ook een bepaling van voorwerp bij zulk een bijwoord, dat dan gewoonlijk een *voorzetsel* genoemd wordt (bl. 113), eigenlijk geheel van denzelfden aard. In die talen, waarin een *subjectief object* van een *eenvoudig* of *louder object* door verschil van naamval onderscheiden wordt, geschiedt dit dan ook bij een complement van een *bijwoord* of *voorzetsel* geheel op dezelfde wijze als bij een complement van een bijvoeglijk naamwoord

of deelwoord of zegwoord (bl. 179). Doch, waar dat grammatisch verschil van naamval niet bestaat, zooals in het Hollandsch, daar wordt dat logisch onderscheid van óbject ook meestal niet gevoeld, en bestaat dus ook niet in den zin der gedachten. Voor ons Hollandsch gevoel is *de rivier*, als men zegt, *Hij zwom in de rivier*, even min een *subjectief* of *persoonlijk* óbject, als wanneer men zegt: *Hij viel in de rivier*; ofschoon in het Latijn en Grieksch en in het Hoogduisch in het eerste geval de Ablatief of Datief en in het tweede de Accusatief gebruikt wordt. Trouwens een *voorwerp*, dat als óbject in een zin voorkomt, stelt zich niet als *subjectief* óbject voor den geest, dan in betrekking tot een ander *voorwerp* (hetzij *súlject* of *óbject*): maar de meest gewone en wel eigenlijke functie van een bijwoord is om in een prédictaat of attribueert, tot complement van een *accident* of *adjunct*, een hoedanigheid of gesteldheid als bijkomende omstandigheid van dat *accident* of *adjunct* te beteekenen. Wanneer men zegt: *Hij handelt overeenkomstig DE WET*; dan beteekent dit niet, dat *hij*, maar dat het *handelen* van hem, overeenkomstig de wet is. Het woord *overeenkomstig* beteekent hier niet een betrekking van *de wet* tot den handelenden *persoon*, maar alleen tot zijn *handelen*: en dit *handelen* wordt hier niet als een *voorwerp* (als een *súlject* of *óbject*) voorgesteld, maar als een *accident*. En, zegt men *een volgens DE WET minderjarig persoon*, dan wordt met het voorzetsel *volgens* niet een betrekking van *de wet* tot den *persoon*, maar tot het adjunct *minderjarig*, bedoeld. Zoo dan ook, als men zegt: *Hij zwemt in de rivier*, of *Hij valt in de rivier*; of wel *een in de rivier zwemmend*, of *een in de rivier vallend*, of *gevallen, persoon*; dan wordt daarmee alleen te kennen gegeven, dat het *accident*, het *zwemmen* of het *vallen*, *in de rivier* plaats heeft: maar een betrekking van *de rivier* tot den zwemmenden of vallenden of gevallen *persoon* wordt door het bijwoord (of voorzetsel) *in* niet uitgedrukt.

In het Hollandsch onderscheidt zich een voorwerp, dat tot complement bij een *voorzetsel* gevoegd wordt, voor het logisch gevoel, in den zin der gedachten, volstrekt niet als *eenvoudig*, of als *subjectief*, óbject. Het heeft zelfs niet bepaald en altijd den zin van een *óbject* in betrekking tot een *súbject*. Wanneer men bij voorbeeld zegt: *De man wordt door HET ONGELUK vervolgd*; dan is *het ongeluk* het *súbject*, en *de man* het *óbject*. Het heeft geen anderen zin, dan dien van een *bepaald voorwerp*, van een persoon of zaak, waardoor een door het bijwoord (voorzetsel) beteekende betrekkelijke omstandigheid *bepaald* wordt. Men noeme zulk een bepaling bij de logische ontleding van een zin dan ook eenvoudig *bepaling van voorwerp*. Het is de bepaling van het voorwerp bij een woord, waardoor een betrekking tot een voorwerp beteekend wordt; en deze betrekking is niet juist een logische betrekking van het *súbject* tot een *óbject*. Dit is zelf nooit de eigenlijke beteekenis. De meest gebruikelijke voorzetsels beteekenen, zooals wij gezien hebben (bl. 107), voor het grootste gedeelte eigenlijk een *plaatselijke* betrekking, dan ook figuurlijk een *tijdelijke* of *reële* of *comperative*, en eindelijk ook een *logische* betrekking tot een *súbject* of *óbject* (bl. 108 en 109).

Wanneer nu dit laatste plaats heeft; wanneer een voorzetsel, zooals *van*, *uit*, *door*, *met*, *om*, *wegens*, *jegens*, *tot* of *aan*, zulk een logische betrekking tot een *súbject* of een *óbject* beteekent; dan heeft natuurlijk het *voorwerp*, dat tot bepaling van die betrekking er bijgevoegd wordt, den zin van een *súbject* of een *óbject*. Zóó in een *bijwoordelijk attribuut van hoedanigheid* (bl. 156). Zóó heeft *het boek* den zin van een *súbject* in *de inhoud van HET BOEK*, als hetgeen den inhoud *bevat*; maar beteekent een *óbject* in *de schrijver van HET BOEK*, als hetgeen door den schrijver *geschreven werd*. — En zóó in een *attribuut* heeft het voorwerp dien zin van *súbject* of *óbject* in betrekking tot, en in tegenoverstelling van,

het *voorwerp*, dat door het attribuut bepaald wordt. Maar, wanneer nu zulk een voorzetsel met een bepaling van voorwerp een *complement* is, dan is het voorwerp niet een *súbject* of een *óbject* in betrekking tot een ander in den zin voorkomend *voorwerp*, maar van het *accident* of *adjunct*, waarvan het complement de bepaling is (bl. 202). Men noeme het dan ook liever geen *súbject* of *óbject*, daar deze woorden een wederzijdse betrekking van *twee voorwerpen* tot elkander beteekenen. Men noeme het dan liever *oorzaak*, *middel* of *doel*. Zoo beteekent het een *oorzaak*, waarvan iets komt, waaruit iets ontstaat of waarom iets plaats heeft of zóó is, in *zwijgen uit* VERLEGENHEID, *toegevend uit* ZWAKHEID, *sterven van* HONGER, *rood van* SCHAAMTE; *gevangen zitten om*, of *wegens*, SCHULDEN; *om* IEMAND of IETS *lachen*; *over* IETS *zich verblijden*. — Een *middel*, waarmede of waardoor iets geschiedt, beteekent het bij voorbeeld in *teekenen*, of *gcleckend met* DE PEN, *met* GEDULD *iets overwinnen*, *door* IJVER en SPAARZAAMHEID *rijk worden*, *met* of *door* EEN BODE *iemand iets toezenden*. En zóó als *middel* wordt in de objective wijze van spreken gewoonlijk ook in het Nederduitsch het *súbject* aangeduid; bij voorbeeld: *Hij wordt door* IEDEREEN *geprezen*. Het kan evenwel ook als *oorzaak* voorgesteld worden, zoodat men zegt: *Hij wordt van* IEDEREEN *geprezen*. Zóó veelal in het Latijn, Fransch en Hoogduitsch. — Een *doel* van het *accident* wordt door het voorwerp beteekend, als men bij voorbeeld zegt: *Hij moet tot* STRAF *op school blijven*. Een *doel* is zeker altijd een *óbject* van een *súbject*, hetzij dit in den zin genoemd wordt, of niet: maar het wordt toch niet voorgesteld in betrekking tot dat *súbject*, maar alleen in betrekking tot het *accident*. Het *óbject* van het *súbject* *hij* is in het genoemde voorbeeld *op school blijven*, als complement van het zegwoord *moeten*: *straf* is, als bepaling van het voorzetsel *tot*, een bepaling van *doel*, alleen in betrekking

tot het gezegde *moet op school blijven*, waarvan *tot straf* het complement is. — Maar, wat nu hier in het algemeen *doel* genoemd wordt, dat is niet alleen alles, wat iemand bedoelt of zich tot oogmerk stelt, en elk voorwerp, hetzij persoon of zaak, dat iemand op het oog heeft om er iets aan te doen of toe te brengen, gelijk men een doel op het oog heeft, om er op te schieten en het te treffen; — bij voorbeeld in uitdrukkingen als *tot UITSPANNING*, of *voor ZIJN GENOEGEN* of *ZIJN GEZONDHEID*, *een reis doen*; *gaan zitten om TE RUSTEN*, *voor ZIJN HUISGEZIN zorgen*, *spelen om GELD*, *aan IEMAND schrijven* of *iets zenden*, *aan of over IETS denken*, *zich op IETS bedenken*, *naar of om IETS vragen*, *naar DE STAD* of *naar BUITEN gaan*: — maar onder *doel* moet men hier ook begrijpen ieder onwillekeurig, niet voorgesteld, bedoeld of beoogd, *uitwergsel* of *gevolg* van een oorzaak, alles *waartoe* iets, dat plaats heeft *strekt* of *dient*; daar, zooals wij boven (bl. 63 en 64) gezien hebben, in de taal een *onwillekeurige* werking van een *oorzaak* volkomen gelijk gesteld wordt met een *willekeurige* daad van een *subjeet*, zooals eigenlijk alleen een zelfsbewust wezen, de mensch, is. Even zóó dus, als wanneer men een werkelijk en eigenlijk *doel* te kennen wil geven, zegt men ook: *Dat reisje zal hem goed doen*, of *goed voor hem zijn*, *voor ZIJN GEZONDHEID*; *Niets is geschikter tot UITSPANNING*, dan *reizen*; *Tot MIJN GROOT GENOEGEN is hij er toe besloten*; *De vermoeyenis noodzaakte ons om WAT TE RUSTEN*; *Dat loopt op SCHADE uit*. Boven (bl. 204) is gezegd, dat men zulk een voorwerp liever een *oorzaak*, *middel* of *doel*, dan wel een *subjeet* of *object*, moet noemen: maar nog beter noemt men het toch eenvoudig maar *voorwerp*. Want de *logische* zin ligt niet in het *voorwerp*, dat tot *bepaling* bij een voorzetsel genoemd wordt, maar in het *hoofdwoord*, in het *voorzetsel*, wanneer daaraan een logische zin gegeven of gehecht wordt; of liever,

deze logische zin wordt gegeven of gehecht aan het *geheele*, uit een voorzetsel met een benaming van een voorwerp zamen-gestelde, *complement*. Uit zich zelf heeft namelijk zulk een complement dien logischen zin niet. Wanneer men zegt: *Hij loopt in de rivier*; dan is *in de rivier* op zich zelf een *complement van omstandigheid* van plaats (bl. 173). En dezen zin kan het in dien volzin ook hebben. Men kan het namelijk in dien zin zeggen van een visscher, bij voorbeeld, die in de rivier loopt en zóó zijn sleepnet voortrekt. Maar het complement kan ook een anderen, dan dezen eigenlijken zin van een *omstandigheid* hebben: er kan ook een *logische zin* aan *gegeven* of *gehecht* worden; en dan is het een *complement van doel*, wanneer het willekeurig geschiedt, bij voorbeeld om zich te verdrinken, of *van gevolg*, wanneer het onwillekeurig of bij ongeluk plaats heeft. En dan is niet *de rivier*, maar *in de rivier*, het *doel* of *gevolg* van het loopen. Hij stelt zich, als het willekeurig geschiedt, met zijn loopen niet *de rivier* ten doel, maar *in de rivier* te zijn of te komen; en, geschiedt het onwillekeurig, dan kan nog veel minder *de rivier* het *gevolg* van het loopen genoemd worden. Neen het gevolg van zijn loopen is, dat hij *in de rivier* komt of geraakt. — Zóó heeft men ook een *complement van omstandigheid*, als men zegt: *Hij schrijft*, of *hij staat* of *zit te schrijven, aan den lessenaar*; maar een *complement van doel*, wanneer men zegt: *Hij schrijft aan zijn vrouw*; dat wil zeggen: Hij schrijft zóó, dat zijn schrijven aan zijn vrouw gerigt is. Met hetzelfde voorzetsel *aan* kan ook een *complement van oorzaak* uitgedrukt worden; bij voorbeeld: *Zij stierf aan de toring*. Het complement *aan de toring* beteekent op zich zelf ongeveer hetzelfde als *met de toring beheid*; het wordt gezegd van iemand, die *aan de toring* gekomen is; bij voorbeeld als men zegt, met een *prédicatief complement*: *Zij is aan de toring*. Maar men kan dat *aan de toring*

zijn ook beschouwen als een *oorzaak* en zeggen: *Zij stierf aan de tering*. Duidelijk ziet men uit zulk een voorbeeld, hoe de logische beteekenis aan een complement maar *gegeven* of *gehecht* wordt, en hoe daardoor een voorzetsel een *logischen* zin kan krijgen, die met de *eigenlijke* en *reële* beteekenis niet in het minste verband staat.

Wanneer een complement, zooals *in de rivier*, een complement van *doel* of *gevolg* is, dan is het wel ook nog, wat het op zich zelf en eigenlijk is, een bepaling van *plaats*. Maar het is dan geen complement van *omstandigheid* meer. Als complement van *doel* of *gevolg*, is het een geheel andere *plaatsbepaling*, niet van een plaats, *waar*, maar van een plaats, *waarheen*. — Zoo is ook een bepaling van *tijd*, wanneer het een complement van *hoeveelheid* is (bl. 200), niet meer een complement van *omstandigheid*. Het is dan een andere soort van tijdsbepaling, niet van een tijd, *wanneer*, maar van een tijd, *hoelang*. — Meestal is een complement van *oorzaak*, *middel* of *doel* (of *gevolg*) tevens een *complement van hoedanigheid*, zoo dikwijls namelijk, als met zulk een complement bepaald wordt, *hoe* het accident, dat gezegd wordt plaats te hebben of te geschieden, zoodanig is of zoo komt, of *welk een* accident het is in onderscheiding van andere dergelijke. Wordt er bij voorbeeld gevraagd: *Hoe is hij gestorven*, of *overleden*? dan kan daarop geantwoord worden met een bijwoord of bijwoordelijk complement van *hoedanigheid*: *Plotseling*, of *Zacht*, of *Op een jammerlijke wijze*; — of wel met een *prédicatief complement*: *Kalm en gelaten*, of *In armoede*. Ook kan er geantwoord worden met een *complement van omstandigheid*, maar om daarmede een *wijze hoe* aan te duiden: *Op het ziekbed*, of *Op het slagveld*. Verder ook met een *complement van object*, door een attribuut van hoedanigheid met een benaming van een accident als voorwerp: *Hij is een zachten*, of *jammerlijken*, *dood gestorven*. Maar even zoo kan

op die vraag, *hoe?* geantwoord worden met een *complement van oorzaak*; bij voorbeeld: *Van konger*; of, met een *prédicalief complement*, maar om een *oorzaak* aan te duiden: *Aan de tering* (bl. 206). Even zoo ook met een *complement van middel*: *Door zelfmoord*, of *Door vergif*, of *Door den dolk van een sluipmoordenaar*. En op de vraag, *Hoe hebt gij hem geraden?* kan geantwoord worden met een *complement van doel*: *Tot minnelijke schikking*, of *Om een minnelijke schikking te beproeven*; — of op een vraag, als deze, *Hoe is de zaak afgeloopen?* door een *complement van gevolg*: *Tot algemeen genoeg*. — En zoo zijn dan ook boven op bladzijde 171 eenige voorbeelden als *complementen van hoedanigheid* aangevoerd, die tevens, en eigenlijk op zich zelf, *complementen van oorzaak, middel of doel* (of *gevolg*) zijn; onder anderen één, waarin al deze drie soorten van complementen bij elkander gevoegd zijn: *uit drift met de vuist op de tafel slaan*. — Men ziet hieruit, wat bij de logische ontleding wèl in acht te nemen is, hoe een complement dikwijls tweërlei beteekenis heeft, één op zich zelf naar de wijze van uitdrukking, en een ander naar de bedoeling of den zin, die er door den spreker of schrijver aan gegeven wordt.

In zulke talen, waarin verschillende naamvallen bestaan, kan een complement van oorzaak middel of doel (of gevolg) alleen door een bijzonderen naamval van de benaming van het voorwerp beteekend worden, zooals in het Latijn een bepaling van *middel* door den *Ablatief*, en een bepaling van *doel* of *gevolg* door den *Datief*. Anders geschiedt het door een voorzetsel, tegelijk met een verbogenen naamval van het zelfstandig naamwoord. Maar zóó kan deze naamval zich rigten naar de eigenlijke *reële* beteekenis van het voorzetsel en den naamval, of naar den *logischen* zin van het complement: en dit heeft tot gevolg gehad, dat er in het eenmaal gevestigde spraakgebruik der naamvallen bij de voorzetsels, niet alleen

tusschen verschillende talen van denzelfden stam, maar ook in één en dezelfde taal bij verschillende voorzetsels, een aanmerkelijk verschil bestaat. Zoo worden bij voorbeeld in het Hoogduitsch de voorzetsels *nach* en *zu* (in het Hollandsch *naar* of *na* en *tot* of *te*) in alle beteekenissen, ook wanneer zij tot een complement van *doel* of *gevolg* of in een bepaling van een *plaats waarheen* (bl. 207) gebruikt worden, met den Datief verbonden; terwijl juist andere, zooals *in*, *an* en *anß*, anders ook een Datief, maar in dien zin een Accusatief, bij zich hebben. Even zoo in de oude Nederduitsche schrijftaal, en in eenige daaruit overgeblevene bijwoordelijke uitdrukkingen in de hedendaagsche schrijftaal, zooals in *naar den vleesche, ten gevolge, ter eere*, en andere meer, waarvan sommige ook wel uit de schrijftaal in de spreektaal overgenomen zijn en gebruikt worden.

Wanneer een complement van *doel* of *gevolg* uit een voorzetsel met een *Gerundium* bestaat, zooals *om te schrijven*; dan kan dit *Gerundium*, als *zegwoord*, weêr allerlei complementen, ook complementen van *object*, bij zich hebben; bij voorbeeld: *Hij ging naar zijn kamer, om een brief te schrijven en ZIJN VRIEND het gebeurde meê te deelen*. En, daar zulk een complement in het *Gerundium* een *ander gezegde* bevat, maakt het, even als een afzonderlijke *zinsnede*, een meer zelfstandig deel van den zin uit, dat ook in de uitspraak duidelijk van het hoofdgezegde afgezonderd wordt; bij voorbeeld, als men zegt: *Hij ging, om door niemand gestoord te worden, naar zijn kamer*; of: *Om door niemand gestoord te worden, ging hij naar zijn kamer*. — Een voorwerp, dat in zulk een complement tot complement van *object* bij het *Gerundium* gevoegd wordt, behoeft niet juist een *object* te zijn in betrekking tot een ander in den zin genoemd voorwerp: het kan dat ook zijn in betrekking tot het *onbepaalde subjeet*, dat bij het *subjective* zegwoord van zelf verstaan, maar bij het als zelfstandig naamwoord

met het voorzetsel verbundene Gerundium niet uitgedrukt wordt; bij voorbeeld: *Er werd, om de dames niet te hinderen, niet gerookt.*

Maar ook bij een door een voorzetsel met een zelfstandig naamwoord uitgedrukt complement kan een complement van *object* gevoegd worden, om namelijk een voorwerp als *subjectief object* te beteekenen, — als *passief subject* in betrekking tot het genoemde doel of gevolg, en als *subjectief object*, hetzij in betrekking tot enig ander in dien zin genoemd voorwerp, hetzij in betrekking tot het *accident* of *adjunct*, waaraan dat doel of gevolg wordt toegeschreven of toegerekend; — bij voorbeeld als men zegt: *Er werd, DEN VROMEN MAN tot ergernis, vóór en na het eten niet gebeden en gedankt.* — Dat nu in dit geval een persoon of zaak ook als *subjectief object* voorgesteld kan worden in betrekking tot een *accident* of *adjunct*, dat toch niet als een *voorwerp* genoemd wordt (wat anders volgens bl. 202 vlg. niet kan); dat is daaruit te verklaren, dat ook in dit geval het complement van doel of gevolg een meer zelfstandig deel van den zin uitmaakt en den zin heeft van een *gezegde*, waarvan het *accident*, waaraan een doel of gevolg wordt toegeschreven, het *subject* is: want de zin in het genoemde voorbeeld is: *het strekte den vromen man tot ergernis.* — Zulk een *subjectief object* is, dan ook eigenlijk *dien* in de zamengestelde bijwoorden *dientengevolge* en *dienovereenkomstig*, en elke bepaling van voorwerp vóór een bijwoord of voorzetsel als *ten gevolge*, *ten gevalle*, *ten trots*, *ter eere*; bij voorbeeld *dat besluit ten gevolge, mij ten gevalle, de waarheid ten trots, hem ter eere.* Doch, ofschoon in het Hoogduitsch hier ook de *Datief* gebruikt wordt, voor het logisch gevoel van den Hollander is het voorwerp bij zulk een door *ten* of *ter* gevormd *bijwoord* of *voorzetsel*, niettegenstaande het even als bij voorbeeld *tot ergernis* of *tot eer*, een complement van *doel* of *gevolg* is, toch niet

geheel van denzelfden aard. Aan zulk een complement wordt altijd dezelfde zin gehecht als aan een complement van *doel*, gevormd door het voorzetsel *om* met een Gerundium, waarbij niet het *accident*, maar een *persoon*, als *subjeet* gedacht wordt. *De waarheid ten trots en hem ter eere* beteekenen hetzelfde, als *om de waarheid te trotseren* en *om hem te eeren*. Eigenlijk zou men, om *de waarheid* en *hem* als *subjective* objecten in betrekking tot de objecten *trots* en *eere* te beteekenen, den zin wel zóó moeten omschrijven: *om DE WAARHEID trots te bieden* en *om HEM eere te bewijzen*: maar in de *bijwoorden ten trots* en *ter eere* heeft het *zelfstandig naamwoord* zijn beteekenis als benaming van *voorwerp* verloren, en aan het *bijwoord* wordt de zin van een *Gerundium*, en dus van een *zeggwoord*, gehecht.

Behalven de tot hiertoe beschouwde *complementen van voorwerp* is er nog een bijzonder soort, waarvan de zin en beteekenis het best wordt uitgedrukt door de benaming van *complement van deel* of *bijzonderheid*. Het zijn aanvullende bepalingen van een attriboot of prédictaat door een zelfstandig naamwoord, dat een deel of bijzonderheid beteekent van het voorwerp (hetzij persoon of zaak), waarover gesproken wordt; om namelijk hetgeen men aan dit voorwerp toekent of toeschrijft, tot een *deel* of *bijzonderheid* van dit voorwerp te beperken, en dus nader te bepalen, *in hoever* of *in welke opzigt* de toekenning of toeschrijving van dat attriboot of prédictaat aan het voorwerp bedoeld wordt. In die talen, waarin de verschillende objective betrekkingen door verschillende naamvallen beteekend worden, wordt zulk een complement uitgedrukt door de benaming van het deel of de bijzonderheid in den Genitief, Ablatief of Accusatief uit te spreken: in het Nederduitsch gebruikt men een voorzetsel, zooals h. v. in *zwart van huid*; maar *blank van ziel*;

zwak van karakter; aangenaam van smaak; hoog in prijs, of stijgen in prijs; verminderen in getal of in waarde; doof aan het (of zijn of haar) regter oor. In het Nederduitsch drukt men zich dus op dezelfde wijze uit, wanneer men iemand *rood van haar* noemt, als wanneer men zegt, dat iemand *rood van woede* of *van schaamte* is: maar de beteekenis is een geheel andere. Want in *rood van woede* of *schaamte* beteekent het voorzetsel *van* de *oorzaak* van het rood zijn (bl. 204): maar in *rood van haar* beteekent het voorzetsel hetzelfde als in *roode kleur van haar*, — dezelfde subjectief-óbjective betrekking, die door den Genitief beteekend wordt, — dezelfde in *blank van ziel*, als in *blankheid van ziel* of *blankheid der ziel*. In *hoog in prijs* of *stijgen in prijs* beteekent het voorzetsel *in*, *in wat opzigt* men zeggen wil, dat iets hoog is of stijgt; en in *doof aan het regter oor* wordt met het voorzetsel *aan* de *plaats* waaraan iemand doof is, te kennen gegeven. — Door zulk een *complement van deel* of *bijzonderheid* wordt het attribuut of prédictaat, dat men aan een persoon of zaak toeschrijft, geheel en al tot een deel of bijzonderheid van dien persoon of zaak beperkt. Want, als men bij voorbeeld zegt, dat iemand *groot van verstand* is; dan wil men niet zeggen, dat hij in het geheel of in het algemeen *groot* is (hij kan bij voorbeeld *klein van statur* en *klein van moed* zijn), maar alleen in zóó ver, dat *zijn verstand* groot is. Zegt men, dat het *koren hoog in prijs* is; dan beteekent dit niet, dat *het koren*, maar dat *de prijs van het koren*, hoog is: en, als iemand *doof aan het regter oor* genoemd wordt; dan geeft men daarmee volstrekt niet te kennen, dat hij doof is en niet hooren kan (hij kan zelfs zeer scherp van gehoor zijn), maar alleen in zóó ver, dat *zijn regter oor* doof is. — Een dergelijk *complement van deel* of *bijzonderheid* is het, wanneer men bij voorbeeld zegt: *Hij greep het paard bij de manen*, of *bij de teugels*: want de zin is, dat hij *het paard* greep, doch alleen maar in zóó ver, dat hij *de manen* of *de teugels* van het paard greep.

III. Nog een kort woord over de *bepalingen van modaliteit* (bl. 149). — Zij onderscheiden zich van een complement van *hoedanigheid* of *omstandigheid* alleen door den zin. Een bepaling van modaliteit geschiedt namelijk ook door een *bijwoord*, maar door zulk een, dat, ofschoon het ook eigenlijk een *begrip*, zooals van een *hoedanigheid*, beteekent, toch alleen maar dient om een bijzondere *modaliteit* van den zin, of bijzondere wijziging van den zin der gedachten, aan te duiden, en daarom een *redewoord*, of meer bepaald een *modaal bijwoord*, genoemd wordt (bl. 131 vlg.). Wanneer men bij voorbeeld zegt: *Gij zult zeker weten*, — of *Gij weet zeker*, — *dat zijn vrouw overleden is*; dan is *zeker* niet een complement van *hoedanigheid*, dat de *zekerheid van het weten* beteekenen zou, maar een *complement van modaliteit*, of *modaal complement*, van den zin, om *assertorisch* (bl. 17) de *zekerheid van den spreker* uit te drukken, de *zekerheid waarmee hetgeen hij zegt, door hem voorgesteld wordt*. *Zeker* beteekent hier: *Ik stel het mij al zeker voor*. — En zegt men: *Gij zult zeker weten, dat zijn vrouw overleden is*; dan is ook het zegwoord *zullen* een *redewoord* (bl. 132), een *modaal zegwoord*, dat zooveel als *moeten* beteekent en een *logische noodzakelijkheid* te kennen geeft (bl. 22). De wijze van uitdrukking is dan tegelijk *apodictisch* (bl. 17). — In een zin als deze, *Gij zult dat toch immers zeker wel weten*, heeft men, behalve het modale zegwoord *zullen*, vier zulke modale bijwoorden bij elkander, waarvan *wel* een *affirmativen* en *zeker* een *assertorischen* zin heeft (bl. 9 en 17). Over *immers* (van *immer*, en dus eigenlijk zooveel als het Fransche *toutefois*) is op bladzijde 10 reeds gesproken: en het woordje *toch*, of, zooals het in de spreektaal gewoonlijk en in het Hoogduitsch altijd luidt, *doch* (misschien eigenlijk een verkorting van *dennoch, dan nog*), verschilt van *immers* dikwijls weinig of niet in beteekenis, maar is van veel uitgestrekter gebruik in allerlei soort van zinnen.

zoals bij voorbeeld in deze: *Ik zoek overal te vergeefs naar mijn sleutel. Hij moet toch ergens zijn. Waar kan ik hem dan toch gelegd hebben? Ik heb hem toch niet aan u gegeven? Help mij toch eens herinneren, waar ik van morgen al zoo geweest ben! Het is toch vreedend! Gister avond had ik hem toch nog. Ik hoop toch, dat ik hem terug zal vinden.* De algemeene beteekenis schijnt te wezen, dat het aan de uitdrukking een *kategorischen* zin geeft (bl. 15 en 16).

Wij hebben ook een *modaal complement van gesteldheid*, dat afzonderlijk nevens of midden tusschen een zin in gevoegd wordt als *complement van omstandigheid* (bl. 198), uitgedrukt door het aanwijzend voornaamwoord *zoo* met een ander reedewoord, hetzij modaal bijwoord of voornaamwoord, zooals in *zoo ja, zoo neen, zoo mogelijk, zoo iemand, zoo iets, zoo één, zoo ergens, zoo immer, zoo ooit*; bij voorbeeld: *Zoo mogelijk, kom ik in deze week*; of: *Ik kom, zoo mogelijk, in deze week.* Het aanwijzend voornaamwoord *zoo* wijst iets aan, dat men in den zin der gedachten heeft, als *op een bepaalde wijze zich voor te stellen, te stellen of te onderstellen*: door een *begripswoord* uitgedrukt, beteekent het zooveel als *gesteld* of *ondersteld*. *Zoo het gebeurt*, beteekent hetzelfde als: *Gesteld, het gebeurt*. Beide beteekent, meer volledig uitgedrukt: *Iaat het zóó gesteld zijn: Het gebeurt*. Het andere reedewoord duidt of een *logisch voorwerp* aan (zooals *iets*), of een *omstandigheid* van plaats of tijd (zooals *ergens* en *ooit*), of eindelijk een *modaliteit* of bijzondere wijze van zich voorstellen of stellen (zooals *ja, neen, mogelijk*), als *gedacht*, door een woord voorgesteld, voor den geest of het bewustzijn gesteld, en dus als een *bijzondere gedachte* of *object der gedachten*. *Zoo mogelijk, zoo ja, of zoo neen*, beteekenen dus, in *begripswoorden* uitgedrukt: *gesteld*, of *ondersteld*, *de gedachte mogelijk, de gedachte ja, of de gedachte neen*. Men kan den zin ook zóó uitdrukken: *gesteld mogelijkheid, gesteld bevestiging, of gesteld ontkenning*.

Zie hier nog een paar proeven van logische analyse, waar door een redewoord als complement niet een *begrip*, maar een logische *modaliteit* van den zin der gedachten, bedoeld wordt. Hetzelfde woordje *zoo*, maar in een geheel anderen zin gebruikt, kan ons stof geven. — Opmerkelijk is het, hoe met den Superlatief van een bijvoeglijk naamwoord, om den *bij mogelijkheid hoogsten* trap of graad uit te drukken, het als complement van modaliteit daarbij gevoegde woord *mogelijk* tot één zamengesteld woord verbonden, en dan in plaats van het bijvoeglijk naamwoord zelf verbogen wordt, zoodat men bij voorbeeld zegt: *op de best-mogelijke wijze*; maar dat deze zamenstelling niet plaats heeft, wanneer het bijvoeglijk naamwoord in den zin tot complement moet dienen en dus niet verbogen wordt. Zoo kan men, om te zeggen, dat eenig vocht in den bij mogelijkheid hoogsten graad zuiver is, of in den bij mogelijkheid hoogsten graad zuiver gefiltreerd is, niet zeggen: *Dit vocht is zuiverst mogelijk*; of *Dit vocht is zuiverst mogelijk gefiltreerd*; en de rede, waarom men zoo niet zeggen kan, is, dat op die wijze *zuiverst* het complement van *mogelijk* wezen zou, zooals wanneer men zegt: *Dat is best* (dat wil zeggen, *zeer wel*) *mogelijk*. In dat geval drukt men zich dan op een andere wijze uit en zegt: *Dit vocht is zoo zuiver mogelijk*. — Gewoonlijk houdt men deze wijze van zich uit te drukken voor een verkorting van *zoo zuiver als mogelijk*, en dit weêr voor een verkorting van *zoo zuiver, als mogelijk is*: maar, zoo men meent, dat men wêrkelijk de constructie verklaart, als men zegt, dat *als* en *is* bij verkorting zijn weggelaten; dan bedriegt men zich: want zoo blijkt de *rede* van die verkorting en weglating toch niet. Neen de uitdrukking is wel *korter*, maar daarom nog geen *verkorting*. De waarheid is, dat in die kortere uitdrukking het woord *mogelijk* alleen niet een *vergelijking* uitdrukt, gelijk *als mogelijk* of *als mogelijk is*, maar even als in *best-mogelijk*,

een complement van *hoedanigheid* tot bepaling van een *trap* of *graad* (bl. 172). Door het aanwijzend voornaamwoord *zoo* wordt hier namelijk ook niet gewezen op een *hoedanigheid*, maar op een *hoeveelheid*, namelijk op een *trap* of *graad* van hoedanigheid, dien men in den zin der gedachten heeft. En de *grootte* of *hoogte* van dezen *trap* of *graad* wordt bepaald door bijvoeging van het, of geheel, of ten minsten door zijn uitgang, altijd *modale* (bl. 75) woord *mogelijk*, om een, hetzij *bereikbaren* of *denkbaren*, *hoogen trap* aan te duiden, dat wil zeggen, *een zoo hoogen trap, als men maar bereiken kan of denken mag*. — Een *hooge trap* of *graad* wordt ook aangewezen door het aanwijzend voornaamwoord *zoo* vóór een met *nadruk* uitgesprokene benaming van hoedanigheid; bij voorbeeld als men zegt: *Het is zoo vèr hier van daan! Het is zoo dúr*. Een bewonderenswaardigen, of ontzettenden, of op eenige andere wijze *treffenden*, *trap* of *graad* duidt men aan door een uitroep er bij te voegen, en bij voorbeeld te zeggen: *Het is, o! zoo vèr!*

Wanneer de *modaliteit* van den zin niet door een modaal *bijwoord* in een complement van modaliteit wordt uitgedrukt, dan moet die bij de logische ontleding van een zin bij dat gedeelte van den zin, waarin zij uitgedrukt is, meê genoemd worden. Bij de ontleding van dezen zin, bij voorbeeld, *Niemand* — of *Geen mensch* — *kan zich ooit zoo iets in ernst aanmatigen*, noeme men *niemand* — of *geen mensch* — *ontkennend onderwerp* als *subjeet*, en het overige *subjectief problematisch gezegde*; en hierin *kan* *hoofdwoord van het gezegde* als *modaal zegwoord*, *aanmatigen* *prédicatief complement van object*, *zoo iets* *complement van eenvoudig direct object*, *zich* *complement van subjectief indirect object*, *in ernst* *complement van hoedanigheid*, en *ooit* *complement van omstandigheid*. Wordt het complement van omstandigheid met nadruk voorop geplaatst,

en zegt men: *Nooit kan iemand zich zoo iets in ernst aanmatigen*; dan geeft men de modaliteit van den zin te kennen door *nooit* een' *negatief complement van omstandigheid* te noemen.

Dat nu zóó in het Hollandsch en in andere talen de modaliteit van een ontkenmenden zin, ofschoon het een modaliteit van den *zin* is, toch niet altijd door een complement van het *zegwoord*, en dus door een modaal bijwoord, wordt uitgedrukt, maar ook met een ander deel van den zin, zelfs in één woord, verbonden kan worden; dat laat zich gemakkelijk begripen, wanneer men bedenkt, dat een *ontkenning*, gelijk die altijd *uitdrukkelijk* geschiedt (bl. 9), ook in den zin der gedachten altijd *in tegenstelling* tegen een *bevestiging* plaats heeft. Denkt of zegt men, dat *niemand* zich dit of dat kan aannemen, dan doet men dat in tegenstelling tegen de gedachte, dat *iemand* het zou kunnen doen. En denkt of zegt men: *Hij verkoopt geen laken*; dan wil men niet ontkenmen, dat hij *verkoopt*: hij *verkoopt* misschien veel en van allerlei; maar men wil alleen ontkenmen, dat *laken* een voorwerp is, dat door hem verkocht wordt. In de gedachten staat dan niet *verkoopen* en *niet verkoopen*, maar *laken* en *geen laken*, tegen elkander over. Doch, zegt men: *Laken verkoopt hij niet*; dan noemt men *laken* wel in tegenstelling van *andere zaken*, maar niet in tegenoverstelling van *geen laken*: alleen in tegenoverstelling van de gedachte, dat het door hem *verkocht* zou worden, *onthent* men *dit*.

En dit zijn dan de verschillende soorten van *bepalingen*, hetzij *attributen* of *complementen*. Maar verder moet nu omtrent de samenstelling van een volzin opgemerkt worden, dat in plaats van één of meer *woorden* zeer dikwijls ook een *zin* als deel van een zin gebruikt wordt. Dikwijls namelijk wordt

iets, dat men in den zin heeft en uit wil drukken, niet met een enkel woord, of door middel van een woord met een bepaling, *genoemd*, maar door middel van een zin *gezegd* of *omschreven*: en zulk een *zin*, die zoo maar een *deel* van een *volzin* uitmaakt, noemt men een *zinsnede* (bl. 5). Zóó kan men bij voorbeeld een attribuut, dat men door middel van een enkel *woord* uitdrukt, als men zegt *een bemiddeld man*, of door middel van een voorzetsel met een bepaling, als men zegt *een man van middelen*, ook door middel van een *zinsnede* uitdrukken, door namelijk te zeggen: *een man, die (of welke) middelen heeft*. Zoo ook *een man, die overvloedig met de goederen dezer aarde gezegend is*, in plaats van *een overvloedig met de goederen dezer aarde gezegend man*, of *een man, overvloedig met de goederen dezer aarde gezegend*; en *de beste vriend, dien ik heb*, in plaats van *mijn beste vriend*. — In deze voorbeelden is de zinsnede een attribuut van *hoedanigheid* (bl. 151 vlgg.); een attribuut van *hoeveelheid* (bl. 158 vlgg.) is het, als men bij voorbeeld zegt: *zijn reisgenooten, die vier in getal waren*; in plaats van: *zijn reisgenooten, vier in getal*. Het is niets anders, dan een bijzondere wijze van uitdrukking van zulk een attribuut, gelijk een *prédictief* attribuut (bl. 152 vlgg.) daarvan ook een andere bijzondere uitdrukking is. Aan een *prédictief* attribuut is zulk een door een *zin*, en dus door een onderwerp en een *prédictaat*, uitgedrukt attribuut het naast verwant, en komt daarmee in het Nederduitsch ook in dit opzigt overeen, dat het altijd *achter* het hoofdwoord geplaatst wordt.

Even zóó wordt dikwijls een *complement* door middel van zulk een *zinsnede* uitgedrukt. Zóó een *prédictief complement* (bl. 165), als men bij voorbeeld zegt: *Ik blijf, die (of wat) ik altijd geweest ben*; — een complement van *hoedanigheid*, om, tot complement van *hoeveelheid*, een *maal*, *trap* of

graad te beteekenen (bl. 172); bij voorbeeld: *Hij lachte, dat hij schudde; Zij zong, dat het een lust was om te hooren*; — een complement van *onstandigheid* (bl. 173): bij voorbeeld: *Hij blijft, waar hij het goed heeft; Gij kunt komen, wanneer gij wilt*; — en een complement van *hoedanigheid* tot complement van *oorzaak* (bl. 207): *Ik heb het verkocht, daar ik er toch geen gebruik meer van maken kon*.

Menigvuldig dient ook zulk een *zinsnede* tot benaming van voorwerp. Zóó als *attribuut* bij een naamwoord; bij voorbeeld: *het berigt, dat hij overleden was; de plaats, waar hij woont* (even als *het berigt van zijn overlijden en de plaats zijner woning*); — als *complement* bij een bijwoord of voorzetsel; bij voorbeeld: *Hij is, naar ik vermoed* (even als *naar mijn vermoeden*), *al vertrokken; Met dat ik de deur inkwam, stond hij op; Ik ben zeker van hetgeen ik zeg; Ik wed om wat gij wilt*; — en als *object* bij een zegwoord; bij voorbeeld: *Ik meen, wat ik zeg; Ik hoor, dat hij verhuisd is; Weet gij, waar hij tegenwoordig woont? of, wanneer hij in de stad komt? Vertel mij, hoe het gebeurd is; Ik twijfel, of het wel zoo is; Die mij eeren, eer ik ook; Die het mij zeggen kan, beloof ik een driegulden; Ik hoor, hij komt spoedig terug*.

Maar ook het *onderwerp* van een zin wordt dikwijls door zulk een *zinsnede* uitgedrukt, bij voorbeeld: *Die mij lief heeft, volgt mij; Wat ik zeg, is waar; Wanneer het gebeurd is, wordt niet gemeld*. — In die talen, waarin het hoofdwoord van een gezegde niet noodzakelijk, zooals in de Indo-germaansche talen, een *verbum* of *zegwoord* is, maar ook een *naamwoord* zijn kan, wordt ook een *gezegde* dikwijls door zulk een *zinsnede* uitgedrukt.

Het *verband* of de *betrekking*, waarin zulk een *zinsnede* tot den hoofdzin staat, waarvan het een deel is, wordt wel

niet noodzakelijk noch altijd, maar toch veelal, door een woord beteekend of aangeduid; en zulk een woord wordt dan of een *relatief* of *betrekkelijk voornaamwoord*, of een *conjunctie* of *voegwoord*, genoemd. — Een zinsneê, die door een *relatief voornaamwoord* met den hoofdzin verbonden wordt, noemt men een *relative*, en zulk een, waarvan het verband door een *conjunctie* beteekend wordt, een *conjunctive*, zinsneê of *zin*.

Een *relatief* of *betrekkelijk* voornaamwoord is, zooals boven (bl. 124) reeds opgemerkt is, in het Nederduitsch niets anders, dan een *aanwijzend* of een *vragend* voornaamwoord. Het *aanwijzend voornaamwoord* heeft vóór een relative zinsneê dezelfde beteekenis als het aanwijzend of bepalend *lidwoord*, dat er slechts een verkorting van is, vóór een *naamwoord*. Zoo beteekent *die het gezag voert* hetzelfde als *de gezagvoerder* of *de gezagvoerende*. Maar dit *aanwijzend* voornaamwoord kan als *betrekkelijk* voornaamwoord dan ook alleen vóór den zin staan: wanneer het niet het eerste woord van den zin kan zijn, dan moet het *vragende* voornaamwoord gebruikt worden. Zoo zegt men wel: *de (of een) kapitein, die het gezag voert* (of *dien het gezag is toevertrouwd*); maar *de (of een) kapitein, door wien het gezag gevoerd wordt (of aan wien) het gezag is toevertrouwd*. Als *betrekkelijk* voornaamwoord beteekent dus *die* eigenlijk zooveel als *de wie*, of, waarmeê dit gelijk staat, als het verouderde *dewelke*. Het *vragend* voornaamwoord laat, als *betrekkelijk* voornaamwoord gebruikt, uit zijn aard *de* zinsneê *onbepaald* en *onbestemd*. *Wie het gezag voert* beteekent *een* — of *eenig*, of *ieder* — *gezagvoerder*. Zulk een *onbepaalde* relative zinsneê krijgt evenwel een *bepaalden* zin, wanneer zij als attribuut bij een bepaald naamwoord of voornaamwoord gevoegd wordt; bij voorbeeld als men zegt: *de kapitein*, — of *hij*, — *door wien het gezag gevoerd wordt*; en omgekeerd krijgt een *bepaalde* relative zinsneê een *onbepaalden* zin, wan-

neer zij als attriboot met een onbepaald naamwoord of voor-
naamwoord verbonden wordt; bij voorbeeld: *een kapitein*, —
of *iemand* —, *die het gezag voert*. — In de wijze, waarop een
relative zinsnede met den hoofdzin verbonden wordt, hebben
de onderscheidene talen veel eigendommelijks: niet in alle
geschiedt dit op dezelfde wijze als in het Neder- of Hoog-
duitsch.

Over de *conjuncties* of *voegwoorden* zal het noodige hier-
onder gezegd worden. Eerst moet namelijk omtrent de zamen-
stelling der zinnen nog opgemerkt worden, dat zeer dikwijls
een zin, of een zinsnede, *complex*, dat wil zeggen *zamengevat*
of *inléengevat*, is. Zóó noemt men namelijk een zin of zin-
snede, waarin twee of meer woorden, en even zoo in de plaats
van woorden twee of meer zinsneden, geheel dezelfde functie
bekleeden, en dus gelijkelijk te zamen het onderwerp, of het
gezegde, of de bepaling van één en hetzelfde hoofdwoord, uitma-
ken; bij voorbeeld: *Goud en zilver verschillen in gewigt; Wer-
ken en bidden moeten zamen gaan; Dat kind danst en springt
en zingt den geheelen dag; Men kan niet tegelijk zaaijen en
maaijen; Het speciefsk gewigt van goud en zilver is niet
gelijk; Voorspoed en tegenspoed wisselen elkander gedurig
af; Morgen en overmorgen, en deze geheele week,
heb ik daarvoor geen tijd; Hij kan lezen noch schrijven;
Een waar held is noch vreesachtig, noch roekeloos; Is
het waar, of niet? Uw broeder of uw zuster, één van
beiden zeker, heeft het mij gezegd; Dat noem ik geen wan-
delen, maar loopen; Niet alleen uit besef van REGT EN
PLIGT, maar ook uit eigenbelang, zou hij, en ieder
mensch, zóó moeten spreken en handelen.*

Gewoonlijk worden zulke zinnen beschouwd als uit twee of
meer zinnen *zamengesteld*, zoodat bij voorbeeld de volzin, *Dat
kind danst en springt en zingt den geheelen dag*, zamengesteld
zou zijn uit deze drie zinnen: *Dat kind danst den geheelen*

dag, en dat kind springt den geheelen dag, en dat kind zingt den geheelen dag. Doch, vooreerst, laten niet alle zulke complexe zinnen zich op die wijze beschouwen en ontleden. Zoo kan men bij voorbeeld dezen zin, *Werken en bidden moeten zamen gaan*, niet beschouwen als zamengesteld uit deze twee zinnen: *Werken moet zamen gaan, en bidden moet zamen gaan*; daar beide zóó geen zin zouden hebben. Maar, ten anderen, is die wijze van beschouwen ook logisch en psychologisch zeker niet de ware. Zulke complexe zinnen ontstaan niet zóó, dat de mensch, terwijl hij denkt of spreekt, eerst twee of meer enkelvoudige zinnen zich denkt, en dan daaruit één *tezamenstelt*. Neen, zij worden zóó complex, als zij zijn, in de gedachten geboren; zóó namelijk, dat de mensch bij voorbeeld aan twee of meer voorwerpen, die hij zich voorstelt, hetzelfde prédicaat toeschrijft, of ook wel een of meer prédicaten aan één voorwerp. Zoo stelt men zich voor of zegt, dat iemand vele landen van Europa bereisd heeft, en drukt dit, terwijl men de verschillende landen van Europa in zijn gedachten nagaat, op deze wijze uit: *Hij heeft Engeland, België, Frankrijk, geheel Duitschland en Zwitserland, en Italië, bereisd*; maar nu komt men met zijn gedachten aan *Spanjen*, en stelt dit ontkennend tegen die andere landen over, er bijvoegende: *maar Spanjen niet*. Dit beteekent wel: *maar Spanjen heeft hij niet bereisd*: doch meer, dan *maar Spanjen niet*, denkt men niet en zegt men niet, en men verbindt dat *Spanjen niet* met dat zelfde *hij heeft bereisd*, -waarmê men de benamingen van die andere landen verbonden heeft, en dat nog voor den geest staat. Men kan het zeker ook wel in een volledigen zin zóó zich denken en zeggen: *maar Spanjen heeft hij niet bereisd*: doch dit doet men niet zóó, als men eenvoudig, in een *complexen* zin, denkt en zegt: *maar Spanjen niet*. Ook mag men het zich niet zóó voorstellen, dat men zulk een lid van een complexen zin wel in een afzonderlijken,

volledigen zin *denkt* of zich voorstelt, maar het korter of beknopter *zegt* of uitspreekt. Neen, *denken* en *spreken* is hetzelfde: het *denken* van den redelijken mensch is een zich voorstellen in *woorden* door middel van de *rede* of *spraak* (bl. 4).

Zulk een *complexe* zin is dus geen *zamengestelde* zin: het is, wat de benaming *complex* ook beteekent, een *zamengevatte* of *inéengevatte* zin, omdat daarin twee of meer onderwerpen, of gezegden, of bepalingen, zóó bij elkander gevoegd en tezamengevat zijn, dat het evenwel maar één zin is. En, om zulke complexe zinnen goed te begrijpen en logisch goed te kunnen ontleden, moet men bedenken, dat de mensch zich door middel der rede in woorden meer dan één begrip gelijktijdig, nevens elkander of onmiddellijk na elkander, voor den geest kan stellen. Zóó kan hij het één met het ander *vergelijken*, en in vergelijking van het één met het ander stellen of oordeelen. Zóó kan hij namelijk bevinden, dat het één aan het ander geheel of gedeeltelijk gelijk is, en deze bevinding zich voorstellen of uitspreken in een *vergelijking* of *vergelijkende stelling*, of ook wat hij gelijk bevindt, eenvoudig in zijn stelling als gelijk staande *verbinden* (*copuleren*): het verschil of onderscheid kan hij zich voorstellen en uitspreken in een *tegenstelling*. Vergelijkt hij bij voorbeeld de begrippen *plant*, *dier* en *mensch*, en de onderscheidene begrippen van hoedanigheden, die in die begrippen bevat zijn; en bevindt hij door die vergelijking, dat één van die hoedanigheden bij alle drie gelijkelijk gevonden wordt; dan *verbindt* (*copuleert*) hij die drie begrippen, en schrijft er die hoedanigheid zoo gezamenlijk aan toe, in de complexe stelling: *Planten, dieren en menschen zijn levende wezens*. Maar, vindt hij, als hij die zelfde drie begrippen met de daarin begrepene hoedanigheden zich voorstelt, één of meer van die hoedanigheden bij twee van die begrippen, maar bij het derde niet; dan kan hij niet alleen die twee begrippen

als gelijkstaande *verbinden* en er die hoedanigheid of hoedanigheden gelijkelijk aan toeschrijven: maar dan kan hij tevens in *tegenstelling* daarvan die zelfde hoedanigheid of hoedanigheden aan het derde begrip ontzeggen, en zijn bevinding zich voorstellen of uitspreken in deze dubbeld complexe en tevens een tegenstelling in zich bevattende stelling: *De dieren en de menschen hebben gevoel en zinnelijkheid, de planten niet*; of zoo ook: *Gevoel en zinnelijkheid zijn eigenschappen van de dieren en van de menschen, maar niet van de planten*. Ook kan hij zich bij dat ééne begrip *plant* bepalen, en zijn bevinding en vergelijking van die beide andere begrippen zich zóó voorstellen of uitdrukken: *De plant heeft geen gevoel noch zinnelijk bewustzijn, maar het dier en de mensch wel*; of wel in deze complexe *vergelijkende* stelling: *Planten hebben geen gevoel noch zinnelijk bewustzijn, zooals (of gelijk) dieren en menschen, of zoo: De plant heeft niet, zooals het dier en de mensch, gevoel en zinnelijk bewustzijn*. — Verder kan men ook, als men twee of meer begrippen als mogelijke onderwerpen, gezegden of bepalingen, of meer dan een mogelijk geval, of ook maar verschillende benamingen van ongeveer gelijke beteekenis, voor den geest heeft, zijn onzekerheid, of onverschilligheid, of die verschillende mogelijkheden te zamen, zich voorstellen of uitspreken in een *complexen problematischen zin*. Deze laatste door mij geschrevene volzin zelf kan tot voorbeeld dienen. Meer eenvoudige voorbeelden zijn: *Uw broeder of uw zuster heeft het mij gezegd*; *In den winter sneeuwt of hagelt het dikwijls*; *Hij hoorde het niet, of hield zich alsof hij het niet hoorde*; *Het zal u of moeite, of geld, kosten*; *Gij moogt het gelooven, of niet*. — Een complexe zin kan allerlei soorten van zinnen, ook kategorische, of assertorische of apodictische, en problematische complexe zinnen, tegelijk bevatten; bij voorbeeld: *Uw broeder of uw*

zuster, maar TOCH één van beiden ZEKER, heeft het gezegd; en niet aan mij alleen, maar openlijk, in het volle gezelschap. Zoo ook: Een zin of stelling BESTAAT altijd NOODZAKELIJK uit een sùbject of óbject als onderwerp en een prédictaat of gezegde, beide met of zonder bepalingen of complementen; maar KAN op zeer verschillende wijzen, ook somtijds onvolledig, UITGEDRUKT WORDEN, en ZEER VERSCHILLEND VAN AARD ZIJN.

De leden van een complexen zin kunnen eenvoudig nevens elkander gesteld worden, zonder dat de verbinding of tegenstelling door eenig woord wordt uitgedrukt; zoodat men bij voorbeeld zeggen kan: *Uw broeder of zuster, één van beiden zeker, heeft het gezegd; niet aan mij alleen, — openlijk, in het volle gezelschap.* — Zulk een nevenstelling (tot onderscheiding van *bijstelling* of *appositie*) wordt in andere talen ook wel eenvoudig tot *verbinding* gebruikt, maar in het Nederduitsch gewoonlijk alleen dan, wanneer aan een woord of uitdrukking een ander tot *opheldering*, *verbetering*, *versterking* of *vergrooing* wordt toegevoegd, om dit voor het eerste als het ware *in de plaats te stellen*. Zóó, wanneer men, gelijk in het zoo even gebruikte voorbeeld, bij *openlijk* nog *in het volle gezelschap* voegt. Slechts één enkel voorbeeld wil ik hier nog bijvoegen: *Zijn ouders, zijn geheele familie, was hij tot last, — wat meer is, tot schande.*

Meestal echter worden de leden van een complexen zin met elkander verbonden door een *conjunctie* of *voegwoord*. — Dat een woord, waarmede het verband beteekend wordt, waarin een *zinsude* tot den hoofdzin staat, indien het geen *betrekkelijk voornaamwoord* is, ook een *conjunctie* of *voegwoord* genoemd wordt, is boven (bl. 220) reeds opgemerkt. Maar wat is nu zulk een *conjunctie* of *voegwoord* zelf als *deel van den zin*?

Bij het spreken over de *bijwoorden* en *voorzetsels* (op bl. 113) is reeds met een enkel woord gezegd, dat ook een *conjunctie*

of *voegwoord* meestal niets anders, dan een *bijwoord* of *voorzetsel* is. Dit is evenwel niet altijd het geval. Daarvan is met name uitgezonderd het in het Nederduitsch wel het meest van allen gebruikelijke voegwoord *dat*. Dit is niets anders, dan het als *betrekkelijk* voornaamwoord gebruikte *aanwijzend voornaamwoord*; gelijk in het Latijn en Fransch het als *betrekkelijk* voornaamwoord gebruikte *ragend* voornaamwoord (*quod* en *que*) op dezelfde wijze gebezigd wordt. Als *voegwoord* is het *vóór* een *zinsneê* eigenlijk ook niets anders, dan wat het ook als *betrekkelijk voornaamwoord* is; namelijk hetzelfde, wat het *aanwijzend* of *bepalend lidwoord vóór* een *zelfstandig naamwoord* is (bl. 220). Wanneer men bij voorbeeld zegt: *Dat uw broeder komt, zal mij aangenaam wezen*; dan is *dat* vóór de zinsneê *uw broeder komt* hetzelfde als *het*, wanneer men het onderwerp niet door middel van een zinsneê, maar door een *Infinitief*, uitdrukt, en zegt: *Het komen van uw broeder zal mij aangenaam wezen*. Gelijk door het woordje *dat* als *aanwijzend voornaamwoord* op iets als op een *voorwerp* *gewezen* wordt, zoo wijst het ook, wanneer het als *voegwoord* gebruikt wordt, op hetgeen gezegd wordt in de volgende zinsneê. Zegt men bij voorbeeld: *Ik hoor, uw broeder komt. Dat zal mij aangenaam wezen*; dan wijst het terug op het reeds genoemde *uw broeder komt* als op een *voorwerp* (*het komen van uw broeder*), en wel als *voornaamwoord*, in de plaats van de benaming van dat voorwerp. Maar zegt men: *Dat uw broeder komt, zal mij aangenaam wezen*; dan wijst het even zoo op dat zelfde *uw broeder komt*, als op een voorwerp; doch niet als *voornaamwoord*, maar *vóó*, dat het, met de volgende zinsneê verbonden, te zamen met deze zinsneê de benaming van het voorwerp uitmaakt, en, als *lidwoord*, zelf een *lid* van die benaming is. Zeer gevoeglijk kan men het dus het *relatief artikel* of *betrekkelijk lidwoord* noemen. In uitdrukking verschilt het in het Nederduitsch volstrekt niet van het

aanwijzend voornaamwoord, gelijk ook in het Hoogduitsch het aanwijzend lidwoord *das* daarvan niet verschilt, en het voegwoord, of liever betrekkelijk lidwoord, *dass* alleen in de spelling er van onderscheiden wordt.

Door dat *betrekkelijk lidwoord*, of — wil men liever de gewone benaming voegwoord behouden? — door dat *betrekkelijk voegwoord*, met een zinsneê te verbinden, wordt dus deze zinsneê tot een *benaming van voorwerp* gemaakt, en als zoodanig, even als een zelfstandig naamwoord of als een Infinitief, in den zin geconstrueerd. Zóó is de zinsneê het *onderwerp* in het zoo even gebruikte voorbeeld: *Dat uw broeder komt, zal mij aangenaam wezen*; even als wanneer men zeide: *de komst, of het komen, van uw broeder*. Het is het *object*, als men bij voorbeeld zegt: *Ik hoor (of Ik hoop), dat uw broeder komt*: want zóó beteekent het, *wat* gehoord (of gehoopt) wordt.

Hierbij moet evenwel opgemerkt worden, dat vóór zulk een als *object* in den volzin geconstrueerde zinsneê dat *betrekkelijk voegwoord* ook *alleen* die betrekking kan beteekenen, die anders door middel van een *naamval* of door een *voorzetsel* wordt uitgedrukt. Zoo zegt men bij voorbeeld *de rede, dat ik weiger*, in plaats van *de rede mijner weigering*, of *van mijn weigering*, of *van mijn weigeren*; en *Ik verheug mij, dat gij er in toestemt*, in plaats van: *Ik verheug mij over uw toestemming*. En even zoo zegt men: *mijn vreugde, dat gij er in toestemt*. De zinsneê, *dat gij er in toestemt*, beteekent het *object* der vreugde.

In zulk een zin, zegt men, beteekent *dat* zooveel als *omdat*; — in andere zooveel als *opdat*; bij voorbeeld: *Ik zal mijn best doen, dat ik het krijg*; in andere zooveel als *zoodat*; bij voorbeeld: *Hij lachte, dat hij schudde*. De waarheid is, dat ook in deze beide laatste gevallen de zinsneê met het *betrekkelijk lidwoord* (of *voegwoord*) het *object* is, in het eerste

geval als voorgesteld *doel*, in het laatste als onwillekeurig *gevolg*. *Dat ik het krijg* beteekent in het eerste voorbeeld hetzelfde als *tot verkrijging er van*, of *om het te verkrijgen*; en wij kunnen dit voorzetsel *om* ook weglaten en het Gerundium als *complement van object* met het gezegde verbinden en zeggen: *Ik zal mijn best doen het te verkrijgen*. — *Hij lachte, dat hij schudde*, zegt men zonder voorzetsel op dezelfde wijze, als: *Hij lachte zich een bochel*. Zie bl. 190.

Meest al de andere voegwoorden zijn werkelijk niets anders dan *bijwoorden* of, wat hetzelfde is, *voorzetsels*, hetzij ze ook anders nog als zoodanig gebruikt worden, of niet. In het laatste geval, en wanneer de oorspronkelijke beteekenis niet duidelijk blijkt, kan het twijfelachtig zijn, welke van beide functies het voegwoord eigenlijk bekleedt. Zoo zou het *verbindende* voegwoord *en* eigenlijk een *bijwoord* kunnen zijn in den zin van *voorts*, of *ten anderen*, of *alsmede*; maar ook een *voorzetsel* in den zin van *met*. Zóó kan *de moeder en het kind* beteekenen: *de moeder, voorts (vervolgens, verder, of ten anderen, of alsmede) het kind*; maar ook: *de moeder met het kind*. Het *tegenstellende* voegwoord *maar* is zeker een *bijwoord*: het is nog als zoodanig in gebruik; bij voorbeeld als men zegt: *Het verschilt maar weinig*. Het beteekent dus zooveel als *stechts, alleenlijk*; gelijk in het Hoogduitsch *allein* daarvoor gebruikt wordt. — Het onderzoek naar de eigenlijke beteekenis van ieder voegwoord in het bijzonder, waaruit dan tevens blijken moet, of het eigenlijk enkel maar een *bijwoord*, dan wel een *bijwoord met een bepaling*, en dus een *voorzetsel* is, behoort tot de Grammatica van elke bijzondere taal: de duisterheid van de oorspronkelijke beteekenis, of dat ten minsten in het spraakgebruik daaraan niet gedacht wordt, is het juist, wat een *bijwoord* of *voorzetsel* bijzonder tot *voegwoord* geschikt maakt, daar het zóó alleen en zuiver den *logischen samenhang der gedachten* beteekent,

dien de *eigenlijke* beteekenis van een woord niet beteekenen kan.

De voegwoorden, die eigenlijk niets anders dan voorzetsels zijn, verschillen van de andere voorzetsels alleen daarin, dat het bijwoorden zijn, die niet, zooals anders, een *naamwoord*, maar een *zin*, tot bepaling hebben. Zoo is *sedert* een *bijwoord*, als men bij voorbeeld zegt: *Ik heb er sedert niet meer van gehoord*; en een *voorzetsel*, wanneer men zegt *sedert dien tijd*, of *sedert mijn terugkomst*; maar een *voegwoord*, als men bij voorbeeld zegt: *sedert ik terug ben*. — En, gelijk in dit voorbeeld *sedert*, zoo kunnen ook andere voegwoorden, die eigenlijk bijwoorden en, met een bepaling, voorzetsels zijn, eenvoudig met een zin als voorwerp tot bepaling verbonden worden; bij voorbeeld: *vóór* — of *eer* — *het gebeurt*; *naar het uitvalt*; *ingeval het mistukt*; *mits gij het mij teruggeeft*; *vermits de tijd verstreken is*; *dewijl het te laat is*; *terwijl ik hier ben*; *naar mate er veel of weinig gezaaid wordt*; *gelijk gezegd is*; *als wierd hem het grootste leed gedaan*; *als gij bedankt, bedank ik ook*; *ten einde hij het niet vergeten mocht*; *naardemaal gij het verlangt*: — maar dikwijls wordt bij zulke voorzetsels *vóór* den zin het betrekkelijk lidwoord *dat* geplaatst, en zegt men bij voorbeeld ook: *sedert dat ik terug ben*; *vóór dat het gebeurt*; *naar dat het uitvalt*. Bij andere heeft dat altijd plaats; bij voorbeeld: *in plaats dat* (of ook wel: *in plaats van dat*) *hij schuld bekende*; *bekalven dat het niet baten zal*; *zonder dat hij er voordeel van heeft*; *na dat hij dit gezegd had*; *tot dat hij komt*; *met dat ik de vogen opsloeg*; *op dat hij het niet vergeten zou*. — De éénlettergrepige voorzetsels smelten in de uitspraak van den zin veelal met het betrekkelijk lidwoord tot één voegwoord te zamen, zoodat men dan ook schrijft: *voordat*, *nadat*, *toldat*, *opdat*. —

Even zoo worden ook *demonstrative bijwoorden* met een zin

tot bepaling verbonden, en zijn dan *voegwoorden*; bij voorbeeld: *zoo* (of *indien*) *gij het verlangt; daar* (of *naardien*) *het bekend is; nu het eenmaal zoo is; zoo ver* (of *voor zoo ver*) *het uitvoerlijk is; zoo dra* (of in één woord *zoodra*) *het gebeurt; zoo als* (of in één woord: *zoals*) *gij gezegd hebt; zoo dat* (of in één woord: *zodat*) *niemand het bemerkte.* — Maar, zegt men bij voorbeeld: *Ik ben er zóó van ontsteld, dat ik nog leef; of Hij deed het zóó voorzigtig* (of *met die omzigtigheid*), *dat niemand het bemerkte; of De zaak is in dier voege* (of *op zulk een wijze*) *geschikt, dat beide partijen tevreden zijn; of Ik zal het u leenen, op voorwaarde* (of *onder beding*, of *op deze voorwaarde* of *onder dit beding*), *dat gij het mij binnen een maand teruggeeft; dan* wordt het bijwoord of complement, ofschoon door een zinsneê bepaald, geen *voegwoord* genoemd, omdat het dan niet met de zinsneê één zamengesteld geheel uitmaakt. *Voegwoord* is dan alléén het *betrekkelijk lidwoord*. — Even zoo is ook in *zoo als* (of *zoals*) het bijwoord *zoo* met het voegwoord *als* te zamen een zamengesteld voegwoord: maar, als men zegt *in dier voege, als, of op zulk een wijze, als; dan is als* alléén het *voegwoord*. — En bij gevolg zijn dan ook *zoo dra, zoo spoedig, zoo dikwijls*, en dergelijke, geen voegwoorden te noemen, wanneer het voegwoord *als* er bijgevoegd wordt; bij voorbeeld als men zegt: *zoo dra, als hij komt*: maar het zijn voegwoorden, wanneer ze zelf onmiddellijk de zinsneê tot bepaling hebben, en men bij voorbeeld zegt: *zoodra hij komt; zoo spoedig mogelijk is; zoo dikwijls gij verkiest.*

— Sommige *bijwoorden* worden ook *voegwoorden* genoemd, ofschoon zij geen *zinsneê*, als *deel* van een volzin, met den hoofdzin verbinden, maar òf als een soort van *uitroep* vóór een op zich zelf staanden *volzin* geplaatst, òf ook wel als een *tusschenwerpsel* midden daarin als ieder ander bijwoord geconstrueerd worden. Zulke bijwoorden zijn *namelijk* of *te weten* en

trouwens of *immers*; bij voorbeeld: *Gij zegt mij niets nieuws. Trouwens, ik wist het al lang.* — of: *Ik wist het trouwens al lang.* —

Even zoo wordt ook het voegwoord *want* niet vóór een *zinsneê*, maar vóór een *volzin*, geplaatst. In het Latijn zegt men daarvoor *nam*, hetgeen hetzelfde als het Hollandsche *namelijk* schijnt te wezen; in het Fransch *car*, dat, naar het schijnt, een verkorting van *quare* of hetzelfde als *cur* is, en dus eigenlijk *waarom?* zou beteekenen; — een vraag naar de rede of oorzaak, waarop de onmiddellijk volgende volzin het antwoord zou zijn. Zoo zegt men ook voor ons *namelijk* in het Javaansch: *Rede dat het zoo is? . . . .* Van het Hollandsche *want* is de eigenlijke beteekenis mij onbekend.

Wêr van een anderen aard zijn de voegwoorden *hetzij* of *'t zij*, (*het zij*, dat is, *het mag zijn*) en *tenzij* (*het en zij*, dat is *zij het niet*) of *tenware* (*het en ware*), waarvoor men ook zegt: *ware het niet dat*; bij voorbeeld: *Ik zal bij u komen, hetzij van avond, of morgen vroeg; tenzij gij liever bij mij wilt komen.* — Dit zijn dus eigenlijk *voluntative* uitdrukkingen. En zoo ziet men, hoe allerlei soorten van woorden en uitdrukkingen gebruikt kunnen worden tot *voegwoorden*, dat is tot logische zamenvoeging of verbinding van een in twee zinnen, of zinsneden of leden van een zin, uitgedrukte gedachte.

Een andere voor de zamenstelling en de ontleding van zinnen belangrijke opmerking is deze, dat dikwijls een gedeelte van den zin *los voorop* gezet wordt, terwijl dan vervolgens in den zin daarop terug gewezen wordt door een voornaamwoord; bij voorbeeld: *Dat bruine paard van u, hoeveel hebt gij daarvoor gegeven? In den morgenstond, dan is het gemoed zacht en kalm gestemd; Dat papier, dat gij mij gezonden hebt, daar kan men niet op schrijven: het vloeit.* En hiertoe behoort eigenlijk ook de in de spreektaal zoo ge-

wone woordvoeging, als deze: *Mijn buurman zijn huis zal morgen verkocht worden.* — De rede, waarom een gedeelte van een zin zóó los, als *los zindeel*, vóór den zin geplaatst wordt, is *vooreerst* de nadruk of het gewigt, dat men op dat gedeelte van den zin legt; vooral in tegenstelling van iets anders, hetzij dit tegenovergestelde ook genoemd wordt, of niet. Zóó in het tweede voorbeeld, waarin *de morgenstond* tegenover de andere tijden van den dag gesteld wordt. Een *tweede* rede is, dat hetgeen men zoo het eerst noemt, ook het eigenlijke *onderwerp* is, *waarover men spreken wil*; terwijl men dan, om er van te *zeggen*, wat men er van zeggen wil, een ander woord tot *grammatisch subjeet* of *onderwerp van het gezegde* (bl. 46) moet maken. Zóó is in het eerste en derde voorbeeld *het paard* en *het papier* het eigenlijke onderwerp, waarvan men spreekt; maar *gij* in het eerste, en *men* in het derde, het onderwerp van 't gezegde. En zóó wil men ook in het vierde voorbeeld van *zijn buurman* spreken en zeggen, dat *zijn huis morgen verkocht zal worden*; terwijl dan in dit gezegde van dat onderwerp *zijn huis* het onderwerp van 't gezegde is. Een *derde* rede is eindelijk, dat het hoofdwoord van dat gedeelte van den zin, waarmee men begonnen is, door lange bepalingen, vooral door één of meer relative of conjunctive zinsneden, van het overig gedeelte, dat er nog aan toe te voegen is, te ver verwijderd geraakt is, om er dat overig gedeelte behoorlijk meê te verbinden. Zóó bij voorbeeld, als men zegt: *Dat papier, dat gij mij gezonden hebt, en dat er voor het oog zoo mooi uit ziet, dat kan ik niet gebruiken: het vloeit*; — of ook: *ik kan het niet gebruiken: het vloeit.*

In talen, waarin geen *klemtoon* bestaat, is het gebruik van zulk een *los zindeel* om de tweede van de bovengenoemde redenen zeer menigvuldig: in het Hollandsch alleen maar in de spreektaal en in levendigen schrijfstijl.

Maar dikwijls moet men zulk een los vóór een zin geplaatste uitdrukking niet als een *deel* van den volgende zin beschouwen, maar als een uitdrukking, die *op zich zelf een zin* uitmaakt, namelijk als een *vraag* of *uitroep*; gelijk dit dan ook in het spreken hoorbaar is aan den toon. Zóó bij voorbeeld, wanneer iemand gevraagd wordt, waar zijn broeder woont, en hij daarop antwoordt: *Mijn broeder*, — (dat wil zeggen: *Vraagt gij naar mijn broeder?*) *die woont reeds sedert lang niet meer hier*. Zoo ook: *Die ingebeelde gek!* *die meent, dat men om zijn geestigheid lacht, wanneer men hem uitlacht om zijn dwaasheden*.

Zeer menigvuldig vooral wordt een *relative* of *conjunctive zinsnede* zóó los voorop gezet, en dan door een aanwijzend voornaamwoord de plaats aangewezen, die de zinsnede in den hoofdzin bekleeden moet; bij voorbeeld: *Wien de schoen past, die trekt hem aan; Daar gij mij niet gelooven wilt, zoo zal ik het u bewijzen; Omdat iedereen het zegt, daarom is het nog niet waar*. — En zóó dan ook een *onderstelling* (bl. 11), en niet alleen, wanneer deze in een conjunctive zinsnede, maar ook, wanneer zij vragender wijze, uitgedrukt wordt; bij voorbeeld: *Indien dat zoo is, dan hebt gij gelijk; Was het niet waar, dan zou ik het niet zeggen*.

Eindelijk kan ook midden in een zin een andere zin, als *tusschenzin*, ingevoegd worden; bij voorbeeld: *In mijn jeugd, ik herinner het mij nog zeer goed, stond hier de waag*. — Zóó kan men ook, wanneer men de woorden of, wat hetzelfde is, de gedachten van iemand vermeldt, den zin, waarin men dit doet, eer men dien voleindigd heeft, afbreken, en er midden tusschen in zeggen, wiens woorden of gedachten men aanvoert; bij voorbeeld: *De vreeze des Heeren, zegt de Prediker, is het beginsel der wijsheid; Ondank, zegt het*

spreekwoord, is 's werelds loon; Gij verstaat mij, geloof ik, verkeerd. — En zoo ook met een tegenstelling daarbij, in een complexen zin: *De schrijftaal, meent men gewoonlijk, maar zeer te onrecht, is de ware taal, zooals zij wezen mocht.*

Dit zij genoeg omtrent de samenstelling van zinnen uit verschillende leden in complexe zinnen, en uit zinsneden met den hoofdzin in volzinnen. Hetzelfde zal tevens voldoende zijn, om de samenstelling van een geheele rede te begrijpen, en die te kunnen ontleden: want een rede is niets anders dan een aaneenschakeling van even zulke samenhangende en onderling verbondene zinnen, als ook tot een volzin zamengevoegd en verbonden; of in een complexen zin te samen- en ineen-gevat, kunnen worden.

Die samenstelling van een rede uit volzinnen, en van de volzinnen uit zinsneden of leden, wordt in het schrift door de *scheidteekens* aangeduid. — De volzinnen worden van elkander afgescheiden door een punt. Bij grootere afseiding zet men een stroepje (—) daar achter: bij nog grootere afseidingen begint men een nieuwen regel. — De zinsneden, en alle meer zelfstandige deelen van een zin, zooals de *prédicative attributen* (bl. 152, 155, 156 en 164), en vele *complementen*, wanneer zij uit meer dan één woord bestaan en een zin in zich sluiten (bl. 167, 175, 198 en 209), als ook vele leden in complexe zinnen, worden door een *comma* afgescheiden; bij voorbeeld: *De omstandigheden, te merkwaardig om ze met stilzwijgen voorbij te gaan, zal ik, zoo kort als mogelijk, hier trachten mede te deelen, om zóó ten minsten eenig denkbeeld te geven, hoe het mogelijk geweest is, dat die man, anders altijd zoo bedaard en voorzigtig, tot dien stap, die zóó noodlottig in de gevolgen geweest is, heeft kunnen komen.*

Verder heeft men de *comma-punt* en de *dubbelle punt* als zamengestelde scheidteekens, waarvan de eerste in plaats van de *comma* gebruikt wordt, om een wat grootere afscheiding van twee deelen van een volzin, en de andere in plaats van een *punt*, om een naauweren zamenhang van twee volzinnen, aan te wijzen; bij voorbeeld: *Indien hij zich maar een oogenblik bedacht had, en de gevolgen, die het zou kunnen hebben, hem voor den geest gekomen waren; dan zou hij zeker teruggetreden zijn: maar hij scheen als verblind.* — In plaats van een punt gebruikt men na een vraag het *vraagteeken*, en na een uitroep of toeroep het *uitroepingsteeken*. Na een minder levendigen *toeroep* wordt echter dikwijls aan het einde van een zin eenvoudig een *punt*, en, wanneer zulk een toeroep midden in een zinsnede geplaatst wordt, een *comma* gebruikt. Zoo vooral na een *vocalief* (bl. 50). Een *tusschenzin* plaatst men tusschen twee comma's, of tusschen twee haakjes, of ook wel tusschen twee streepjes. — Even als achter een *punt*, zoo schrijft men ook wel achter de andere scheidteekens, tot grootere afscheiding een streepje.

In het gebruik van deze scheidteekens kan eenig verschil van gewoonte bestaan. Zoo is men in het Fransch niet gewoon een relative zinsnede van het woord, waarvan de zinsnede de bepaling is, door een comma af te scheiden, en schrijft men dus niet, zooals in het Nederduitsch de gewoonte is, *De brief, dien ik schrijf*, maar *Les lettres que j'écris*. — Zulk een gewoonte is echter geen wet. — Zoo kan men in het genoemde geval ook wel in het Nederduitsch, ten minsten vóór een korte zinsnede, en vooral waar deze den volzin eindigt, de comma weglaten. Gewoonte is het in het Nederduitsch, geen comma te schrijven vóór het betrekkelijk voornaamwoord *hetgeen*, bij voorbeeld: *Ik kan hetgeen gij beweert, niet tegenspreken.* — De beste *interpunctie* of *zinscheiding* is die, waardoor de *logische zamenstelling* en *zamenhang* van den volzin het duidelijkst

wordt aangewezen. Het is een verkeerd begrip, de scheidteekens ook tevens, of wel voornamelijk, als *rustteekens* te beschouwen, om de verschillende, langere of kortere, *pause* of *rust* aan te wijzen, die bij de uitspraak tusschen de zinnen, en deelen of leden der zinnen, moet worden inachtgenomen. Die langere of kortere rust wordt evenmin als de meer snelle of meer langzame uitspraak van een woord, en evenmin als de hoogere of lagere toon, waarmede ieder gedeelte van den zin en ieder lettergreep van een woord moet worden uitgesproken, door leesteekens aangewezen. Dat geschiedt alleen bij hetgeen *gezongen* moet worden, door middel van *noten*.

Van denzelfden Schrijver

ZIJN BIJ DEN UITGEVER DEZES VERSCHENEN:

ONTWIKKELING

VAN HET

BEGRIP DER PHILOSOPHIE,
TOT INLEIDING IN DE BESPIEGELENDE WIJSBEGEERTE OP
HET TEGENWOORDIG STANDPUNT DER WETENSCHAP.

f 1-25.

ZIELKUNDE,

OF

BESCHOUWING VAN DEN MENSCH ALS
BEZIELD WEZEN.

TWEDE, VERMEERDERDE DRUK.

f 2-10.

Voor de bezitters van den eersten druk zijn de AANTEEKENINGEN BIJ DEN TWEEDEN DRUK afzonderlijk te bekomen.

PROEVE

VAN

JAVAANSCH E POËZIE.

UIT HET JAVAANSCH E HELDENDICHT

de Brâta-Jocdâ, of de Strijl der Barâthâs.

f „-75.

Mr. WILLEM BILDERDIJK.

NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER.

f 5-75.

WOORDENBOEK

VOOR DE SPELLING DER

NEDERDUITSCHER TAAL.

f 2-40.

BEGINSELS

DER

WOORDVORSCHING.

f 1-25.

AANMERKINGEN

OP

HUIDEKOPERS PROEVE

VAN

TAAL- EN DICHTKUNDE.

f 1-80.

BILDERDIJKS EPOS,

OF DE

VIJF BESTAANDE ZANGEN

VAN DEN

ONDERGANG DER EERSTE WARELD,

UITGEGEVEN MET AANTEEKENINGEN, VARIANTEN EN
VERHANDELINGEN DOOR Mr. Is. DA COSTA.

In één royaal-octavo boekdeel, versierd met in staal gegrav. titel en buste
van BILDERDIJK, gegraveerd door J. P. LANGB, naar het origineel van
ROIJER. In carton *f* 8-80. Idem in rood marokko-linnen *f* 10-50.

Geheel nieuwe, nette en goedkoope uitgave
der
GEZAMENLIJKE DICHTWERKEN
van
H. TOLLENS, Cz.

Deze uitgave geschiedt onder het oog van den Dichter zelve, en wordt met de zorgvuldigheid aan zijne hand eigen voor de pers nagezien en verbeterd.

Zij zal in dezelfde volg-orde en verdeeling plaats hebben, als waarin de verschillende bundels in groot-octavo elkander laatstelijk zijn opgevolgd, en alzoo bevatten de

Gedichten, in drie deelen. **Romancen, Balladen en Legendes**, in één deel. **Nieuwe Gedichten**, in twee deelen. **Liedjes van Matthias Claudius**, met vignetten, in één deel. **Dichtbloemen bij de Naburen geplukt**, in één deel. **Verstrooide Gedichten**, in één deel. **Laatste Gedichten**, in twee deelen.

Terwijl, eindelijk, nadat deze elf deeltjes alle de pers zullen hebben verlaten, ook aan deze uitgave een twaalfde zal worden toegevoegd, van inhoud gelijk aan den bundel *Nalezing*, waarmede de uitgave in groot-octavo onlangs is verrijkt geworden.

Deze twaalf deeltjes zullen alle versierd worden met keurig in hout gegraveerde titel-vignetten, geteekend door ROCHUSSEN en gesneden door VERMORCKEN; terwijl in de *Liedjes van Claudius* door dezelfde hand in houtsneê worden overgebracht de vignetten, welke in de groot-octavo-editie in het koper gegraveerd voorkomen.

Elke verzameling onder éénen titel, zoo als de *Gedichten*, de *Nieuwe Gedichten* en de *Laatste Gedichten*, en ieder deeltje dat op zich zelve staat, zal afzonderlijk verkrijgbaar zijn voor *f* 1-50 het deeltje; terwijl aan degenen, die zich in ééns voor alle twaalf deeltjes verbinden, de geheele verzameling tegen vijftien gulden, d. i. *f* 1-25 per deeltje, berekend zal worden.

De ondergeteekende vertrouwt, door de aanbidding dezer min-kostbare uitgave te voldoen aan een lang gekoesterden wensch van het Nederlandsch publiek, en vleit zich, dat de uitvoering, in verhouding tot een zoo geringen prijs, niet te ver beneden de eischen van dezen tijd en de waardigheid van Neerlands geliefden Volksdichter zal staan.

Het portret van den Dichter, naar de jongste daguerreotype door den Heer SLEIJTER in staal gegraveerd, versiert het Eerste Deeltje.

G. T. N. SURINGAR.

BIJ G. T. N. SURINGAR, TE LEEUWARDEN:

GOEDKOOPE UITGAVE

VAN

PROF. VAN DER PALMS

ORATORISCHE WERKEN,

BEVATTENDE AL ZIJNE

REDEVOERINGEN, VERHANDELINGEN
EN LOSSE GESCHRIFTEN,

vroeger vervat in vijf groot-octavo boekdeelen, thans uitgegeven wordende in even zoo vele boekdeeltjes in post-formaat op fraai velin papier en gedrukt met een nette en duidelijke garmond letter, tegen *f* 1-50 per deel, en dus te zamen genomen tegen *f* 7-50, in plaats van *f* 17-25, als de oorspronkelijke uitgaaf kostte. Bij het vijfde deeltje zullen twee gegraveerde titels met het portret van van der Palm worden gevoegd, die met de twee omslagen, waarin de vijf deeltjes vervat kunnen worden, tegen den geringen prijs van vijftig cents zullen worden verkrijgbaar gesteld.

„Zoo we ooit eene nieuwe uitgave met vreugde begroet hebben, het is deze. Terwijl we overstroond worden door eene zee van vertaalde Romans, die dikwerf niets dan een verschrikkelijk ledig achterlaten, of onbarmhartig gefolterd door zoogenaamde poëzij, zonder gloed of leven, blijven ons de meesterstukken onzer letterkunde onbekend of minder toegankelijk. Men zegt: bestudeert de ouden, — en hoog waarden wij de vruchten van die studie voor ware humaniteit; — maar vergete men niet, even nadrukkelijk en krachtig te zeggen: bestudeert de corypheën van onze literatuur; of is ook daar niet eene rijke bron voor ontwikkeling van den geest, voor verscherping van ons oordeel, voor veredeling van onzen smaak? Leest en bestudeert Bilderdijk, gij rijmelaars en verzenmakers, die ons met uwe Lentebloemen en Eerstelingen vervolgt; leest en bestudeert van der Palm, gij allen, die uwe moedertaal in hare kracht en schoonheid, in hare fijne schakeringen, in hare lieflijke zoetvloeiendheid, in al haren onuitputtelijken rijkdom wilt leeren kennen en bewonderen.

Het is hier de plaats niet eene lofspraak te houden op hem, die zich door zijne geschriften de schoonste verworven heeft; maar zoo van der Palm uitmunt door juistheid van opvatting, fijnheid van gevoel, keurigheid van uitdrukking en eene losheid van stijl, die zich onnavolgbaar weet te schikken naar het onderwerp dat hij behandelt, zoo vinden wij daarvan vooral in deze *Redevoeringen en Losse Geschriften* de schitterendste bewijzen ten toon gespreid. Gaarne zouden we een van de vele keurige plaatsen afschrijven; doch wij vreezen niet, dat onze natie zulk een prikkel zal noodig hebben; en vertrouwen dat de uitgever eene ruime vergoeding zal vinden voor de zorg aan deze nette en minstkostbare uitgave besteed.”

Leeskabinet. 1854. N°. 4.

